

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

\$ 6 (Etranger)

HEJMAR 4/ÎLON 1985

40 FF

ESPOIR

HÉVÎ

40 FF

Revue culturelle kurde

N° 4 - Septembre 1985

Directeur de la publication : Rojen Barnas
Réalisation : Ali Bucak, Ibrahim Ghazagh, Mohamad Hassan,
Suleiman Jany, Mahmut Lewendî, Kemal Marûf

Collaborateurs : Ibrahim AHMED (Angleterre), Rojen BARNAS (Suède), Firat CEWERÎ (Suède), Dr. Kemal FUAD (Berlin), Dr. Çemşîd HEYDERÎ, (Suède), KENDAL (France), MALMÎSANIJ (France), Ferhad ŞAKELÎ (Suède), Hesên SEYF (Suède),

SOMMAIRE

EN KURMANCÎ

- La mort de l'écrivain Hassan Qizilcî - *Joyce Blau* 7
- En mémoire du R.P. Thomas Bois - *Joyce Blau* 11
- Souvenirs d'Ihsan Nouri Pacha sur la révolte d'Agrî (III) - 15
- Bûbê le contrebandier (nouvelle) - *Firat Cewerî* 27
- Une journée chez le savant Kinyaz Ibrahim - *Çerkezê Reş* 37
- Les plantes alimentaires - *Hesênê Metê* 41
- La fille du bouvier et le fils du prince (conte) - *Mûsa Kaval* 44
- Poèmes inédits - *Riza Çolpan, Nezîr Gedo, Toşînê Reşîd* 55
- Les publications récentes 62
- A propos du livre de Mentéachvili - *Pêşrew K. Ehmed*

EN KURDE DUMILÎ

- Poème à la naissance du Prophète - *Ehmedê Xasî et 'Usman Efendî* 75
- Sheikh Saïd de Pirane - *Malmîsanij* 111
- La mort de Xalit Beg de Cibrî - *Demir Özlü* 115
- Le Folklore de Dersim - *Firat* 121
- Bibliographie dumilî (2eme partie) - *Malmîsanij* 127

EN KURDE MÉRIDIONAL

- Point de vue - *Hawar* 203
- L'internationalisme dans la poésie de Goran - *Kamuran* 188
- Dernière lettre (poème) - *Y. Werzêr* 181
- Dildar, poète révolutionnaire et progressite - *Kemal Marûf* 177
- Conte de la montagne - *Heme* 171
- Fondements de la pensée patriotique kurde dans le Mem û Zîn d'Ahmed Khanî - *Ferhad Şakelî* 160

La revue Héví (Espoir) est une publication bi-annuelle de l'Institut Kurde. Elle est ouverte à tous les courants de la vie culturelle kurde.

Les textes publiés n'engagent que la responsabilité de leur auteur.

Pour toute correspondance, écrire à : **Institut Kurde de Paris, 106, rue La Fayette, 75010 PARIS - FRANCE. Tél. : (1) 48 24 64 64**

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

HEJMAR 4/ÎLON 1985

Imprimé en Italie

Copyright INSTITUT KURDE DE PARIS - 1985 - ISSN 0761-1242

**Kurmanc di dewleta dinê da
Aya bi çi wechî mane mehrûm ?
Bîlcimle ji bo çi bûne mehkûm ?**

Ehmedê Xanî (sedsala XVII)

SERECEM

KURMANCÎ

- Mirina Hesenê Qizilcî - *Joyce Blau* 7
- Bîranîna Thomas Bois - *Joyce Blau* 11

BELGE

- Bîranînên Ihsan Nûrî Paşa (III) 15

ZIMAN Û EDEBIYAT

- Qaçaxkeriya Bûbê - *Firat Cewerî* 27
- Rojekê bi ilimdar Kinyazê Ibrahîm re - *Çerkezê Reş* 37
- Pincar - *Hesenê Metê* 41
- Keça Gavan û Kurê Mîr - *Mûsa Kaval* 44

HELBEST

- Bîr nabin - *Riza Çolpan* 55
- Apo - *Nezîr Gedo* 57
- Strana Pêşmergan - *Tosinê Reşîd* 59

PIRTÛKÊN NÛ

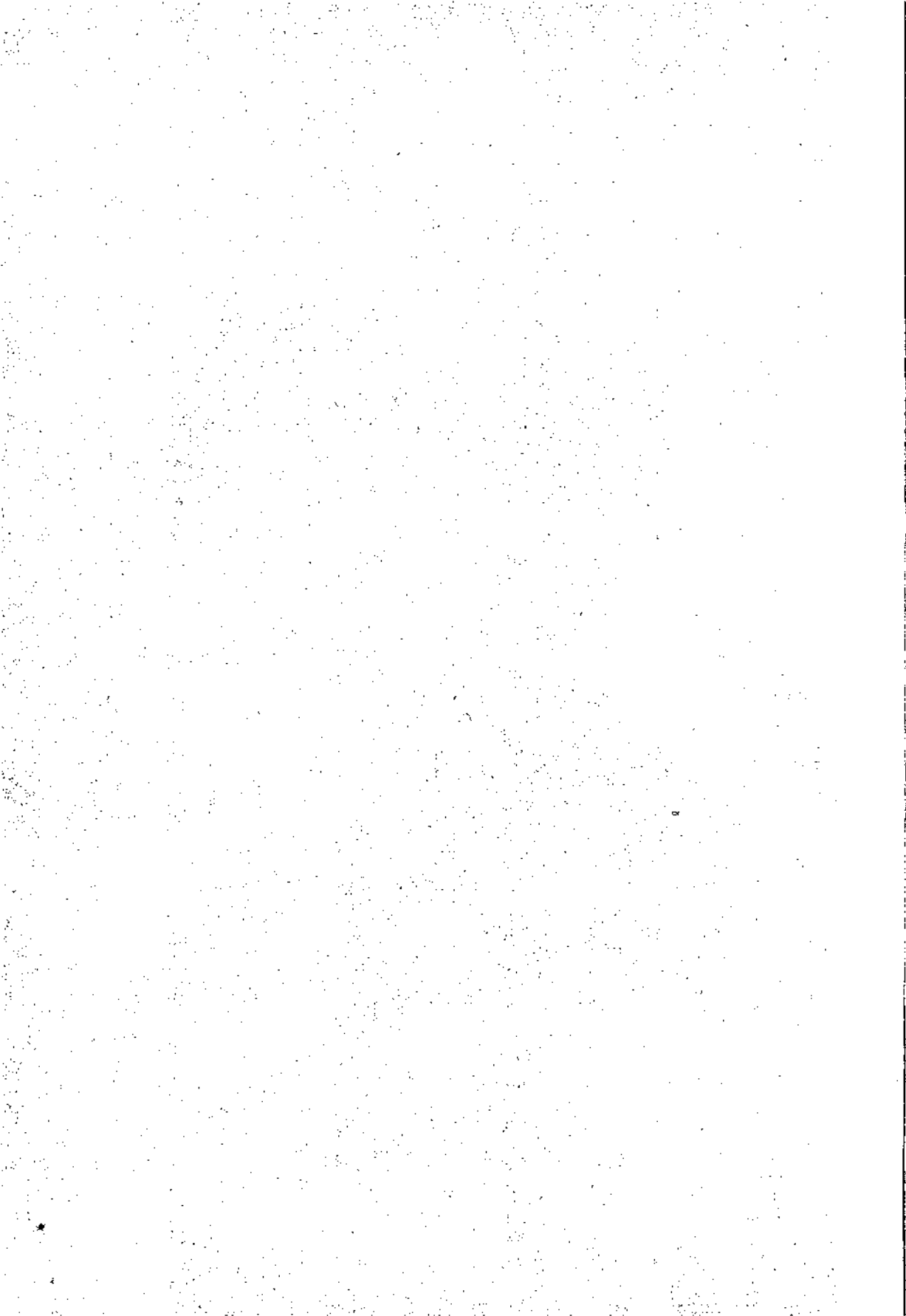
- Li ser pirtûka Mentêşaşvîlî - *Pêşrew K. Ehmed* 62

DUMILÎ

- Mewlidê Nebî - *Ehmedê Xasî* 75
- Biyîşê Pêxemberî (Mewlûda Nebî) - *'Usman Efendî* 98
- Şêx Seîd Hame Pîran - *Malmîsanij* 111
- Mergê Xalit Begê Cibrî - *Demir Özlü* 115
- Folklorê Dersimî ra - *Firat* 121
- Bîblîyografya Dimilî (Zaza) II - *Malmîsanij* 127

KURMANCIYA XWARÊ

- Nameyek bo rongeyek - *Hawar* 203
- Internasyonalîzm li şî'rî Goran de - *Kamuran* 188
- Duwaname - *Y. Werzêr* 181
- Dildar, şairî şoreşger û pêşkewtinxwaz - *Kemal Marûf* 177
- Çirokî Şax - *Heme* 171
- Binçînekanî bîrî kurdayetî li Mem û Zînî Xanî de - *Ferhad Şakelî* 160

MIRINA HESENÊ QIZILCÎ

Joyce BLAU

Nivîskarê navdarê Kurdistanê Iranê, Hesênê Qizilcî di temmûza borî de di zîndanên îranî de li jêr şkencê mir. Stî Joyce Blau, profesora zimanê kurdî li Zanîngeha Parîsê jiyana wî bibîr tîne.

Hesen Mela Elî Qizilcî di 15 îlon 1914 de li gundekî navçeya navbera Bokan û Mahabadê hatibû dinê. Qizilcî navê gundekî nêzikê Pencwînê, li Kurdistanê Iraqê ye. Kalikê wî, Mela Elî, terka vî gundî kiribû û hatibû navçeya Bokanê li gundê Turucanê bicih bûbû. Bi cîwarbûna vê malbata xwendayan, Turucan bû navbendeke dinî û çandî ya girîng. Di welatê Mukriyan de dibêjin : «Malbata Qizilcîyan wekî werdekan in : têjkên ku nû ji hêke derdikevin bi serbestî melevanî dikin». Rast e ku ev malbat gelek xwenda û zane gihandiye ji bo neteweyê kurd.

Hesenê piçûk li ber destên mamên xwe fêrî zanistiyên îslamî, farisî û erebî dibe. Lê ew hê di xortaniya xwe de biryar dide ku ewê melatî neke, bide ser rêyek din.

Di wê demê de, Reza Xan li ser hikûm bû û ramyariya (siyasetek) wî mehandina Kurdan bû. Hikûmata Tehranê dest dabû ser mal û milkên Serokên Kurdan û wan sirgûn kiri bû, karmendên ecem şandibû Kurdistanê. Van karmendan bi bertîlxurî û hişkahiya xwe gundiyên kurd zehf diêşandin. Di salên 1926-1930 de Kurd di bin seroktiya Ismaîl Axa Simko de serî hiltînin lê di 1930 de Simko bi bêbextî tê kuştin. Di 1932 de serhilanîna Cafer Axa Sultan jî tê perçiqandin. Şah hemû teşkîlatên civakî û edebî yên kurdî û bikaranîna resmî ya zimanê kurdî qedexe dike û, di ber de jî, li çar aliyên welatê kurda qereqolên cendirman bicih dike.

Xwendayên kurd wekî Mela Ehmedê Fewzî, Seyfê Qazî, Qazî Mihemed, Qazî Bokan, Şêx Ehmedê Sirîlaawa û gelek rûspiyên din dicivin teşkîlateke veşarî datînin ji bo parastin û pêşve birina ziman û edebiyata kurdî. Bi hezar

zehmet û dijwaniyan ev teşkîlat ji Iraqê kovar û pirtûkên kurdî tîne anîn û li xortên kurd belav dike. Komêk ji wan xortên navçeya Bokanê spartibûn Mela Ehmedê Fewzî : ewê ev xort bibin çaktirîn hêviyên gelê kurd ê Iranê. Di nav wan de Hesên Qizilcî yek ji çêtirîn şagirtên Mela Ehmedê Fewzî hebû.

Di şerê cihanî yê duwemîn de, hêzên sovyetî bakurê Iranê, yên brîtanî jî nîvroyê wê îşxal kiri bûn. Di navbera her du navçeyên îşxalkirî de, keriyek ji Kurdistana Iranê «no-man's land» ango ne milkê kesîbû, ji her destelatî biyanî dût bû. Li wê derê Partiya Demokrat a Kurdistana Iranê tê damezrandin û Hesên Qizilcî jî dibe endamê partiyê. Di çile 1946, partî li Mahabadê Komara Kurdistanê îlan dike û pêşewarê partiyê Qazî Mihemed dibe Serek komar. Pêkanînen vê Komarê nîşan didin ku tenê hikûmateke netewî xizmeta gel dike. Di demêkî kurt de çendîn tişt hatin pêkanîn ! Tenê di warê weşanê de, kovarên Kurdistan, Hawar, Agir, Helale û Niştiman hatin derxistin. Roja îlana Komarê, Qazî Mihemed li Mahabadê xwendegeheke bilind a keçan vedikir. Hesên Qizilcî bû sernivîskarê kovara Helale, ku bi taybetî ji bo keçan derdiket. Ewî wisa jî di kovara Kurdistan de dinivîsî.

Hêmin (Mihemed Emîn Şêx-ul-Îslam) ku yek ji dostên nêziktirîn ên Hesên Qizilcî bû bi dilovanî⁽¹⁾ rojêke zivistana 1946 bi bîr tîne ! Dinya gelek sar bû. Roj zû çûbû ava, şevtarî di kuçeyek Mahabadê de bi ser Hêmin de hatibû. Bayek cemidî laşê wî ditevîzand û ewî, bi hemû hewla xwe, xwe dilezand ji bo xwe bighîne Starekê. Ji nişkêva, çavê wî bi Qazî Mihemed dikeve. Pêşewa li ber deriyê mala xwe diçû û dihat, di destê wî de hejmara rojê ya Kurdistanê û ew bi dengekekî bilind bi yek ji nivîskarên rojnamê re diaxivî. «Ez ji serma diricifim, dibêje Hêmin, û min di ber xwe de silav li wan kir û xwe lezand. Ewî min dît... û ez ji wan dût ketibûm gava ku dengê wî hate guhên min :

- Te dît, qîriya, tiştê ku vî Qizilciyî nivîsiye ?

Min kurteçîrok a nefîs a ku wê rojê di rojnamê de derketibû baş dinasî.

- Belê, bêguman, min ew xwend. Bi rastî gelek hêja ye.

- Rast e, got hevalê nivîskar, ew pir xweş, lê gelek kêr dinivîse !

Pêşewa Qazî serê xwe hêjand, bişîrî û pê re ji Saadî Şirazî du beyt xwend⁽²⁾.

Min bihîst ku li welatên Rohelat çil sal xebat divêt ji bo çêkirina şerbikekî fêrfûrî

Di bajarê Baxdayê de, rojê ji wan sed çê dikin. Gelo tu niha rûmeta vî şerbikî dizanî ?

Serok Komar difikirî û li min dinihêrt :

- Xwezî di nav me de kesên wekî wî zehf bûna ! Û berî ku ew bersiva min bibihîze, ewî wekî ku ji xwe re bipeyive, got :

(1) *Pêşgotîna Hêmin di Pêkanîni Geda, r. 8.*

(2) *Gulistan*

- Ku em serbixwe bûna ewê çendîn qabiliyet xwe nîşan dana !

Piştî vekişîna leşkerên sovyetî ji Iranê, hikûmata Tehranê hêzên xwe şand ser Komara Kurdî û Serokên wî da girtin. Qazî Mihemed, Seyfî Qazî û Sedrî Qazî di berbanga 31 adar 1947 li Mahabadê daleqandin. Lê gelê kurd tu car van mêrxasan ji bîr nekir. Helbestvan û hozan wan distirên, gora Qazî Mihemed bû zîyaretgaheke pîroz ji bo hemû gelê kurd.

Ji bo Hesên Qizilcî û ji bo dostên wî yên helbestvan Hejar û Hêmin derbederiyêke dirêj û tijî cefa dest pê dikir. Xeynî sirgûnê rêyek nemabû. Ew diçe Iraqê û li wir nihênî dijî. Di şûna ku dikeve bêhêvîtiyê, Hesên Qizilcî di vê dema tarî û dijwar de, di nav tunebûnê de, dest bi cêribandinên nû dike.

Ew rastî Elaedîn Secadî û Ibrahîm Ehmed dibe û ev rasthatin dibe kaniya nûyitiyan. Ev her du nivîskar guh nadin usûlên kevnare yên edebiyatên farisî û erebî, remz û belaxetê didin alî. Hesên Qizilcî jî bala xwe dide jiyane, jiyana kuçê, ya her rojê, ya Kurdan, dide ser şopa realîzmê. Realîzma wî jî taybetî ye, nêrîna wî gelek nêzikî qewimandinên rojane ye, ew di hewa germ û mitewazî ya Kurdên ji rêzê de dilive.

Kurteçîrokên Hesên Qizilcî di kovarên Bexdayê de, û nemaze di kovara *Hîwa* (1957-1963)⁽³⁾ a ku Hafez el-Qadî derdixist, de belav dibin. Piraniya wan tîr wêgerandine erebî.

Di sala 1963, di dema ku Kurdên Iraqê ji bo rizgariya xwe ya neteweyî, di bin seroktiya Mela Mustafa Barzanî de, şer dikirin, Hesên Qizilcî Iraqê dîterikîne diçe Sofiyayê cem malbata xwe. Li wê derê, bi saya zanîna zimanên bulgarî û rûsî, di Radyo Bulgarîstan de dixebite. Di ber de jî ji kovarên kurdî yên Iraqê re nivîsaran dişîne⁽⁴⁾

Hevalên Hesên Qizilcî, wekî Abdurrahman Qasimlû, Hejar, Hêmin û hinên din, nivîsarên wî dicivînin û di 1972 de, di nav weşanên Binkey Pêşewa (Weşanên Partiya Demokrat a Kurdistana Iranê) berhevoka *Pêkenîni Geda*⁽⁵⁾ derdixin.

Kurteçîrokên Hesên Qizilcî ji îtibara xwe tiştêk wînda nekirine. Li navçê gelek guhîrandinên siyasî çêbûn lê, di bîngê de, civaka kurdî pir neguhiriye. Kul û janên wê hê dom dikin : belengaziya gundiyan, kedxurî û stema beg û şêxan, zordestiya dewletê. Qizilcî bi zimanekî gelerî û dewlemend dinivîsîne û mêrxasên wî ji xelkê ne. Buyerên jiyana wan, bibîranîna filan adet an baweriya gelerî nîşanê didin ku nivîskar kurahiyên giyana gelê xwe baş dinase. Gundî ji deyn û bêşan nikare piştî xwe rast bike : wekî cotbendên gundê Nişûrê, di çîroka Helkêy Hadîxan de, ku mecbûr in ji axayê gund re

(3) *Nuştekey Amînexan, Hîwa, no. 30, 1960 - Keşkolî Caduyî, Hîwa, no. 31, 1961 - Şehîdî Zulme kifn û şordîni nawê, Hîwa, no. 33, 1961*

(4) *Binêre, Le barey hêndê le nihêniyekanî rezimanî kurdî, Govarî Korî Zanyarî Kurd, cild 5, Bexda, 1977, r. 113-134.*

(5) *Di vê berhevoka 149 rûpel de çarde kurteçîrok hene. Çapa duwemîn a vê berhevokê di van nêzan de li Iraqê derket û berhevok li Iranê jî di çapê de ye.*

pîtake, pûşane, rûnane, kawirane, xuriyane, mûwane, firûcane, bêgarane bidin û bi ser de bêşek bi navê tapo, ku nîv an sêyeka hatina zad, meywe an sebze ye, bidin. Û gava ku gundiyê belengaz nikare ji bin van bêşan rabe, axa an şaneyê wî dest datînin ser malên wî. Bi vî awayî, di *Pêkenînî Gêda* de, Hecî Salih dest datîne ser gayên cot ên gundiyeke bextreş ê ku zadê wî kuliyan xwariye. Malbata gundî perîşan dibe : zaro yî xuriya dimire, jinik ji tayê û ji derdan ! Gundî dest bi parsê dike, dikeve ser riyan û wekî gelek gundiyan belengaz xwe davêje bajêr, bi hêviya peydakirina karekî.

Hesen Qizilcî rexne li dîn digire. Di *Nûştekey Amîne Xan* de jinikek jar, jinên belengazên din re nivîştan çê dike ji bo derman kirina hemû derdên wan !

Tevî realîzmê Hesen Qizilcî cih dide xeyal û efsanê jî. *Keşkolî Caduyî* çîroka xemgîn a gundiyan perîşan ên bin nîrê axayekê xedar e. Kurê malbata gundî bi saya keşkolekî cadûyî û bi sêr erdê bav û kalên xwe ji axa distîne.

Piştî ketina rejîma Şah, Hesen Qizilcî di 1979 de vegeriya bû Iranê. Ew endamê Partiya Tudeh bû û ji 1979 pê ve berpirsiyarê rojnama *Namêyê Mardom* bû. Ew di Sebata 1984 de hatibû girtin. Ji wê demê de haya hevalên wî jê tune bû.

Bi mirina trajîk a Hesen Qizilcî gelê kurd yek ji kurên xwe yên sadiq û wefakartir û edebiyata kurdî û cihanî çîrok nivîsekî mezin winda kirin.

BÎRANÎNA THOMAS BOIS

Joyce BLAU

Bi hinceta deh saliya wefata Kurdîzanê fransîz ê bijare Thomas Bois, Stî Joyce Blau, ku hevkar û şagirta wî bû, jiyana û afirandinên wî bi bîr tîne.

Kezên sereke yê jiyana mamosteyê min ê rehmetî bi bîr anîn ji bo min şerefeke mezin û xebateke dijwar e. Ev zana pareke girîng ê jiyana xwe da çêtir nasandina Kurdan. Ew dostekî wefakar û gelek fedakar ê xelkê kurd bû.

Thomas Bois, di 6 gulan 1900 de, li bajarê Dunkerque'ê, li bakurê Fransayê di malbateke heşt zarokî de hatibû dinê. Ew di xortaniya xwe de biryar dide ku bibe keşe û di 19 saliya xwe de dikeve Dêra Broyên Wa'zdarên Saint Domonique. Li wê derê xwe dide xwendinê, hişê xwe yê rexnegir pêş ve dibe, hîni xebata sebirxwaz a zanistiyê dibe.

Di 1927, dêra wî wî dişîne Mûsilê, ew li wê derê rastî Kurdan tê, fêrî wan dibe û dixwaze bi hemû hêzên xwe bi wan bilî bibe. Ewî hingê zimanên arameyî, erebî, îngilîzî, rûsî, italyanî, yewnanî û latînî dizanibû û dest bi hînbûna kurdî kir. Bi saya qenc fêrbûna zimanê kurdî ewê «gijana Kurdan», edebiyat, dîrok û jiyana civakî ya vî gelê serbilind û mêrxas baştir binase û di demekî kurt de bibe xwediyê gelek hogir û dostên kurd.

Di 1932 de, ew dibe serokê Dêra Mar Yaqûb, rûniştgeha bedew a keşeyên domînikî ku li serê çiyayên Kurdistanê, di warekî asê û wahşî de hatiye avakirin. Di 1936 de, ew îcar diçe Kurdistanê Sûriyê, li mala nû ya Domînikîyan a Qamişlî û Derbesiyê bicih dibe. Lê hewa Cizîrê li tenduristiya (siheta) nazik a keşe Bois nayê. Mecbûr dimîne ji Kurdistanê û ji dostên xwe yê kurd veqete û diçe, pêşiyê li Trablûsê, dû re li Beyrûtê cîwar dibe. Li wêderê rastî Mîr Celadet Bedirxan û brayê wî Kamûran, xebatkarên westiyannenas ên vejîna çanda kurdî, dibe. Thomas Bois beşdarî dide xebatên ronakbîrên kurd û fransîz ên hêja ku kovarên HAWAR (1932-1935 ; 1941-1943), RONAHÎ (1942-1944) û ROJA NÛ (1943-1946) derdixistin û bi zimanê kurdî lêgerînên

zimannasî, civaknasî, dîrokî û edebî belav dikirin. Dostaniyên ku di wan salan de dest pê kirin ewê tu car qels nebin. Thomas Bois tevî Mîr Kamûran Bedîrxan li ser wergerandina Methelokên Hezretî Silêman (1947-1949), Încîla Yohannes (1951) û bo Lûqa (1953) ji bo civata kitêba Pîroz, bixebite.

Lêgerîna yekemîn a wî di Roja Nû (Beyrût, no. 53, 13 tebax 1945) de derdikeve û ew li ser hozanê mezin Cegerxwîn e. Dîsa di wê kovarê de bendên wî *Le Djebel Sindjar au début du XIXe siècle* (Cebel Sincar di destpêka sedsala XIX de, no. 56, 10 îlon 1945) û *La Citadelle des Khurs* (Kela Xuran, no. 60, 15-10-1945) belav dibin.

L'Ame des Kurdes à la lumière de leur folklore (Giyana Kurdan di ber ronîya folklorê wan de) pêşiyê di hejmarên 5 û 6 ên kovara CAHIERS DE L'EST (Beyrût, 1945) de derketin, dûre, ew di 1946 de, wekî kitêbok çap bû. Dîsa wê salê di kovara CAHIERS DE L'EST de, lêgerîna wî *Les Yézidis et leur culte des morts*, (Êzîdî û mirîhebînî) belav dibe.

Di 1947 de, ew bi leqebê Lucien Rambout kitêbeke bingehî li ser pîrsa kurdî *Les Kurdes et le Droit*, (Kurd û Hiqûq ; Paris, éditions du Cerf) derdixe û vê pîrsê li ber ramana tevane ya awrûpayî radixe.

Di tebaxa 1950 de, Thomas Bois cardin tayînî Misyona Mûsilê dibe, îcar wekî serek. Lê tenduristiya wî di ber xwer nade û ew mecbûr dimîne vegere Beyrûtê. Ew xwe dide lêgerînên xwe yê zanistî û dibe yek ji girîngtirîn kurdîzanên heyama xwe. Di kovara AL-MACHRIQ a Beyrûtê de xebatên wî yê han neşir dibin : *Coup d'œil sur la littérature kurde* (Nêrînek li edebiyata kurdî, no. XLIX, 1955, rûpel 201-239) ; *Les Kurdes : histoire, sociologie, littérature, folklore* (Kurd : dîrok, civaknasî, edebiyat, folklor, no. LIII, 1959, rûpel 266-299) ; *Les Yézidis, essai historique et sociologique sur leur origine religieuse* (Êzîdî, cêribandîneke dîrokî û civaknasî li ser rehên wan ên dînî, no. LV, 1961, rûpel 109-128-190-242) ; *La vie sociale des kurdes* (Jiyaña Civakî ya Kurdan, no. LVI, 1962 rûpel 599-661) ; *Bulletin raisonné de philologie kurde* (Bultena hişwerî ya filolojîya kurdî, no. LVIII, 1964, rûpel 527-570) ; *Comment écrire le kurde ?* (Çawa kurdî binivîsin ?, no. LIX, 1965, rûpel 369-378+10 wêne) ; *Monastères Chrétiens et Temples Yézidis dans le Kurdistan Irakien* (Monastîrên Mesîhî û mabedên êzîdî li Kurdistanê Iraqê, no. LXI, 1967, rûpel 67-101).

Di eynî wextê de li Qudsê, di kovara PROCHE ORIENT CHRETIEN (No. XI, 1961) de lêgerîneka wî ya girîng *La religion des Kurdes* (Dînê Kurdan) derdikeve. Heya dawîya jiyana xwe, ew bi pergala di kovara BIBLIOTHECA ORIENTALIS (Leiden, Hollanda) de qala hemû kitêb û lêgerînên li ser Kurdan nivîsî dike, wan dijmêre û dide nasîn : *Remarques sur la nomenclature grammaticale kurde* (Dîtin li ser navnîşeyîya rêzimana kurdî, XVII, 1960, no. 314, rûpel 152-160) ; *Etudes récentes de philologie kurde* (Lêgerînên teze ên filolojîya kurdî, XIX, 1962, no. 1/2, rûpel 11-171) ; *De la langue à l'âme du*

peuple kurde (Ji ziman ta giyana gelê kurd, XX, 1963, no. 1/2, rûpel 6-9) ; *La République de Mahabad* (Komara Mahabadê, XXI, 1964, no. 5/6, rûpel 298-299) hwd...

Tevî dostên xwe Pierre Rondot û Roger Lescot ew ji 1963 ta 1970 di kovara L'AFRIQUE ET L'ASIE (Paris) de li ser *Chronique de Sociologie Kurde* (Bûyernameya Civaknasîya kurdî) dinivîsîne û wisa jî hevkarîya F.M. Pareja dike ji bo xebata wî ya girîng *Islamologie*, Beyrût, 1957-1963, 1148 r. *Mahabad, une éphémère république kurde indépendante* (Mahabad, komareke kurdî ya serbixwe ya jînekurt) ku di kovara ORIENT, Paris, 1964, no. 29, rûpel 173-201 de derketiye, belgeyeke bingehî ye ji bo hemû kesên ku xwe bi ser dîroka kurdan de xwar dikin.

Thomas Bois, di 1965 de senteza lêgerînên xwe yê berê çêdike û dixê kitêbekê : *Connaissance des Kurdes* (Nasîna Kurdan, Beyrût, 1965, 160 r.). Ev kitêb salek bi şûn de bi zimanê inglîzî di bin navê *The Kurds* de derdikeve. Di vê xebatê de, zanayê mezin li ser gelek aliyên pîrsa kurdî dimîne : berî hemîyan pîrsa Kurdistanê, welatê Kurdan ê di nav Tirkîye, Iran, Iraq û Sûriyê de perçekirî ; dûre pîrsa rehên gelê kurd ; dawiyê pîrsiyarên civaka kurdî ku Thomas Bois ji nêzîk ve dinasî ji ber ku ew çil salên jiyana xwe li Rohelata Navîn, heşt salên wî li Kurdistanê bi xwe borandiye. Tu kurdîzanê fransîz î din qasî wî di nav kurdan de nejiye.

Di 1965 de, ew tê digihê ku wezîfa wî ya li Rohelat qediyaye û ku xebateke din li hêviya wî ye li Ewrûpayê. Ew bi xemgînî biryara ji Rohelata çendîn hizkirî dide. Tê Parîsê û li wir li Enstîtuya Neteweyî ya ziman û Medeniyetên Rohelatî de ders dide. Dersên wî bal dikêşin, tên hizkirin.

Tevî nexweşîna xwe, Thomas Bois xebatên xwe yê zanistî didomîne. Ew di 1974 de di l'ENCYCLOPÉDIE UNIVERSALIS (mezintirîn ansîklopediya bi zimanê fransîzî) bendên li Ser kurd û Kurdistan dinivîsîne (Paris, 1974, rûpel 718-722). Weşankarên l'ENCYCLOPÉDIE DE L'ISLAM (Ansîklopediya Islamê) jê dixwazin ku ew benda navdar a Vladimir Minorsky, bavê kurdnasiya nûjen, li ser Kurd û Kurdistan, ku di 1926 de çap bûye, temam û teze bike. Benda nû ya Thomas Bois, sentezeke dîrokî û civaknasî ya girîng e û ancax piştî mirina wî di çapa nû ya l'ENCYCLOPÉDIE DE L'ISLAM de derket (cilt V, Paris, 1981, rûpel 441-489).

Piştî jiyaneke teji kar û xebat, ev mirovê bawermend û nefspiçûk di şeva 4-5 îlon 1975, di nexweşxaneyeyeke Parîsê de ji sektêya dil wefat kir. Mîsala xebata bi sebat û evîna gelê kurd, Thomas Bois eserekî dewlemend û bikêrhatî hişt.

alîkari ji bo ferhenga kurdî - fransîzî

Enstîtu ferhengeke kurdî - fransîzî çêdike. Ev xebat karên ku Kamuran A. Bedirxan di sî salên dawînên jiyana xwe de pêk anî bû didomîne û temam dike. Ta niha qasî 55 000 gotin hatine berhev kirin û wergerandina fransîziya gotinên ku bi tîpên A, B, C dest pê dikin qediyaye, tîpa D jî di ber qedandinê de ye.

Ev ferheng ewê mezintirîn û firehtirîn ferhenga zimanê kurdî be û dixwaze, qet ne be, pîraniya mezina dewlemendiyên zimanê me diyar bike. Piştî çapa wê ya fransîzî, ewê çapên bi zimanên din (tirkî, almanî, inglîzî, erebî, farisî) bên amade kirin.

Ziman malê hemû Kurdan e. Wekî derya ye, kûr û fireh e. Çi şivan, çi gavan, çi koçer, çi cotkar, çi dengbêj, çi nivîskar, her welatîkî me wekî masiyên di nav vê deryayê de mezin bûye û jê parekê stendiye. Enstîtu di xebata xwe de hewcê zanîn û alîkariya hemû welatîyên me yê bixîret e. Em dixwazin ku kevirê her Kurdekî dilsoz di vê avahiya giştî de hebe. Kerem kin, navên giya û daran, ên hêşinatî û meywan, ên rawir û teyran, ên haletên kar an gotinên ku hun bawer dikin nadir û kêmditî ne ji me re bişînin. Ku dikaribin her gotinekê piçek izah kin an wergerandina wê bi zimanê ku hun pê çêtir dizanin li kêleka wê deynin baştir dibe. Heçî navê giya û daran, heta dikaribin diyar bikin bejna wan çend bilind e, li ku hêşîn dibin (di erdên avî an bejî de, li devên çema an li çolan), berên wan çawan in, çi reng in, çi qas gir in, tên xwarin an na, tama wan çawa ye ? Ku dikaribin pelek ji darê an jî berê wê, an wêne (resm) yê giya an teyr bişînin hê jî çêtir dibe. Tikaya dawîn : ji bîr me kin di nameya xwe de bêjin hun ji kîjan bajar an navçeya Kurdistanê ne.

Ji niha ve, spasên germîn ji bo alîkariya we.

* * * *

Nameyan li ser navnîsana jêrîn bişînin : Ferhenga Kurdî, Institut Kurde de Paris, 106, rue La Fayette, 75010 PARIS, FRANCE.

BÎRANÎNÊN IHSAN NÛRÎ PAŞA (III)

Piştî bi kurtî qalkirina serxwerabûnên kurdî ji sala 1514 ta Agrî, nivîskarê bîranînan çend gotin li ser dîroka çiyayê Agrî gotibû û paşê herdu serokên serhilanîna Agrî, Bro Heskî Tellî û Ihsan Nûrî nasandibû. Di salên 1926-27 de mêrxas û welatparêzên kurd ên sereke yek li dû yekî xwe digihandin Agrî. Dewleta tirk ji bo pelaştina tevgera kurdî qanûneke «te'cîl» derdixe, bi serokên kurdan re dikeve gotûbêjê, da ku ew ji dewletê re îtaet bikin. Kurd van pêşneyaran qebûl nakin û piştî hin bûyerên cîgehî li gundê Kanî Korkê şerekî mezin diqewime di navbera hêzên rizgarîxwaz ên kurdî û leşkerên tirk. Leşkerên tirk dişkên (binêre Hêvî, hejmarên 2 û 3).

Komandarê Kurda beyaniyek belav kir, tê de ji bîra rayê têkraiî cihanê xwaşt ku li vê babetê qezavet kin. Di vê beyaniyê de nivîsibû : Kurd eskerên rûmî ku bi qesda kuştinê hatibûn, pey dîlgirtinê berdidin, azad dikin, lêbelê Tirk mindalan (zarokan) jî bi tehrekî facie dikujin. Ji Tirkan re dewleta kevn û medenî, ji Kurdan re jî wehşî dibêjin. Ji herduyan kijanî wehşî kîjanî medenîtir in ?

Zivistan hat, berf melafeyên spî û sarên xwe bi ser Agrî kişand ; çûyin, lêdan û girtin kêmbûn. Agriyîyan duwanzde telefon bi dest xistibûn, lê sîmên (têlên) wan nebû. Şevêkî qomandarê kurd desteyek siwar hilda çû îstgeha Beyazîdê ku ordîgeha eskerên romî bû, ji pêşiya mala reîsê rîya hesin, qasî ku pêwîst bû sîm anî. Eskerek, çira bi dest, hate derva, dît ku sîm bar dikin, ji tîrsa dengê xwe nekir, zû çû hundir. Rojtira din, di nav çend gundên Agrî de peywendiyên telefonê pêk hatin. Eskerên li nav Agrî rêkûpêk bû. Uniformên taybetî ji bona efrad û zabit helbijartin. Efrad li ruyê kumê xwe şiklê Agrîya mezin û piçûk ku ji berîni hatibû çê kirin lê didan, zabitan jî di şûna Agrîyê armê Xoybûnê zeliqandibûn û elametên derecên wan jî li ruyê şanê wan bû. Armê Xoybûnê xencerek rast li nav sunbîlek genim li aliyek û li aliyê din qelemêke dûvîn ê desteyîn bûn ; her sê bi hev ve dizeliqîn û hetavek li ser qevza xencerê hemîyan di bin tîrêjên xwe digirt

Wê zivistanê qomandarê tirk ji bona kuştina Ihsan Nûrî bi telaş ket, û vî karî bi Şêx Abdolqadir ku hêji di îtaeta wan de bû, spart. Şêx ji bona vî karî Davo, kurê mezinê Bro Heskî Paşê zavayê xwe helbijart ; bêgûman, ewan dizî ve kar dikirin.

Tirk di babeta bîr û rayên azadîxwazî û eşqa serbixoyî ya Kurdan xafil bûn. Bi wan wa bû ku divê yekî bi perekî zehf tima' bikin, ku ew bi netewê xwe re xiyaret bike. Lêbelê ew nizanîbûn ku temamî gotûbêj* û nexşe* bi zanîn û destûra Ihsan Nûrî bûn ; her çawa bû ev nexşe maweyek* wan xapand.

Bihar hat. Çiyayên Agrî bi çîmenên kesk û gulên rengareng xemilî. Ev çar bihar bûn ku ev çiyayê mejûyî jêr deselata* Tirkîyê derketibû, bûbû penagaha aşiqên dilşewat ên azadîyê, neweyên mêrxas ên xwe, singê wê bûbû navenda* lawanên nebez û canbezar û azadixwaz ên neteweyê kurd, her sê rengên serbixoyî* kurd li ser qûçên wê daçikandî û bi dil û can dihatin parastin. Ev çiya bûbû kela kurdîtiyê. Ev çiya ji agirparenanê şerkarên xwe re her wekî kevirên agir perên xwe li qirnên zor kevn bi her aliyê Kurdistana Tirkîyê diperand. Pêlîseyên bîr û rayên azadîyê van hestên hakimiyeta bêgane dişewitand, agir pê dixist, dişewitand, dikuşt, winda dikir. Agirê ku agir ditemirîne. Tirka li pey xwe dikşand newal û çiyar, di dawiyê de di nav axa xwe de dişewitand.

Qomandarê kurd, ji hîç cî û navçeyê hêviya yarmetî û pêşkêş nebû, silah nedidît erdên dinê bigire, cepheyek freh ê şer veke. Dizanibû ku li pêşiya top û froke û tank ên ordiyên meşqdîti yên tirk bi tîfing, ew jî gerek e ji destên neyar fişengên win bigirin, domanîn hêsa nîne. Ew baş dizanibû ku çiyayê Agrî bi dest ve bigire, biparêze, bi hoy têkoşerên kurd û bi saya xwe bextkirina niştîmanî ya Kurdan hêzên dewleta tirk li navçeyên Kurdistanê berebere biwestîne, ji beyn bibe û bi vê taktîkê nalîna hejaran û hest û îradeya qayîm a neteweyê kurd ji bona bidestxistina azadiya netewayetî û mirovayetî bi guhê alemiya cihanî de, nifûza siyasî û aboriya Tirkan bi lere xe. Ev bizotina taktîk ji layê navenda Xoybûn pesend kiribûn.

Dewleta Tirkîyê ev car jî weke caranên din rêça pêş girtibû. Di şerê Balkan ê 1912 de, guh neda doza maf û azadîyên neteweya Arnawût, erdê mezin ê Rûmeliyê ji çengên wî der çû. Ew bi xîşm bi ser Ereban ve çû û muamela bê rehm a Cemal Paşa, wezîrê deryayê, dardakirina mezinên Ereban di bajarê Şamê de di hoya raperîna* Şerîf Huseyn li Mekkê, temamê Erebanê ji

---

gotûbêj : mizakere

nexşe : pîlan

maweyek : demek, midetek

deselat : otorîe

navend : merkez

serbixoyî : serxwebûn, îstiqlal

raperîn : serxwerabûn, isyan

destên wan çû. Ewan ders negirtine. Li ber eftar û xeyalatê pantûranîzma xwe, hazir nînin seddekê Aryarêgez li ser riya armancên xwe bibînin, ku Kurdistan jî, ku nifûsê wê 2/5 nifûsê temamê Tirkîyê ye, jê biqete !

Min ji bona pêkanîna teşkilata Xoybûn li nav Kurdistanê û şazkirina helsenên giştî pêwîst dît ku desteyên canbezaran bi nav Kurdistan bişînin, him li Tirkîyan ezîyet bikin him jî teşkilat çêkin. Hejmara van desteyan kêmbû. Bi cîgahên dûr diçûn. Li navçeyên zor dûr ev kar dispartin stuyê hêzên navçe. Bi vî tehrî, hakimiyeta tirk ne tenê li nêzikayetya Agrî, belkû di tevayîya Kurdistanê de di nav agirê azadiyê de sûta. Navenda ev agirperan Çiyayê Agrî bû û hejmara Agriyîyan zehf nebû. Zeviyên ku bikarin biçînin zor kêmbûn, ev jî li jêr agirê Tirkîyan bûn, xincavî kesî nebû vî karî bike. Ên ku destên wan tîfeng digirt, li pêşîya neyar bûn. Ewan li pêşîya ordiya mezin a dewleta Komara Tirkîyê singên xwe kiribûn mertalê derd û belayên Kurdistanê û erkên (wezîfên) giran û dijwar ji bo azadiya Kurdan girtibûn ser stuyên xwe. Di vê rêyê de zor kend û kosb û têgerîyan li ber wan hebûn. Beşê wan hemîşe bi zehmet û metirsiyên mezin, lêbelê giyanê wan li bin siya alaya netewayetya xwe pir bi zewq û xoşî bû. Jiyan li nav Agrî zor asayî û tefrih bû, hesp bezandin û nîşan avêtin bû. Belê ne tenê tefrih, belkû li şer jî zehf kêmbû mîtralyoz agir dikirin û dixebitandin. Ji vê bonê, ji kêmasiya fişeng zehf tengîne bûn. Tiştê ku li Agrî nikaribû bi rê keve tirs û yeîs û naumîdî bû.

Paş şerê Kanî Kork, hêzê dil û radeyê bîr û bawerî ya rûniştevanên Agrî zêdetir bû. Bawerîya wan ew qas bû ku digotin qolordiyek tirk jî newêre were ser me. Rastî jî wisa bû. Zabîtek tirk bi navê Zühdî Güven, paş gihîştina alaya xwe, di babeta şerên eskerên tirk û kurd de dinivîse : «Li şerek da ku li ba Osmanê Kilim -(Altun diş) li nêzîkî xêlî Şemkan, li navçeya Tuzlice (berê navê wê Qulq bû li navbera Igdir-Qaxizman) qewimî esker paşekêş kir. Roja din ez tevî tabûrek peya li Meydana şer geriyam, laşên çar esker peyda kirim, bi merasîmê eskeran defn kirim. Rojtira din jî, ji bo geryana çiya û newalan li jorê konên reş ên xêla Şemkan şeş Kurdan li nav newalan dîtîm min ew girtin û zivirîm navenda xwe.»

Ewanan bê şik pez çêran bûn ku belasebeb girtibûn û biribûn. Dewlet qerar dida ku hemleyek eskerî li ser xêla Şemkan ku li jêrî serokayetya Têmir Axa bû bikin. Ji vê bûnê, qomandarê navçe general Subhî çend ferman dida. Paş hêrîşkirin, ew şevê li gundê Kapluçe derbas dikin. Di vê şevê de karesatek diqewimî ku Zühdî Güven wisa dinivîse : «Em razayî bûn, bi dengê tîfeng şiyar bûn, me bihîst ku nobedar dibêje : “Ji vê derê revî, ji vê derê derbas bû !” Em hemû bi cil û berg raza bûn, tîfinga me li tenişt, tabance li pişt bû. Nişkeva li derva beziyan, me dît “Amo” nav şeçîra ku bi xwe re bi şiklê beran xistibû nav gund, ketibû bin loda giya, derxistin. Amo du gule xwaribû, yek ji hestiyên çenga wî xurd kiribû, ê din bi millê destê wî ku tîfeng ragirtibû ketibû. Herçi qas ku birîndar bû, nikaribû bi kar bike, ew bi wî destê birîndarê xwe

tifinga xwe li hemêz xwe pêçand, lê esker rê nedida, wî anîn kêleka çadira xwe. Jê pirsîn : Ji bo çi ser û qilafeta wekî beran ketiye û hatiye nav gund ku pir esker lê ye. Birîndar welamê (bersîvê) da, wisa got : «Ji bona girtina tola Ibrahîm Feto hatim, Min dixwast di nav çadira we zabita kevim, we bikujim ! Bedbextane beriya ku bikevim çadira we, qereqola we ez dîtim, birîndar kirim.»

Amo ji xêla Şemkan, ji desteya Keremê Qaso bû. Ji ber ku gelek xwîn ji birînên wî rijiyabû, li wê derê mir. Lê di vê babetê de Kurd ewê çawa be tola xwe bigirin ! Diyar e ev birîndar ji rûyê çûyînî xwîna zehf nemiriye, ewî li nav çadira xwe kuştine. Ev ayîneyek e Tirka li gel birîndarên kurd çî revtarî dikin. Wey li halê dîlketiya ! Ku eva jî emê li jêr bibînin.

Rojek din çend kesek ku ji xêla Şemkan girtibûn, biribûn ser riya Qerekosê. Di vê babetê de jî dîsa zabitê tirk Zuhdî Güven dinivîse : «Li nêzikî Balıqlıgöl, em ketine agirê desteyeke kurd. Panzde Kurd, ên ku dîl bûn, me dibir. Destên wan girêdayî bûn. Wekî kitleyek di nav du aliyên agirê tifingê ma bûn. Di ev pêkî helperane de ev destbestan hatin kuştin.»

Rastî ev e ku ew panzde girtî birin nav çiya, gullebaran kirin, kuştin. Radeya pîsîfî ya vî karî baş dizanibûn, loma bi awayê jorîn di rojnama de belav kirine.

Şêx Abdulqadir li gel wan ên ku jê re îtaet dikirin, ber bi çiyayê Ala Dax bi rê ketin. Agriyîyan nedixwastin ku şêxê tabîê Dewletê bê û li qunceki Agrîyê de rûne. Qomandarê kurd pîlanek danî. Beşê mezin ê xêla Hesesorî û Qotan ku li jêr fermana Dewleta Tirkîyê bûn û li gel Agriyîyan jî nava wan çak bû, li nêzikî Qizil Dize riya Şêx Abdulqadir girtin. Beriya wî, serokên ev du xêlan li gel berpisiyarên hikûmata tirk li Bayzîdê axaftibûn. Dewlet ji vî karî re razî bûbû, ji ber ku ewan gotibûn ku Şêx Abdulqadir li gel Agriyîyan yek e û bi fermana wan û mebesteke taybetî ber bi Çiyayê Ala Dax diçe. Li katek de rastî wisa nebû. Di babeta suîqesta Ihsan Nûrî ewî li gel Dewlet bi dil hevkarî dikir. Tenê di babetê Ihsan Nûrî de, li yek hedîseyek xwastine kuştina wî ; ev hedîse awa bû : Şêx Abdulqadir ku xwe bi dewlet spart, Elo Beşo ji nav xêla Şakan teslîm Dewlet nebû. Mala wî jî li kêleka mala Şêx bû. Çendî pêş Şêx Abdulqadir tifingciyên xwe şand ser zomayê Elî Beşo û dorê lê girtin. Şer çêbû. Desteyek ji hêzên Agrî li hawara Elo Beşo çûn. Merivên Şêx pare kişîyan. Pey mehek jî, katê Elo Beşo çûbû nav Tirkîyê, malên wan bê mêr mabûn û Şêx dîsa merivên xwe şand, bê şer malên wan talan kir. Wê rojê Taceddîn, ji xêla Zirkan, mêvanê wan bû. Ewî jî li gel çend merivên şivan û xulam dîl girtibûn, biribûn. Ji dûr ve Şêx wan dibîne, dibêje : ew kî ye ? Çun kincê Taceddîn Beg mîna kincê Ihsan Nûrî bûye, dibêjin Ihsan Nûrî ye. Şêx dixeyide, dibêje : «Ez çi bikim ? Ne dikarim bikujim û ne dikarim, bi Dewlet tehwîl bidim Kurda bixim neyarê xwe !»

Mebesta Tirkiye ev bû ku li nav eşaîrên kurdî neyartî pêk bîne. Ev neyartî dibe duberek li nav pareke xêlanî du aliyên ku li Agrî di bin ala azadiya kurd de dijiyan. Bi vê hêviyê ji xwastina Qotan û Hesesorî re muwafaqiyet kiribû, agahiya wê nebû, nikaribû bizane. Wan ên ku ji bo stendina mafên netewayî giyana xwe bi hîç dudilî û bi şadî feda dikirin, hîç hêzek nikare di nav wan de duberî çêke. Bi taybetî mîna hedîsa Şêx Abdulqadir ! Paş şerekî kêr, xêla Şêx riya xwe vekir, xwe gihand Çiyayê Ala Dax. Waliyê Bayzîdê ji tirsê Kurdan, ciyê xwe li gel qeymeqamê Qere Kosê guherî bû. Li Qere Kosê rûdinişt, ji xwe re dîsa «Bayazit Valisi» digot. Xwast ku Şêx Abdulqadir here cem wî.

Şêx Abdulqadir xwast cem xwe. Şêx ji ber ku êdî bi dewlet bawerîya wî nemabû ew dizanibû heke dewlet nedixwast agahdar nebû. Hesesor û Qotan ji dewlet ditirsîyan, nikaribûn riya wî bibirin. Kesên netewexwazên derûdorê wî jî ji wî re digotin : «meçe, dixwazin te bigirin !». Li ser vê yekê, ew bi xwe neçû, brayê xwe, ku zavayê wî jî bû, şêx Hesen şand. Li aliyê din Qotan û Hesoran bi walî gotin : «Te dît bi xwe nehat, ji niha ve nafermanî kir !» Walî bi xiyaneta Şêx bawer kir ku ta ew ro dostê dewlet bû, ji dewlet qetîya bû. Bi rastî ev hemû nexşeyê* qomandarê kurd bû. Şêx bi dirustî fermanberdarê dewlet bû, ji bo kuştina min bi dewlet re hevkarî dikir. Mebesta* Romî ev bû ku neyartî têxe nav êlên kurdî, çun beşekî Hesesorî û beşekî Şakî li nav Agrî bûn, ji bona azadiya Kurdan xebat dikirin. Dewlet dixwast di nav wan de neyartî çêke, hêzên Agrî bibin du ber, dewlet jê kelk bigire. Bi vê hêviyê bû ku dabûn ser vê reyê û dewlet nikaribû bizane ku wan ên ku ji bo girtina mafên netewayetî yên xwe giyana xwe bi şadî feda dikirin. hîç hêzek nikare di nav wan de neyartî çêke.

Agriyîyan ber bi serê çiya hilkişiyabûn, çûbûn zozanan. Serokayetiya eskerî ya tirk bolîkek hêzê peya û erebeyek top li Burnê Sor (Pozê sor) li pêşiya pira kevirê şêxlû ku li ruyê çeşnê sînorê Agrî-Tirkiye bû, cî bi cî kir, bolîkek hêzî peya jî li Burnêreş li pêşiya rûniştgeha Ihsan Nûrî û Bro Heskî li gundê Kurdava danî. Hêzên tirk meqerên xwe qayim kirin, ji vê noqtê ta sînorê Iran bi hêztir kirin. Topekê li girê Burnê Sor de danî bûn, dorûbera Çiftlik -li nav Kurdava-Şêxlû -li bin agirê xwe digirt. Ev top her ew topa mezin bû ku Ihsan Nûrî wê çaxa ku di sala 1922 de li navçeya Bayzîdê de qomandarê sînorê Tirk û Iran bû, danîbûn bin emrê wî ku di şer de jê kelk bigire, lê çaxa paşêkeşê kir di cî de hiştibû ji ber ku wesaitê birina wî nebû.

Qomandarê tirk bi wan karan pê wa bû Agriyê dixwe gemaro*, ku îndî nikarin ji Agriyê ber bi derve hate çûn bikin, lê ew nikaribû pêşiya wan bigire ! Di wê dema ku qomandarîtiya tirk bi vî awayî xwe bihêztir dikir, hêzên niştiman perweran jî bi çeşnê din zêdetir dibûn. Emerê Besê, Serokê Xêla Kelturî ku li bin tarê bakûra Agrî li navçeya Igdirê rûdiniştin û dîsa li vî aliyê çiya de Eloyê Bekir û Abdullah Xelef, Serokê Qizilbaşoxlî, ku yek ji azadîxwaztirîn û

mêrxastirîn xortên kurd bû û çend sal berê tevî beşeke êla xwe ji Iran hatibûn nav Kurdên Tirkîye û li Rohelata Agrî de rûniştin, Enwerê Mizraq ji nav mala serokayetiya Xêla Zîlan hatin tevî teşkîlata Agrî bûn. Bi ev çeşnê Malbenda bakûra Agrî jî bi hêzên Agrî yek bûn. Hinekî Kurdên aliyê bakûra çiya hê jî tabîyeta Tirkîyê bernedabûn. Dîsa taveroya ala serbixoyî kurd tevayî çiyên bi tîrêjên xwe ronak kiribûn. Hiç memûrekî dewlet nikaribû serî li çiya xwe.

ARDAŞÎR MÛRADYAN

Ev havîna sala pêncîn -1929- a şoreş bû. Em derketibûn zozanan. Kurdek perîskeyek diyarî hat layê Ardaşîr Mûradyan, ku li cem me nuwînerê Fileyên Taşnaq bû. Diyarî tevî reşbelekê da bi Ardaşîr û got : «Kurapê te ji bona dîtina te ji Tiflîs hatiye Erîvanê, vê diyariyê ji bona te şandiye û ev reşbelekê jî nivîsî da.» Di nav reşbelekê de nivîsîbû : «Min bihîst ku tu li Çiyayê Agrî de yî, ji bona dîtina te ruxset girtin, hatim Erîvanê ta te bibînim. Rojek were Aralîqê kenarê Arasê, ez jî bê, em hevûdu bibînin !» Ji Aralîqê re Tirk digotin erdê Tirkîyê ye li qerexê Arasê, lê ew li bin çavdêriya Agrîyîyan bû. Çemê Arasê jî sînorê Tirk û Rûs bû !..

Ardaşîr îsrar dikir here wî bibîne ; çendin sal bûn ew hev nedîtibûn. Qomandarê kurd nedixwast ew tenê here, panzde siwar li jêr fermna Emerê Besê Keltûrî pê re şand û bi wan got : «Nabe ji çemê Aras derbas bin, ew berê navçeya Rûsan !» Navçeya Aralîq ku li Bakûra rohelata Agrî ye şênzar e, bê dar û bê hêşînatî ye, zor germesî niye ku li bin de rahet kin, aliyê rûs bipêçivanewî pir dar û hêşînatî ye. Zabitê reîsê postê şûrewî (sovyetî) deng dike dibêje : «Kurmamê te li Erîvan e, tîlefon dikim tê.» Ardaşîr zabit naskir ku ku file ye, bi zimanê ermenî xeber dide. Zabit walamê (bersîvê) dide, dibêje : «Ez bi zimanê file yî nizanîm» Ardaşîr dibêje : «Ez te nasdikim.. tu file yî.» Zabit haşa dike û êdî bi zimanê rûsî qise dikin. Zabitê rûs dibêje : «Çira li wê derê li bin tavê, di vê germê de disekinî ? Were aliyê me, di bin siyê de istirahat bike ta kurmamê te were !» Rastî jî aliyê me havînan zor germ dibe. Ardaşîr bi Emerê Besê dibêje : «Rast gotiye ! Were emê çem derbas bin, herin cem wî.» Emerê Besê dibêje : «Qomandar meger nego derbasî aliyê din mebin.» Ardaşîr dibêje : Qomandar nizanibû em ev qas li vir radiwestin. Heke hun neyên, ez bi xwe diçim.» Emerê Besê dibîne ku ew diçe, ji bona ku wî tenê nehêle, ew jî çar siwar hildide, li pey wî diçe, çem derbas dibin diçin postê rûsî. Siwarên din li wêderê dimînin.

Zabitê rûs dibêje : «navenda me zor nêzîk e, kurmamê te tê wê derê, kereme kin biçin wê derê, li wê baştir dikarin ji bo we xizmet bikin.» Diçin, çaxê hindurê xanî dibin Rûsan wanan bi sarî digirin, hesp û tivingên wan ji dest distînin. Emerê Besê bi Ardaşîr dibêje : «Ez ji wan ditirsim ; niyeta wan ji bo me pak nîne.» Ardaşîr dibêje : «Rast e min jî şek bir.» Saetek disekinî ji

kurmam xeber nayê. Li ber ev e ku Emerê Besê, ku sar û germa jiyane dîtibû, peywendiya wa bi jiyane re zehf bû, bi Ardaşîr dibêje : «Ez dixwazim her çawa be xwe xelas kim.» Ardaşîr dibêje : «Ez nikarim, heke tu dikarî here !»

REVA EMERÊ BESÊ

Emerê Besê diçe cem serokê navendê, dibêje : «Siwarên min li wî alî li ber tereşka tavê mane, dixwazim herim wanan ji bînim berê Rûsan.» Rûs pê xweş dibin, dibêjin : «Zor çak e !» Hespê tînin ku siwar be, mêze dike hespê wî nîne. Emerê Besê dibêje : «Ez gerek e bi hesp û tîfinga xwe biçim. Hesp û tîfinga min nebe, siwarên din xeyal dikin hin hesp û tîfingên me ji destên me girtine û êdî nayên.» Ev qise pesend dikin û tîfinga wî tînin didin wî. Siwar dibe, tê cem post. Zabitê postê rûs dibêje : «Gazî ke, bixwaze bila siwar bîn !» Emerê Besê dibêje : «Ewanan Kurd in, wekî we rêkûpêk eskerî nizanin. Heke ez bi xwe neçim layê wan, wan serwext nekim, nayên. Pêwîst e ez bi xwe herim, wan bînim.» Zabit razî dibe. Emerê Besê ji çemê Aras derbas dibe, diçe nav siwarên xwe, ji wan re dibêje : «Siwar bin !». Carekê bi hevra ber bi Agrî çarnal hespên xwe dibezînin. Bi ev çêşne xwe ji destê Rûsan derdixe. Rûs Ardaşîr û çar siwarên kurd dest bi ser dibin Erîvanê, kincên wan diguhêrin, paşê dibine Tiflîsê davêjin bendixanê.

Min kaxezek ji Rûsan re nivîsî û bi wasita postê sînorê rûs û ji wan Ardaşîr û çar siwarên kurd xwast. Çend rojên din her çar siwarên kurd tînin Erîvanê, hesp û tîfing û kincên wan didin wan û dişînin Agrî. Qomandarê kurd kaxezekî din nivîsî û car din Ardaşîr xwast, kaxez da Seyîd Resûl, bi çend siwaran ve şand. Siwar çaxê nêzikî çemê Aras dibin, ber jêrî guleyên postê Rûsan dibin, Seyîd Resûl brîndar dibe, dizvire, êdî nikare kaxez bide. Çend roj paşê, bi toleyê ev karê Rûsan, min desteyek ji Agrî şand bajarek Ermenîstanê' ku li bakûra rojavaya Igdir û li qerexê çemê Aras de ye, bi şev girt bin agirê mîtralyozan. Min paşê bihîst ku Ardaşîr ber bi Sîbîryayê dûr xistibûn.

HUSEYN, PAŞA Û HACÎ MÛSA BEG

Li nivê havîna wê salê -1929- de, Memo û Nadir, du kurên nebez ên Huseyn Paşa, mezinê Xêla Heyderî tevî du bra û braziyek xwe ji Sûriye hatine ketine nav erdê Kurdistana Tirkîyê, paş derbasbûna navçeyên Midyat, Bîşêrî û Gerzan têperîne der û piştê Mûşê. Sê kesên wan li nav şikeftê bi destê Tirkan dîl ketin û hatin kuştin. Herduyên mayîn, Memo û Nadir, xwe gihandin Agrî, hatin cem min.

Kor Huseyn Paşa reîsê mezinê xêla Heyderî, bi nifûztirîn serokê navçeya dor û piştê Wan û Bayzîdê bû. Hevalê wî Hacî Mûsa Beg serokê jîr û bi nifûzê

malbendê Mûşê bû. Ev herdu reîs li ser û bendê pêkanîna Komîta Serbixoya (Istiqalala) Kurdistan, li bin seroktiya Miralay Xalid Begê Cibranî li gel wan heypeyman bûbûn. Çaxê ez, bi zanîna vê Komîtê, ji bona serbixoyî kurd li navçeya Beytuşşebab rabûm û şkest xwarim, ji hevalên min milazimê ewel Alî Riza Beg, brayê Yûsif Ziya Beg ku li Meclîsa ewel a Komara Tirkîyê nuwînerê Bedlîsê bû û uzvê Komîtê bû, Komîte hate girtin. Brayê wî û zavayê wî Faîq, Beg jî girtin. Serokê Komîtê Xalid Begê Cibranî li nav Erzerom - Qerekose - Patnos - Ercîş - Adilcewazê birin Bedlîsê. (Riya kin a Erzerom - Bedlîs - di aliyê Xinis û Mûşê diçû û ew rê ji nav xêla Cibranî derbas dibû, ji bona wî di wê riyê de nebirin, tirsîyan ku xêla Cibranî wî ji destên wan bigire). Li Bedlîsê wî avêtin bendixanê. Çaxê digihîjin Ercîşê (ciyê rûniştina Kor Huseyn Paşa) Xalid Beg hêvî hebû ku Huseyn Paşa wî ji destê eskeran ve bigire, çun li navenda xêla Heyderî de bûn. Heta Xalid Beg bi Huseyn Paşa wasite gihand, lê Huseyn Paşa hîç karî nekir! Hacî Mûsa Beg girtibûn, şandibûn Bedlîsê.

Li ser û benda raperîna Şêx Seîdê Cibranî, Xalid Begê Cibranî û Hecî Mûsa Beg ligel Mulazim Alî Riza û brayê mezin ê wî Yûsif Ziya Beg, ku berê nuwînerê Meclîsa mezin a neteweyî ya Tirkîyê bû, di bendixaneyê Bedlîsê de girtibûn. Li Kor Huseyn Paşa li nav xêlata xwe azad bû. Pelîseyên agirê hilperîna xelatên Cibranî, Zirkanî, Hesenanî bi sînoren Heyderan jî ghişt, ji Huseyn Paşa jî xwastin bi ehdê xwe wefa ke ligel şoreşê hevbarî bike û nekir! Navbera ligel evî ku mal û dewleta wî gelek bû, girêdayê eskeranên tirk dildadêyê li reyanên vanan bûbû bi ev bahanê ku çavrevanê welama Simko ye, îro sibê dikir. Tenanet şêx Seîd şkest. Paş ev şkanê, taqimek li şerkeranî Cibran, Zerkar, Hesenan tevî brayê şêx Seîd, şêx Mehdî û kurê şêx Seîd Alî Riza, ber bi sînore Iran paşekêş bûn. Di vê demê de ku dixwastin ji malbenda Heyderan têperin, Huseyn Paşa maweyê heft roj rê li ser têkoşeran birî. Axir, şerkarên kurd paş şerekî zor, ji mirovên Huseyn Paşa bi hêzên Tirkan re hevkarî dike!

Iran xwast têkoşerên kurd ji çek bike, lê ew serê rîya xwe vekirin, çûn cem Simko. Lêbelê Ferzende Beg û serokê êla Zirikî Kerem Beg hatibûn kuştin. Hinekî mirovên aza û niştimanperwer ên xêla Heyderî tevî pêk hilperan û teqetûq yaridêyê têkoşerên kurd dabûn. Tenê evê ku vê xêlê bednav kir kuştina du kesên Hesênî, bi navên Tahir û Beşîr li gundê Kendal Beş û spartina du Hesenyên din bi navên Hesênê Zubêr û Şemsedînê Lewend bi destên Cendirmên tirk! Ev du kes rîya xwe wînda kiribûn hatibûn mala Bedrî Beg. Navbera bi dizî ve bi hêza A. Boğa ragiyandibû. Hikûmat çend nefer cendirme şandibû. Wexta ku ev kes li odeyekê Bedrî Beg razabûn, cendirme wan di nav nivînan de digirin, dibin nav rîya Bedlîs-Xerzan. Cendirme ev qas li wan dixin ku Hesênê Zubêr dimire, Şemsedîn namire, wî dişînin şarê Izmîrê, li wê derê sê sal li bendixanê dimîne, paşê ji bendixanê direve, bi

zehmet tê xwe digihîne tîpê Ferzende Beg Hesenî û bi canbezariya xwe li ser riya azadiya neteweyî ya xwe dewam dike. Paşê ku qaremanên Heyderan ku li riya azadiya neteweyê kurd xwîna sorê xwe rijandin, ev du karesatên pîs ji ser navê xêlata xwe şûştin.

Huseyn Paşa xwe hevbeş nekir şoreşa Kurdan ne tenê xêla Heyderan tenanet xêlên mezin ên Zîlan, Sîpkan, Celalî, û eşîrên din ên kuçik jî tevî şoreşê nebûn. Pêvenda Huseyn Paşa bi regezê kurd û hebûna navê kurd li ser wî pêwist bû cezayê xwe bibîne, xizmetkirina bi dewleta Tirka nîkaribû ewî jê dûr xe, ji ciyê xwe xelas ke, ji bona ku ew Kurd bû. Ji ber eve, paş temirandina şoreşa Şêx Seîdê Mezin, di naverasta zivistanê de, dewletê Huseyn Paşa girt tevî jin û zarên wî, di haletên zor xirab de, di berfa zivistanê de ji Kurdistanê di bin muhazeza cendirman de birin Anadola Rojava û wî ji wêlêt dûr xistin !..

Hacî Mûsa beg bi têngihîştî û bi zîrekî xwe paş mahkeme ji bendîxana Bedlîsê rizgar û mehkûm bi dûr xistibû. Ev du xizm û hevalên kevn di ciyê dîrxistinê, Aydin, de hev dîtin, li ber eve ku herdu jî li pêşî de bi azadî û serokî jiyabûn û sîlehşorê wan hebû, dîrxistina wan ji wan re zor giran hatibû. Di babetê revê de giliyê xwe yek kirin. Diravê zêrê zer ê Huseyn Paşa gelek bû, ji bona xwe û mêrên xwe yên ku dikaribûn tîfing hildin hesp û tîfing bi zêr kirîn, jin û zarokan li du kuran spart, bi xwe tevî Hacî Mûsa Beg û çend kur û neviyên xwe şevêkê ji şar derketin ber bi Sûriyê bi rê ketin. Li Sûriyê mêvanê Haco Axa, yek ji serokên mezin ên niştimanperestên xêla Hevîrkî, bûbûn. Ji navbera deng û basên di babeta Komîta Xoybûnê bi dest anîn. Dilniyazî û wefadariya xwe ya beramberê vê Komîtê li ser kaxez dinivîsin û bi çeperê ji bo Komîta Navendî dişînin. Bi min xeber dan, min nivîsî wan bişînin Agrî. Ew bi riya Iraq û Iran bi rê dikevin, li nav şarê Mûsilê Ingilîz pêşiya wan digrin, wan car din dizvirînin Sûriyê. Hacî Mûsa Beg nexweş dikeve, radizê, paş çend rojan diçe rehma Xwedê, hevalên riya xwe tengezar dihêle.

Ji bo bicihanîna fermana Xoybûn, çar kur û neviyek Huseyn Paşa ji nav Kurdistanê Tirkîyê bi xwe, Huseyn Paşa û kurekî wî, Edo, û xwarzek û neviyek wî jî ji nav Kurdistanê Iraqê ber bi Agirîyê bi rê dikevin. Ji desteya pêşîn sê kesên wan di nav şkeftê de bi layên hêzên dewletê ve gemaro* dibin, tên kuştin, Memo û Nadir Beg xwe digihînin bi çiyayê Agrî.

KUŞTINA KOR HUSEYN PAŞA

Lê Huseyn Paşa ji ber ev peymanşkênî û xiyamet û nepeyayetî ku bi helsanê kurd kiribû tevî hevrêyê xwe di şevêk de li jêr gulleyên Kurdekî ji xwe xahtir hatin kuştin. Ev hemû mal û pere û xêl ku ji bona parastina wan tûştî*

gemaro : mihasere

tûştî bûn : rast lê hat

xiyanet bi netewayê xwe bûbû li vê gavê, dewaya mirinê de wefa nekirinbû. Di katek de ku sed hezar zêrên zer ên Osmanî yên wî hebû ligel roleyên* bê nivîn û bê kefen mirî, ji hezaran malên Heyderî yekî bayê serê wî nebû, wan ên ku li ba wî bûn bi agirê wî şewitîn, kesî laşên wan çal nekir. Bi vî tehrê padaşê* xulamî û wefayî bi dewleta Tirkîyê û xiyanet bi hevreyê xwe Kor Huseyn Paşa çû, tola neteweyê kurd hate girtin. Her çend Xoybûn ji bo karên xelet ên wî li wî bexşa bû, lê di mahkemeya Xwedayî de qerar pêwîst e îcra bibe ! Heçî qatîlê wî, ewê daxa pîsî û xiyanetê li nav çavên wî hebe û bimîne.

Kor Huseyn Paşa ji Sûriyê bi rê ketibû, ji nav xelatên kurd ve derbas bûbû hatibû li bakûra Iraqê mala Şêx Ehmed Barzanî, brayê mezin ê qaremanê kurd general Barzanî. Kurê Hacî Mûsa Beg Medenî û apê wî Nuh Beg jî li wê derê bûne. Paş çend roj rahatî bi rê ketine. Wê gavê Nuh Beg dibêje : «Braziyê min Medenî zor dixwaze here Agrî, ewî jî ligel xwe bibe.» Huseyn Paşa jî xweşhal dibe. Ew jî çend siwarên xwe hildide, ligel hev bi rê dikevin, bi dizî ve ji sînorê Iraqê derbas dibin. Şevêk li çiyayek dimînin. Medenî û mirovên xwe bi pîlan û nexşeyek pîsî xwe, nepeyawane Huseyn Paşa û hevalên wî, çaxê di xew de bûne, namerdane dikujiin, diçin teslîmê Tirkîyê dibin. Şêx Ehmed Barzanî paş lêkolînan têdigihê ku brayê Hacî Mûsa Beg, Nuh bi dizî ve bi dewleta Tirkîyê qise kiriye, qewl girtiye ku ew Huseyn Paşa bikuje ewê dewleta Tirkîyê jî wî efû bike û destûra kuştina wî dide. Şêx Ehmed, paş muhakeme û pêregihiştina qewl û qerarê Nuh Beg û Tirkîyê, Nuh Beg Idam kir, nehişt ber lêbihurtin û xweşbûnê Tirkîye keve, ji efûya xwe kelk bigire..

Di dawiya havîna 1929 de, li nêzikayetiya Agrî, li nav sînardarên Iran û Tirkîye pêk helperanî bû. Sînardarên reşîd ên Iran bi yekî postayê sînorê Tirkîye rekib kirin, girek ji wan stendin. Têkoşerên kurd bi yariyê Iraniyan hatin. Zabitê tirk tirsîya, bi zabitê Iranî re gotûbêj kir, li hev hatin. Wê çaxê ez li Agrî nebûm, ji bona serdayinê bi bîngeyên Komîteya Xoybûn çûbûm navçeya Abaxê li wilayetê Wanê, ji Agrî derketibûm. Di ev ser û bendî de bû ku Şêx Abdulqadir xerîkê geran ji zozanên Aladax bû. Li malbenda çiyayê Tendûrek ketibû pelamara* hêzên dewleta Tirkîyê. Xelkê wî esbab û per û pertalê xwe û hinekî pez û dewarê xwe bi cî hiştibûn, bi halekî perîşan xwe avêtibûn Agrî, jin û zarên xwe ji nav derxistibûn. Şêx Salihê braza û Şêx Yasînê kurapê wî û çend kesên din, jin û mêr hatibûn kuştin. Bi vî halî Şêx dîsa ketibû rêza têkoşeran.

---

role : zaro

padaş : xelat, perû

pelamar : êrîş, tecawiz

SERPÊHATIYEKE TIRSNAK

Di zivirandinê de, li mala Yûsif Axa, hevaljinâ min Yaşar Xanim ku bi pasaport ji Tirkîyê derketibû çûbû Sûriyê, ji wir hatiye Tebrîzê. Min meriveke şand ku wê bînin. Di vê meselê de rudavekî* tirsnaq hate serê min. Posteciyê min li bajarê Xoy bû. Min xeber şand jê re, adres dayê ku here xanima min bîne. Deh roj kêşa, min cewab negirt. Min Kurdek bi navê Silo, ji nokerên* Yûsif Ebdal Axa kir cem xwe, çilekî kevn î peritî yê kurdî li xwe kir, tifinga xwe hilda û bi peyatî bi rê ketin çûm bajarê Kela Xoy, li mala feqîrek nasê Silo mam. Bi şev çûm mala posteciyê xwe û min jê pirsî : «Tu çira neçûyî ?». Got : «Pakêta* ku te şandibû mora li ser wê mora dewletî bû, nizanibûm li ku bidim, loma neçûm.» Min li pakêtê mora hevîgeya Xoybûn dabû. Min got : «Adresa ji bona anîna eyala min nivîsî ye, pakêtê jî bide vê adresê.» Ew çû, çend roj li hêviya wî mam, nezivirî. Rojekî derketim bigerim. Min kumekî pehlewî jî danî serê xwe. Di kuçeyek xelwet diçûm, min dît li pêşiya deriyek çend cendirme qise dikin. Li pêşiya wan derbas bûm, min bihîst yek ji wan «Efendî ! Efendî !» gazî kir. Dizanim, gazî min dike, min xwe dame nefehmî. Yek li pey min beziya, hat, ji pare destê xwe danî ser milê min, got : «Min gazî te kir, çira nesekînî ?» Gotim : «Te, "Efendî ! Efendî !" gazî dikir, ez çi dizanim "efendî" kî ye. Ez tu efendî nîn im.» Got : «Were !» Min bir cem zabitê xwe. Got : «Ev firariyê eskerê Romê ye, min girt anî !» Zabit jî hîçî nepirsî, kaxezek nivîsî da destê wî, got : «Evî mêrikî bibe tehwîlê dijban (polîsê eskerî) bike !». Em çûn, riya me ji nav bazar diçû. Li pêşiya dikanek got : «Ezê cixara xwe agir kim.» Em çûn, wê dikanê. Dikancî min nas kir ! Çend sal berê ez û Rasim û Tewfîq ku bi navê bedelî ji Iraq hatibûn Iranê, zivistanê li Xoyê mabûn ; wê çaxê navê min Hacî Mihemed bû, em li ser vê dikanê dikiryan. Dikancî bi min got : «Hacî, bi xêr hatî ! Hevalên te li ku ne ? Gotim : «Hacî kî ye, hevalên min kî ne ?» Ewî got : «Ez te rind nas dikim ; hun sê mirov bûn dihatin dikana min.» Min haşa kir. Paşê got : «Bi min çi tu ew bî ya ne bî» Em ji dikanê derketin, cendirme got : Te dît, te derew dikir ! Rast bêje, tu kî yî ?» Di welamê de gotim : «Rastî jî ev e : ez Kurd im, kurê kurd im !» Ew çend sal berê li sînorê Abaxê bûye, serokên Abaxê nas dikir, yek bi yek pirsî ; min wan nas nedekirin. Min dît ez zehf bi wî re qise dikim, çak nîne, gotim : «Mecbûr nîn im bi te cewab bidim, tu min dibî tehwîlê dijban didî, bila bide.»

Min fikir dikir : min mirov şandiye Yaşar bîne, evanan ez girtime, min nas nakin, heke bêjim jî «Ez İhsan Nûrî me» bawer nakin û mimkin e bidim Tirkîyê.

rudave : bûyer, qewimandin

noker : xulam

nuwîner : nêminende, temsîlkar

pakêt : zerf

Ew dikancî jî wisa gotiye, karê min bedtir bûye. Halê eyal û dayka wî çi dibe ? Ji hîç alî umîda min nebû, ez mabûm bi serê xwe. Em gihîştin daîreya polisê eskerî. Li Agrî, yek mela hebû, ji aliyê wan hatibû, riyazet kêşa bû, bi min çend dua hîn kiribû, gotibû : «Çaxê diçî cem mezinek psiyader, ev duan li serê wan bixwîne, bikeve hindur, her çi bixwazî ew qebûl dike.» Min ew xwend, çûm hindur. Cendirme kaxiz da yekî, wî ji cendirme re got : «Derkeve !», ew derket, êdî nikaribû qîse bike. Ez qederek rehet bûm. Reîs ji min pirsî : «Tu kî yî ?» Gotim : «Xulamê Yûsif Ebdal Axa yim.» Got : «Navê te çi ye ?» Gotim : «Wezo !» Got : «Çira hatiy Xoy ?» Gotim : «Saeta zîvî ya Axa kar nedikir, min anî da saetsaz ku çê ke.» Got : «Here zû saetê bigir û biz vire !». Ez gelek şad bûm. Xwedê îcar jî ez xelas kirim !

Êdî ji karwansera* dervediketim. Rojê Silo bi bez hat, got : «Yek dostê Yûsif Ebdal Axa min dît, got : «daîreya polês bihîstiye ku mirovek hatiye ji karwanserayê qet dernakeve derva, dixwaze ewî bigire. Zû here wî jî şar derxe !» Êdî ez ne sekinîm, em ji şar derketin, Silo ji bûna kirîna genim yek ga anîbû, li ser riya xwe genim kirî, bar kir ; ji Xoy titûn jî kiribû, da nav genim. Em di deşta Xoy de pişta xwe dane newaleke kêr av û kêr bilind û di rojê de çûn gihîştin navçeya Kurdan.

Riya me ket pêşiya postê cendirman. Memûrê qaçax bi yek cendirmê çekdar ve pêşî li me girtin. Nîvê şevê bû. Heke li genimê me binêrin, titûn derdiket û bi navê qaçaxa titûnê em digirtin. Min her çi got : «Barê me tenê genim e», cendirme qebûl nekir. Min dît faîde nîne, min tîfinga xwe ji mil anî xwarê, qesda wan kir û got : «Em teslîm nabin !». Memûr got : «Ez dizanim tişt nîne ; wezîfa me ye bipirsin. Kerem kin biçin !»

Ez ji vî jî xelas bûm. Çaxê roja dinê gihîştin mala Yûsif Ebdal Axê, ez ji qam ketibûm, nexweş ketibûm û razam. Çend rojên din min dîsa şand Xoyê. Yaşar Xanim hatibû. Hesp xwastin, min şand, wê anî û li gel xwe bir Agrî. Gihîştina Yaşar bi Agrî bi sualek girîng bi çav nayê, lê tuwane* û hêza Xoybûn ronak kir. Hê heftetek hatina wê tamam nebûbû ku frokeyên tirk li esmanê Agrî diyar bûn, bi agirê mitralyoz û avêtina bomban bixêrhatinî digotin.

(Dûmahîk heye)

---

tuwane : karîn, qudret.

ZIMAN Û EDEBIYAT

QAÇAXKERIYA BÛBÊ

Firat CEWERÎ

Bûbê rabû ser xwe, herdu destên xwe dane paş qûna xwe û ber bi pacê ve meşiya. Qederekî wisan bê deng li ber pacê rawesta. Jina wî dîsan got :

- Bavên min kûçik be, ez hew di vî hundirî de disekinim. Ez hew kanim bi vê kûçikayiya xwe zariwên te xwedî bikim ! Qe bila dilê te bi me bişewite, ca çi dibe ?

Bûbê bi ser de qîriya :

- Ma ezê çi bikim, keçê ?

- Ma xelk giş çi dikin ?

- Yê xelkê perên wan hene, xelk dewlemend in !

Jinikê berê xwe guhert û dîsan got :

- Yê min ez nizanîm, ez hew kanim di vê malê de bisekinim.

Piştî ku Bûbê cigarek pêça û vexist, got :

- Ezê dîsan herim xwe biavêjimê, qe belkî karekî bi min jî de.

- Kuro, welîh ew tu karî nade te, ew tenê te dixapîne !

Bûbê hêrs bû, destê xwe li dîwêr xist û got :

- Ma ez wekî din çi bikim, ez bi ku de herim ? Ez herim xwe biavêjim kê ? Hi ? ... Ka tu bibêje, tu aqilekî bide min !

Jinikê destên xwe li ba kir û got :

- Lê lê ! Ez êqil bidimê, ezê êqil bi mêrê xerab dim !

Bûbê bû weke îsotê. Pehînek du pehîn avêt jê de û bi dengekî gur bi ser de qîriya :

- Ger ku tu aqil nadî min, di karê min de jî xeber mede. Zimanê xwe weke zimanê kûçikan dirêj meke !

Herdu bîskê bédeng man. Lê tenê dengê îskîna jinikê dihat. Jinikê jî kerban û jî qehran nikanî bû giriyê xwe bisekinanda. Ji wê tirê bû, ku mêrê wê ji

qestî kar nedikir. Lê kar tune bû. Mêrê wê sibehan zû radibû ser xwe û heya bi êvarî li bajêr li kar digeriya. Lê wî dikir nedikir tu kar bi dest nediket. Dawî dawî çû bazinê jina xwe firoto û serekkarkerek li kargehê bertîl kir, da ku kar bidiyê. Lê wî serekkarkerî ew her roj dixapand û tu kar nedidayê. Bûbê her roj wisan polî-poşman û bi stûxwarî vedigeriya malê. Her ku ew wisan bê kar û bê pere vedigeriya malê, ew û jina xwe pevdiçûn û xeber û gotinên nemayî ji hev re dikirin.

Jinikê piştî ku bi dawa xwe hêsirên xwe û pozê xwe paqij kir, rabû ser xwe û ber bi dergûşa lawê xwe meşiya.

Ji girî çavên lawik sor bûbûn. Jinikê ew vekir, ji dergûşê derxist, xiste hemêza xwe û pêsîra xwe xiste devê wî. Gava ku devê lêwik kete pêsîrê, lawik aş bû û hew giriya. Jinikê îcarê xwe da ser kevnikekî û rûnişt. Dû re lawê xwe xiste nav herdu çîpên xwe û ew hejand.

Bûbê piştî ku cigara xwe di xwelîdankê de vemirand, serê xwe xiste nav çokên xwe û fikirî. Dikir nedikir tu rê ji hevdu dernedixist. Gelo çi bikira ?... Çend caran li şelandina bankê fikirî. Li diziyê fikirî. Lê dîsan dev jê berda û ramana xwe guhert. Lê ku bihata girtin, hingî kî dê li jin û zarokên wî binhêrîna ? Ewê di nav xelkê de rezîl bibûya. Xelkê bigota : «Bûbê ji bo diziyê hatiye girtin» Ku navê diziyê bihata ser kê, mala wan wêran dibû, tu kesî silav nedidane wan. Ji ber vê yekê, Bûbê ji wan ramanan pir bi dûr ket. Piştî ku qederekî serê wî di nav çokên wî de û bédeng ma, dû re cigarek pêça. Bi cigarepêçînê re got :

- Keçê, min ji te re got, bajar ji me re nabe, em nikanin li bajaran bijîn. Te bi a min nekir.

- Ma min ê çi bi a te bikira ? Hun her tim li ber hev bûn. Ma qey kuştin ji barkirinê çêtir bû ?

Bûbê wa hebki bi hêrs got :

- Kuştin ?... Dê wî kûçikê birayê te ez bikuştama ? Wî bênamûsê serpîrek ? Keçê, min kanîbû çarika jina wî berepaş bida serê wî. Ma bi a te ew jî mêr e û kane mêran bikuje ?

Jinikê tu bersiv neda, tenê kire îskîn û bi dawa xwe pozê xwe paqij kir.

Bûbê dîsan got :

- Hii... Tu wî kûçikê birayê xwe jî peya dihesibînî ? Ji te re we ye ku ew segê birayê te jî kane mêran bikuje ? Ew jina axê ye, keçê ! Jina Axê ...

Jina wî li ber wî geriya. Bi qûnkişkê ber bi wî çû û serê xwe danî ser milê wî. Lêvên wê weke yê zarokan dilerizîn û hêsirên wê bi ser hinarîkên wê de dihatin xwarê. Qederekî welê bédeng man. Dû re Bûbê destê xwe avêt çenga wê û berê wê bi xwe vekir. Bîskê li çavên hevdu nihêrîn û rabûn ser xwe û hevdû hembêz kirin. Du-sê caran wisan li ser hev hevdu hembêz kirin û kûr kûr li çavên hevdu nihêrîn. Paşê Bûbê ew berda û dîsan çû ber pacê û li derve

nihêrî. Jina wî jî da dû wî û ew ji paş de hembêz kir. Li derve sê-çar zarok dileyistin. Piştî ku Bûbê bîskê li wan zarokan nihêrî, dû re li jina xwe zivîrî û ew hembêz kir. Jina wî jî heya ku jê hat xwe lê pêça.

Ev hembêzkirina wan, tam weke heft sal berê bû. Heft sal berê jî hevdu wisan hembêz kiribûn. Lê bi saw û tirs. Ew herdem ditirsiyan. Ew hembêzkirina wan li çiyê û di şikeftê de bû. Hingî gava ku bi hev re reviyabûn, axê du peyayên xwe û birayê jinikê bi dû wan xistibû, da ku wan bigirin û bînin ji axê re. Ji ber ku axê dê jinik ji lawê xwe re bixwesta. Lê dilê jinikê ketibû Bûbê û wextî li ser Bûbê dîn bibûya. Ji ber ku mala bavê Bûbê feqîr bûn û tu erd û hatina wan tune bû, bavê jinikê ew nedidayê. Ku dil bikira jî, dîsan Axê nedihîşt. Axê ji bavê jinikê re gotibû «Bila haya te ji qehpa qîza te hebe. Welleh ew bi hinan re baz de, ezê êgir bi mala te bixînim». Axê bi xwe zanî bû, ku dûr nêzîk, dê keçîk bi Bûbê re baz de. Lê welhasil peyayên axê Bûbê bi dest nexistin. Bûbê piştî ku mehra xwe li gundekî dîn birî, êdî bar kirin bajêr. Ji diya jinikê û mala bavê Bûbê pê ve, tu kesî nizanîbûn ku bê ev beşer bi ku de çûne.

Piştî ku hevdu têr hembêz kirin û xwe li hevdu pêçan, Bûbê jinik berda û ber bi dergûşa lawê xwe ve çû. Lawîk ji dergûşê derxist, xiste hembêza xwe û du-sê caran hol kir hewa û girt. Piştî ku bîskê bi lêwîk re leyist û henek pê kir, dû re da destê jinikê û got :

- Emo, ma tu zanî ku Ûsê cîranê me çi karî dike ? Ma tu zanî ku ew van peran ji kuderê tine ? Ma tu zanî ku wî ev texsî, sarinc û televizyon bi çi kirîye ?

Emo milên xwe hejand û got :

- No.

- Lê, Ûso qaçaxkeriyê dike. Şeva wî ne kêmi du hezar lîran e. Te fêhm kir, du hezar lîran...

Emo li ber wî geriya :

Nebe, nebe, Bûbê ! Ez di bextê te û Xwedê de me, qaçax maçaxê meke ! Tu dibînî, ku her şev teqîn e. Ma te nebihîst, ku wê roja han du kesan xwestibûn ku keriyek pez derbasî binxetê bikin, lê eskeran li wan teqandibûn, dawî dawî herdu jî hatibûn kuştin û eskeran meytên wan avêti bûn dû tirimpêlên xwe. Ew wisan bi mirîtî heya bi bajêr bi dû tirimpêlên xwe de kişandibûn. Gava ku xwediyê wan çûbûn ser wan, ew nas nekiribûn. Tenê nêviyê laşên wan ma bûn.

Bûbê bi tiliya xwe ya girdikê simbêlê xwe ji devê xwe derxist, kir niçeniç û got :

- Ih... Na keçê, ma ji te tirê ku ezê herim keriyên pezan derbasî binxetê bikim ! Dîna Xwedê ! Tiştê ku ez dibêjim, barkêşî ye. Xwediyê mal û esker bazara xwe dikin û du kes bi sîlah li nik eskeran hebe dê esker çawan kani-bin bera barkêşan bidin û wan bikujin ? Ji te we ye, ku hema ez herim û bême kuştin. Ez îşê xwe ji tu tiştî naynim. Ezê tenê barên xwe bikşînim û

perên xwe bistînim. Ma ev du salên Ûso ye ku vî karî dike, çima nehate kuştin ?...

Jina wî dîsan li ber wî geriya, bi nermî û bi stûxwarî jê re got :

- Bûbê, Xwedê carekê mala mirov wêran dike. Welleh tu bi a min bikî, parsê bike û qaçax maçaxê meke.

Bûbê serê xwe kil kir, û got :

- Bi rastî jî aqilê pîrekan tune ye. Keçê qe peyvê fêhm bike ! Ez ji te re dibêjim, ku talûka vî karî tune ye, tu hîna jî pitpitê dikî. Ku talûkak di vî karî de hebe jî, tenê lêrasthatin e.

Di vê navê de lawikê wan giriya. Emo du-sê caran destê xwe li qûna wî xist û pêsîra xwe xiste dev. Dû re jî Bûbê re got :

- Bûbê, ger ku tu li min nafikirî, li vî tîfalî û birayên wî bifikire. Mala me wêran meke !

Bûbê serê xwe kil kir û bi ser de qîriya :

- Keçê, te ez ji niha de xistime gorê. Ma te xêr e, ku tu vê pite-pîtê bi ser min de dikî ?

Jinikê hew dengê xwe kir, rabû ser xwe, lawikê xwe xiste dergûşê û ew hejand. Piştî ku lawik bi xwe re çû, rabû çû teştê hevîr ji ser textê firaxan daxist, du-sê mist ard berda binê teştê, rûnişt û hevîrê xwe kir.

Bûbê jî cigarek nû pêça, vexist û derket derve. Taxa ku ew lê rûdinişt nû ava bûbû. Hema hema hemû xanî yek qatî û bi perekêtan hatibûn lêkirin. Xanî fîrk bûn. Yek li vir, yê din taa li dera hanê bû. Erdên vala, yên ku di nava wan xaniyan de mabûn jî, hemû hatibûne firotin. Yên ku çend kevir li şûna erdê xwe danî bûn û yên ku qorek du qor اساسên xaniyên xwe avêtibûn. Piştî salek du salên din dê bibûya taxeke nû di bajêr de. Mala wan nêzîkî pira Alman bû. Ew çemê ku di bin pira Alman de diherikî û diçû Binxetê, nêzîkî mala wan bû. Havîn bû. Gava ku dibû berdestê êvarê hênkayiyek dikete wê dorê, mirov digot, qey buhar e. Ne ku temama bajêr wisan hênkayî dibû. Ew hênkayî ji ber nêzîkahiya çem bû. Her êvar zarokên wê taxê li meydana bi topê dileyistin. Carna jê zarok ji çem, ji avjeniyê vedigeriyan, lingê xwe li topê dixistin û ber bi meydana topê ve diçûn. Hemû pîrekên taxê jî, berdestê êvarê nanên xwe li tenûrê dixistin. Hingî dengê giryên zarokan û dengên bangên çend dîkan jî dihat. Bûbê çav li wan çar-pênc peyayên ku li ber siya diwêr rûniştibûn ket. Wî xwe li civatê girt, çû nik wan, silav da û rûnişt. Gişan bi hev re silava wî lê vegerandin. Paşê bi dorê gişan jê re gotin :

- Merheba.

Dû re Ûso jê pirsî :

- Cîran, tu van rojan nexuya bûy, ma tu bi derinan de çû bûy ?

Bûbê piştî ku cigara xwe bi binê şekala xwe vemirand, got :

- Erê Welle cîran, ez ber bi Kertwênê ve çûbûm.

- Çima, xêr bû ?
- Xêr bû cîran, ji bo kar bû.

Ûso kenîya. Li civatê zîvirî û got :

- Karê cîranê min Bûbê nabe. Vi bajarê Nisêbînê, yê mezin dihêle, dihere li gundan li kar digere. (Dû re berê xwe bi Bûbê ve kir û jê pirsî)
- Ma ew çi kar bû, cîran ?
- Karê cenaniyê bû, lo. Cenaniya pembû...
- Êêê...Ma te çima dom nekîr ?

Qaso cigara ku pêça bû dirêjî Bûbê kir. Bûbê cigare girt û got :

- Apê Qaso, ma tu ji nexweşîya xwe çawan bûy ? Min bihîst ku tu çûbûy ser doktor.

Qaso serê xwe bi aliyekî de xwar kir û got :

- Wele birazî ez weke berê me. Doktor emeliyata min dixwaze, lê buha ye, qeweta min nagihîjê.
- Ma doktor nabêje nexweşîya te çi ye ?
- Kevir di gurçikên min de ye...

Memo peyva wî birî û got :

- Aaappé Qqqso, jjiibo kkkevir bbbbbbîra bbaş e. Bbbbbbîra vvvexwe. Paşê Memo paş guhê xwe xurand û kenîya.

Memo hebki laliki bû. Gava ku dipeyivî zimanê wî tim li hev digeriya. Emrê Memo di dora bîstan re bû. Qama wî dirêj û zeyif bû. Kincên wî tim pînekirî û pertal pertalî bûn. Carna li nav taxê xwas digeriya. Porê wî tim meqeskirî bû. Serê wî piçûk û guhên wî mezin bûn. Di wê taxê de tu kes ji Memo nedixeyidî û dilê xwe jê nedigirtin.

Ûso berê xwe bi Memo ve kir û got :

- Memo, van qeşmeriyan meke. Dê apê Qaso çawan vexwe ?

Piştî ku Memo sola xwe xist bin piyên xwe û pal da, got :

- Wwwwellllleh eeezz rrrrast ddddibêbêjjjim bbebbbîra jjji bbbo kekkke-
vvvir bbebbbbaş e.

Qaso wa bi şaşmayî jê re got :

- Kuro bîra çi ye, Memo ? Ev bênamûs qala araî maraîyê dike an...

Bûbê peyva wî birî :

- Na apo, na ! Bîra avceh e. Ji ava ceh çêdibe. Wele min jî bihîstiye, ku bîra ji bo kevîr baş e, lê ez nizamim rast e an derew e.

Di wê navberê de Evdiko silav da wan û rûnişt. Piştî ku hemûyan silava wî lê vegerandin, Qaso henek pê kir û got :

- Kuro Evdiko, tu hew li me dipirsî, ha ! Qey tu jî dewlemend bûyî ?
- Na wele apê Qaso, çî dewlemendî û çî hal. Bi zorê roj di ser me de derbas dibe.

Îcar Bûbê jê pirsî :

- Evdî, min bihîst ku tu li Edenê kar dikî. Ma li wê kar tune ye, lo ? ...
Evdiko serê xwe kil kir û got :

- Na cîran, karê çî halê çî...

Bûbê dîsan got :

- Welleh ez rast dibêjim, ger ku li wan deran kar marek hebe ezê jî bêm.

- Na Wele cîran, tu kar tune ye. Avahiya ku em tê de kar dikin vê sala were ewê bîst karkeran jê derbixînin. Ez jî xwe jî ditirsim. Ez ditirsim ku min jî derbixînin.

Piştî wextekê jina Bûbê bi teştî nê di ber civatê re derbas bû û got :

- Ma hun nanê germ naxwin ?

Qaso bi devkenî got :

- Belê Wele keça min. Hela tu bi xêra bavê xwe kefekê bi apê xwe de.

Emo teştî xwe jî ser milê xwe daxist, danî ser çoka xwe, nanek jê derxist û dirêjî Qaso kir. Qaso ew nan kire du perçe, perçe din dirêjî Emo kir û got :

- Rehma Xwedê li dê û bavê te be !

Memo jî ji cihê xwe pekiya, ew perçe din jî destê Emo girt û bi qertan kişiyayê. Dû re wexta tişteke bigotaya, lê Êso peyva wî birî û nehişt ku bi-peyve.

Emo ji Qaso pirsî :

- Min ji bîr kir ku ez bipirsim, apê Qaso, ma gelo nexweşiya te çawan bû ?

Qaso herdu destên xwe ber bi hewa vekir û got :

- Ez li ber rehma Xwedê me !

- Xwedê şifa xwe li te bike, apê Qaso. Dû re teştî nanê xwe danî ser milê xwe û ber bi mal ve meşiya.

Êdî hêdî hêdî tarî dikete erdê. Zarokên ku bi topê dileyistin, pîrekên ku li ser tenûrê nanên xwe lêdixistin hêdî hêdî ew jî winda bûn. Peyayên ku li ber dîwêr rûniştibûn jî rabûn ser xwe û herkes ber bi malên xwe ve çûn.

Piştî şivê Bûbê jî jina xwe pirsî :

- Emo, ma em bîskê nerin mala cîranê xwe Êso ?

Emo bi rakirina firaxan mijûl bû. Piştî ku sifre rakir, got :

- Baş e, wê çaxê ez lêwik şîr bidim, dû re em herin.

Piştî ku zikê lêwîk jî têr kir, lawîk xiste hembêza xwe, da dû Bûbê û derketin.

Herdu lawîkên wan yên din çûbûn mala apê xwe. Bûbê li ber devê derî ji jina xwe pirsî :

- Ma zarok werin ewê zanibin ku em li mala Ûso ne ?
- Ku ew werin emê wan bibînin.

Mala wan nêzîkî hev bûn. Di nav mala wan de tenê du xanî hebûn. Gava ku gihîştin ber hewşê, jina Ûso ew dîtî, çû pêşiya wan, lawîk ji destê Emo girt û bi hev re ketin hundir.

Ûso cigara wî di dest de bû, li ser doşekê pal dabû û li televizyonê dinihêrî.

Bûbê henek kir û got :

- Ma hun mêvanan vedihewînin ?

Ûso kenîya û got :

- Mêvan mêvanên Xwedê ne. Dû re ji cihê xwe rabû û cih da wan.

Bûbê derbasî ser doşekê bû. Emo û jina Ûso jî li jêrî wan rûniştin. Piştî ku Ûso cigare îkramî Bûbê kir, li Emo zîvirî û got :

- Maşale lawîkê we mezin bûye, ma navê wî çî ye gelo ?

Ji berdêla Emo Bûbê bersiv da :

- Navê wî Şoreş e. Lawê Qaso ev nav lê kiriye.
- Şoreş navekî pir xweş e, ma tu zanî, bê mana, Şoreş çî ye ?
- Erê we, ez çawan nizanîm.

Di wê navberê de nûçeyên televizyonê dest pê kir. Ûso rabû ser xwe û hebki dengê wê bilind kir. Piştî ku li nûçeyan guhdarî kirin, jina Ûso çayê anî ber wan. Bi çayê vexwarinê re Bûbê ji Ûso pirsî :

- Cîran, riceke min ji te heye.

Ûso qedeha di destê xwe de danî û bi şaşmayî got :

- Estexfurulah cîran, kerem bike !
- Tu zanî ku ez bêkar im û tu kar bi destên min nakeve. Xwediyê xênî her roj kiriya xwe dixwaze

Ûso peyva wî birî û got :

- Êêê, cîran !
- Gelo ma tuê nikanibî li nik xwe karekî ji min re jî peyda bikî ?

Ûso cigarek îkramî wî kir û yek jî vexist. Piştî ku qurtek li çaya xwe xist, got :

- Wele cîran, di vê demê de hebki dijwar e. Lê çawan...Emê dîsan jî kani-bin ji te re karekî peyda bikin.

Wan wê êvarê heya bi dereng şevbuhêrkiya xwe li mala Ûso derbas kirin.

Piştî wê di du-sê rojan, şevêkê Ûso li deriyê wan xist û got :

- Cîran, rabe xwe kar bike, emê îşev dakevin binxetê !

Gava ku Bûbê dengê Ûso bihîst, hema zû ji nav nivînên xwe pekiya, kincên xwe li xwe kir, rahişt werisê xwe, derket, da dû Ûso û lezand.

Gava ku Emo hişyar bû û li nav nivînê Bûbê nihêrî, Bûbê nedît. Li ser nivînê wî rûnişt û bi heya derengê şevê jê re dua kir.

Şev reş û tarî bû. Ji xwe gava ku li Nisêbînê şev wisan reş bûya, xelkê digotin «Îşev şeva qaçaxkeran e». Şev wisan reş bû ne ji şewqa lampên hin malan bûya, mirov nizanîbû ku tu kes li wê taxê dijîn.

Gava ku ji çem derbas bûn, gihîştin nik hevkarên xwe yên din. Tam çil heb barkêşên qaçaxê di nav erdê nik pira Alman li hev kom bûbûn. Piştî ku bîskê li hev rûniştin û rêberan (rêzanan) şîret li wan kirin, rabûn ser xwe û her neh-deh heb bi derekê de çûn.

Bi her refekî re rêberê an du rêber hebûn. Rêber ew bûn, ku barkêş ji tixûb derbasî binxetê dikirin. Ji ber ku di erdê navbera binxetê û serxetê de mayîn (bombe, qembere) hene. An em kanin bêjin, ku di erdê navbera Nisêbînê û Qamişlo...Salê bê hejmar qaçaxker di nav wan tixûban de têne kuştin. Yên ku bi guleyên eskeran û yên mayîn bi wan diteqin û têne kuştin. Pirên wan jî seqet, kulek û bi lingekî dimînin. Gava ku mirov dihere Nisêbînê, mirov pir kesên ku bi lingekî û bi daran diuşin, dibîne. Ew hemû jî di nava tixûban de li wan wisan hatiye. Erê xelk ji wan re dibêjin, qaçaxker. Lê bi rastî ew ne qaçaxker in. Ew ji barkêşan pê ve ne tu tişt in. Qaçaxker ew in, ku şevê bi milyonan mal ji binxetê derdixînin. Ew bi xwe jî li malên xwe rûdinên û lingên xwe diavêjin ser hev. Ew tenê bi perên xwe dikin. Yên ku têne kuştin û seqet dimînin, barkêşên belengaz in.

Gurûba Bûbê û Ûso xwe di bin pirê de berdan û ber bi tixûb ve meşyan. Ji xwe tixûb ne dûrî bajêr bû. Gava ku yekî biyanî bihata Nisêbînê, wan nizanîbûn ku Nisêbîn û Qamişlo du bajar in. Ji wan tirê bû, herdu bajarek in û tixûb mixûb di navbera wan de tune ye.

Piştî deh-panzdeh deqîqan ew gihîştin ber tixûb û xwe li wir qederê deqîqekê dane erdê û li rêber guhdarî kirin.

Wê şevê dê xwediyê mal serê barkêş du hezar lira bidaya wan. Ji ber ku Bûbê hîn nû bû, dê tenê hezar û pênc sed lira bidaya wî. Piştî ku ew jî çendakî biçûya bihata û jêhatî bûya, dê du hezar bidaya wî jî. Lê hezar û pênc sed jî dîsan ji Bûbê re ne hindik bû. Gava ku bihîst ku ewê hezar û pênc sedî bistîne, kêfa wî hat û di dilê xwe de got : «Ku ez şevê hezar û pênc sed liran kar bikim, ne hindik e. Kiriya xaniyê min ya du mehan derdikeve û ezê

ji Emo û ji zarokan re ji hinek kinc minc bikirim û ji xwe re ji kîsek titûn...»

Bûbê pir poşman bûbû, ku heya niha ev karê bi pir pere nekiribû. Wî bîskê ji hin xeyal meyal anîne ber çavên xwe.

Berî ku li têlan bixin û derbasî binxetê bibin, dîsan rêberê wan ji wan re got :

- Divê ku hun qet gavên xwe şaş mekin û ji ser şopa min şaş mebin ha !

Pêşî rêber keleşnikova xwe avêt milê xwe, bi meqesa ku mirov pê têlan dibire, têl birî û hemû yek bi yek derbas bûn.

Hemû ketin rêzê û li dû hevdu bi qulûsî meşiyar. Lê dilê hemûyan bi tirs bûn. Ûso û Bêbê li herî dawiyê bûn. Piştî ku bi çend gavên baş di nav tixûbê binxetê de meşiyar, Ûso hêdî ji Bûbê re got :

- Cîran, tu lingên xwe şaş neavêje he ! Ji ser şopa min danegere.

Bûbê bi tirs li dû hemûyan, beyî ku gavên xwe şaş biavêje dimeşiya. Piştî ku neh-deh deqîqan wisan çûn, ji nişkê ve kozîkek leşkeran li pêşiya wan derket û li wan teqandin. Rêberê wan jî hema xwe li ser zik avêt erdê û wî jî li leşkeran reşand. Şansê wan hebû, ku ew ji erdê bi mayîn xelas bûbûn. Ûso jî ber ku zû de ev kar dikir, bi rewşê zanîbû. Wî hema xwe avêt destê Bûbê û bi heyecan got :

- Cîran, tu bi dû min de !

Ûso, Bûbê û barkêşên din hemû destvala bûn. Ji ber vê yekê ew mecbûr man ku baz bidin û canên xwe xelas bikin. Hemû barkêşan baz dan, xwe avêtin paş girîkekî nêzikî Qamişlo û xwe xelas kirin. Lê rêber di nava leşkeran de ma. Wî û leşkeran her li hev diteqandin. Piştî demeke kurt, wî jî xwe bi bazdanê gihande nik barkêşan. Wê şevê hemû bi saxî derbasî binxetê bûn.

Bûbê wisan poşman bûbû, ku ew di jiyana xwe de tu caran wisan poşman ne bûbû. Wî bîskê jina xwe û peyvên wê anîne ber çavên xwe : « Bûbê, Xwedê carekê mala mirov wêran dike. Weleh tu bi a min bikî, parsê bike û qaçaxê meke. Bûbê, ger tu li min nafikirî, li vî tîfalî û birayên wî bifikire. Mala me wêran meke.»

Di wê navberê de Ûso tiştek got, lê Bûbê fêhm nekir, veciniqî û pirsî :

- Çi, ma te tiştek got, cîran ?

Ûso zanîbû, ku Bûbê tirsiyaye. Ji ber gava ku şeva pêşî ew derbasî binxetê bûbû, ew jî wisan tirsîya bû.

Wan di eynî şevê de mal derxistin. Ne di cihê berê de, lê di cihêkî dûrî bajêr de. Derxistina mal tenê du saet kişand û mal hemû çay bû.

Bûbê saet di çar-pêncê sibehê de vegeriya malê. Hêdî, berî ku kesî hişyar bike, derî vekir û kete hundir. Ew hezar û pêncsedê ku kar kiribû xiste bin behlifa xwe û tevli kincan xwe avêt nivîna. Hema ki xilmaş bû, xewn dît. Lê çi xewn ? Xewnek wisan, ku ew di nav tixûb de û bê heval meval ma bû. Leşkeran her li wî diteqandin û didane ser piştê wî. Lê wî dikir nedikir nikanî bû baz bida, gavên wî li hev digeriyan û dikete xwarê. Dawî dawî leşkeran nêzikî lê dikirin û yekî ji leşkeran gule dajot ber tivinga xwe ku berdiyê. Lê Bûbê kire qîrîn û hişyar bû. Bi qîrîna wî re jina wî ji hişyar bû. Gava ku Bûbê dît ku xewn e, hema xwe avêt jina xwe û ew hişk hembêz kir.

Jina wî ecêbmayî ma û jê pirsî :

- Çi ye, Bûbê ? Ma çi qewimî ? Ma ne tuê îşev biçûya binxetê ?

Bûbê keserek kûr berda û ji kêf û heyecanan hêşir ji çavên wî hatin. Dû re behlifa xwe bilind kir, ew hezar û pênc sed lîrayên ku kar kiri bû nîşanî jina xwe da û dîsan ew hembêz kir.

Swêd, 1984

ROJEKÊ BI ILIMDAR KINYAZÊ ÎBRAHÎM RE

Çerkezê REŞ*

Belê, tarîxê di serê serî de tehliyê li nav agirê xwîna civaka me xist. Ev tehî li serê xaçerîya dînya gewrik heliya, heliya û di çavê me de, deba me de, rêveçûna me de bû melûliya zêndî. Her kurdek îro nîgara melûltiyê ye ku tarîxê usa bi hostatî sêwirandiye. Belê, kula bextê giran di rihê me de ne an jî em in di nav vê kulê de. Û serê me li ser balgîvê hîçxemiyê nîne.

*Heylo xweyo, heylo xweyo, heylo xweyo,
Bavê Wezîr, kekê Nasir
Vê sibê ji mal derket, gelo çima
Hay pirçûyî bê made ye...*

Ango, Wezîr û Nasir bira ne. Li ser axa Kurdistanê nagerin, naleyzin, naçine mekteba Kurdî û aha bavê wan, kekê wan Kinyazê Îbrahîm vê sibê dîsa pirçûyî bê made ye. Kilama davêje ser xwe, ser bextê civaka xwe. Hizkî rojêke bêserûbin, çîksayiyê, em di nav mij û dûmana tarîxa xwe ya ewrawira ji Yêrêvanê dertên, berê xwe didîne girê fêza Divînê. Divîn wextekê bajarekî mezin û paytexta Ermenîstanê bûye. Îro dewsa kelefê ne. Çend salekên pêş de li Moskvayê kitêbek derketiye, ku tê de resmê gora Selahed-dînî li Dimişqê heye. Ji ber ku ew seresker û sultanê kurdî li Divînê ji diya xwe biye, Kinyaz destê xwe li hev dixê (bê hêrs, bi hesret) :

- Camêr, ewî malxirabî çima Kurdistan çênêkir, çû bû pêsekiniyê gelên mayîn ?... Heta gora wî jî tarîxa xelkê tijî dike, dixemilîne... Ew û Nîzamî Gencewî ji alîkî ve xal û xwarzî ne. Bila Nîzamî Kurdistanê ruhaniya edebiyatê saz kira.

---

* Çerkezê Reş Kandidatê ilmên filolojîyê şair-edebiyatzan.

Li gundekî ser rê, li ber dîwarekî jineke kurd a sere rûniştiye û teşiyê dirêse. Kî zane, dibe ku ev kinêza Selah-ed-dîn û Nîzamî ye ? Lê kê wê têlê xalîça tarîxa me birêse ? Kinyaz avtomakîne dide seknandinê, peya dibe, ber bi wê diçe. Ew ji ber Kinyaz radibe piya.

- Siba te bi xêr, metê !

- Serçava hatî, lawo !

- Siheta te çawa ne ?

- Êh, wê çawa be, lawo , metê bi qurbana wê bejn û bala te ya sibhanî be.

Emê kul û derdan re bûne kan...

Dîsa kul û derd... Canim, kul û derdên dinyayê çima hema para me ketin ? Dibe ku em bi xwe ji xwe re derd û kulan çêdikin, hesîna bi yekalî tîr û kûr dikin ? Lê çend padîşehên me, çend paytextên me hebûne an jî hene ? Birayên me niha ji bo serbestî û serxwebûna milletî xwînê dirêjin. Lê gelo ew xwîn deya naçe ? ...Em teypê pê ve dikin.

*Heylo swaro, heylo swaro,
Lo xweşmêro, lo mîrpenço,
Lo mêrxaso...*

Ew çi mêrxasî ye ? Ango, em gişk mêrxas bûne, mîrpenç bûne, xweşmêr bûne ? Lê aha ne paytest e, ne dewlet e, ne welat e ! Xelkê ji xwe re dewlet çêdikir, «mêrxasên» me jî kêr û qamê di zikê hev radikirin, ûrt û ocaxê hev ditemirandin, paşê jî helan didane hev, hespên hev.

*Lo xweşmêro, lo mîrpenço,
Lo mêrxaso...*

De were wê «mêrxasiyê» di serê wan de reşheş meke ! Beg û dewlemen-dên xelkê, cahilên xwe dişandine merkezên dinyayê yên ilmî yên mezin, yên me cahil berî hev didan, qebîl û êl radikirine hev, zariyan hînî «mêrxasiya» qelpemalxirab dikirin. Mêrxas xwediyê wan qilêriyan nîn bûn. Mêrxas aha Kinyaz e û yên mîna wî... Ezê paşê, li malê fikra edebiyatzanê ermeniyên yê navdar, doktorê filolojiyê profesor Hektor Riştûnî ya derheqa Kinyaz de carake din jî bixweynim : «Kinyazê Îbrahîm Mîrzoêv, kandîdatê ilmê filolojiyê, doçent, edebiyatzan-rexnegir, serekê kafêdra zman û edebiyata adirbêcanî (azerbeycanî) ya enstîtuya Yêrêvanê ya pedagojiyê ku li ser navê Xaçatûr Abovyan a dewletê, endamê şewra wê enstîtuyê ya ilmî, cîgirê dekanê fakulteya filolojiyê, endamê şewra tiyatroya Yêrêvanê ya adirbêcan ê dewletê ku li ser navê Cebâr Cebârî ya dramafîka bedewîtiyê, endamê koma Komîta Merkezî ya PK Ermenîstanê ya ajîtasyon û propaganda lektoriyê, endamê

Yekîtiya Nivîskarên TRSS. Lê di nav ew çend mijûliyên mexlûqetiyê de, Kinyazê Îbrahîm serê xwe winda nake. Ew xebata ilmî berbiçav dike. Nêzîkê bîst sala ye ku ji problemên tarîx û teoriya peywendiyên edebiyatê ve mijûl dibe. Kitêba wî ya pêşîn bi sernivîsa «Ji Terîqa Heleqetiyêd Kurda-Adirbêcanaye Lîteratûrîê» di 1978 de derketiye ku ev teza wî ya kandîdatiyê ye. Di van dawiyên de kitêba wî ya diduyan bi sernivîsa «Lîteratûraêd Miletîê û Pevgirêdanêd Lîteratûrîê (Pêvgirêdanêd Lîteratûra Kurda Tevî Lîteratûra Cimetêd Pişka-vkazê)» derketiye.

Kinyaz kovarê ilmî de, rojnameyan de, berhevokên matematîkê de 30 meqale weşandiye. Ew îro êdî pêşekzanê peywendiyên edebiyatê î baş hatiye naskirinê. Ji bo Kinyazê alim a sereke, diyarkirina serecema îsbatî ya estetîk-tarîx e. Ew bi şarezayî metoda tîpolojî-hemberî hevkinê dide bikaranîn û bi wê yekê digihîje berhevkirina heta awa û qanûnên edebiyata hundir.

Şivanekî pez berî nava girê Divînê daye, li ser kevîrekî rûniştîye û ji dûr ve dîdara (poz) fîlozofên Yewnana Qedîm tîne bîra merivan.

- Lawikno, we xêr e ? Ew nêzîkî me dibe.

- Şikîr xêr e, apo ! Kinyaz dibêje û paşê dibîşîre, em li hizna bavê Selah-ed-dîn digerin.

- Çi... ? Çi... ?

Telpek ewrê reş û tarî li berfa serê Agirî diale û em difikirin ku dê zûtir baran bê. Şivan rê li ber me digire û dixwaze ku em dagerine gundê nêzîk û bibine mêvanên wî. Diyar dibe ku kurê wî xwendekarê Kinyaz e. Ew ji erdê heta esman ji Kinyaz razî ye, di dilê wî de Kinyaz padîşah e, di nav gelê me de serê pêsekiniya ne, pêşewitiyê kultura kurda yê Sovyêtiyê ye û aha ew sond dixwe ku êdî me bernade heta ezet û îkrameke hêja neke. Lê ew dereceke herî bingehî de bi derengî ketiye. 2000 salî, 1500 salî, 1000 salî, 800 salî bi derengî ketiye. Divê ew xwe bavêta ser destûpiyê pêşiyê pêşiyên ku ew xizmetê ji gelê xwe re bikirina, neçûna ji xelkê re nav û tarîx qezenc nakirana. Divê ew li van devera biçûna hêşîya Selah-ed-dîn û bavê wî, nogin û golik li erdê xista ku ew li ser xwîna xwe bikeliyana, vegeyriyana. Lê îro rastî ew e ku roj êdî dadigere û herke em bixwazin jî nikarin herin herne mêvaniya şivên. Çunkî saetekê-du şun de li Yêrêvanê, li mala nivîskarên Ermenîstanê dê civîna nivîskarên kurda pêk bê ku Kinyazê Îbrahîm divê derheqa rewş û tandansên pêşveçûna edebiyata kurd ya Sovyêti de teblîxekê bixweyine.

Hê di sedsaleya 11. de, Kela Sêvêliyê li Sûriyê bi navê Kela Kurda dihat naskirinê. Lê wê çi da me ? Belê, Kela hiş û jêhatîbûna mêra ne ku divê kul û derdên me kêm ke, geşî û şahî li nav melûliya xwîna me ya neteweyî xe. Aha li hindava Kinyazê Îbrahîm wisa difikirin, dinivîsin sedrê tifaqa nivîskarên Adirbêcanê, akademîk, mêrxasê xebata sosyalîstiyê, nivîskarê navdar Mîrze Îbrahîmov, û sedrê tifaqa Ermenîstanê, «'laûrêatê prêmî» (paya dereca pêşîn) a RSS Ermenîstanê ya dewletê, nivîskarê naskirî Vardgês Pêtrosyan, akade-

mîkê kurda yê Sovyetê yê pêşîn kîmyagerî naskirî Nadirê Kerem Nadirov, profesorê kurd, folklorzan Heciyê Cindî, endamê meqaledarê akademiya Tifaqa Sovyetê yê ilmê pedagojiyê, dinyazanê naskirî, rektorê Enstîtuya Yêrêvanê ya pedagojî ya dewletê ku li ser navê X. Abovyan ; Lêmvêl Valêsyân, akademîkê akademiya Iraqê yê ilman, zimanzan, serwerê kabînetê Enstîtuya Lenîngradê a Rojhelatzanî beşê kurdzaniyê ya akademiya TRSS ya ilman Qanatê Kurdo û gelekên mayîn. Lê me badilhewa navê ewladên gelên cihê cihê, bi bîr neanîn. Kinyazê Îbrahîm ji bilî zimanê dê wisa jî zimanên azerî, ermenî, ûrisî, tirkî û farisî baş dizane, serederî li erebî û çend zimanên gelên Asya Navîn jî dike.

- Camêr, hun çima ha dikin ? hun çima bê nan û av bi rê dikevin ? Şivan dîsa li ber me zarî dike, lê em careke dinê jî bala xwe didine wan kelefên ku ji wî bajarî kaviîl mane û ku ji wê deverê rojekê Selah-ed-dîn Eyûbî derket çû...

Paşê em xatirê xwe jî şivên dixwazin û berê xwe didine Yêrêvanê. Ji dûr ve êdî roniyên bajêr dibirisîn, dikenyan... Barana havînê çipeçip davêt...

PINCAR

Hesenê METÊ

Bi roxweşî û tavên barana sê mehên buharê re, hinek giyayên çolê jî bi tenan re derdikevin rûyên zeviyan. Kal û pîrên me Kurdan jî her wekî gelên din (û meriv dikare bibêje bêhtirîn jî) *kifş* kirine ku, ji van giyan hinekên wan dête xwarin. Bi tevayî ev giyayên ku tenê xwarin di nav xelkê de bi navê «PINCAR» ê tête nasîn. Her babetê vê pincarê jî, bi navekî taybetî têde navandin.

Pincar, di nava xelkê de *roleke* pêxwariniyê dilîze. Ango herwekî qatix bi nan tête xwarin. Hinek babetên pincarê xavî û hinek babetên wê jî dête kelandî tê xwarin. Dîsa ji hinek babetên wê tête hişkkirin û hinek babet jî bi terî tête xwarin. Li ser vê yekê em dikarin bibêjin ku pincar, ne bes pêxwariniya her sê mehên buharê ye ; dikare di her mehên salê de jî bête bikaranîn. Bi taybetî xwarin an pêxwariniya gundiyan e, lê bajariyên me jî jê *îstifade* dikin. Min gelek caran bi çavên xwe dîtiye ku gundî, di çûyîna xwe ya bajêr de tûr û têrên xwe ji pincarê dagirtine û ketine rîya bajêr. Ev, an ji bona firotinê an jî ji bo nas û dostên xwe yên bajarî, bûye.

Em di vir de baş têdigihên ku pincar, di her demên dîrokê de ; di tengasî û fereyî, di hebûn û tunebûn, di serhildan û melûlketin, di şikestin û serketina (ku heta niha serketina xelkê Kurd ne bû be jî) xelkê Kurd de, li çiyân, deşt û berên newalan ew bi tenê ne hiştine. Her dem bi wan re bûye, ji kêf û qehra wan bê par ne maye... û heta îro jî.

Bi rastî jî, pincar ne ku tenê ji me Kurdan re bûye pêxwariniya ber nanê tîsî. Bi qasî vê ji me re bûye *kultur* jî. Em hemî jî dizanin ku gelek kilam, çîrok û metelokên me li ser pincarê jî hene. «Pîrê nemire buhar tê ; kalo nemire pincar tê».

Ji hêleke din ve, hatina buharê an berhevkirina pincarê, ji bo keç û bûkên me dibê sedemên derketina ji mal û seyrangehê. Buharan keç û bûkên me (carna xortên me jî) ji taştîyan hete roava li nav zeviyan, li dor kelem û bendan

û li ber qeraxên newalan pincarê berhev dikin. Ev rewşa, ji keç û xortan re dibe çiyekî *randewûyê* jî. Û pir keç û xortên me hevûdin li van derna dîtine û revandine. Ev jî bi navê «Çûyîna pincarê» bûye. Her wekî ku kilama «Bila nata ev buhara sala îsal» hêsrên gelek dêyan rijandiye. Dîsa, ku keçek bide pey xortekî, mîna tinazekî ji dê û bavê wê re wusa dête gotin :

*Xalê Zilfoyê neçar,
We qîzek da wek her car,
Ne hûn bin ne jî pincar.*

Ku em guhên xwe bidin keçîkek ku li mal maye, (ne zewucî ye) wusa dibêje :

*Kerengo reng bi rengo
Buhar hat bi heft rengo
Serê xwe derxe li min derengo*

Dibe ku ji van çarînên tinazî an henekî, li hin navçeyên Kurdistanê neyête bikarhanîn. Ez bi xwe jiyame ku di zaroktiya me de, tev keç û lawan ; em li ser banan û di nava kuçan de bazdidan û me digot :

*Tolikê dixwim tol dibim
Ser xanîkan hol dibim*

Lê me hemiyar ji guhdariya kilama «Tolikvanê Meyro» kiriye û vê kilamê jî, dengbêja me ya bi nav û deng Meyremxan dibêje :

*Gîrxopanê bi sîr e
lê lê Meyro
Va siwara hîre-hîre
Tolikvanê Meyro...*

Me goti bû ku kurteçîrokên me jî, li ser pincarê hene. Lê nivisandina çîrokan ê gelek cî bigirê. Ji bo vê yekê jî, em di ser çîrokên ku li ser pincarê hatine gotin re gav dikin. Tenê em dikarin bibêjin ku bi rastî jî pincar, bi her awayî di nava xelkê me de bi cî bûye. Ev gotina jî ji destana Memê Alan:

*Ji berê da heye gotineke mezinan û kalan e.
Dibêjin : Tu caran bawer nabe bi jinane,
Dilê wan giş mîna tayê kerengane,
Ba, kê derê bixwaze, wê da dibe bi rojane.*

Ev gotina, ji bo (jinên) sersivik, bêbiryar û durû dête gotin. Bi rastî jî dema ku kereng hişk dibe, bêrûmetiya xwe jî bi xwe re tîne. Bi ba, nanoz û talazê re ji koka xwe dibe û heta newal, gelî û taldan tot û gir dibe, diçe. Di vê warê pincarê de bi kurtebêj, ez dikarim bibêjim ku pîrên me li benda buharê, kalên me ji bo xwarina pincarê, keç û xortên me jî ji bo dîtina ser û çavên yarê nûbuharên sala dipên. Ango hatina buharên nu, dilxweşiya xelkê me hemiyar e.

Min dixwest ku bikaranîna hemû babetên pincarê binivîsînim. Lê ê bi serê xwe niviseke dûr û dirêj bûye. Ji ber vê yekê jî, ez du babetên pincarê tenê kat dikim ku xelkê me çawan bikar hanî ne.

XAZÎG : Du babetên xazîgê hene. Jê yek ; xazîga morik ku li nava zeviyên cotkirî û şûvan tê. Û jê yek jî ; xazîga spî ye ku ev li beyaran û pirtirîn li çiyên û di nava keleman de tê. Heta meh û nîvekê ber xwe dîde. Xazîg bi şikil, mîna tayên deziyê solan e. Dema ku dête hûrkin û şûştin, avek mîna gilêzê jê diherike û kef dîde. Xazîg bi tenê jî, di rûn de dête sorkirin û dête xwarin. Meriv dikare hêkan jî bavêjin ber û wusa bixwin. Xazîg di ber girarê de jî dête hûrkin û wusan bi kar tê. Mîna ku xazîg bi têrî dête bikarhanîn, meriv dikare hişk bike û li zivîstanê jî bi kar binin. Lê xazîg, xagî nayête xwarin.

KERENG : Pirtirîn li nava zeviyên hajotî, li çiyên repin, li erdên tarî (axa spî û boz) û li çiyên şîn dibe. Meriv dikare bibêje ku ji xêndî mêrg û erdên bi av, li her cî û warî pir-hindik tê. Kereng bi navîna meha cotan, hetanî dawiya meha gulanê jî ji bo xwarinê bi kar tê. Kereng him xagî dête xwarin û him jî bi çend babetan dibe şîv. Kereng berê dête xaşandin û dûre di rûn de dête sorkirin. Ku hebe, meriv dikare çend hêkan jî bavêjin ber û bixwin. An jî mast lê kin û bikar binin. Ev, xwarin an şîvên ji kerengê bûn. Lê kereng wekî din jî bikar tê. Meriv dikare hur ke û bavêje ber gêrmiya meyir jî. Min bi xwe ne xwariye lê li gor gotaran, dagirtina kerengê jî dibe. Dibe ku kereng, bi çend curên din jî were bikarhanîn. *Marîfeta* kerengê hîna jî dikare bidome. Ji hêlek din ve, ji şîrê kerengê benîşt dête çêkin. Dema ku kereng êdî dibuhure û ji bo xwarinê navête bikarhanîn, şîrê ku di qurmê kerengê de tîrtir dibe. Kerengnas di vê wextê de, dibirin wek miştaxe li ber tava royê hişk dikin. Şîrê ku ji qurmê kerengê diherike, piştî demekî xwe digirê û dibe benîşt.

Me di van herdû babetê pincarê de jî dît ku, hinek babet bi xagî, hinek him xagî û him jî dête serdan, kelandin an sorkirin. Hinek babetên pincarê jî tenê dête kelandin. Wek tolik, gwîriz, şêlmok...

Niha navên pincara ku ez dizanim ev in : Pung, Kereng, Reşatik, Axpandir, Kerbeşik, Tollk, Şeng, Gwîriz, Xazîg, Şêlmok, Pariyê keko, Nanê çûçê, Derziya leglegê, Kahrî, Xerdelik, Şîrim, Mendik, Lêxendûr, Tûsik, Carçarik, Zeynebok, Serspîçik, Lûşik, Tirşo, Kerbeşik, Şîrmastik, Çexşûr...

Pincarvanên xelkê me, hinek giyayên ku dişibin vê pincarê jî, nasîne. Ji bo ku xelk wan bi kar neyîne, navên heywanan lê kirine. Ser qisê :

Tirşo	a - Tirşoyê merivan	b - Tirşoyê ga
Kerbeş	a - Kerbeşika merivan	b - Kerbeşika keran
Xazîg	a - Xazîga merivan	b - Xazîga kûçikan.

ÇIROKEK FOLKLORÎ

KEÇA GAVAN Û KURÊ MÎR

Musa KAVAL

Kurê wî bûye bisparî, hatiye li jinan. Mezinên, rusipiyên bajêrî, carcaran ji mîr dipirsin : «Ka kengî, şahiya jinhênana kurê te dikin?» Giregirên bajêrî ewên ku keçên wan lişû hene, berguhê bavê wî ve davêjin ku ew dixwazin keçên xwe bidine kurê wî.

Keçên ku bi canitiya xwe ji hemî keçan bi nav û dengtir û malbat mezintir di- guhvecinîne ha evro ha sibê, belkû xwazgîniyên wan bèn, wan bixwazin ji bo kurê mîr Behram. Lê, roj di derbaz bin, meh di derbaz bin, Behram çu caran nikare bersîva pirsên xelkê bide. Ne ew bi xwe, ne jina wî, ne jî mirovên wan yên nêzîk nikarin bizanin ka ji ber çi Kamiran naxwaze jinê bîne.. Her carekê ku yek jê dipirse : «Kamiran ka ma heta kengî tu dimînî bê jin ? Bo çi tu naxwazî ku em biçin keça camêrekî ji bo te bixwazin ? Bes tu bêje «e», tiliya xwe dirêj keye kîjan keçê di vê hêlê da, em dê wê ji bo te bixwazin. Kamiran ji bo hemî pirsan, her yek bersivê, bi tenê, dide. «Min çi kiç navên,... vê gavê bela xwe ji min vekin!». Herkes behitî dimîne, hind ditirsin ku ewî nemêr be. Hind ditirsin ku ewî nexweşiyek nefis hebe. Kes nizane derdê Kamiranî çi ye. Lê, Kamiran bi xwe baş derdê xwe dizane. Hem dermanê wî derdî jî dizanet.

Kamiran kurê Mîr e, ji maleke mezin e, nav û dengên wan çûne her derekê. Rast e ji kesekê natirsê. Kes neşê bêbextiyê, yan zoriyê li wî bi ke , lewra bavê wî mîr e, ew bêbextiyê û zoriyê li xelkê dike. Ji vî alî ve Kamiran piştrast e, lê, ji aliyek dî ve tirsê wî heye. Tirsê wî ev e : eger ew derdê xwe aşkera bike, hem mirovên wî, hem jî xelkê sed lekan (lenetan) sed parandinan (rexnan) dê lê kin. Herkes, bi çavekî kêr dê lê binêrin. Hem ji bo xwe hem ji bo mala xwe, rûreşiyê û şermezariyê dê bîne.

Lê, gelo Kamiran dê bikare ta her û her tiştekî ji xwe mestir, di hundirê xwe de veşêre ! Ma ew kesên, ku berî wî, ketine di vî derdê de, karibûn xwe li ber êş û janên wî bigirin ! Kamiran jî nikarî xwe li ber wan bigire. Eger vî derdî

kesek girt, ew roj pey rojê xurt dibe, mirov roj pêy rojê jar dibe . Kamiran çend jê hat xwe li ber êşên wê girt. Lê, domahiya peydomahî, bê zar bû, hew karî xwe li ber bigire.. Hate rayê. Zora wî hate birin, derdê xwe aşkera kir.

Her wekî hozanê mezin Elî Herîrî dibê, di şêreka xwe de :

*Her kesê eşiq tê eser ket
Sed hezar perdan di ber ket
Hemîyan dê ker bi ker ket
Tazî û urîyan im ez.*

Kamiranê me tazî û uryan bû derdê wî aşkera bû ; berê, dê û bavê wî bi êşa wî zanîn, mirovên wan yên nêzik, jî, zanîn ka ji ber çi Kamiran naxwazî çu keçan bo xwe bibijêre. Ji ber şerman ruyên wan nagirin ji bo xelkê bêjin, derdê dilê Kamiran. Hem dê û bavê Kamiran hem jî mirovên wî, bi mehan li ber dikevin da ku ew dîtina xwe biguhêre, lê, çi tedbîr li wî nabin. Kamiran dibê : «Ev erd bi wî esmanî bikeve, ez dîtina xwe naguhêrim ; an heta hetayê ez dê bêjin bim an ji hun dê biçin ji bo min keça gavanê me bixwazin. Dilê min ketiye wê, ez evîndarê wê me. Min ne keçên axan, ne yên şêxan, ne yên melan, ne yên rûspiyan û ne jî yên maqûlan divê. Ez bes evîndarê Nêrgîza keça Cindî yê gavan im.»

Kesê nikarî Kamiran lê veke, dilê wî ji Nêrgîzê reş ke. Dê û bav ketine navbera nal û bizmaran, pir û rê li wan hatine birîn, nizanin ka dê çi bikin. Ji aliyekî ve dilê wan bi kurê wan ve. Roj pey rojê yê li kêmê dide, ruyê wî yê zerbûy goşt jê çûye maye hestiyê rep û rût. Ji aliyekî dinê, dilê wan bi nav û dengê wan ve, dikevine ber rûmeta xwe. Lewra adet û teqlîdên wan nahêlin ku yekî wekî kurê wan ji maleke mezin biçu keça gavanî bi mahir ke.

Xelk yê maye şaş, dipirse ; «ji bo çi kurê mîr roj pêy rojê jar dibe ? Ji bo çi ta niha ne zewiciye ? Eve temenê wî yê bûye pirtir ji bîst salan, heval û hogirên wî, eve sê çar sal in yên zewicîn, hindekan ji wan biçûkên wan yên du-sê salî bûyin.»

Mirovên Kamiran hêviya xwe nabirin. Her caran tên ji bo wî gotinên ne qenc li ser Nêrgîzê dibêjin : ne keçeke pir cuwan e, ne ji maleke mezin, tura wê ne ya maqûlan e, em dikarin keçên ji wê cuwantir û ji malên mezin, ji bo te bixwazin, ji bo me şerm e ku biçin keça gavanî bixwazin, tu dê bibî serok. Ev keça ne babetî te ye, ne jî heja ye ku ew bibête xatûna welatê me. Naherê, tiştek ji van gotinan bi serê Kamiran nakeve, mêrikî biryara xwe daye, lê nazivire, yan nikare lê bizivire. Ji bo Kamiran mirovîtiya mirovî ji her tiştekê bi bihatir e, gere ku ew li ser her tiştekê ra bête girtin. Mirov her mirov e çi ji mala maqûlan be çi jî ji maleke feqîr be.

Kamiran dixwast ku bi dê û bavê xwe bi mirovên xwe bide zanîn, bi wan bide qebûl kirin, ku pêwîst mirov hemî ; çi maqûl, çi ne maqûl, pêwîst e

wekhev bin di mafan de, pêwîst e ku siyaneta mirovan bête girtin ji ber mirovîtiyê, lê, ne ji ber tuxmê wan yê civakî.

Mirovên Kamiran bûne du cun. Cunek bi serokatiya dîya wî hatine ser dîtina Kamiran, bûne tagirên vê jinanînê. Ew jî wekî Kamiran dibêjin : «Rast e mirov her mirov e çî ji mala maqûlan be, çî jî ji mala ne maqûlan be. Ma serên zêde bi maqûlan ve hene ! Ma maqûl ji esmanan hatine û ne maqûl ji axê derketine ! Em hemî mirov in, wekî hev in, wekhevbûna di mirovîtiyê de, ew bi tenê hêja ye ku serî ji hemî newekhevanên dî bistîne. Kamiran û Nêrgiz hev divên, dixwazin hev mehir kin. Kesê maf nîne li dijî vê biryara wan rabe, lewra mirovîtiya mirovî, xeşivîtiya (izeta) mirovî, na be ku bibe leyîztika di destên hinde kesên dî de, tiştên ku parçek in ji kesîtiya mirovî, çê na be ku kesekî dî bê, xwe têkil bike.» Cuna diya Kamiran hemî delîlan tînin, dixwazin dîtina xwe bi xelkê bidine qebûl kirin. Dibejine xortan yên ku hêj jin ne anîne : ma jin hênan ji bo şevêk û rojêkê ye ! Jinhênan, an ku bijartina hogireke ji bo jîna xwe, da mirov pê şabin dil geş bin bi hevra xweşderbaz kin, ji bo xwe binyatê deynin, biçûkan çêkin. Çewa mirov dê bikare bi kesekê re bijî eger ew ne bi daxwaza mirovî hatibe bijartin ! Ev gotine baş diketine serê xortan, lê, qet nakevine serê mirovên sere (navsalî) ji ber vê yekê piştgirên diya Kamiran, ji xortan pir dibin.

Cuna dî , bi serokatiya bavê Kamiran li dijî vê dîtinê dirabin : «Nexêr, ev tişt di bîni de nabe, maqûl maqûl e û nemaqûl nemaqûl e ; heryek ji tuxekê ye, çênabe ku yekî wekî Kamiran kurê mîr, keça feqîrekî wekî gavanê me bixwaze ! Ev tişt hem bo me şerm e hem jî ji bo nîfşê me kêmasî yê. Eger ev mehirkirine çêbibe, em hew dikarin serê xwe li ber maqûlan û xelkê bilind bi kin.»

Ev girifdariya ha roj pê rojê mezin dibe. Ji nav mirovên malê derbazbû, kete nav xelkê jî û belav bû. Vêca xelk jî bû du cun, cunek çû ser tayê diya Kamiran ya dî jî çû ser tayê bavê Kamiran. Heçike gavanê belengaz, ew bi xwe ve maye heyirî, nizane ka dê çî bike, navê wî ye ketiye devê herkesê. Hindek ji bo xwe pê dikenin, çaxê dibînin gotinên tehl dibêjin wî, kirêtiyan pê dikin. Hindekên dî, guneha wan pê tê. Nemaqûl yên ku hişên wan piçek dixebitin, pir keyfxweş in ku keça gavanî bibîte bûka mîr. Ewên ha piştgirîya diya Kamiran dikin, umîda wan ew e ku barên wan piçek siviktir bibe. Belkî ev jinanîne bibe pêngarek ji bo anîna hindek azadî yê ji bo nemaqûlan û ji bo peydekirina hindek ji wekhevîyê di navbera maqûl û nemaqûlan da. Lê ne maqûlên mêjîreş, ew pir ji gavanî û ji keça wî dienirîn. Ew ji ber piyên xwe wêvetir nabînin. Kula di dilê wan de çav pê nera bûne, çewan keça gavanî dê bibîte bûka mîrê me ! Paşê ew dê ji me biqedirtir û siyanetir keve.

Heçike Nêrgizê, derdên wê ji yên herkesê pirtir in. Ji aliyekê ve dilê wê dişewite ji bo evîndarê wê (Kamiran), ji aliyekê din ve dilê wê bi bavê wê ve, ku bûye benîştê devê herkesê, ji aliyekê dîtir ve, ew ji jîna xwe ditirse ; gefên mirinê lê têne kirin, dibe ku ha ewro ha sibe bête kuştin da ev girifdariye ji navbera xelkê rabe. Lê kuştin, kuştina Nêrgizê ne çareke durist e, lewra kuştina wê dê vê girifdariyê mezintir ke ; dibe ku her du cun bi hev bikevin gelek kesên dî bêne kuştin. Eger Nêrgiz bête kuştin, dibe ku Kamiran bi xwe, xwe bikuje, yan hindekan ji mirovên xwe bikuje.

Roj her derbazbûn, girifdarî her mezin bû. Hindek ji rûsîpiyan gotin gere em li çarekê bigerin, vê girifdariyê bitemirînin. Baş e em çî bikin ? Çî ne kin ? Çî çare em dê karî bibînin ? Piştî civîneke dirêj, du dîtî hatine qebûl kirin :

– Mirovên xwe şandine nik şêxan û melan, ji rex wan fetwe anîn, li gora wan fetwan, şerî'et hevmaahirkirina Kamiran û Nêrgizê dirust nake ; lewra ew ne hemkufên hev in.

– Her wisa, mirovên xwe şandine nik hindek şêxên û melayên dî, ji rex wan nivîştî dane çêkirin da dilê Kamiran ji Nêrgizê bidine reş kirin. Lê eger, ew çara ku mirov dixwaze, bi wê, girifdarî yekî pûç ke, ne çareka dirist û rast be, ew çare wê girifdariyê pûç nake, belkî hindî dî dê wê mezin ke û aloz ke. Ji ber vê yekê, ne nivîstiyên melan û şêxan, ne jî fetwayên wan karî çarekê bibînin. Ne ku bes çare nedîtî, belkî girifdarî alaztir kir û pirtir mezin kir.

Vêcarê melan û şêxan ew jî di nav xwe de bûne du ber, berekê hevmaahirkirina Kamiran û Nêrgizê baş dît, pişgirtiya wê kir. Bezîne kitêb û hedîsên xwe, fetwa derxistin, li gorî wan ev hevmaahirkirin durist e kes nikare li dij raweste. Bera dî, pişgirtina Bavê Kamiran kirin, ew jî çûn kitêb û hedîsên xwe anîn ; wan jî fetwan derêxistin, li gorî wan ev hevmaahirkirine ne durist e ; ji ber ku hemkufî nîne di navbera Kamiran û Nêrgizê de, welî-el-emir, dikare li dijî vê hevmaahirkirinê raweste û wê qedexe bike.

Ev hevrikiye, ne hevrikiyek biçûk bû. Lewra, eve cengek bû di navbera dad û bêdadiyê de, di navbera wekhevîyê û ne wekhevîyê de, û di navbera kevneparastin û nûparastiyê de. Ji bo girifdariyên wekî vê, çare dîtî ne bi sanahî ye. Çî hevrikiya ku çêbibe di navbera dad û bêdadiyê de, çare li wê nabe, eger berevaniya bêdadiyê bête kirin. Çî gava dad bi ser ket û bêdadî baş bi bin ket, wê gavê girifdarî namîne û hevrikî radibe. Vê hevrikiya ha kêşa, dirêj bû û belav bû di nav hemî xelkê de. Lê xurtîtiya her du cunan nema her wekî berê, guhêrînek, hûrik-hûrik, di keve nav xelkê, xeş nayête dîtî, lê berdewam e.

Tiştêk, çend hêdî-hêdî jî, ku ji biçûkîtiyê bi ber mezinbûnê ve biçêt, eger vê çonê dirêj kir, mirov dê hindê bibîne ku ev tişte mezin bû, berî mirov tê bîniîte derê. Her wisa tiştêk çendî mezin jî be, ku bi ber biçûkbûnê ve biçê-bila ev cone pir hêdî-hêdî jî be, eger wê dirêj kir, tu dê ha dibîniîte ku ew biçûk bû, yan mir bê ku mirov tê bîniîte derê.

Di girifdariya me de, ji ber ku, başdîtinên xelkê li ser hevmaîrkirina Kamiran û Nêrgizê, hêdî hêdî pir dibûn, û bi vî awayî kêşa. Piştî demekê, cuna diya Kamiran, hew xwe dît ku behra pirtir ji xelkê piştivan in û tagir in ji bo wan. Ji aliyekê dî ve bavê Kamiran hew xwe dît ku kesekî wecgir li pişt wî ne maye. Hem dîtinên xelkê, hem jî yên gelesan ji mirovên wî hatibûn guhêrîn : hindek bûbûne hevalên cuna diya Kamiran, hindek jî bêrexbûn.

Mîr berê xwe dayê ku roj pey rojê hevalên wî kêmtir dibin, tîrsa ku piştî demeke nedûr, ew bi tenê bimîne, yan li dijê wî gihurîn bêne çêkirin. Ji ber vê yekê, biryarek derêxist, di wê de, bi xelkê da zanîn ku ew ji niha û paş ve li dijê hevmaîrkirina Kamiran û Nêrgizê naraweste û got kurê min bi dilê xwe ye çî gava bixwaze bila daweta wî bête kirin.

Bi vî awayî çarek hate dîtin ji bo vê girifdariyê, bêdadî bi bin ket, dad bi ser ket. Xelk keyfxweş bûn, Kamiran keyfxweş bû, Nêrgiz dilşa bû. Herkesê bawer kir ku, ji çu aliyên ve, çu asteng neman ji bo hevmaîrkirina van her du evîndaran.

Ji ber vê hêngamê, ji ber van serketinan û binketinan, hindek hizir hatibûne guhurîn, hindek pûç bûbûn, hindek jî nû çêbûbûn. Hindek girêyên psîkolojî hatibûne vekirin hindek jî nû çêbûbûn. Çaxê ku hevrikî di navbera du bevlan de çêdibe, ger çî yek ji wan bi serkeve, zora yê dî bibêtin jî, lê, dîsan ewê ku zora wî hatiye bin, ew jî, çî kêr, çî pir, şûna xwe dihêle.

Piştî biryara mîr, du bendî nema : ne di navbera mirovên wî de, ne jî di navbera xelkê de. Ji vî alî ve çu asteng neman. Birekî mirovan ji giregirên bajêrî, çûne mala gavanî, ji bo xwastina Nêrgizê ji kurê mîr re. Piştî rûniştin, -heke tiştêk xwarin, vexwarin yan ne- her wekî adetên Kurdan yên kevin dixwastin, xwazgîniyan biheke sohbet kirin, paşê gotin : «Em yên hatine mala te, digel teqêra Xwedê keça te Nêrgizê dixwazin ji bo Kamiranî kurê mîr.» Her kesê hizir dîkir ku bersiva Cindiyê gavan dê ev be : «Keça xwe Nêrgizê, qurbana pêlava mîr dikim. Ma heke Cenabê Mîr, min ji rengê xizmetiya xwe bibîne, vê rûmetê bidete min, ez li ser serê xwe û çavê xwe, daxwaza mîrê xwe bi cih dikim. Ma ez dîn bûme !»

Lê, Cindiyê gavan, bersiva xwazgîniyên keça xwe nevegêra herwekî herkes li hêviyê bû. Ji ber vê duberîya mezin, kû çêbûbû, li ser mesela zewaca keça wî, gavan pir bi nav û deng bûbû, hem di hundirê hêla mîr de, hem jî ji derveyî wê, navê Cindiyê gavan ketibû ser hemî zimanan. Cindî, pir mezin bûbû di hundirê xwe de, girêya mezinatiyê jê re çêbûbû. Ji xwe nefsa mirovî nazik e ne xwe li ber sermayê digire ne jî li ber germê. Heke hîni yekê ji wan bû, xwe li ber ya dî, xweş-xweş, nagire. Çawan, Kamiran evîndarê bo Nêrgizê, gavan jî wisan yê bûye evîndarê dengvedana xwe. Rast e ji heqê herkesê ye ku siyaneta wî di civatê de hebe û ji heqê herkesê ye ku ji bo xwe li navûdengê bigere ; lê pewîst e ku mirov tixûban nas biket ! Ew dixwaze ku navê wî her di devê xelkê de be, eger ev girifdarî nemîne, an ku eger ev

zewace çêbû, paşê, navê min hew, di nav xelkê da belav dibe, kes ji niha û paş ve bahsa min nake. Belkû gavanî wisa ji bo xwe dihizirî, ewî ji bo xwe digot : «Berî niha bavê Kamiran mahirkirina kurê xwe û keça min nedixwast ; vêcarê dor ya min e, ez naxwazim ku ev hevmaahirkirine çêbibe.» Gavanê me, di hindirê xanîkê xwe yê yek tebeq de, di oda xwe de, cara yekemîn e ku rûspî û giregirên bajêr dibîne, yên hatine keça wî ji kurê mîr re dixwazin. Çavê hemiyan li devê wî, li hêviya bersîva wî. Gavanî devê xwe hêdfika vekir, gotineke kurt lê pir xurt ji devê xwe avêt, vê gotinê herwekî jehrê, bîhna vê civata hazir girt. Bavê Nêrgizê gote xwazgîniyên keça xwe : «no, ez keça xwe nadime Kamiran.»

Ev civate şaş ma. Hindekan ji kerban berdane keniyê ; bû tîq-tîqa wan, hindan, bû ping-pinga wan, serên xwe hejandin, hindan bu çîre-çîra diranên wan, ji bihtengiyên, dixwazin gavanê xwe bidanan bi xeniqîn. Kesê bawer nedikir ku Cindî, ji rastî dibêje «no», lê, eger, eve yarî jî be, dîsan ev yariyên wekî vê û di gavên wisan de, nabe bêne kirin. Nexasime yekî wekî gavan, vê yariyê biket digel giregirên welatî. Gavanî baweriya wan anî ku ji dil dibê «no», bi dubarekirina bersîva xwe , xwazgînen Nêrgizê bi wan ser û dilan ve zivirîne kocika mîr. Ev kirina gavanî bû cirîset kete guhê herkesê, xelkê vêca dest pê kir bi xirabî û bi neqencî behsê gavanî kir. Kes nema ku dilê wî bi Cindî ve bişewite yan ji wî berevaniyekê bike. Berî niha hem mala mîr, hem jî xelk bûbûne du bendî, hindan dixwast ev hevmaahirkirine çêbibe, hinan nedixwast. Piştî biryara mîr, ev du bendî nema, lê, piştî biryara gavanî, careke dî dubendî çêbû, lê, ev dubendiyê nû ne li ser bingehên berê ye, ne jî, nîfşê wê wekî ya berê ye. Vê gavê hemî kes bi tevayî vê hevmaahirkirinê baş dibînin, lê, dê çawan Nêrgizê ji bo Kamiran bînin, piştî ku bavê wê nerazîbûna xwe diyar kiriye ? Ev dubendiyên nû ji ber vê yekê hatiye meydanê, hindek dibên : gere ku çend kesek biçin Nêrgizê ji mala bavê wê bîne mala rûspiyekê û dest bi hazirkirina daweta wê û Kamiran bête kirin, eger gavanî her xwe nerazî kir, bila ew baş bête kutan û paşê dest û piyên wî bêne girêdan, bête avêtin di binê zîndanê de. Hindek, dibên ev tişte ji bo me şermeke mezin e, eger em wehe bikin, ji bo me çu siyanet namîne, xelkê biyanî dê lomên me bikin, dê bêjin : «Behram çend mîrekî stemkar e, çû keça gavanê xwe bi zorê ji bo kurê xwe anî, paşê em hew dişên serên xwe li ber xelkê rakin.

Piştî heyamek derbazbû careke dî Behram hindek ji giregirên bajarê şandine mala Cindî ji bo xwazgîniya keça wî, lê vêcarê jî Cindî «no» ya xwe, herwekî berê, wekî bimbekê peqenad, dîsan ew bêhêvî ji mala xwe şandin. Kamiran, çaxê, ev xeberê zanî, ji ber kerban, nan û av xweş bi qirikê da ne diçûn. Nizane ka çi bike. Heçîke Nêrgizê, ew, wext e ji qehran û ji xeman bimire.

Gelo, ma tiştêk heye ku tedbîr lê neyête kirin ! Kevnegotîneka kurdî dibê : «Tedbîr li her tiştêkê dibe, bes li mirîne nabe.» Belkî herkesê ev kevnegotîne pîr çaran bihîstibû lê, kesekê wekî Bedel baş bawerî pê nehatibû. Ev mirovekî îmûdvan bû, zû hêviya xwe ji karîna pêkanîna tiştên kirinzor ne dibirî. Wî bawer dikir ku mirov bi zanîna xwe û bi karîna xwe, ji hemî tiştan xurtir e. Eger mirov zanîn û karîne li ber hev bîne û wan herdukan bi rastî û diristî bi hev re bidete xebintandin, dê şolên kes nedîtî peyda ke û çêket. Bedel ji xwe bi aneh bû, baweriya wî bi xwe dihat, wer dikir ku ew dikare şolên ji hemiyar zortir biket, girîfdariyên ji hemiyar aloztir, çaran ji bo wan bibîne. Ewî bi vî awayî bawerî bi xwe dihat, ne ji ber malê xwe bû ne jî ji ber mirovên xwe bû. Lewra ew mirovekî xizan bû û ne ji maqûlan bû. Ewî bawerî bi xwe dihat ji ber pîrîriya xwe, ji ber hiş û bîrên xwe ên dijwar, ji ber tecribên xwe di jîne de. Bedel ji xwe î bi aneh bû, ji bo xwe got : «Ma bo çî ez naçim xwe biceribînim, keça Cindiyê gavan ji bo kurê xwe bixwazim ?» Bedel dizanî ku, eger, ew bi vî tiştî rabe xelk hemî dê bi wî bikenin, dê yariyên xwe pê kin, dê bibêjin : «Ev mirov dîn bûye ; ew gavanê ku xatirê mîr û xatirê hemî mirovên mezin negirtî, gotiye wan hemiyar «ez keça xwe nadime Kamiran, dê çawan xatirê Bedel bigirit ? Û dê çawan bi xwastina wî keça xwe bide kurê mîr.» Bedel di pêşiyê de dizanî ku xelk dê evan gotinan bêje. Lê, ji ber ku ew ji xwe bawer bû ku dişê vî şolê bike, xwe jê ne da paş. Bedel, li delivêkê geriya ku pê wê biçite nik mîr da ji wî destûra xwastina keça gavanî ji bo kurê wî wergire. Çarekê wekî deliva xwe di li nik mîr. Bedel gote mîr : «Eger mîr destûra beniyê xwe bide, ez bawer dikim ku ez dê karim gavanî binim ser rê.» Çaxê Bedel ev gotine got hem mîr, hem jî kesên li rêx wî mana şaş û ecêbgirtî. Mîr ma hizra xwe kir, piçekê girnijî, berî ku biaxive çavên xwe li civatê gera.

Herwekî dixwast ku hindêk ji haziran bersîva Bedel bidin, çend kesan ji mezinên kockê dest bi axaftinê kirin ; bi awakî kêmdîtin û pêkenîn, di gel Bedel axiftin : «Bedel beg ! Ez benî ! Ma tu kengî hind mezin bûyî, ku tu biçî ji bo kurê mîr jinê bixwazî !» Bû tîq-tîqa civatê, hemiyar berdane keniyê, herkesê ji bo xwe gotinek avête Bedelê belengaz : Bedel ne tu bi xwe jî dizanî ku giregirên bajêr hemî çûne mala gavanî ji bo xwastina keça wî, dîsan, wî, ew hemî şikandin û xatirê wan negirt, vêga tu bi çî rûyî têt dibêjî mîr : «Ez dikarim keça gavanî ji bo kurê te bixwazim !...» Bedel qet rengê xwe xirab nekir, qet li ser hiş û hêmdên xwe neçû. Careke di, berê axaftina xwe da mîr : «Mîrê min, bes ez dixwazim ku mîr, ji dewla serê xwe min ji rengê xulametiya xwe bibîne, destûra min bide ku ez digel gavanî biaxivim li ser vê meselê, bila ev axaftina min bi awayekî kesitî be, ne bi aşkera be, bi navê mîr be.» Mîr ma, her hizra xwe kir, ji bo xwe got «Ma ji bo çî na ! Bila ew jî biçê xwe biceribîne.» Mîr gote Bedel : «Baş e, here digel gavanî biaxive, lê, ne bi navê min, heke te karî wî binî li ser rê, aqilê wî bîniye serê wî aferîn ji bo te. Ez dê,

paşê bi çavekî dî li te binêrim. Bedel pir keyfxweş bû, çû destê mîr û piştûpişt zivirî heta ber derê kockê.

Bedel, wekî xwazgîniyên ku berê çûbûn xwastina Nêrgizê nekir. Ew soresore neçû bêjite gavanî ezê hatim keça te ji bo kurê mîr dixwazim. Bedel dizanî ku eger ew bi vî rengî biçe xwazgîniyan, bê goman, gavan, bersîveke pir tehil dê dête wî. Ji bo ku ew digel gavanî, bi awakî nerm û hostayî biaxive, gerya li delîvekê. Bedel gerya, da cihekê û gavekê bibijêre û di wan de, digel gavanî biaxive. Bedel dizanî ku bijartina cih û gav mercekek girîng e, ji bo kirina her tiştêkê û ji bo karina pêkanîna wî bi awayekî baş. Ji ber vê yekê çû zerevanî li gavanî kir. Her wekî gavan li çolê, li ber dewaran dima, Bedel jî çû çolê li nik gavanî, ji bo xwe sohbet kirin, li ser çêrandina dewaran, li ser karên rojê. Bedel dixwast ku digel wî biaxive, bi awayekî kesdarî, bê ku gavan çu şikan ji wî bibe. Carekê gavan, ji bo destava xwe bike, çû piştî berekê, dest bi miztinê kir, Bedel çû ji wî wêvetir, ew jî li piştî berekê runişt, dest bi miztinê kir. Bedel ev gave baş dî ji bo axiftinê li ser mesela keça wî û kurê mîr :

Bedel : Cindî, min bihîstiye ku mîr dixwaze keça te ji bo kurê xwe bixwaze, eve rast e ?

Cindî : Erê, berî çend heyaman giregirên bajarî du caran hatin xwe avêtine nav mala min, hîndî hêvî lavahî ji min kirin, ku ez keça xwe bidime kurê mîr, lê, min keça xwe ne da Kamiran û ez nadim.

Bedel : Ji ber çi tu naxwazî keça xwe bidî Kamiran ? Ma keça te bi wî ne qebûl e ?

Cindî : Belê wela keça min pir ew divê, eger ez wê bidime Kamiran dê ji keyfan bifire, lê, ez nadim, ma ne keça min e, ez bixwazim didim ne-xwazim nadim, ma kesê çu heq li ser min heye ?

Bedel : Erê, kesek e heq li ser te heyî, keça te heqê li ser te heyî, wê heqê heyî ku şû biket bi kesekî baş û bi dilê xwe, herwekî Kamiran bi dilê wê ye û kes ji wî baştir nîne, ji mafên wê ye û ji mafên Kamiran ku ew hev mahir kin û te heq li ser wan nîne ku şahî û dilxweşiya wan bi-mirînê, ma te serê keça xwe divê, yan ne ? Ma te çu neyarî ji bo wê heye, yan ne ?

Gavan ma, pir hizira xwe kir, di dilê xwe de ev pirsan dubare kirin, paşê got : Eve çi pirs in tu ji min dikî ? Çawan ez dê neyariya keça xwe bikim !

Bedel : Eger rast e te keça xwe divê, ji ber çi tu nahêlî ku ew bibîte xatûna vî cihî ? Ji bo çi tu li dijê evîndariya wê dirabî ? Ma tu nizanî ku ew evîndara Kamiran e û Kamiran jî evîndarê wê ye ? Ma tu nizanî ku eger keça te şû bi Kamiran bike, ew dê bibîte kevaniya kurê mîr. Piştî bavê xwe Kamiran dê cihê wî bigire.

Bedel : Cindî, ka ji bo min bêje ji ber çi tu neyarê serê xwe yî ?

Gavan : Çawan mirov dibîte neyarê serê xwe, eve çi gotin in tu dibêjî ?

Bedel : Belê ! Mirov dikare, bi têngihîştin bibîte neyarê serê xwe. Herwekî mezinan gotiye : «Têngihîştin ji bela Xwedê meztir e.» Belkî, di hemî jinan mirovî de, carekê bela Xwedê bête serê mirovî, lê, bitêne gihîştinê, mirov hema her yê di belayê de ye. Ma tu nizanî ku, eger tu keça xwe nedî Kamiran, dê nexweşiyên mezin ji bo te çêbin, ne tu dikarî ji xwe berevaniyê bikî ne jî kes dikare ji te berevaniyê bike, eger çu nexweşî jî ji bo te neçêbin, lê, tu dê her gavan bimînî, li çolan, li ber dewaran bijî. Hizirên xwe bike, eger tu bibî xezûrê Kamiran, wê gavê cihê te ev çole nabe. Cihê te dê li kocka mîr be, tu dê bibî mirovê malê.

Bedel : Tu çendî mejîreş î ? Tu ji bo çî van tiştan fêhim nakî ? Baş e ka ji bo min bêje ji ber çî tu naxwazî ku keça te şû bi Kamiran bike, ew bibîte xatûna vî cihî û tu bibîy xezûrê kurê mîr ?

Gavan ma, hizirên xwe kirin çu bersivên cihgir nedîtin, mirûzê wî nexweş bû bû ping-pinga wî, ji bo xwe got : «Rast e ji ber çî ez naxwazim !... Xelk hemî dixwaze, keça min dixwaze, mala mîr dixwazin, kurê mîr evîndar e, bes ez naxwazim !» Ev gotinên ha, di bin lê vên xwe re gotin. Wekî kesekî ku tiştek ji bîr kiribe û piştî demek dur bête bîra wî, wisan gavan bi ser hişên xwe ve hat, paşê rabû ser piyên xwe, doxîna xwe girêda, Bedel hej yê li piştê berî nerabûye, got : «Bedel ! Ma şîreta te ji bo min çî ye ? Tu çawan dibînî ku ez bikim ?» Paşê ev gotinên jêrî gotin : «Eger carekê dî mîr kesek şand ji bo xwazgîniyên keça min, ez nabêm na, ez careke dî xwe şaş nakim, eger tu bikarî qenciyeke li min bikîy, pîlanekê çêke ku careke dî xwazgînî bên keça min ji bo Kamiran bixwazin.»

Bedel baş bawer kir ku hişên gavanî hatine serî. Bedel êvarê zivirî çû mala mîr, çaxê ku mîr ew ji dûr ve dît, hê baş nêzik nebû, gotê «Ha Bedel, ka bêje tu bûyî şêr yan bûyî ruvî ?⁽¹⁾

Bedel : Mîrê, serê mîrî sax be, bi eniya mîr kim ez bûme şêrekî mezin !

Mîr : Kuro ! Tu rast dibêjî ? Te ew anî ser rê ? Mîr xweş-xweş bawer nekir ku Bedel karibiye, gavan qanî bike.

Bedel : Bi eniya mîr kim min anî ser rê, vê gavê hişên wî yên hatine serî, eger mîr xulamekî xwe jî rêkete xwazgîniyê ew nabêje na.

Mîr : Baş e ! Te çawan kir vê şolê çêkî, çawan ev giregirên vî cihî hemiya nikarî wî bînine ser rê û te bi tena xwe karî vî tiştî bikî ?

Bedel : Mîrê min her serek aqilek heye.

(1) Li nav Kurdan de vê gotinê dibêjin, bi awayekî henekî, ji bo pîrskirina tiştekê, ku mirov dixwaze bizani be, ka kirina wî pêk hat an na.

Mîr : Gotina mezinan rast e : «Aqil taca zêrîn e, li serê her kesê nîne.»
Bedel tu mirovekî zîrek î, pêceba yî, lê, mixabin ta niha min tu nedinasî, mirovekî wekî te ji bo min çêtir e ji hezar kesên dî. Ji niha û pêş ve, tu dê li serê kockê rûnî û tu dê bibî ji şîretvanên min.

Piştî çend rojan, mîr, Bedel û çend mirovên mezin şandine mala Cindiyê gavan ji bo xwastina keça wî ji bo kurê xwe Kamiran. Daweta herdu evîndaran hate kirin û herkes keyifxweş bû ji ber serketina dadiyê û binketina bêdadiyê.

kitêbxana enstituyê

Kitêbxana Enstituyê dixwaze bibe hîmê Kitêbxana Neteweyîya Kurdistanê. Tê de niha bi 25 zimanan bêtirî 2600 cild kitêb hene. Hin ji van kitêban gelek kevn in, di sedsalên XVIII û XIX de çap bûne. Hin destnivîs jî hene.

Ji kovarên kevn, civanbendên (kolleksiyonên) Hawar, Ronahî, Roja Nû, Stêr û Kurdistan (Iran) temam bûne, ên kovarên din tên berhev kirin.

Di vê navê de Enstîtu, belgeyên arşivên dîplomatîk, film, wêne û diapozîtîf, kaset û sêlikên kurdî jî dicivine. Ta îro dora 2000 diapozîtîf, 26 film û qasî 130 saet mûsîqîya kurdî hatine civandin.

Bê guman, ev hê destpêk e ; karê salekî ye. Divê ku em afirandinên li ser ziman, dirok û çanda xwe diyar kin, binasin û bi dinyayê bidin nasîn. Civandina arşivên me yê neteweyî, dewlemendkirina kitêbxana me ya neteweyî karê her welatparêzî kurd, her Kurdekî bixîret e.

Li kitêb, kovar, film, wêne, kaset û belgeyên li ser Kurdan bigerin ; we bi çî zimanî çî peyda kir ji kitêbxana Enstituyê re bişînin. Çavên xwe li dengbêj û çîrokbêjan, xasme li yê pîr, bigerînin. Stran û çîro-ên wan bigrîn kasetan û jî me re verêkin. Bila, bi mirina wan, keriyek ji folklorê gelê me wînda me be, jî bîran neçe.

PARASTINA ÇANDA KURDÎ, KARÊ ME HEMÛYAN E.

BÎR NABIN

Rıza ÇOLPAN

*Bîr nabî Yılmaz
Bîr nabî Seyda
Ew di dilan de dijîn
Di dilên me da.*

*Bi hezaran sal
Derbaz bin dîsa
Bîr nabin ew herdu,
Tên bîranîn wisa*

*Ew ronahî ne
Mîna roja zer,
Gelê Kurd re şewq in
Tarî davên der.*

*Şiyarên gel in ew
Rêşanên me ne
Çiyayê bilind in
Ew ala me ne.*

*Nazim Hikmet'ê Kurd
Seydayê Cegerxwîn.
Mirina te em kirin
Ser reş dil birîn.*

---

* Ji bo bîranîna yeksalî ya mirina Seydayê Cegerxwîn û Yılmaz Güney.

*Tu Nerudayê me yî
Mîna Pûşkîn î
Te şer dom dikir
Ser rêça çînî.*

*Tu hozan û şair
Yilmaz rejîsor.
Mêrxasên kurd in
Hûn her du pispor.*

*Tu û Yilmaz Güney
Tucar bîr nabin
Îro roja mirina we ye
Kurd çawa şabin ?*

*Em hemû xemgîn in
Bo we dilbişîn in
Rizê Gur im dibêm
Hûn di nav nûr bimîn in.*

Sydney - Australya

APO*

Nezîr QEDO

Apo xebera te ez kuştim
Dil û canê min birîştin

Xema apê xwe pir dixum
Apo bar kir dil dijwar kir

Zû bû Apo ji nav me çû
Birîn û kul li me derbû

Jîr û serok û zana bû
Jîna wî tev kul û derd bû

Rêça apê her kes zanî
Bo serbestiya Kurdistanî

Felek çima bi kul û derd e
Parîs ji me re qebr û kund e

Kula Apê pir giran e
Kula wî li ser tev kulan e

Dijmîn dîsa li me şabû
Ji ber ko Apê me wînda bû

---

* Têkoşer û welatparêzê kurd ê hêja Mistefa Remzî Bûcak di şeva 12.7.1985 de li Parîsê wefat kir. Kurdên Fransayê hemû bi dilovanî jê re Apo digotin. Yek ji wan, xortekî kurd ji Kurdistanê Sûriyê wê helbestê li ser wî nivîsiye.

Gorek mezin ji Apo re çê kin
Ji her çar aliyan gulan lê kin

Gulek ji Hemrîn û yek ji Wanê
Û ji Qesrî Şîrîn û li Amed Canê

Gulek ji Ferhad û gulek ji Şîrîn
Û yek ji Memê Alan û Zîna birîn

STRANA PÊŞMERGA

Tosinê REŞÎT

*Dîlberê, yarê !
Dijminê devxûn
Dikin bi bîna barûdê
Çiyayên me bifetisînin,
Bi dû-dûxanê,
Dikin esmanê hêşîn reşreng kin,
Stêrkên geş ên rûyê esmên kor kin,
Dikin nîşana kewênêr bigrin,
Bi xûnê avê çema havên kin.
Dîlberê, yarê !
Destê min û te ji hev qetandine,
Qidûmê çokê evîndarya me
Şikandine,
Û reşa mîna
Ewrê bi berf û baran ve avis,
Dikin li serê te û çiya girêdin.
Qederê, yarê !
Rondikê reş ên çava paqij ke,
Serbilindî û kawî-kubariyê
Li dora xwe raxe,
De bira lûlê
Tivinga rastî sîngê te kirî,
Ber te bitewin,
Û ser tetikê top û reşşa
Bira dest, pêçiyên dijmin neyara
Tev bilerzin.
Qederê, yarê !*

Dayikê dilkeder
Bi stranê şêr, pesnê mêranyê
Em razandine,
Bi axîn, nalîn, hêsir û girî
Em mijandine,
Û guhê me da
Tevî gotinê çîrokê çûktiyê,
Gotinê kuştin, lêdan û zîndan
Tim xudan bûne.
Dotmamê yarê !
Bîranînên tal, nav çavê me da
Bi cûrê xûnê xwe diyar dîkin,
Ji hêrs, eynata,
Dema destê me gere dar bigre,
Tivingê digre,
Mal û avayî nivîşkan hiştî,
Kozik, qelaçya em hildijenin.
Dotmamê, yarê !
Em paşîroja Kurdistanê ne.
Nav xûna me da
Wê evsenetya bav û kalê me
Dîsa fûr dide,
Xûn ji êgnaya
Bi hezar salî me berev kirye,
Hundir va kel tê û diherike.
Nav me da dîsa Kardûx û Madî
Bi doza Kawa wê hişyar dibin,
Tole hildana
Nav û mêranya xwe ye bîrkirî
Ji me dixwazin.
Loma eger em carna çok didin
Li ber dijmîna,
Dêmek bona baş nîşan girtinê,
Eger tên kuştin,
Dêmek tek tenê ji birîna sîng,
Lê ne ya piştê.
Bindestê, yarê !
Seva zarê me bi gilyê «Kurdistan»
Pasaporta xwe tim bixemilînin,
Seva welatê me yî qincilî
Perê xwe veke wek bazê sîmir,

Herçar perçê xwe bi rengê xûnê
Rengekî reng ke,
Seva tu herdem
Serê xwe şara gevêj girêdî,
Dengê kenê te
Radyoyên dinê temam belav kin
Emê xûna xwe, mînanî xûna peza 'qurbanê
Çiyayê serbilind-netka welat xin.

Erîvan (Yekîtiya Sovyetî)

PIRTÛKÊN NÛ

LÊGERÎN

BRUINESSEN Martin van, Popufar Islam, Kurdish nationalism and rural revolt : The rebellion of Shaikh Said in Turkey (1925), (Îslama gelerî, neteweparêziya kurdî û serhilanîna gundiyan : Serxwerabûna Şêx Saîd li Tirkîyê), di pirtûka «*Religion and rural revolt*», Janon M.Bak and Gerhard Benecke editors, Manchester University Press, 1982, Manchester, rûpelên 281-295.

Di destpêka 1925 de li Kurdistana Tirkîyê serxwerabûneke gundiyan qewimî. Dû re, hin hawir xwastin wê wekî tevgerê paşverû ya «Serekeşîr û şêxan» an ya «çeteyên gundiyan iptidaî» nîşandin. Ji bo perçiqandina vê serxwerabûnê hikûmatê tirk mecbûr ma qasî du mehan 35.000 leşker, balafir û bombavêjên xwe seferber bike, li navçeyê xwîn û agir birêje. Meclîsa Netewî karînen temamî dida hikûmatê û dadgehên taybetî serokên serxwerabûnê û di vê navê de dijekarên (mixalîfên) siyasî yên din ji mehkûmê mirine dikirin. Martin van Bruinessen li Tirkîyê bi şahidan re peyiviye, li belgeyên tirk û îngilîzî yên wê dewrê nihêrtiye û risteya bûyeran gelek baş gihandîye hev. Serxwerabûn bi destê partiya Azadî hatibû tenzîm kirin ; partî ji alîkarî û piştîvaniya hin şêxan, bi taybetî şêxên neqşebendî ku di vê navçeya Kurdistanê de gelek nifûzdar in, kelk (istifade) girt. Nivîskar agahdariyên nû tîne û nîşan dide kîjan bûyer çawa hatine çewtandin. Ev xebateke zanistî gelek girîng e ji bo nasîna bûyera ku ji hingê ve wekî «*Serxwerabûna Şêx Seîdê Pîran*» tê zanîn.

BRUINESSEN Martin van, Kurdish tribes and the State of Iran : The case of Simko's revolt (Eşîrên kurdî û dewleta Îranê : Serxwerabûna Simko) di pirtûka *Conflict of Tribe and State in Iran and Afghanistan*» Croam Helm, London, 1983, rûpelên 364-400.

Eşîrên kurdî pir caran di dîroka Ecemistan û Îranê de rolên girîng leystine. Nivîskarê pirtûka hêja *Agha, Shaikh and State* (Utrecht, 1978, 467 r.), Martin van Bruinessen di vê xebatê de li ser serxwerabûna Îsmail Axa Simko, di destpêka salên 1920 de, dimîne. Simko, serokê mezin ê eşîra xurt a Şikakan bû. Şikak, piştî Kelhoran (li rojavayê Kermansahê) mestirîn eşîra Kurdistana Îranê ne. Ew di navçeya navbera Soma û Bradost, li rojavayê Salmas û Ormiyê dijîn. Di heyama bûyeran de ev eşîr ji du hezar malan pêkhatî bû, xeyn ji rûniştevanên neeşîrî (gundî) yên navçê, ku, bi hejmar, sê car li wan bûn. Nivîskar, di vê xebatê de, li ser veguherîniyên civakî û siyasî yên Kurdistan ku heya destpêka vê sedsalê di navbera Împaratoriyeke osmanî û Îranî de perçekirî bû, dimîne. Gava ku hebûna dewletên awrûpayî xwe li van deran dide hisîn, mîraniyên kurdî, ku hin ji wan pir kevn û biqudret bûn, demên xwe yên dawîn dijîn. Di vê heyamê de neteweparêziya kurdî ji hildikişiya. Nivîskar li ser pêşveçûna peywendiyên nav-eşîrî di vê dema lîvdar û guhêrok de, agahdariyên zehf balkêş tîne. Ev agahdarî ronîyeke nû tîne ji bo têgihîştîniya dînamîka tevgera netewî ya kurdî ya îroyî li Îranê.

KOVARÎ KORÎ ZANIYARÎ IRAQ, Destey Kurdî, cild X, Bexda, 1983, 492 rûpel.

Di hejmara 10 a bultena salane ya desteya kurdî ya Akademiya Zanistî ya Iraqî de bendên jêrîn hene :

Bi kurdî

Kamil Beşîr, *Rexnesazê ku bîr û dozî honrawa.*

Emîn Neqşebendî, *Şarezûr û şarezûryekan.*

Ewrehmanî Hacî Marîf, *Rênûsî kurdî li rojnameyî têgihîştîni rastî de.*

Bedirxan Sindî, *Ez û Min di zimanê kurdî de (rûpel 133-153).*

Şukir Mistefa (wergêr), *Kurd û Kurdistan .*

Ebdulsettar Tahir Şerîf, *Perwerde û mindal.*

Kemal Mezher, *Kurd, layî Gardelevski-Beşî 1, (rûpel 218-253).*

Wurya Omer Emîn, *Layenekî cewazî (rûpel 254-276).*

Komîtey Zimanê Kurdî,

Bi erebî

Franz Heinrich Weissbach, wergêrandin û nîşeyên Cemal Reşîd Ehmed, *Kardûx (rûpel 341-368).*

Mihemmed Cemîl el-Mula Ehmed el-Rojbeyanî, *Deqûq an Deqûqa' di dîrokê de (rûpel 369-461).*

Muhsin Mihemmed Huseyn, *Ibn al-Esîr dîroka heyama xwe ne siyaseta wê dinivîse (rûpel 462-491).*

Ebdulletîf Ebdulmecîd Gullî, *rastnivîsîna kurdî ya yekbûyî (rûpel 492).*

ŞAKELÎ Ferhad, Kurdish nationalism in Mem û Zîn of Ehmedê Xanî, (neteweparêziya kurdî di Mem û Zîn a Ehmedê Xanî de), xebata lîsansê ji bo Zanîngeha Uppsalayê (Swêd), Gulan 1983, 63 rûpel.

Ev xebata zanîngehî, ku bi zimanê îngilîzî hatiye nivîsîn, lêgerîna yekemîn e ku ta niha li Rojava li ser afirandina sereke ya şairê netewî yê kurd Ehmedê Xanî (1650-1707) derketiye.

Di pêşgotina xwe de nivîskar qala çap û wergêrandinên vê destana ku bi gelemperî yekemîn afirandina neteweparêz a kurdî tê hesabandin dike. Metna pêşîn di salên 1917-1919 de li Stenbolê derdikeve. Divê ku ta 1947 li bendê bimînin ta ku çapeke nû li Helebê bi saya Şêx Hesênê Haşimî derbiçe. Di 1962 de, kurdîzana sovyetî Margaret B. Rudenko li ber destnivîsên kitêbxanên Moskova û Lenîngradê çapeke nû pêktîne û tevî wergêrandina rûsî neşir dike. Di 1968, Mehmet Emin Bozaslan Mem û Zînê bi alfaba latîni û tevî wergêrandineke tirkî li Stenbolê derdixe (Gün Yayınları). Çapeke diwermîn a vê pirtûkê de 1975 de, dîsa li Stenbolê rojê dibîne. Helbestvanê navdar Hejar, Mem û Zînê diqelêbê kurdiya navendî û di 1960 de li Bexdayê çap dike. Di 1979 de, dîsa li Bexdayê, Ezedîn Mistefa Resûl teza xwe ya doktorayê «Ehmedê Xanî, şair, ronakbîr, feylesof û sofî» bi zimanê erebî derdixe (511 rûpel).

F. Şakelî afirandina Xanî, ku di 1694 de hatiye temam kirin, di hoyên siyasî û civakî yên heyama wê de bicîh dike. Ew, wisa jî, qala jînenigariya vî şairê ku bi hemû zimanên navçeyê dipeyivî û dinivîsî û kelam û fiqhê xwendibû, dike. Nivîskar di xebata xwe de ji du afirandinên din ên Xanî, *Nûbar*, ferhengoka erebî-kurdî, dora 1000 peyivan, û *Aqîda Imanê* kelk digire.

Ev xebat, ku baş hatiye pêkanîn, roniyêke nû tîne ji bo têgihîştîniya afirandina nemir a Ehmedê Xanî.

SIM Richard, Kurdistan, The search for recognition, (Kurdistan, gera ji bo nasînê), Conflict Studies, The Institute for the Study of conflict, no. 124, London, 1980, 24 r.

Ev kitêbok bi destê lêgerekî Enstîtuya ji bo lêgerînên li ser şeran, ku li ser hoy û nîşaneyên bêistiqarîya siyasî, şoreş, serxwerabûn û şeran di cihana îroyî de dixebite hatiye nivîsîn.

Piştî teswîra Kurdistanê û «17 milyon Kurd» ên di nav pênc dewletan de perçekirî, Richard Sim qala rewşa Kurdan di van dewletên ku axa Kurdistanê li hev parî kirine dike. Ew bi kurtî li ser ol, zîman, jiyana civakî ya Kurdan û pêşveçûna tevgera netewî ya kurdî ji sedsala XX vê de, li ser serxwerabûnên kurdî yê sedsala XX û tevgera her pênc dewletan li hemberî wan dimîne. Ew bi Îranê dest pê dike : serxwerabûna Şikakan di salên 1920 de, di bin seroktiya Simko de, tevgera rejîma Şah û ya Komara Îslamî li hemberê hindikahiya kurdî ; tevgera neteweyiya kurdî li Iraqê û bi taybetî dema têkoşîna çekdarî di bin seroktiya Mistefa Barzanî (1961-1975) de ; tevgera kurdî li Tirkîyê. Dawiyê ew qala Kurdên Sûriyê û Kurdên li dervayî welêt û tevgera dewletên biyanî (bi taybetî ya Yekîtiya Sovyetî) li hemberê xwestekên neteweyî yê Kurdan dike.

XIŞBE SAMÎ, Kêşekanî şanoy hewçerx, ji erebî wergerandiye Mahmûd Zamdar, Wezaretê Çand û Rênişaniyê, Beşê çand û weşanên kurdî, rêz no.94, Bexda, 1983, 113 r.

Wergerandina bi zîmanê kurdî, alfaba erebî, a lêgerîneke giştî li ser şano (tiyatroyê) û sînemaya hemdem li Rojava û li welatên rohelat (bi taybetî li Yekîtiya Sovyetî).

ZERÛ, Ehmed Evdile, Peyiv, Bexda, çapxana el-Hawadis, 1980, 78 r.

E.E. Zerû helbest, çîrok û lêgerînên helbestvan û lêgerîn behdînanî berhev kiriye û çap kiriye. Wekî hemû weşanên kurdî yê ku li Iraqê derdikevin, ev pirtûka kurmançî bi alfabe ya erebî hatiye nivîsîn. Em bala xwendevanan bikîşînin ser lêgerîneke hêja li ser sêzde haletên mûsîqiyê ku di sedsala XVII de di Împaratoriya Osmanî de bi kar tanîn, ên ku navê wan di Mem û Zînê de derbas dibin : *ney, qanûn, sentûr, tenbûr, ûd, sihter, kûs, nakur, tepil, zurne, nefir, rebab û def.*

MÛSÎQÎ

BOTANÎ Beşîr, Bistire ! Mûzîk û stranên folklorî, Weşanên Kurdîska Förlaget, Swêd, 1981, 67 r.

Mûsîqî beşeke girîng a çanda kurdî ye. Lêbelê, lêgerînên li ser wê zehf kêmtir in û nasîna wê hê di tariyê de dimîne. Folklorê kurdî pir dewlemend e, stran perçeyek mezin e jiyana Kurdan e, Kurd li her ciyî, bi her hincetê distirên.

Beşîr Botanî berhevoka xwe ya duwemîn a stranên kurdî yê bi nota nivîsî derdixe. Berhevoka pêşîn, *Aştî û Evîn*, di 1980 de, dîsa li Swêdê, çap bûbû.

Nivîskar vê xebatê ji mûsîqînasên kurdî yê sovyetî Cemîla Celîl û Nûra Cewarî re îthaf dike.

OL

EBDULKERÎM EL-MUDERRIS Mela Muhemmed, U'lama una fi xidmet el-i'lm wel dîn (Zanayên me di xizmeta zanistî û dîn de), Bexda, 1983, 668 r.

Ev kitêba stûr ferhengek e li ser jiyana 506 zanayên kurd ên ku xizmeta îslamê kirine. Her bendeke, ku li gora dora alfabe ya erebî hatiye rêz kirin, qala jiyana û afirandinên alîmekî kurd ê ku bi zanî û dîndariya xwe hatiye naskirin dike.

Nivîskar ji agahdariyên gelek pirtûk û destnivîsên dîroknasên mezin kelk girtiye : Ibn Xalîkan, Ibn el-Esîr, Ibn Xaldûn, hwd.. û wisa jî ji destnivîsên ku di pirtûkxaneyên arizî yê mizgeftên Iraqî de hatine parastin. Ewî bi vî awayî li destnivîsên Ismaîl Paşa Baban, Omar Rîza Kehala, Ibrahîm Fesîh el-Heyderî û gelek dîroknivîsên din meyze kiriye.

Afirandinên Mela Mihemmed Evdulkerîm el-Muderris pir girîng in. Ev îmamê ku mizgefta navdar el-Xewt el-A'zam a Bexdayê îdare dike kitêbine hêja li ser jiyana û afirandinên şairên kurd ên klasîk nivîsiye : Mewlewî (Bexda, 1961, 544 r.), Nalî (Bexda, 1976, 750 r.), Mehwî (Bexda, 1977, 597 r.), Feqê Qadirî Hemewend (Bexda, 1980, 789 r.) hwd... hwd...

EVDULKERÎM EL-MUDERRIS Mela Muhemmed, Yadi Merdan, cild II, weşana Akademiya Zanistiya Iraqî, destey kurdî, 1983, 668 r.

Mamoste El-Muderris cildê yekemîn ê *Yadi Merdan* li ser Mewlana Xalid Neqşebendî, nûkerê dawîn û himdarê vê tarîqetê li Kurdistanê nivîsibû. Di cildê duwemîn de jînenîgarî û afirandinên çil û pênc şêxên neqşebendî yên navçeya Hawroman heyê. Ev pirtûk kaniyeke hêja ya agahdariyê ye li ser ekola Hawroman a perwerdiya dînî û manewî.

HEKÎM Helkewt, La confrérie des Naqshbandis au Kurdistan au XIXe s. (Tarîqeta Neqşebendiyan li Kurdistanê, di sedsala XIX an de), teza doktorayê, Zanîngeha Paris-Sorbonne, 1983, 322 r.

H. Hekîm xwe daye lêkolîna destpêkên tarîqeta xurt a Neqşebendiyan li Kurdistanê. Xebata wî ji sê pişkan hevedudanî ye. Piştî pêşgotineke dirêj, ku tê de nivîskar qala kaniyên xwe (erebî, farisî, kurdî) dike, ew bi kurtî li ser dîroka tarîqatê ji dema himdarê wî Evdîxaliq Xucduwanî, ku di 1180 an 1220 de miriye, ta îro dimîne. Paşê, qala qaîdên tarîqetê dike. Pişke duwemîn li ser dîroka Kurdistanê, di destpêka sedsala XIX an de ye, bi taybetî li ser dîroka Xanedana Babanan ku li milkên li ser sînorên împaratoriye osmanî û farisî hikim dikirin. Gava ku Ziya ul-dîn Xalid Huseyn (di 1776 an 1779 de hatiye dinê), ku bêtir bi navê Mewlana Xalid tê nasîn, ji eşîra xurt a Jafên navçeya Şahrezorê radibe, hikmê Xanedana Babanan ber bi kêmbûnê diçû.

Nivîskar hewl dide ku di jiyana Mewlana de efsanê ji pêkaniyê veqetîne û ew gelek li ser rola civakî û ramiyî (siyasî) ya vê tarîqetê ku di destpêka sedsala XIX de bi temamî li Kurdistanê Iraqê bi cih dibe dimîne. Xebat bi têbiriya serxwerabûnên neteweyî yên kurdî yên mezin ku ji salên 1880 vê de di bin serokatiya şêxên neqşebendî yên navdar qewimîne diqede : serxwerabûnên Şêx Ubeydullahê Nehrî (1880-1882), Şêx Saîdê Pîranê (1925), Şêx Ehmed û Mela Mustefa Barzanî, di salên 1930 an de.

SAFÎZADE Sediq, Bozorganê Yarsan, weşanên E'taî, Tehran, 1982, 211 r., bi zimanê farisî.

Nivîskar pisporê mezhebê Ehlê Heq e û di vê xebatê de jînenîgariya bîst û neh giregirên girîng ên mezhebê Ehlê Heq pêşkêş dike. Ew li pey her jînenîgariyê keriyek ji helbestên wan jî datîne. Helbest bi zaravayê *goranî* ne û ji bo qenc nivîsandina dengên taybetî yên wî zaravayê, Safîzade hemû metnan bi tîpên latînî dinivîsîne. Dû her metnî jî wergerandina wî ya farisî dide. Dervayî yê dawîn, ev giregir hemû kurd in. Navên wan ev in : Behlûl Mahî (di sala 219 ê hicrî / 834 ê mîladî de miriye) ; Şah Fezî Welî (sedsala 3 a Hicretê) ; Baba Serheng Dodanî (di 324 H / 935 M de li navçeya Sine de hatiye dinê) ; Şah Xoşîn Lorestanî (406-467 H / 1015-1047 M) ; Baba Tahir Hemedanî (390-450 H / 999-1051 M) ; Pîr Şehriyar Awramî (sedsala V a Hicretê) ; Baba Nâ'us Caf (di 477 H / 1084 M de li Hawroman-Luhon hatiye dinê) ; Sultan Ishaq (sedsala VIII a Hicretê, ji Şahrezorê) ; Şah İbrahîm Ayût (di 725 H / 1324 M li Hawromanê hatiye dinê) ; Baba Yadgar (di 761 H / 1359 M li Hawromanê hatiye dinê) ; Abidîn Caf (di 720 H / 1320 M de li Şahrezorê hatiye dinê) ; Nêrgiz Xanimê Şahrezorî (di 713 H / 1313 M de li Şahrezorê hatiye dinê) ; Elî Qelender (di 838 H / 1434 M de li navçeya Kermanşahê hatiye dinê) ; Şah Veysqulî (di 810 H / 1407 M de li navçeya Sine de hatiye dinê) ; Seyid Ekabîr Xamûş (di 844 H / 1440 M de li Hawromanê hatiye dinê) ; Baba Celîl Dodanî (di 883 H / 1478 M de li Sine hatiye dinê) ; İlbaxî Caf (898-961 H / 1492-1553 M) ; Xan Ateşê Lorestanî (sedsala XI a Hicretê) ; Xan Almasê Lorestanî (1072-1138 H / 1661-1725 M) ; Şah Heyas Besakanî (di 1125 H / 1713 M de hatiye dinê) ; Seyid Farzî (di navbera sedsalên XI û XII ên Hicretê de jiyaye) ; Şêx Emîr Zoleî (ji navçeya Kermanşahê, di 1125 H / 1713 M de miriye) ; Seyid Brake (1210-1290 H / 1795-1873 M, ji navçeya Kermanşahê) ; Şah Teymûr Banyaranî (di 1246 H / 1830 M de li navçeya Kermanşahê hatiye dinê) ; Dervîş Newrûzê Soranî (di 1260 H / 1844 M de li Sencab-Kermanşahê hatiye dinê) ; Dervîşqulî Kerendî (di 1236-1316 H / 1820-1898 M de li Mahîdeşt-Kermanşahê hatiye dinê) ; Şêx Nezer Elî Cenab (1251-1334 H / 1835-1915 M, ji Sehne-Kermanşahê) ; Hâcî Nîmetullah Ceyhûn Abadî Mokrî (1288-1338 H / 1871-1919 M, ji

Dînovar-Keremşahî) ; Edîb al-Memalik Ferahanî (1277-1316 H/ 1860-1898 M, ji Soltan Abad/ Irak). Peyivnameyek gotinên *sofî* û ferhengokeke goranî (bi tîpên latînî-farisî di dawîya vê xebata girîng de hatine danîn. Ji me re hineke ecêb dixuye ku Baba Tahir Hemedanî û Edîb al-Memalik Ferahanî wekî mirîdên Mezheba Ehlê Heq hatine hesabandin. Pir heyf e ku nivîskar navê kaniyên xwe hilnade.

PIRTÛKNASÎ

NERÎMAN Mustefa, Mâ esdahû el-ekrad ila el-Mektebe el-e'robiyye (beşdariya Kurdan ji kitêbxaneya erebî re), Bexda, 1983, 112 r. bi zimanê erebî.

Pirtûknasiya 605 pirtûkên ku nivîskarên kurdî di navbera salên 1900 û 1981, di warên cihê de, bi zimanê erebî nivîsîne.

Nivîskar xebata xwe li şeş pişkan par vekirîye :

- Nasînen giştî û felsefe (sofîzm, mantiq...)
- Ol (Islam, tefsîr, Quran, pirsên olê...)
- Zanistiyên mirovî (civak û jiyana civakî)
- Ziman û zanistî
- Edebiyat
- Coxrafya, dîrok û jînenîgariya mirovên mezin.

Pirtûk bi navnameya nivîskarên xelas dibe.

PIRTÛKÊN ZAROKAN

BEHRENGÎ Samed, Masiyê reşê piçûk, Uppsala, 1981, 28 r. 28 x 20 cm.

D. Xebatkar vê çîrokê ji farisî wergerandiye kurmancî. Çîroka masiyê reş ê piçûk li Iranê pir naskirî ye û hatiye wergerandinê gelek zimanên biyanî. Bi serpêhatiyên masiyê piçûk ê ku îtaet nake, nivîskar, ku di 1939 de li Tebrîzê hatiye dinê û di 1964 hatiye kuştin, zorkariya şahîtiya Iranê gilî dike. Mats Abelson wêneyên vê kitêboka xweşik çêkirîye.

BERGSTROM Gunilla, Alfonsê şît, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdiska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983.

Wergerandina kurmancî ya çîrokeke swêdî ji bo zarokan. Bi alfabe ya «Hawarê» hatiye nivîsîn û bi wêneyên bedew xemilandin.

CEWERÎ Firat, Dê şêrîn e, Uppsala, 1983, 74 r.

Berhevoka hijde helbestên ji bo zarokan. Bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên Meyro Zilan. Helbest welatparêz û hînkêr in.

FRICK L. û CARLBRAND J., Ma gakuvi kûçikan dixwin ? Kurdiska Kultur Förlaget, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Stockholm, 1983.

Kitêbokek bi kurmancî, tîpên latînî ji bo zarokan, tevî wêneyên bedew.

LINDREN A. û WIKLAND I., Belê Lotta dikare bajo, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdiska Kultur Förlaget, Spånga, Swêd, 1982, 30 r.

Kitêbokek ji bo zarokan bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên rengîn ên xweşik.

NÛRÎ Cemal, Zêrîn û Kalê, Wezerata çand û Rênişanî, Idara çand û weşanên kurdî, Bexda, 1983, 90 r.

Pirtûkeke çîrokan ji bo zarokan. Her şeş çîrokên bi kurdiya navendî, alfabe ya erebî hatine nivîsîn û nivîskar bi frehî ji folklorê kurdî îlham stendiye. Ev çîrok hemû cara pêşîn dikevin çapê, xeynî «fêlbaziya rûvî» ku berê di kovara *Perwerde û Zanistî*, (Bexda, no. 13, 1977) de bi navê Soran derketibû.

SANDBERG I. û L., Kino digot, alikarî bikim, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdîska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983, 32 r., 20 x 18 cm.

Kitêbokek ji bo zarokan, bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên rengîn.

SANDBERG I. û L., Kino digot, li wê derê binêre, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdîska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983, 32 r., 20 x 18 cm.

Kitêbokek ji bo zarokan, bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên bedew.

XWÊNDINÎ KURDÎ, polî duwemî seretayî, Korî berêweberîy perwerde û fêrkirdinî seraserî Kurdîstanî Iran, 1983, 137 r.

Kitêba xwendinê ku Partiya Demokrat a Kurdîstana Iranê di çarçeva bernameya xwe ya perwerdeyîyê de neşir kiriye. Ev kitêba bi wêneyên rengîn ên bedew xemilandî, bi alfabe ya erebî ya kurdên Iraqê hatiye nivîsîn. Di dawîya her rûpela xwendinê de ferhengokeke kurdî-kurdî û çend pirs hene.

Metin bi awayekî baş û hîmker hatine helbijartin. Kitêb baş û bikêrhatî ye.

ZANISTÎ EZMÛNÎ, ji bo polî duwemî seretayî, ji zimanê farisî wergerandiye, Korî berêweberîy perwerde û fêrkirdinî seraserî Kurdîstanî Iran, 1983, 144 r.

Ev kitêba xwendegahî bi destê Partiya Demokrat a Kurdîstana Iranê di çarçeva bernameya wê ya perwerdeyîya Kurdên Iranê hatiye çap kirin.

Alfabe ya erebî ya Kurdên Iraqê hatiye bi kar anîn. Tê de, bi kurtî, qala nasîna heywan, giya, meywe, zebze, kulîlk, xwarin, tenduristî, avakirina xaniyan, coxrafya, ol, hwd... tê kirin. Di dawîya pirtûkê de ferhengokeke kurdî-farisî heye.

ZIMAN

AKRAWÎ F.R., Standard Kurdish Grammar, London, 1982, 200 r.

Rêzîmaneke gelemperî ya zimanê kurdî, bi destê kurdekî navçeya Akrayê, li Kurdîstana Iraqê. Ji bo pêkanîna vê «rêzîmana klasîk a kurdiya edebî», nivîskar ji metnên bi zaravayên bakur û navend kelk girtiye. Ew mikur tê ku «hin Kurd dikarin tiştek jê tê negihên» û dibêje ku «divêt hemû kurdên ku dixwazin zimanê xwe û zanava xwe ya neteweyî biparêzin vê rêzîmanê bixwînin û hîn bikin».

Ev çêribandîneke din e ji bo çê kirina zîmaneke edebî yê kurdî bi tevîhevkirina zaravayan. Berî Akrawî, çêribandinên din, ên ciddîtir, çê bûn ji bo yekandina kurdiya edebî. Ya dawîn a Cemal Nebez (ku demeke dirêj fêrên zîmanê kurdî daye li Zanîngeha Serbest a Berlîna Rojava) bû: *Zîmanî yekgirtûy kurdî*, Bamberg (Almanya Federal), 1976, 126 r.

BABAN, Şukrillah, Ferhengê farisî-kurdî, 1982, 872 r.

Nivîskar, ku ji Sineyê ye, li Zanîngeha Tehranê ilmên îslamî xwendîye. Ew li radyo-televizyona Iranî xebitiye û îstgehên Ormiye û Sine (Senendec) îdare kiriye. Ew di sala 1960 an de pirtûkek jî li ser jiyana Selahedînê Eyûbî nivîsiye. Mîrze Baban ne zimannas û ne jî pisporê zîmanê kurdî ye. Ev kêmasî xwe di ferhenga wî ya farisî-kurdî de xwe nîşan dide. Mesela ew lêkera farisî *raftan* «çûyin» bi gotinên *royîştin* û *wisa jî koç kirdin, tê per kirdin, burdin...* wêrdigerîne.

BALÎ, Awê, Alfabe ya kurdî, weşanên Komkar, no. 15, Almanya Federal, 71 r.

Ev pirtûka hînkirinê ji pirtûkên awrûpayî bandûr (îlham) digre. Alfabe ya Hawarê ye, xeynî dengdêra *i* ku ew bê xal *i* dinivîse û dengdêra *î* jî dike *i*. Li rex her tîpeke alfabe wêne hatin danîn. Hingî fêrbûna alfabe pêş ve diçe. Nivîskar helbestên kurt ji nivîskarên naskirî wekî Cigerxwîn, Karlenê Çaçanî, Şikoyê Hesên dide xwendevanan. Di pirtûkê de bîngehên hesabê destpêkî jî hatiye dayin (hejmar, pirsên piçûk, tevî wêneyan).

KARA, M.S., Ferhengê farisî-kurdî, wûşebijêr, Senendec, 1982, 348 r.

Ev ferhenga farisî-kurdî ya berîkê dora 7500 gotin dicivîne û eserê hiqûqnasekî ye. Nivîskar di kovara KORDESTAN ku di salên 1964-1965 de li Tehranê derdiket çend hebbestên xwe belav kiribû. Ew çenc bi kurdî dizane û wergerandina wî, bi awayekî giştî mukemmel e. Ferheng, bê gûman, ji bo kesên ku dixwazin hînî zimanê kurdî bibin alîkarekî heja ye.

XORŞÎD, Fuad Hama, El-luxat el-kurdiyye, el-tewzî' el-cuxrafî li-lehcatîha (Zimanê kurdî, belavbûyîniya coxrafî ya zaravayên wî), Bexda, 1983, 52 r., bi zimanê erebî.

F.H.Xorşîd coxrafînasekî xort e. Xebata wî ya bi zimanê erebî li ser belavbûyîniya zaravayên kurdî ji alî Kazim Sadedîn ve hatiye wergerandinê inglîzî : *Kurdish language and the geographical distribution of its dialects*, Bexda, 1983.

Piştî ketîniyeke kurt li ser eslê kurdî û xasiyeta wî, nivîskar zimanê kurdî vediqetîne çar şaxan : 1) kurdiya bakur (beyazîdî, hekkarî, şemdînanî, botanî, devokên rojavayî, badînanî) ; 2) kurdiya navendî (mukrî, soranî, ardelanî, sulêmanî, germiyanî) ; 3) kurdiya nivro (lorî-feylî, bextiyarî, mamasanî, kuh-giluyî, kelhorî, lakkî) ; 4) goranî (goranî, hawramî, bacalanî, zaza). Nivîskar paşiyê xerîteyek zimannasiya kurdî çê dike.

Ev xebat dikaribû balkêş û bikêrhatî bibûna lê mixabin ji ciddiyeta zanistî dûr e û tê de gelek xeletî hene.

KURDOEV, K.K. û YUSUPOVA Z.A., Kurdsko-Russkij Slovar (Ferhenga kurdî-rûsî, soranî), dora 25.000 gotin, Moskova, 1983, 752 r.

Ev ferhenga girîng a yekemîn e ku li Yekîtiya Sovyetî li ser kurdiya navendî (devokên Sulêmaniye, Erbil, Rewandûz, Koy Sancak, Kerkûk, Mehabad, Oşnoviye, Bane, Senendec) derdikeve. Peyivên kurdî bi alfabeya erebo-farisî ya kurdên Iraq û Iranê û li gora rêza vê alfabê hatine nivîsîn.

Sê lêger vê xebatê pêk anîne. Berî hemiyar Zarê Yusuf, pispora sovyetî ya kurdiya navendî, ku ta niha gelek xebatan belav kiriye li ser rûçikên morfolojîk ên cihên yê zaravayên kurdî yê navendî, herfên han daye ser xwe : û, u, o, î, i, e, ç, x, r, z, j, s, ş, f, v, k, g, l ; Qanatê Kurdo tîpên a, ê, b, p, t, h, d, c, m, n, h girtiye ser xwe û Marûf Xeznedar, pisporê edebiyata kurdî, ji navçeya Hewlêrê li Kurdistana Iraqê, tîpên q, y û c. Ev her sê lêger ji zanîna pisporên kurd ên ji Kurdistana Iraqê û Iranê ku li Yekîtiya Sovyetî xwendine kelk girtine. Ev pisporên alîkar Cemşîd Heyderî (ji Hewlêrê), Qawus Qeftan, Kemal Mezher Ehmed, Ewrehman Hacî Marif (ji Sulêmaniyê) û Kerîm Eyyûbî (ji Mehabadê) ne.

Li rex her peyvê, xwendina wê bi tîpên latînî yê alfaba Hawarê hatiye danîn. Çapa ferhengê gelek bedew e û ferheng haletekî heja yê xebatê ye.

PIRTÛKÊN DIN

MARÛF Ebdulxaliq, Teknîkar, Wezareta Çand û Rênişniyê, beşa çand û weşanên kurdî, rêza zanistî no. 1, Bexda, 1980, 379 r.

Ev pirtûka ku Mihendis Emced Ebdulwahid çav lêgerandiye û rast kiriye, dixwaze teknîkên elektronîkê (radyo, transistor, teyp, hwd...) hînî her kesî bike.

Nivîskar ji pirtûkên bi erebî û bi inglîzî nivîsî bandûr girtiye. Di dawiya pirtûkê de ferhengokeya teknîk a inglîzî-kurdî heye...

SEMEDÎ Seyid Muhemed, Rojîmêrî Mehabad, Mehabad, 1342/1983, 108 r.,

Teqwîmeke li Mehabadê çapbûyî. Li ser rûpela pêşîn wêneyek şairê kurd ê soffî Melayê Cezîrî (1570-1640). Tê de jînenigariyên kurd ên şair û nivîskarên kurdên din, tevî wêneyên wan hene : Hacî Mela Ebdulla Celî yê Koy Sancaqê, Muftî el-Ezîz Efendî yê Sulêmaniyê, Mihemed Emîn Zekî Beg, Pîremêrd, Herîq, hwd, hwd...

LI SER PIRTÛKA MENTÊŞAŞVÎLÎ

Pêşrew Kerîm AHMED

Pirtûka kurdî ya A.M. Mentêşaşvîlî ku bi zimanê rûsî li Mosko derketiye, di çapxana «Nauke» sala 1984 de hatiye çapkirin, ji 240 rûpelan pêk hatiye.

Ev pirtûk bi toneke fereh li ser rewşa aborî ya Kurdistanê ya sedsala XIX ta roja îroyîn kolaye. Ev bi zimanê rûsî yekemîn kar e ku bi şêweke fereh li ser rewşa komelayetî (civakî) - aborî ya Kurdistanê dikole ji belgeyên hêja wek li ser giştî aliyên jiyana Kurdan, rewşa jînê, a koçeran, a xêlan (eşîretan), a cotkaran, a axa û karkêran tijî ye.

Li ser rewşa jiyana koçeran bi toneke pir baş û fereh axaftiye. Lê belê ew hinek li hejmarê koçeran di nav Kurdan de zêde dike û dibêje ku ta kutayiya sedsala XIX piraniya Kurdan koçer bûne. Li perawêza (1) de dinivîsîne ku pirtûka «Kurdistan and the Kurds», A.R. Ghassemlou (Praga 1965) de hejmara kurdên koçer dike 1/3. Mentêşaşvîlî dibêje ku Qasimlo vê hejmarê dide, lê hîç belgeyek di destê wî de nîne. Eger em vegerin ser pirtûka mamosta Emîn Zekî û hejmarê koçeran kom bikin, dibe 131.929 xêzan, û cotkarên rûniştî 233.158 xêzan derdikevin, û 239.900 xizanên nivrûniştî dibin. Eger nivrûniştî û rûniştîyan kom bikin, dibe 473.058 xêzan ku ev dibe bêtirî 1/3. Herwisa mamosta Emîn Zekî hejmarê 30 xel (eşîret) ên rûniştî, 6 eşîretên koçer û 3 yên nivrûniştî nedaye. Li vir em dikarin bêjin ku gotina mamosta Qasimlo rast e û ji bo vî tiştî belge jî hene.

Di vê pirtûkê de, bi awakî pir xweş û diyar li ser kiştûkalê (ziraet) jî nivisandiye. Li Kurdistanê çi tînen çandin, çawa zeviyan dikolin, sîstema yekzewî û duzewî çi ne, hatine nivisandin.

Nivîskar dibêje ku 100 kg dane 500-700 kg dane didan. Bi wê tonê rewşa aborî ya gundê Kurdistanê li gor belgeyên ta niha hene, pir baş vekiriye û herweha çawaniya çewsandinên cotkaran ji aliyê hikûmetê ve, aşkere kiriye : Çawa keda wan bi erzanî ji aliyê hikûmetê ve tînen kirin û paş de bi bihayeke giran careke din difroşin wan. Wek titûn, silqê şekir û h.d. Ji bo îsbatkirinê, ji

rewşa jinên çend malên cotkar nimûne daye, bi wî rengê zilm û zoriya ser cotkaran ji bo xwendevanên Ewrûpa aşkere kiriye.

Nivîskar bi wîrdî li rewşa bajaran kolaye. Nîşan dide ku sermayedarî bi çî tonê dikeve nav Kurdistanê. Lê belê çaxa tê ser vekirina riya hesin, dibêje ku şoreşa Kemal Atatürk bi wî karî pêşveçûna aborî aniye meydanê. Kemal riya hesin, ne ji bo aborî çêkir, ji tirsê ku Kurdistan ji destê wî neçe çêkir û ta leşkerê xwe zû bikişîne Kurdistanê, heke serhildanek çêbibe. Li aliyekî din Almaniya û Îngîlistan her yek ev rê ji bo xwe dixwastin. Û dixwastin ku zûtir kutayî li vî karî binin ji ber ku xwe amadeyê şerê cîhanî ya duhem dikirin.

Ev tişt wisa dide xweyanî kirin ku nivîskar baş «Kemal û Kemalîzm»ê fêhm nekiriye. Mentêşaşvîlî di pirtûka xwe de bi belge û rêkûpêk, peywendiya nav xêzanên kurda vekiriye. Dibêje ku peywendiya derebegayetî li Kurdistanê pir jar bûye, ev jarî peywendiya xêlekî jî bi xwe re dike, lê peywendiya malbatî li Kurdistanê hîn pir xurt e.

Nivîskar ayin (ol) û hemî terîqetên li Kurdistanê ji jiyana Kurda ve girêdaye.

Herweha li ser rewşenbîrî, ziman û nivisandina kurda axaftiye. Di ziman de, li ser şeweyên zimanê kurdî û navçeyên belavbûna zaravayan destnîşan kiriye û hoyên bûna van zaravayan bi toneke zanistî vekiriye.

Li aliyekî din pir li kurdî ; li wêje (edeb) ya kurdî kolaye. Her li folklor ta wêjeya nivisandî, navê hin hestiyarên (şair) kurda daye. Wek Elî Teremaxî (sedsala X-XI), Elî Herîrî (1009-1079), Ehmed Melayê Cizêrî (XII), Feqiyê Teyran (1307-1375), Melayê Batê (1417-1495), Ehmedê Xanî (1650-1708), Mustefa Bêsaranî (1641-1721), Mîrza Şeref (XVIII).

Lê nivîskarê birêz dibêje ku «Mishefa Reş» û «Celwe» bi zaravayê kurmançiya bakur hatiye nivisandin. Bi baweriya min ev ne wilo ye. Eger li vê têkêstê binêrin, ji bo me hinek aşkere dibe.

Feslî nuxustîn

1. Min bûm û îsteş hem demênim ta axirî, beser hemû afrîdeyek heye min îşî ewane pêk bînim.
2. Min hazirim xêram bo ewanî pêm birwa deken û demê îş deparênewe.

Ev ji bo me dide xweyanî kirin ku ev bi kurmançiya başûr (sorani) hatiye nivisandin.

Herweha navê Baba Tahir Uryanî (XI) û Hacî Nûr Alî Îlahî daye.

Nivîskar herweha hinek li ser wêjeya sedsala XIX jî nivisandiyê û navê Nalî (1800-1856), Ebdulrehman Beg (1805-1869) û Mustefa Begî Kurdî (1812-1850) daye û bi toneke fereh li ser hestiyarê niştîmanperwer Hacî Qadirê Koî (1816-1894) nivisandiyê.

Wextê li ser Şêx Rizayê Talebanî (1842-1910) diaxive, dibêje ku Hacî Qadir gotiye ku Şêx Riza «Şehsiwarê rewanbêjî kurdan e.» Ev bi baweriya min çewt e, ji ber ku Hacî Qadir dibêje :

*Şehsiwarî belaxetî Kurdan
Yeke tazî fesahetî Baban*

*Mustefa ye texellusî kurdî
Xezelî kirde ber tenî kurdî*

Li vir xweyan e ku Hacî ev honrawe li ser Mustefa Begî Kurdî gotiye, ne li ser Şêx Riza. Bi şêweke pir hêja, li ser Herîq (1866-1909), Adebî (1859-1916), Temûr Beg nivisandiye. Dibêje ku wêjeya kurdî piştî şerê cihanî yê pêşî, bi gavên mezin pêşve diçe.

Li ser rabûna bizûtneweya kurdan, di salên 20-30 de, endêşeyên (fikir) niştimanî di nav wêjeya kurdî de bi awakî diyar tête xweyanî kirin, wek di nav honraweyên (şîir) Ehmed Muxtar, Ehmed Hamîd, Elî Kemal Bekir de. Di tojîneweya (tehqîq) xwe de destnîşanê pir tiştên hêja dike û dibêje ku di nav wêjeya nû de, zimanê hestyaran ne wekî zimanê hestiarên klasîk in : Herwekî Goran, Bêkes, Dildar, Nûrî Şêx Salih.

Li ser rojnamevaniya kurdî dibêje ku di sedsaleyên XIX-XX li çaxê «Vejiya Asya» de, Kurd yek ji zorlêkirawtirîn û paşketitirîn milletên bindest yê Dewleta Osmanî bûn. Pir hoyên girîng yên çêbûna rojname û kovaran vekirî ye. Bi toneke kin û rêkûpêk naveroka wan weşandina daye û bi çî awayî tesîr li ser rewşenbîrên wê demê hiştiye : wek rojnama «Kurdistan» 1898, «Hetawî Kurd». Herweha li ser hinek desteyên (grup) kurda yên ku peywendiya wan bi van weşandina hebûye, nivisandiye wek desteya «Hîway Kurd» 1910, a ku kovareke her mehê bi navê «Roja Kurd» derdixist.

Li ser Komara Mahabadê nivisandiye ku bi navê «Helale» kovara dengê xortên Kurdistanê derdiket. Navê rojname û kovareke din jî daye, wekî «Şoreş», «Rizgarî», «Azadî», «Xebatî Kurd» û kovarên «Hawar» û «Gelawêj».

Di beşê duhemê pirtûkê de, li ser eşîret û hevgerînan (konfederasyon) eşîretan nivisandiye. Ji bo vê yekê, berî her tiştî rewşa civakî-aborî ya eşîretan vekiriye. Dibêje her koçerek endamê eşîreke koçer e. Lê hinek jî gundiyan bê eşîr in. Ev Kurdên ku bi eşîrekê ve negirêdayî ye, bi navê «kurmanç» li Kurdistanê bakur tînin binavkirin, li Kurdistanê başûr jî wan re dibêjin «miskîn». Li Sulêymaniyê ev bi navê «goran» tînin naskirin. Ev hersê nav jî bo cotkaran dihatin gotin.

Kurdên rûniştî jî giştî danîştvanên navçeyî bêtir dihatin çewsandin, ku ev çewsandin jî aliyê şêx, axa, mîr, mîrêmîran, beg, eşîretên koçer, Tirkîye û Îranê ve bû.

Hinek tiştên xweş bi hejmar daye ku wek ji bo suneta zarokan, şêx ji 2-10 pez, ji bo derkirina cinan jî 1-2 pez ji cotkaran distendin.

Li Kurdistanê sê desteyên komelayetî hebûne ; êl, eşîret, cotkar. Êl koçer in û ji çend berebaban tên pêkhatin. Serekê mezintirînên berebabê dibe serekê êlê. Eşîret berê koçerên cengawer bûne û paşiyê li navçekê cînişîn bûne.

Peywendiya aborî di navbera eşîretan û Kurdên bê eşîret de bi vê tonê çêdibûn : ji bo birêvebirina karûbarên bê eşîretan (gundiyan), ji gundiyan yek dihat hilibjartin ku jê re «keya», «muxtari» an jî «ketxuda» dihat gotin. Ev karê gundiyan bi hukûmetê re, bi mîr û axayan re dimeşandin.

Nivîskar li ser sîstema hevgerîna ramiyarî (siyasî) ya eşîretên Kurdan û hevgerîninên konfederalî ya eşîretan û peywendiyên wan ên bi dewletên Osmanî û Îranê re rava kiriye.

Li beşê sê yê pirtûkê, li ser peywendiya kiştûkalî û pêşveçûna aborî ya Kurdistanê diaxive. Berî her tiştî dest bi rava kirina qonaxên dîrokî û pêşveçûnên peywendiya kiştûkalî (çandinî) kiriye. Û bi qonaxên sedeyên nawendî dest bi tojiñeweyê (tehqîq) ya xwe kiriye.

Di destpêka sedsaleyê VII de ; dema ereb Kurdistanê dagîr kirin, di gundên Kurdistanê de giştbeşî (kooperatîv) ya cotkarî li ser bingehên berebavkî-xêlekî çêbû bûn.

Çaxê xelîfeyê îslamê dest danî ser zewiyên şahê Sasanî ku şerê ereban dikir, xelîfe bû derebegê mezintirîn di nav îslamê de. Bi vê tonê derebegî li Kurdistanê gihîşt payeke bilind, piraniya zewiyan ketin destê dagîrkerên ereb û hinek jî di destê kurdên dewlemend de man. Şeweke ji şeweyên derebegî-tiyê, li ser zewiyên «weqif» û «îqta» nivisandiyê. Dibe ku hinek caran xelîfe û beg ji % 80 keda cotkaran ji xwe re dibirin. Lê di dema Kerîm Xanê Zend (1752-1779) de, rewşa cotkaran li seranserê Îranê ji berê pir çêtir bû bû.

Di pirtûka xwe de, bi awakî dîrûdirêj li ser zewidariya dema nû ya her çar parçeyên Kurdistanê nivisandiyê.

Li ser lakêl (zewî ku axa bi kirê dide cotkaran) û bikaranîna lakêlan, di nûtirîn qonaxê de rava kiriye. Li ser şeweyên zibareyên ji bo axê, çend ji kedê, çiqas ji pere û pezên cotkaran ku axa ji bo xwe dibe, li ser rawestayê.

Di van dehsaleyên paşîn de, şeweyên lakêlên sermiyandarî ketine Kurdistanê ku pirê caran sermiyandar û axa yek kes e. Sermiyandarî di van herêman de xurt dibe. Li ku derê kiştûkalyên pişesazî (senatê) tên çandin, xwedanê axê hêdî hêdî traktor û patozan dikirin û cotkaran ji ser axa xwe radikin, cihê wan teng dikin an jî wan dikin rêzên karkerên cotkar. Lê peywendiya sermiyandariyê, li Kurdistanê pir paşveketî ye.

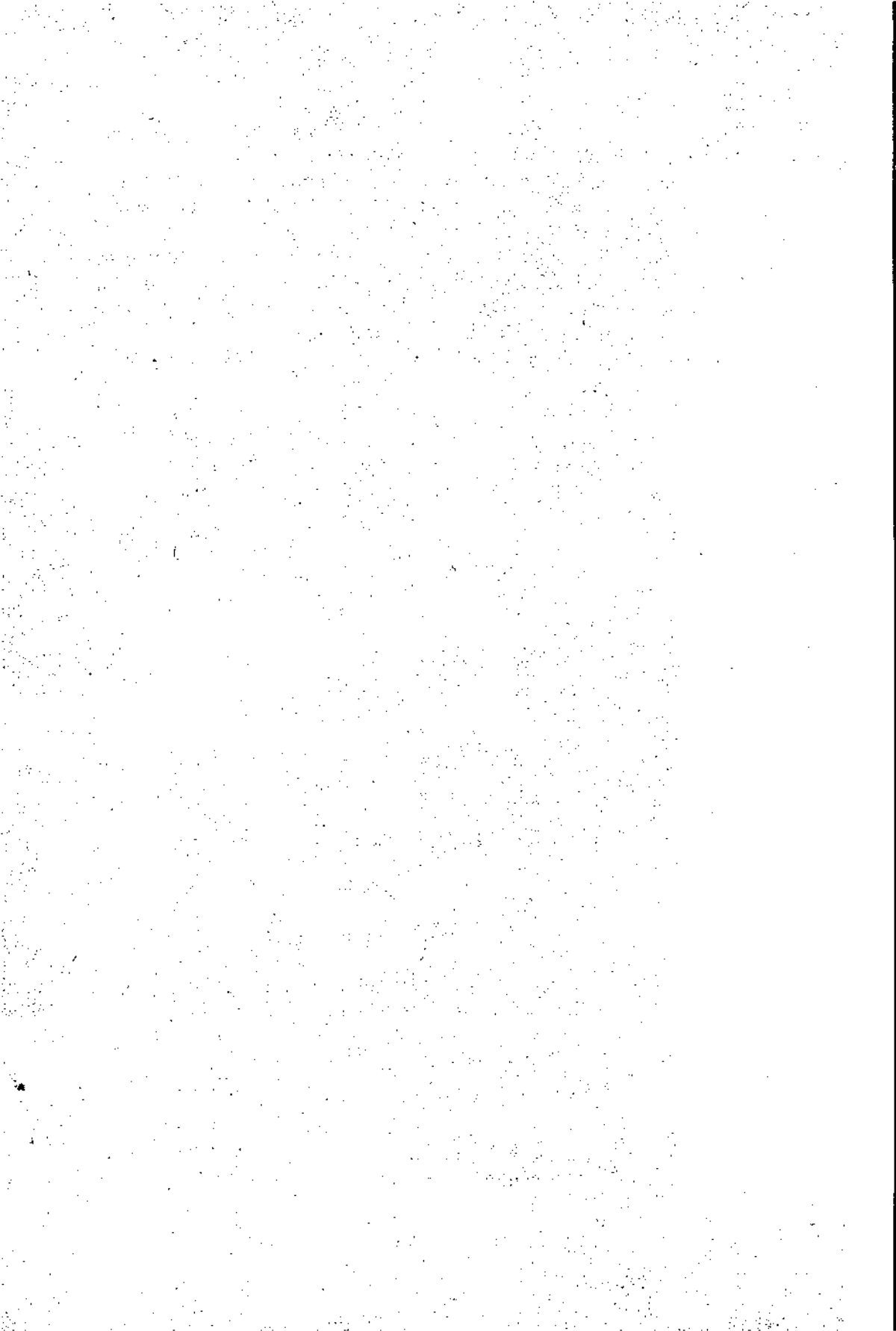
Derbareya reforma 1958 li Iraqê, pir bi dîrûdirêjî axavtiye. Giştî aliyên wê reformê diya kiriye. Lê belê dema tê ser reforma No 116 a sala 1970, bi çaveke zanistî lê nanihêre.

Rast e, aliyên baş ên her reformekê hene. Ji bo karên zanistî, nabe ku aliyên baş, aliyên xerab winda bikin. Ev reform li Kurdistanê bi awakî regezperestî bi kar anîne. Wek parvekirina axa Kerkûkê û deşta Hevlêrê li Ereban û derxistina bi hezaran gundiyên kurd ji gundê xwe. Herweha pir tiştên dinê hene ku nivîskar baş venekiriye.

Bi hejmar û serjmêr (statîstîk), li kêşeya (problem) mezinbûna bajarên Kurdistanê kolaye û bi awakî zanistane ji bo vê kêşeya mezin çûye û bi rastî destnîşanê hoyên mezin bona bajaran kiriye. Herweha di pirtûka xwe de, li ser kêşeya pîşesazî ya Kurdistanê pir bi başî nivisandiye.

Bi şêweke giştî ev pirtûk yek ji wan pirtûkên herî fereh û baş e ku hemû aliyên jiyana Kurdan girtiye.

190 pelên vê pirtûkê lêkolîn e û li rûpelên 191-211, 346 perawêz rava kiriye. 261 serçawe bi kar aniye û li rûpelên 221-231 ferhengoka navên cografi daye.

NIMÛNEY EDEBIYATÊ DIMILKÎYÊ KLASÎK Û DÎNÎ

MEWLIDÊ NEBÎ

Ehmedê XASÎ*

Diyarbakir Vilayet-i celilesine tabi Lice Kazası'na mülhak Hezan Karye'li mekrûmetlû Ehmedu'l - Xasî Efendî'nin zaza lisaniyla te'lif eyledigi işbu mewlid-i şerif, Nezaret-i Celilesi'nin 25 Mart 1315 tarihli tahrirat-ı aliyesiyle verilen ruhsat üzerine defa-i ülada dört yüz nüshadan ibaret Vilayet-i mezkûre Litografya Matbaası'nda tab ve neşr edildi. Bundan başka tab ettirilirse mes'ul tutulacaktır.

MEWLÎDÎ NEBÎYYÎ'L-QUREYŞÎYYÎ (SELEWATULLAHÎ 'ELEYHÎ FÎ'L-BUKRETÎ WE'L-'EŞÎYY)

Bismillahîrrehmanîrrehîm

Ez bi bismillahî îbtîda kena

Raziqê 'aman û xasan piya kena.

Rebbî, hemd û şukrî ancax to rî bê.

Kîbr û medh û fexrî pêro to rî bê.

* EHMEDÊ XASÎ (1863-?): 1863 di hezan di marda xo ra biyo. Hezan: Ewro yew nahiyey Lici wo (Savat) ki tede zarava Dimilki qali beno. Kalikê Ehmedê Xasî, dormarê Bingolî ra amey bi Hezan. Namey yê bixo Ehmed o. Semedo ki namey bab ('eşîr) a yê Xas biyo, tia vajiyawo Ehmedê Xasî. Piy yê Mela Hesen o.

Ehmedê Xasî, medresan di wand. 'Erebkî, Fariskî û Tirkî zi zanaynê. İcazey xo, muftiyê Diyarbakir Hacı İbrahim Efendî ra girewt. Xasî, peyniya Mewlid'î di yew ca di qalê Hacı İbrahim'î keno:

«Lede'l-Hacı İbrahîme ustazî'l-'alî» (Westawo berz Hacı İbrahîmî hetî.)

Derheqê nî Hacı İbrahim Efendî di ma çido zaf nêzanîme. Labrê Salname-î Vilayet (Diyarbakir, 1901-1902) di, qismê Vilayetimiz Ahalisinden olan Ashab-ı Meratib (riper: 160) di namey yew hacı İbrahim Efendî vêreno. Tiya ra fahm beno ki Hacı İbrahim Efendî Diyarbakir di marda xo ra biyo û ay wextan muderrisê Medresa Mesudiye (Mesudiye Medresesi muderris) biyo. Beno ki Hacı İbrahîmo ki Melayê Xasî tira İcazey xo girewto no Hacı İbrahîm Efendî bo.

Namey Muftiyê Diyarbakir Eihac İbrahim Efendî 5 Mayıs 1920 di rojname (gazete)y Hakimiyet-i Milliye di zi vêreno. Nî rojname di yew fetwa muftiyane Anadolu û Kurdistanî esta. Binê fetwa di yew fetwa muftiyane tesdiq kerdoxan miyan di namey Muftî Diyarbakir Eihac İbrahîm'î zi esto. Na fetwa destur dana ki bisilmaney Dewleta Osmanî, vera emperyalistan lej bikerê (B'ewnî: Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler - I, tekin Yayınevi, İstanbul, 1984, r: 102). Hewna beno ki muftî bo.

Çende rey bê ma sewabê hemdê ma
 Labelê nêrê hîsaban çendê ma.
 Hemd û şukrê to eda qet nêbenê
 Ma sera rebbî, ti zanê vînenê.

Halê miskîn û feqîr û naqisan
 Rûreş û zerre siyahê zey hesan.
 Her nefes de vacê hemd û şukrê to
 Wacib o, bêşubhe ancî heqqê to.

Maneno îne sero şukrê çiman
 Dest û ling û pa bi e'zayê bînan.
 Key yeno ca rebbî, heqqê şukrê to,
 Ger ezel ra ta ebed ma zikrê to

Tim biker, qet xafilî nêben mudam.
 Her mehal o ger eda ker ma tamam.
 Labelê ma zanê rehma bêhîsab
 To hete esta wû ma bî dil-kebab.

Wazenê ma lutfê to hergû hewe
 Tim bi zarîyyû fixan roc û şewe.
 Ez qesem daîm bi zatê to kena,
 Hem bi yew yew ez sîfatê to kena.

Ger ebed yew hemdê to qet nêkero
 Rehmetey to ancî yû gû her bero.
 Çunkî rehmay to biqeybê yê biya
 Ger çîqa şermende wû sîne sîya.

Na fetwa ki ma cor ra behsê yay kerd, binê yay di namey Muftiyê Sîwewegî 'Usman'î zî nuştewo. Beno ki no zî 'Usman Efendiyo Babij bo ki 1903 di yew Mewlido dimilkî nuşt bi.

Heto bîn ra Zinnar Silopî nuseno ki Muftî Diyarbekir Hacı İbrahim Efendî û mêrdinê xo Pîriç çîzadey desta da'wa Kurdey nêbi, duşmenê na da'wa bî (b'ewnî : Zinnar Silopî, Doza Kurdistan, Stewr Basimevî, 1969, r : 47)

Ehmedê Xasî gelek zeman Hezan di mend. Ay wextan Şêxe Hezanî Şêx Selîm zî Hezan di bi (Soyadiyê key Şêx Selîmî : Aydın o). Wextê Herbê Şêx Seîd'î (1925) di, Şêx Selîmî desta Hukmatê Tirkan girewta û vanê ki Mustefa Kemal (Ataturk)'î yew se'eto zerrên yê rî hediye kerd. Banê Ehmedê Xasî û Şêx Selîmî zî pê ra nizdî bî. Labrê semedo ki Ehmedê Xasî milliyetperwer bî, mabênê yê û Şêx Selîmî weş nêbi. Xora ewro mirîdê Şêx Selîmî hima zî Melay Xasî ra hes nêkenê. Vatişbê Hezaniyan gore Ehmedê Xasî gelek şîir (helbest) ê Dimilkî nuştî bî. Nî şîiran ra yewi di Xasî qirfan fineno Şêxî û qalê dewijanê belengazan keno ki Şêxî rê çiy-miy ardîne. Vatişan gore Ehmedê Xasî şîirê Kurmancî û 'Erebkî zî nuştê. Nê şîirandê yê ra tayinî melay û suxtey Kurdistanî fek ra zanê. Mesela, Vatişbê Bahrî Kçkaya gore Ehmedê Xasî, yew şîira xona 'Erebkî di qalê Kemal (Mustefa Kemal)î keno, vano :

**Qîdwetu'l-Etrakî turren el-musemma bî'l-Kemal
 Kane me'nahû zewalen, fi'z-zewalîn fi'z-zewal.**

Hina verî, Sultan Ebdulhemîd'î xebata Kurdey ra Xasî surgunê Rodos'î kerd (Rodos Akdeniz dir a). Ehmedê Xasî, şes aşmî (mengî) Rodos di mendo.

Hewna vatişan gore Melay Xasî mesela Kurdey sero Ziya Gokalp'î di zaf munaqêşe kerd.

Heze ki peyniya Mewlidî di haseno Fethullah Hesbiyê 'Umerî, qandê Mewlidê Xasî rê yew teqrîza edebî nuşt. Na Terîza 'erebkî di Fethullah Hesbî wesfê Mewlidê Ehmedê Xasî dano. Çi heyfî ki ma derheqê Fethullah Hesbî Sêrtîjî di çiyeki nêzanîme.

*Heze ki Xasî bixoy vano nî **Mewlid Kirdî 1898** (bi tarîxê 'erebî 1316) di nuseno ow Mewlid **1899 di Diyarbekir di** metbe'a ro guneno (çap beno).*

Ewro çend tornê Ehmedê Xasî estê. Nîyan ra 'Elî û 'Evdula Hezan di roşenê.

Rebbî, halê ma bixû to ra 'eyan
 Lazimey hendî çî ya vaco ziwan.
 Xaliqê ma tim ti yê Barî Xuda
 Şafi'ê ma zî Muhemmed Mustefa.
 Hendî ma şeytanî ra perway çî yo,
 Yû kû tû ra tim biyo bêhêviyo.
 Ey birayê dîni ! Tim goşdarî bê.
 Hem biqelbê xû bixû hêşyarî bê.
 Key şima dî nameyê Şahê şima
 Ame vatiş, sunnet o vacê şima :
 «Esselatû wesselamû ya hebîb !
 Daîma to ro bivarê ya tebîb !»
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ TERTÎBÊ MEWLÛDÎ Û FEZELEY WENDÎŞÎ

Lazim o tertîbê mewlûdî tamam
 Ma sero vacên bizanê xas û 'am.
 Ger ti yew mewlûd xû rê wendiş bidê
 Lazim o tertîb bizanê pê bidê.
 Ewwela tezyînê xû-w'eylanê xû
 Lazim o to rê biqasê halê xû.
 Ca biyarê be'dê cu'ûd û buxûr
 Şerbet û mûman zî ronê bêqusûr.
 Henkî nan û sole zî rone bira,
 Vende çende merdiman qasê xû ra.
 Ger bipersê «wendişê roc û şewe»
 Wendişê şew baştir o hergû hewe.
 Çunkî şew bî ame şahê enbîyan
 Na dunya hem Mekke de ey 'aşiqan.
 'Îlletê şew çunkî 'îsyani kemî
 Tim bena waqî' bi îne ademî.
 Xasseten yew rey di dunya ay şewî
 Qet gunehkarî ke nêbî yew hewî.
 Ger biyo vatiş «Dilîlê ma çî yo ?»
 Neksê Lat û yût û narê fursî yo.
 'Îlletto yew zî dunya bîynê zelam
 Kufr û şîrkî ra hema bîbî tamam.
 Yû bişew amew kû loma ma bizan
 Kufrê dunya kerde bî, şew bêguman.

Hasilî qet nînê vatiş wesfê yê
 Ma bifek te'rif biker hem medhê yê.
     Yû kû xellaqê cîhanî medhê yê
     Kerdo ma hendî çî vacin wesfê yê.
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam,
 Vatişê ma esselatû wesselam.
     Nef'ê mewlûdî şîma persê bizan
     Qet ebed nînê hîsabê defterân.
 Belkî yew yew lazimê vacin şîma
 Pê bizanê pîliyey ay şahê ma
     Yew tera wendiş biyo ger çî sero
     Kamo boro gû hezar îllet bero.
 Hem bedel de rehmete w keyf û surûr
 Nazilê qelbî bido hem feyz û nûr.
     Meclisa melûd biyo wendiş tede
     Gû bibo xerq ay di Nurê Ehmede.
 Hasilî kamo kû goşdari buko,
 Yan biwano, yan sebeb bo, bêşik o
     Cennetê Fîrdewsî ê rê hem verî
     Boro yû tasike away kewserî.
 Her cuwabê qebre zî ê rê sehal
 Gû bibo tavil bido 'emna yusal.
     Hezretê Siddîqî vato yew kalam :
     Baş bizanê, pê bigîrê xas û 'am :
 «Xerc kero yew dirheme kamo tamam,
 Yû hevalê min di cennet de mudam.»
     Hezretê Farûqî zî tê'zîmê yê
     Vato ma ra : «Pê bizanîn qedrê yê
 Qedrê yê kamo bigîyro bêriya
 Zey Muhemmed Ehmedî biyaro dinya.»
     Hezretê 'Usmanî yû Kerrarê sef
     Her dînan vato 'Ecêb çîke'w şeref :
 «Yew bido yew dirheme biqelbo şedîd
 Zey di Bedr û hem Huneyn de bo şehîd.»
     Hem bigîro qedrê ê zî ey biran
     Yû dunya ra nêvecîno bêîman.
 Şeyxê Besrî vato : «Zey Kûhê Uhûd
 Zerdê ma bi gû di yew mewlud de bid.»
     Fexrê Razî vato : «Weqta ronênî
     Nan, eger yew boro luqmeyke tenî,

Pîze de gû nan biko cûş û tereb
 Gû biwazo tim 'efû vaco edeb.
 Ay kû ez werda, gunehkar o 'efû
 Wazena ê rê bi namey to 'efû.»
 Sîrrê Seqtî vato : «Ca w' mewlud tede
 Wanenê, yû cennet o, yê ha y tede.
 Çunkî qey hubbê hebîbê basefa
 Ê yenê pêser, kenê zewq û sefa.»
 Ê zî vato yew hedîsêkew nefis :
 «*Men ehebbenî huwe 'indî celîs*»
 Cennetê Firdewsî de hetta heta
 Bes niyo hendî çî vacî ey feta !
 Şeyx Cuneydî yû Celaluddînê ma
 Vato hem Me'rûfê Kerxî zî tuba (?)
 Hinkî nef'ê wendişê mewludê yê
 Ger biyê vatiş şîne vîst per belê.
 Qedrê yê ger ma bizanîn ende bes
 Kafî yo ma rê heta axir nefes.
 Hasilî ma kor ê bêhedd û qiyas
 Ma çî zanê qedrê mewludî binas.
 Belkî zano qedrê yê rebbê kerîm
 Medhê yê loma di Qur'ano 'ezîm
 Kerdo, vato : «*Ya Muhammed, ya Emîn !*
Ente minnî rehmetun li'l-alemîn.»
 Wazenê ger ma xelasiyya temam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ ÇINÎ BIYAYIŞÊ EŞYAN Û SIRRÊ HOMAY O

'Ewwulî xellaqê kullê masîwa
 Tim tenê bî, baş bizane binewa
 Nê eno 'erd û enî 'ezmanî bî,
 Nê perî yû cinnî, nê însanî bî.
 Nê enî rûcî'w şewî nê nîzd û dûr
 Nê zemanî nê mekanî bêfutûr
 Yanê nê haca'w tiya enka w verî
 Qet çîne bî hem çînî kî zey verî.
 Labelê fikr û teemmul qet meke
 'Eqîlê heywanî edeb ver pê meke.
 Yew (yû) 'eqil ku 'eslê yê awe w herî
 Yû çî zano hukmê şahê Ekberî.

Ger bipersê hîkmetê Homay tera
 Gû.bibo zey meşke perçe, ey bira !
     Axirî, qet yew bi 'eqî û mahirî
     Nêr'seno me'rîfetê yê Qadirî.
 Belkî ancax ehlê qelbê muhreqî
 Yû bizano cuz'îke sirrê Heqî
     Nişkeno yû zî biko te'rîf hema
     Cewherê me'rîfetê xellaqê ma.
 Çunkî heddê herf û sewtan qet niyo
 Sirrê xellaqê cîhan yê vacîyo
     Hem meniyyê di qelbê 'aşiqan
     Bêrê vatiş yê binutqê natiqan.
 Çunkî herf û sewtî tim cîhatî yê
 Sirr û me'na cîhetan ra xalî yê.
     Hasilî qet eşkenê roşnê çira
     Hukmê rocî sist kero hukmê xû ra.
 'Eqî û herf û sewtê ma zî yû qeder
 Eşkenê sirran bifek biyarê teber.
     Wazenê ger ma xelasiyya temam
     Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ XELQÊ PEYXEMBERÊ MA Û XELQÊ ESYAN O.

'Ewwulî darey yeqînî rebbê ma
 Kerde xelq û pa bî çar şaxî hema
     Be'dî cû yî padîşahê sermedî
     Henkî nûrê xû girwet qey Ehmed'î
 Va : «Bibe Ehmed !». Hema şahê wedûd
 Şeklê teyra tawuse ame wucûd.
     Be'dê cû na dawê ser Rebbu'l-umem
     Zikrê yê kerd bêhîsab, nîno qelem.
 Be'dê yî zikran hema Rebbê wera
 Arde yew 'eyney heya na yê vera.
     Weqto nûrê Ehmed'î anya tera.
     Bêhîsab yê kerd heya rebbê xû ra.
 Areqîk da hema şeş çilkê yê
 Kewtê war çar bî tera çar yarê yê.
     Yew tera zî bî guî boy tim yenê.
     Yîne ra yew zî birinc o ma wenê.

Be'dê cû nûrê hebîbê Ehmedî
 Secde berd panc ray bi qeybê sermedî.
 Yû sebeb ra ma rê panc ferzê tamam
 Wacib ê tim ma nimac ker her mudam.

Be'dê cû duyyes hîcabê nadirî
 Ardî nay ro Xudayê Qadirî
 Nameyê perdan bi xû yew : merhemet,
 Yew keramet, yew zî minnet, menzîlet.

Yew nubuwwet, yew zî ta'et name bî,
 Yew se'adet, yew zî rif'et ya ebî !
 Yew hîdayet, yew zî te'zîm des tamam ;
 Yew şefa'et, yew zî qudret wesselam.

Be'dê cû nûrê hebîbê serwerî
 Mendo hergû perde de yû çend serî.
 Hergû yew de kerdo zikrêkew temîz
 Heddê yê zano tenê rebbo 'ezîz.

Be'dê zikrê xaliqê 'erd û sema
 Eştò yû nûr behrê 'îrfanî hema.
 Be'dê yê zî eştò behrê nedretî
 Be'dê nedrî eştò behrê qudretî

Be'dê cû eşt merhemet behro 'uman
 Weqto bî razî tebr ame heman
 Baskî şay tê, henkî çilkî kewtê war
 Se hezar û vîst hezar û rey de çar

Weqto yê çilkî kû yê ra bî berî
 Hergû yew bî ruhê yew pêxemberî
 Baskî şay tê, ancî çilkî bêqiyas
 Kewtê war bî ummetê yê 'am û xas.

Xaliqî yew cewhere yê nûrî ra
 Kerde peyda, be'dê cû anya tera
 Bî dî felqey tavilî ay yew hewî
 Yê bi heybet da nezer nîmey yewî

Tavilî helya bî behrêke'w 'uman
 Heybetan ra dû wû kef da yê (yî) heman
 Kef bî 'erd û 'ewwulî yê Mekke ra
 Yû sebeb ra Mekke bî *Ummu'l-Qura*

Dû zî ezmanî tera amey wucûd
 La heqîqet ancî zano yû wedûd
 Nisfo bîn ra zî viraştîş da cedîd
 Lewh û kursî yû qelem 'erş û mecîd.

Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESE EMRÊ HOMAY O QEY QELEME

Be'dî cû va : «Ey qelem nuştîş bike !»
Va : «'z di emrê to de wa, vatiş bike !»
Va : Binusne yew çinîko xeyrê min,
Hem Muhemmed qasid o qey emrê min.»
Weqto ana va, şinawut ay qelem
Tavilî şî secde û bêhêş bî hem.
Secde ra weqto wurişte «Rebbena»
Va : «Ti xellaqê min î ez vînena
Labelê kamo kû namey yê hema
Ame nuştîş nameyê to dir bi ma.»
Xaliqî va : «'Ewwel û axir ez a
Yû zî mehhûbê min o 'aşiq ez a.
Ger biqeybê hubbê yê nêbay mi zî
Çîke nêardê wucûd û nê ti zî»
Va : «Binusne herçî îsyanê biko
Yû, gû hîssey yê ci rê agir biko
Herçî nêgeyro bi 'eksê emrê ma
Heqqê yê Firdews û dîtîş wechê ma.»
Ummetê peyxemberanê ba sefa
Pêro eno nuştî hetta Mustefa
Ummetey yê rê zî dest pê kerd qelem
Kû binusno vaco yê zî *ke'l-umem*.
Tavilî heybet girot vinderte hem.
Xaliqî va : «*Bes teeddeb ya qelem !*»
Heybetan ra bî di şiqqî, secde berd
Be'dê secdî va : «Çi vacî rebbo ferd»
Va : «Binusne, ummetey yê rê surûr
Ummetun muznîbetun rebbun xefûr»
Yû sebeb ra sunnet o şeqqê qelem
Weqtê qet'î ma biker ey *za'l-hîmem*.
Be'dê cû nuştî heme teqdîrî tam
Çi bibo peyda *il yewmi'l-qiyam*.
Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ XELQÊ ADEMÎ YÛ NÛRÊ
PEYXEMBERÎ YO KEWTÊ PAŞTEY YÊ

Be'dê kullê nuştîşê eşyan kû kerd.

Xeliqê cebbarî fermanîke kerd.

Qeybê Cebraîlî va : «Henkî herî

Biyare 'erdan ra bi şeştî tewirî.

Nêbo rengêke tera biyarê kemî

Pê virazên ay herî ra Ademî.

Hikmetê rengê herî însanî pê

Hergû yew rengêke bî nêbî zey pê

Ha bi şekl û ha şeca'et dilberî

Ha bi cûd û ha bi teb û enwerî

Arde Cebraîlî waro kerde ro

Henkî away rehmetî kerde pero

Be'dê cû zey mir 'ecelna yew zeman

Nêdusa pê ra w cê ra bî heman.

Kerde ser aw henkî behrê huznî ra

Yû bînan tavil girot bî hemdî ra

Ma zî loma daîma mehzûn benê

Can yeno pêser muheyyer manenê.

Be'dî va Xaliqo kû *zu'l-hikem* :

«'İlmê min de kerdo sebqet huzn û xem.

Qeybê İbnê ademî ey îns û cin

Kamo ehlê sebrî bo, yû ehlê min.

Kam keso kû nêkero sebr û kerîm

Ez gû ronî yê sero huzn û 'ezîm.

Be'dê cû Adem tamam kerd şeklê yê

Hezretê Cibrîlî puf kerd rûhê yê.

Tavilî Adem wurişt-ronişt verî

Hezretê Cibrîlî secde berd ci rê.

Be'dê cû herçî melek pêro tamam

Secde berdî Ademî rê xas û 'am

Tavilî nurê Muhemmed xaternî

Bî mucella yû di paştey Ademî.

Cenneto Berzex de nay ro va : «Hema

Lazim o na dare ra dûr bî şima !»

Sef bi sef vindertê yê pey de melek

Bî muheyyer, Ademî va : «Ez gerek

Persî Xellaqê cîhan ra no sebab,
Yê çî ra vindertê min pey de 'eceb ?»
Weqto persa xaliqê ra ke'wno hal
Va : «Eno hîkmet çî yo ya ze'l-celal ?»

Xaliqî va : «Nûrê şahê cinn û îns
Ha'w di paştey to de yo, eyro helîs.
Hîkmet û heybet zî pêro awe wo
Nî'met û cennet zî pêro awe wo.»

Ademî va : «Xaliqê 'erş û felek,
Hes kena bêro muqabil yew melek.»
Hîkmetê xellaqî ra, dî ame nûr,
Miyanê wechê yê de taviî bî zuhûr.

Ademî va : «Rebbî ez hêvî kena
Yê biya qarşî, xû rê ez vînena. »
Kerd emrîke'w letîf 'îlmê xû de
Nûr bî nazil, ame giştê eşhede.

Yû sebab ra giştê raşte efdel (efzel) a
Zey çepe ey ehlê hubb û muhtela.
Loma weqto nengûyê xo qesnenê
Desto raşt de 'ewwuli dest pê kenê.

Desto raşt ra zî kû giştê nûr tede.
Be'dê cû hîrê hemey ya kiştê de
Be'dê yîne, pile zî kû qesnenê.
Desto çep tertîb tede nêvrazenê

Çunkî giştê destê raştî efdel ê
Ma verî vato şîma zanê belê.
Lazim o ma hîkmetê tertîbê vac
Çunkî hergû derdî rê esto 'îlac

Weqto yû nûr ame giştê bî sekan
Nûrê çar yaran zî amey yê binan
Nûrê Siddîqî di raştê sidqî de
Bî sekan Farûqî zî siddîqî de

Nûrê 'Usmanî zî raştê 'Umerî
Yê 'Elî kiştê çepey peyxemberî
Weqto Adem çim gina giştê şede
Ay kû nûrê Mustefayî ha'w tede.

Bî mufferreh va bi îlhamê rebî
- «Esselamû» hem «'eleykum ya ebî !»
Da cewab nûrî vera rebbê wera :
- «We 'eleykumu's-selam» va tera.

Yû sebeb ra ma bid' sunnet o
Reddê yê zî ferzêke'w kifayet o.
Wazenê ger ma xelasîyya tamam,
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ EŞTÎŞÊ ADEMÎ YO CENNET RA Û MARDIŞÊ KALIKANÊ PEYXEMBERÊ MA WO

Hezretê hewwa nezer da Ademî
Va : «Çi nûr o ?» Va : «Yê fexrê 'alemî»
Xaliqî hurdî muzeyyen kerdî bî
Hem di cennet de muxeyyer kerdî bî.
Be'dê cû kû Ademî bêemrî kerd
Xaliqî va : « Yê bigîrê b'erzê 'erd !»
Tavilî libas û tezyîn bî vinî
Yînê ra wû eştê na dunya genî
Bî fixan û zariyey yê hergû hew
Qet ebed nêbî sekan yû roc û şew.
Bî tamam hetta kû hîrê sey sere
Kerdê zergûn hesrê yê dar û çere.
Vatişê yê zî eno bî roc û şew
«Rebbena» vatê «zelemna» hergû hew.
Be'dê cû yew roc wurişt-ronişt hema
Yew nezer da 'erşê xellaqê Sema.
Dî kû nuştô : «Yew çinîko, tim ez a,
Hem Muhammed mursel o, mursil ez a.»
Va : «z di bextê ay Muhammedyê de wa,
Min 'efû ke rebbî ez bê çare wa !»
Hezretê Cibrilî wehye arde ser
Va : «Ricay to bî qebûl wurze xû ser !»
Be'dê 'efwey Ademî ra bî'i-yeqîn
Amey paştay şîsî yû nûro verîn
Şîsî ra zî ame lacê yê hema
Nişkêna hendî bimara qey şîma.
Çunkî hetta bêro Ednanî reso
Gû bibo nîzdî se namî pê reso.
Hem tede esto xîlafêke'w tamam
Yew muheqqeq nişkêno vaco kelam.
Labelê 'Ednanî ra pey yê hema
Vîst û yew pî beşek ê vacê şîma.

'Ewwulî 'Ednan û Me'd û hem Nîzar
 Yew Muder bî, yew zî Îlyas namedar.
     Mudrîke yew, yew Xuzeyme, yew Kenan
     Nedr û Malik, Fehr û Xalib zî heman
 Hem Lu'ey, hem Ke'b û Murre hem Kîlab
 Hem Qusey zî hewt û des amey hîsab
     Yew zî yû 'Ebdulmenaf û Murte'îb
     Yew zî Haşim, yew zî 'Ebdulmuttelîb.
 Şîsî ra hetta tiya nûr bî nîhan
 Fuc'eten pî yê de bî zahir heman.
     Wazenê ger ma xelasiyya tamam.
     Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ 'EBDULLAHÎ YÛ CUHÛDE ŞAMÎYAN Û WAŞTIŞÊ AMÎNA CI RÊ

Weqto 'Ebdullahî de nûr bî zuhûr
 Kafiran zana kû amey nîzdî nûr.
     Be'dê cû geyray bi qetlê yê hema
     Hafizê yê xaliqê 'erd û sema.
 Tim qicî ra pawutê yê kafiran.
 Cay ke 'Ebdullahî bikşê bêbiran.
     Ray ke hewtay heb cuhûd pîya bî heval
     Sondî wendê, kerdê eqdêkew betal.
 Yû heta ger nêro kiştîş ma hema
 Gû bigeyrin roc û şew tim yê dima.
     Ma ebed nêfeyrenê eger meram
     Nêkerin îcra kû vacin ax û Şam.
 Miyanê Şamî ra wuriştê hergû hew
 Şîné rey ra nê biroç daîm bişew
     Kewtê çol û Kerbelayê kafirî
     Şî heta dûrê Mekî zey adirî.
 Kerde casusî heta yew rocîke
 Ama 'Ebdullah tenê şî çolîke
     Weqto dî, kewtê dima zey vergê har
     Şî bi yê berxê ciwanî hey hewar.
 Pêro piya şî, yew tera nêbî kemî
 Labelê hafiz bî rebbê 'alemî.
     Weqto şî yê het Cuhudê Şamîyan
     Tavilî yew 'askere rûhaniyan

Ame 'ezman ra Cuhûdî tar û mar
 Kerdê, pêro eştê, şî yê zey xubar
     Mend 'Ebdullah tenê yû xanedan
     Hifzê yê kerd xaliqê însan û can.
 Yew Weheb bî Zuhriyan ra namedar
 Yû zî yû roc ame bî seyd û şîkar
     Yê zî weqto dî eno hukmo 'ecîb
     Bî muheyyer va : «Eno hîkmet xerîb»
 Weqto yê dî yê ro yew hîkmet gîna,
 Va : «Mî yew keyneyke esta : Amîna.
     Gû bidî yê ger bido yê ra qebûl
     Laîqê yê wa tenê a yew betul.»
 Be'dê cû ame Weheb sahib kemal
 Şî keye va kiyê xû ra : hal û hewal.
     «Hem tesewwur qelbê min de vînena
     Tim, beno kû ez bidî yê Amîna.»
 Hem şî 'Ebdulmuttelîb dî, va tera :
 «Esta yew keyneyke min zaf nadir a
     Laîqê ay nêdiyo min qet tu qewl
     Xeyrê 'Ebdullahî ger yê ra qebûl
 Gû bibo ez gû bidî yê serwerî
 Ay bi emrê yew Xudayê ekberî.»
     Hem şî 'Ebdulmuttelîb va ay xeber
     Kerd 'Ebdullahî di tavil eser.
 Be'dê cû şî yê bi 'urfê ay zeman
 Waşte 'Ebdullahî rê şahê cîhan
     Yew weqeyke zerd û yew sêm hem se pes
     Hem devey zî zey pesan day ende bes.
 Weqto arde hem Yene bî ay şewe
 Hem Receb bî aşme bîbî yew şewa.
     Wazenê ger ma xelasîyya temam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ ÎNTIQALÊ PEYXEMBERÎ YO Û HEWNANÊ AMÎNA WO

Be'dê cû nûro kû ma kerdo sena
 Ame bî meyman bi qeybê Amîna.
     Weqto yû nûr Amîna de bî zuhûr
     Amîna zî dî 'ecêb 'îzz û surûr.

Bêhîsab nîno ebed vatiş tamam
Ma biker tefsîl bizano xas û 'am.

Amîna va : «Weqto min zana kû nûr
Amewo meymanîyey min bêfutûr.

Yew şewike ez di hewnêkew şîrîn
Min dî ame merdumêko enwerîn :

«*Merheba fîke Muhemmed !*» va hema
Namê min persa û va : «Ez Adem a»

Hem Receb bî ay şewa kû Ademî
«Merheba» va qeybê fexrê 'alemî.

Be'dê cû şe'ban de yew şew ame şîs
Va : «*Selamun*» hem «*'Eleyke ya reis !*»

Ame aşma bîne îdrîso refî'
Va mi ra : «To rê mubarek bo şefî'.»

Ame aşmey çarine Nuh ba sefa
«*Esselamû*» va «*'Eleyke Mustefa !*»

Ame aşmey pancîne Hud hewnê min,
Va «*Selamû*» hem «*beşaret*» qeybê min.

Weqto bî *Zu'l-hicce* Îbrahîm be nam
Ame va hemlê mi ra yê yew selam.

Va di aşmey hewtê Îsmâil zebîh
«*Barekellahû leke hemle'l-melîh.*»

Ame aşmey heştî Mûsa, qey mi, va :
«*Ebşîrî ya Amîne bî'l-Mustefa !*»

Ame new aşman de 'Îsa va mi ra :
«To rê mujdyanî bi sultanê wera.»

Hem dî hewnê bêhîsabê nadirî
Ger bibê vatiş bi emrê qadirî.

Gû bibo derg no kitabo nazenîn
Belkî mûcib bo bi 'eczê hazirîn.

Weqto bî şeş aşme hemlê ay ci rê
Kerde 'Ebdullahî qesdê ticirî.

Gû Medîne Xaliqî da nêweşî
Qeybê 'Ebdullahî şerbet werd û şî.

Na dunya ra yû hebîb û enwerî
'Umrê yê zî péro vîst û panc serî

Weqto 'Ebdulmuttalîb bî ba xeber
Amîna berma wû va ah û keser.

Va : «Zerey min bî di nîmey wey limin !
Xaliqî verda yetîm no hemlê min.»

Dar û ber pêro tedir bermay bihal
Hem çîqa heywanî der sehl û cîbal
Yew melek nêmend û ruştî va : «Kerîm
Nê hebîbê to Muhammed bî yetîm.»
Da çewabêkew letîf ay yew Rebî
Baştir a yê rê bipansew may û pî
Ey gelê 'aqlîl tamam û 'aliyan !
Ma çî zanê qedrê durrê 'aliyan
Wazenê ger ma xelasiyya tamam
Vatişê ma esseiatû wesselam.

ENÛ MEBHEŞÊ WELEDNAYÎŞÊ PEYXEMBERÊ MA WO
(*Sellellahu 'aleyhi we 'ela alîhi wesselem*).

Şî Rebîulewwelî ra des şewî
Amîna bî xerqê nûrî yew hewî.
Amîna va : «Weqto bî duyyes şewî
Ez tenê menda di xelwe bêyewî
Ay şewî hem bî duşenbe bêfutûr
Min dî çar cinî mi rê amey huzûr
Meryem a yew, yew zî Sara, Asîya
Yew zî ay Hewwa kû bî *umme'l-wera*.
Xidmetê min kerdê yîne bêqusûr
Qet mi nêdî ezyetike bî zuhûr.
Be'dê cû teyšan bîya ez bêhîsab
Min dî ame şerbetîke'w zey gulab.
Labelê nê şekker û nê engemîn
Çike zey yê şerbetî nêbî şîrîn.
Werdişê yê dir rehet bî canê min
Min dî yew teyrike ame banê min.
Tavilî min dî hebîbê min emîn
Ame dunya qûmû qewme'l-hazîrîn
Xeyrê însanî çîqa eşeya bî va :
«Merheba, ya Seyyîde'l-kewneynî !» va
«Merheba, ey sîrrê subhan merheba !
Merheba, ey rûhê rûhan merheba !
Merheba, ey fexrê 'erşî merheba !
Merheba, nesley Qureyšî merheba !

Merheba ! ya sahîbe'd - dînî'l - mubîn !
 Merheba, ya sadiqe'l - we'dî'l - emîn !
     Merheba, ya men sereyte bî'l - herem !
     Merheba, ya men denewte bî'l - qedem !
 Merheba ya qurrete 'eynî'l - wera !
 Merheba ya men nubî'te fî'l - Hira -
     Merheba ya 'alîme'l - 'îlmî'l - ezel !
     Merheba ya şafî'an yewme'l - wecel !
 Merheba ey rehmeten lî'l - 'alemîn !
 Merheba ya men şefî'ul - muznîbîn !
     Wazenê ger ma xelasiyya tamam
     Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ HENÎ 'ECAYİBAN O AMEY WUCÛD ŞEWÊ MEWLÛDÎ

Weqto ame na dunya tavil hema
 Secde berd qey xaliqê 'erş û sema
     Secde ra weqto wurişt va : «Rebbena
     Ummetey min 'aciz a, ez vînena.
 Qeybê nefsê min rica qet nêkena
 Belkî qey yîne rica to ra kena.»
     Goş ci şanê hîmmetê şahê şîma
     Tayne ez vacî tera qeybê şîma.
 Yew di kîsra de tera Nûşîrewan
 Vatê, namey yê di bo weqt û zeman
     Adirî rê kerdê 'îbadet mudam
     Qasê yew henzar sere bêşek tamam
 Adirê yîne çiray nêbî çinî
 La şewey mewlûdî de yû bî çinî
     Hem biqey Nûşîrewanî banîke
     Bî di Kîsra de tera eywanîke
 Vîst û yew qenter bî çares kewtê war
 Ay şewî de banî hîmmet ra neçar.
     Behrê Sawa zuwa bî yû zî a şewî.
     Aw tede nêmendê esla yew hewî.
 Hem şewey mewlûd tede biyo, siba
 Yew cuhûd bî şarî ra persa û va :
     «Persê yew mewlûd Qureyşî kamî rê
     Bî di emşo muzhir o îslamî rê.»

Ame vatiş va kû : «'Ebdullahî rê
Yew weled emşo biyo yê şahî rê.»
Yew cuhûd tavil wuruşt şî qeybê yê
Va : «Mi rê biyarê teber, ez banê yê.»
Weqto dî, yê va : «Bi Tewrato mubîn
Gû biko batil enû dîno verîn.
Xatemê peyxemberan o *bî'l -yeqîn*
Îsmê yê Ehmed, Muhemmed hem Ernîn.»
Wazenê ger ma xelasiyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ HELÎMAY SE'DIYAN O
(*Rezîyellahû te'ala 'enha*)

Amîna va : Hewnê min de bî beyan
Gû bido yê şit Helîmay Se'diyan
Çende rocî be'dê cû yew kariwan
Ame Mekke name vatê Se'diyan
Yîne dir bî hem Helîmay Se'diyan
Şî xû rê berd Seyyîdê insan û can
Ay yew Lacî ke qic bî zumrete
Hurdî piya bî şitwerê ay hurmete
Yew herîke bî tedir yû zî lexer
Labelê nêrsaynê ci esla tu her
Çunkî paştey yê sero *nûru'l - en'am*
Bî bizanê her zî Ye'fûr bî binam.
Se'diyan weqto kû dî hukmê herî
Bî muheyzer va : «Helîma ra verî.
Ma xû rê vatê eno her gû di rey
De bimano, nêşkeno bêro çirey
Ma di enka vînenê zey yew xezal
Meş keno rey ra bi emrê la yezal
Hem şima hîrê tenî piya niştê ci
Ancî yew her nêrseno pey ra bi ci.»
Tavilî Homay zuwanêke'w fesîh
Vist yê fek yê bi sewtêke'w melîh
Va : «'Ecêb min de memanê Se'diyan
Ez bi nî şiklî eger şî asiman

Çunkî ništo min Muhemmed *zu'l - elem*
 Yû kû qey yê xelq biyê 'erş û qelem
     Eyro paştey min bi xû efdeltir a
     Masîwa ra baş bizanê ey wera !»
 Se'diyan pêro 'ecêb mendê tamam
 Va : «Xiyal o yan bira o no kelam ?»
     Şî keye axir Helîma serwere
     Kerd wey hetta kû bî hîrê sere
 Va Helîma : «Qet ebed yew ray ke ver
 Min necaset nêdî êwa hem eser»
     Weqto 'ewwul bî xeberdar yû nezîr
     Va hema : *Ellahû Ekber min kebîr*»
 Be'dê cû ancî Helîma nazike
 Kerd espar û verê yê şa Mekke
     Berd û teslîm kerd bi qeybê Amîna
     Ay zî bî şa, ma zî şa ke rebbena !
 'Emrê yê weqto tamam bî şeş serî
 Amîna zî şî dunya ra ay serî
     Weqto yê rî heşt serî bî munqelîb
     Qebri rê meyman bî 'Ebdulmuttelîb
 Mend Ebî Talib tenê pî Heyder'î
 Bî ci rê hafiz bi emrê ekberî
     Wazenê ger ma xelasîyya tamam
     Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ NUZÛLÊ WEHY O Û MÎ'RACÎ YO

Be'dê cû anya kû dunya fanî ya
 Hem bi qîmet qasê yew dasî niya
     Va xû rê : «Rebbî, ti zanê, vînenê
     Çike ra hes nêkena bêtû tenê.»
 Tim enû fikr û meram bî hergû hew
 Xeyrê yê yew çî çînê bî roc û şew
     Yê heta çewres sere kerde tamam
     Tim dî qelbê yê de bî *Rebbu'l - enam*.
 Hem bi xû zanaynê yû xalî niyo
 Gû ci rê 'ezmanî ra çike biyo.
     Yû bi nê fikr û xiyalî rocîke
     Tavilî anciya şî miyanê kohîke

Nameyê koy zî tera vatê Hira
 Zaf tera hes kerdê ay *xeyru'l -wera*
     Tavilî anya kû qelbê yê heman
     Bî ze roc weqto yeno miyanê çiman
 Bî tebeddul rengê yê mil şî vero
 Hezretê Cibrîl bî nazil yê sero
     Arde «*lqra bîsmî*» qelbê yê de va
     Tavilî şa bî Muhemmed Mustefa
 Hendî zana kû tamam bî we'dê yê
 Yew resûl esla çinîko be'dê yê
     Hendî ewca ra tepya hergû hewe
     Arde wehyî hem bi roc û hem şewe
 Be'dê wehyî şî tamam duyyes serî
 Yew şewîke emrê şahê Ekberî
     Ame Cebrailî ser va sermedî :
     «Biyare 'ezmanê hebîbê Ehmedî !»
 Pê muşerref bî eno 'erş û felek
 Hem muferreh bî biyê herçî melek
     Vîst û hewt şew şî Receb ra bî'ttifaq
     «*Cae Cibrîlû îleyhî bî'l - Bûraq*»
 Va tera Kû «Xaliqê tû yew salam
 Kerdo, vato bêrê min het hey meram.»
     Ca de hêz da şî bi Awey Zemzemî
     Xeslêke'w sunnet eda kerd ay demî
 Be'dê cû yê kerd nimacêke'w xerîb
 Hezretê Cibrîl tede mendi b' 'ecêb
     Weqto yû farix nimac ra bî tamam
     Linge eşte zengû ay *xeyru'l -enam*
 Kerdî qesdê Qudsî şî awca verî
 Bîbî hedre hem heme Peyxemberî
     Mescîdu'l - Eqsa de çim rey mendî bî
     Hem çîqa cinn û melek nêmendê bî
 Pêro amey bî hema sef sef tamam
 Yû zî ame yîne rê da yew salam
     Bî muferreh hem bi tertîb û edeb
     Şî zîyaret kerdê yû şah û 'Ereb
 Be'dê cû şa yîne vernî bî îmam
 Kerd nimacîke bi qey *Rebbî'l - Enam*
     Hem niyaz kerd û du'ayî hem rica :
     «*Rebbî edxilna'd - du'ae we'r -reca*»

Be'dê cû tavil wurişt *tacu'l - enam*
 Şî siya meşhûre ser *fihî's - selam.*
     Şî sera Cibrîlî na baskê xû ser
     Berd şî 'ezmanî yû *xeyre'l - beşer.*
 Hem ci rê bî a *cemî'îzu'n - niqab*
 Ha çi cennet ha cehennem ha 'îqab
     Hem çi sirrî bî di kenzey sermedî
     Pêro day dîtîş bi qeybê Ehmedî
 Hasilî weqta kû şî Sidre heman
 Hezretê Cibrîl zî ewca bî sekan
     Va : «De şore, ya Muhemmed, hem Emîn»
     Va : «Çira nînê birao nazenîn ?»
 Va kû «Yew linge tiya ra nêşkena
 B'erzî, ger berzî, hema ez veyşena.
     Hem çi mexlûqo kû Homay xelqê yê
     Kerdo, tiya ra wet çinîko heqqê yê.
 Linge berzo xeyrê to ey nazenîn
 Belkî heqqê to tenê yo bî'l - yeqîn.»
     Wazenê ger ma xelasiyya tamam
     Vatişê ma esselatû wesselam.

    Weqto Cebraîlî ra ver bî Hebîb
     Ame şerman ra ci rê xewfo xerîb
 Bî muheyzer, hendî nêzana seyîn
 Şo huzûrê ay kû *Rebbî'l - alemîn*
     Tavilî venda ci *Xellaqê wera :*
     «*Udnû minnî ya hebîbî*» va tera.
 «*Hîne nudîye'l - hebîbe bî'l - wedûd*
Ûase fî behrî't - tecellî we's - şuhûd.»
     Xaliqî perde wedarut va : «*Emîn*
     La texef, unzur bî xeyrî'r - raziqîn !»
 Dî cemelê yê di rey bê rey b û şek
 Labelê nîna ebed vatiş bifek.
     Hasilî hendî çi vacî ey beşer
     Yû kû Homa yê bero 'erşê xû ser.
 Wesfê yê hendî yenê vatiş tamam
 Ger hema vacî *îla yewmî'l - qiyam.*
     Hem kalamê xaliqî vatê tedir
     Qet yenê nuştîş bibê behrê hebûr

Hem henî sirrî tera estê heman
 Nişkeno vaco ebed yîne zuwan
     Çunkî meydanê fek û herfan niyo
     Sirrê *subhanellezî* pê vaciyo
 Hasilî ancî hema Rebbu'î - umem
 Kerd nazil Mekke de sahib - kerem
     Be'dê cû mend yew serîke lacerem
     Kerd hîcret şî Medîne zu'î - 'elem.
 Des serî zî mend Medîne de tamam
 'Umrê yê hîri yû şeştî wesselam.
     Wazenê ger ma xelasîyya tamam
     Vatişê ma : esselatû wesselam.

HAZA DU'ÂU MEWLÎDÎ'N - NEBÎYYÎ
 (sellelahû 'eleyhî we 'ela alihî we sehbîhî we selleme)

Ya îlahî kemterîn û qasir ê
 Ma heme Rebbî, ti zanê nazir ê
     Rehmetey to zaftir a zey qehrê to
     Ma îman ardo bi no vatiş bi to
 Ger çîqa ma 'asî yû şermende yê
 Labelê ma tim di xewfê to de yê
     Ger ti banî fî'lê ma ra ey Xuda
     Ma rê hendî nêbena esla reca
 Ma xû rê zanê kû 'asî yê tamam
 Labelê ma rehmetey to a meram
     Ma sera vazdin ? Çinîko ma mecal
     Xeyrê yew dergahê to, ya Ze'î - celal !
 Ti biheqqê hurmetê namey xû ke,
 Ma feqîr û bekesan mehrum meke !
     Ehlê îmanî çîqa estê tamam
     Ademî ra şo, îla yewmî'î - qiyam.
 «Rebbî fexfir malehûm yewme'î - hîsab
 La teweddi'hûm kefilen bî'î - 'îqab
     Rebbena lew lem yekûn lûtfûn 'emîm
     Eyne Xasî fî'î - Siraî Mûsteqîm ?
 Werzuqellahumme hesne'î - xatime
 Lî Cemî'il - mûslîmîn el-Fatîhe.

☆☆☆

Temam bi viraştîşê Mewlîdê Kirdî bi yardimê xaliqî we (û) feyz (?) û bereketê peyxemberê ma (sellelahû 'eleyhî we 'ela alîhî we sellem) bi destê Ehmedê Xasî Hezanî (Hezancî) di hinzar û hîrsey û şiyyes serri de, bi tarîxê 'Erebî.

Be'dê enî bizanîn ma ferq kerdo beynatey kafê 'erebî û xeyrê 'erebî bi hîrê nuqtan. Ye'nî ma kafê 'erebî sero nuqtey nêronay û xeyrê 'erebî sero ma hîrê nuqtey ronay zey «gîşt» û «kîşte». Axirî enî çî enayin ferq benê, bi nuqtan nêbo nîne zanayîş wesselam.

☆☆☆

HAZA'N - NEZM'Û'T - TARÎXÎ LÎ MÛELLÎFÎ'L - MEWLÎDÎ

*Leqed temme te'lîfûn bînezmin mumeccedîn
Ke 'eqdî's - Sureya summe ne'şîn we Ferqedîn
Lî Mewlîdî men lewlahû lem yuxleqî'l - wera
Bî eydî'l - Hezaniyyî'l Xuweysîyyî Ehmedîn
Lede'l - Hacî Îbrahîme ustazî'l - 'alî
Nesîbûn bîewladî'l - Elîyyî we Ehmedîn
Fî sittîn we eşrîn we selasîn mîne'l - mîat
We elfîn hîlalen be'de hecrî Muhammedîn.
Felemma erade kullû şehîdeynî
Feeşhedtû hetmen hahûna babe ebcedîn
790 + 449 + 62 + 5 + 10 (yekûn) 1316*

☆☆☆

EYZEN LÎ MÛELLÎFÎHÎ

*Ma medehe'l - Xasî Resûle's - Seqeleynî
Bel mûdîhe'l - Xasî bîceddî'l - Heseneynî*

EYZEN LÎ MÛELLÎFÎHÎ

*Ma neqinay (?) hengî behsê emcedî
Kerdê Mewlûdê Muhammed Ehmedî*

HAZA'T - TEQRÎZÛ LÎ'L - 'ELLAMETÎ ES - SÎ'IRDÎYYÎ'L -
'UMERÎYYÎ FETHULLAH HESBÎ

Înnî reeytû'l - elmei'yye'l - emcede

Fî medhî xeyrî'l - enbiya qed ewcede

Sifren celîle'l - qedrî îz hurûfûhû

Fî 'eyni hûrî'l - 'eyni tulqal esmede (etmede ?)

Bî'z - Zazawîyye qed xedet lûxatûhû

Menzûmeten ke durrî nî'me'l - mewlîde

Me'nahû yedrî ehlûha mîn xeyrî tefsîrîn

Yûra te'lîfû fiha ewhede

Muz e'cêbe'l - azan Hesbî errexe

Enqîd bîsîfrîn îl - Xuweysî Ehmede.

155 + 342 + 766 + 33 (yekûn) 1316.

NIMÛNEY EDEBIYATÊ DIMILKÎYÊ KLASİK Û DÎNÎ

BIYÎŞÊ PÊXEMBERÎ (MEWLÛDA NEBÎ)

'Usman EFENDÎ *

Bismillahirrehmanirrehîm

Bînamê Hûma ez do kena îbtida,
Xaliqê nê 'erd û azmîn yad kena.
Bîbo 'efû gunayê ma vêrdo,
Gunehkarey ki 'emre xo di kerdo,
Selewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnên peydê may resûlî.

☆☆☆☆

Jew hîkayet qal keran to rê bira,
Qedrê Mewlûdî bizan ti ci ra.¹
Sûka Bexdadî miyan di bî cenên,
Zeydê cey nêdî bî kes erbabê dîn.
Lajekêndo Salih û ehlê yeqîn
Ay cenî rê da bî Rebbîl-'alemîn.²

---

* Usman Efendî (?-1932): 'Usman Efendî Sîwerekij o. Muftiyê Sîwerekî bi. Mewlîdê xwino Dimilkî (Zazakî) 1903 di nuşt. No Mewlîd, 1906 di rişt Diyerbekir ki çap bîbo. Labrê semedo ki Diyerbekir di nêşînawo biwanê, çap nêbiyo.

Meşrûtiyet (1908) ra pey Qeymeqamê Puturge (yew qezay Melatya) Faiz Beg Bedirxanî, no Mewlîd xo dir berd Estembul ki wica çap kero. Çifayde ki Estembul di zî kesî nêşînawo yê biwano û çap nêbiyo.

'Usman Efendî 1932 di Sîwerekî di şî rehmet. Mewlîde Usman Efendî, 1933 di Celadet Alî Bedirxanî Şam di bi herfanê erebkî çap kerd. (B'ewnî: Hêvî, Paris, no. 2 (Gulan 1984), r: 77-85).

1 Qedrê Mewlûdî bizanî suftî ra.

2 Ev beytaha di nivîştê Muhammed 'Elî 'Ewnî Efendî de pêş û paş e. -Celadet Alî Bedirxan.

Ay cenêk merdî w lajek bî warisey,³

Çaxo mayî merdî mend altunê cey.

Labelê vatîn : «Bi ney çiçî» bira⁴

«Ez bernînan şaş biyan ya rebbena !»

Tim bi no fikr o şiyîn û aşî û naşt,

Waneyayn cayêndo mewlûd ame raşt.

Goş dida mewlûdî o rojay tamam,

Hewn dî, a şew di qilayawo qiyam.

Jew zî vatîn ehlê mewlûdî sela,

Rew şîma bêrîn bi cennet ca bi ca.

«Ez jî kewtan zerre» va ay lajekî

Hem uja koşkêndo berz û rind min dî.»

Va : «Min zerrî kerd şîran koşkî miyan»

«Îta cayê to niyo» va bekçîyan.⁵

«Kam kî mewlûda nebî da wendîn», ey

Va : «Bibo na qesra 'alî cayê cey».⁶

Çaxo aya bî, erîna b'ey peran,

Qandê mewlûda nebî bol goşt û nan.⁷

Hadre kerd zad û veynda çend peyey,

Wend aynan melûd, va «No vist berey»⁸

Hurke ser no terzi va ê serwerî,⁹

Wendî mewlûd, kerdî şa pêxemberî.

Çaxo ecel ame, dî, ey haziran,

O bikeyf û bi huwate da bî gan.¹⁰

Kesî ferq nêkerdî key merd o ciwan,

Jew rişt do va, hekîmî ard eynan.

Va : «No razî kerdo Rebbî'l-alemîn,

Aferîn no haldê nê rê aferîn !»

3 Weqta may merd, mend altunêndê cey,

Lajî altunî girot bî wahirey.

4 Labelê vatîn : «Bi nê çiçî» bira

«Ez b'erînan, şaş biyan ya sekeran ?»

5 «Utiya cay to niyo» va bekçîyan.

6 Va : «Bibo qesr û malê hemnişîn»

7 Weqta hêşyar bî erîna bi ay peran,

Qandê mewlûd berx û beran.

8 Wend înan mewlûdê weş hemû serre.

9 Emr no terza va, ê serwerî.

10 Peynî ecel ame, dî, ey haziran !

Dî nivîştê Muhemmed 'Elî Efendî de ji hêre berjêr deh beyt kêm in. -Celadet 'Alî Bedirxan

Çimî akerd lajekî, va ay dima :

«Meskenê xo dî mi cennet di nika.

Çunke hurke serî min mewlûdê cey

Wend, biyan cennet di enbriyanê cey.

Wendini din (?), «hem biwanên» va «Şima

Hurke ser mewlûd biyarên rind bi ca»

Ey hina va û terekna na dinî,

Ganê xo cennet di resna ey nebî.

Çunke mewlûdî rê hurmet kerd bi ey,

Bîbî cennet mesken û hem cayê cey.

Ey cema'etên şima zî ser te ser.

Qedrê mewlûdî bizanîn serr bi serr.

Şa kerên (?) sultanê ê hurna dinî,

Ta bibî cennet di enbazê nebî.

Ya Xuda, no yo rica ma rûsiyan,

'Ef kerî ma û birasnî tu b'înan.

A dinî û na dinî û di dî necat,

Kam ki wend pêxemberî rê esselat.

☆☆☆☆

Goşê xo ser nê cema'et, Rebbê ma

Kerd xezîne xo miyanî eşkera.

Kaf û nûn ard pê het, emrê kerd,

Bîbî îcad 'erd û azmîn, germ û serd.

Nûrdê xo ra kerd bî nûrê Ehmedî,

Ay nûrî ra xelq kerd ta Muhemmedî.

Bado, cey Adem Xeleqna heri ra

Ame o nûr çaredê bedrê riwa¹¹

Bado Hewa bîbî peyda, ame rew,

Çare di vinderdî zeyda menga new.

Bado ame peydê ma o nûr resa,

Kalikê Ehmed di nûr bî eşkera.

Kalikê ey va ki 'Ebdulmuttelîb

«Bimin dê des lajî, ya Reb, ya Hebîb !

Raydê to di ez jewî qurban keran,

Ta min rê verdî îlahî ê newan.»

---

11 Ame o nûr çaredê ey dî jewa (?)

Ez keremdê xo ra da Ellay bi ey,
 Pey di ma va bî ci rê des lacê cey.
 Ke'be do ronîşt û veynda çend peyan,¹²
 Va ki : «ez do we'dê xo ra ca bidan.»
 «Qur'e be'rzî»-va cematî ci rê-
 «Ta ki no girwe bi qur'e sax kerî»¹³
 Qur'e eşt û kewt -bi 'Ebdullahî ser,
 Razî nêbî -va- cema'eto bêxeyr.¹⁴
 Ya senîn razî bî ney rê serwerî
 O do bibo pêrê nê pêxemberî.
 Va peyanê haziran, destê bi ey
 «Cay dê ey di ronîmi (ronemi) ma des devey.»
 Des finî (fimî) no terza qur'e erziya
 Hurke des di namedê ey vijiya.
 Fina jewndes ki eşto qur'e înan¹⁵
 Qur'e no fin (fim) kewt binamê ê devan.
 Çun devey bî dûz bi se qurbanî rê,¹⁶
 Kerd bi qurban ê devan vanê ci rê.
 Çaxo qurban bî devey Ellay resay,
 Pêro lajî ta ki no girwe reyay.¹⁷
 Kam ki adir ra xelasî xo rê waşt,
 Wa biwano ê Resûlî rê selat.¹⁸

☆☆☆☆

Ta ki 'Ebdullah resa û waşte keyn,
 Ard ey rê cayêndo rind ra keynekên.
 Name Amîna, bixo bol rindî bî
 Nêresa nengûdê ca ra kam bibî¹⁹
 Da bipêr malêndo bol û veyve kerd²⁰
 Kerd û werd û werd keyandê xo rê berd.
 Pê het amey û şewêndo xeyrî bî,²¹
 Va mirazê xo girotîn jew bibî.

12 Ke'be di ronîşt û veynda çend peyan.

13 Ta tu no girwe biqur'e hewî kerî.

14 Razî nêbî ney rî cema'eto bêxeyr.

15 Fima jewndes ki eşt qur'e înan.

16 Qey devey va, duz bî se qurbanî rê

17 Pêr û laja va, ki no girwe reyay

18 Kam ki adir ra xo rê xelasî waşt,

Wa Resûlî rê buwano eselat.

19 Nêresa nengûdê ay keyney ki bibî.

20 Da bi pêr malêndo vês (viş) û veyve kerd

21 Pê het amey ê şewêndê xeyrî dî.

Va mirazê xo girotîn jewbini di.

Amîne va : «A şew ame veng mi rê»,
 Va : «Nika ti mayêk a Ehmed yê»²²
 Ney ser ra vêrdî weqtên, ey bira !
 Dî şêwen, hewnêndo xeyrî 'Ebdulla.
 Dî ki darên piştê ey ra vijiya,
 Gilî zeft kerd bî no dinya, ey bira.²³
 Çunke şewra bî, şî 'Ebdullah jewî²⁴
 Va ci rê : «Min emşo hewnên xeyrî dî.»
 Hewnê xo qal kerd bi ê merdimî rê,
 Hewnê cey te'bîr kerd merdim ci rê :
 «Paştê to ra» -va- «yeno lajên teber,
 O bibo dinya di raşto pêxember (peyamber).
 O resûl o, ê gilî zî şer'ê cey,
 Perê dari zî heme ummetê ey.»
 Amîne va, hurke serr di mengî ra,
 Amê vengên : To dir esto Mustefa.»
 «Adem ame» -va- «mi rê menga verên»
 Va : «Amîne to nika dî dewletên.»
 Ame menga didinî di şî to bira,
 Pîzedê min rê silamên ard bi ca.
 Ame menga hîrini Îdris, deza,
 Va : «Werrekê min bi to, ya Amîna !»
 Ame Nuh menga çeharî bêguman,
 Va ki : «Pîzey to yo wahirê Quran»
 Menga pancî ame Hud, va : «Amîna
 Pîzey to yo hebîbê Rebbê ma.»
 Menga şeşî ame Îbrahîm Xelîl,
 Va ki : «Lajê to bibo ma rê delîl.»
 Menga hewtî ame îsmail bi min,
 Va ki : «Pîzey to yo Muhemmed, lajê min.»
 Menga heştî ame Mûsa va : «Bizan
 Lajê to pêxemberê axir zeman»
 Menga new di ame 'Îsa ba edeb,
 Va ki : «Lajê to bibo mîru'l-'Ereb.»
 Kam ki wazenno gunay 'efû bî wa
 Wa biwano Ehmedî rê essela.

☆☆☆☆

22 Vatê (Va di) ganê yê to Ehmedî rê

23 Gile ey eşî ser bi ser dinya bira.

24 Lêkî (lê kî) şewra bî, şî 'Ebdullah jewî

Va Amîne : «Ta bî new mengî tamam,²⁵
Ame xâib ra melekên, da silam.»

Va : «Werrekê min bi to ya Amîna!
Ha bi to bol dewletên emşo deya.²⁶

Emşo yeno to ra menga çaresî²⁷
Zeydê cey dinya di nêdî qet kesî.

Name da ci Heq te'ala, Amîna,
Ehmed û Mehmûd, Muhemmed Mustefa.»

Va : «Min dî hîrê melek bî eşkera,
Her Jewî destên di bêraqên, bira,²⁸

Jewî berd mexrib, jewî zî rojhelat,
Jew zî Ke'bî ser di daçikna bî raşt.

Bol melekî zî înan dir bî bizan

Key min zey Ke'bî tewaf Kerdên înan²⁹
Ez di no hal di biyan amey min dî
Qapi ra kewtî zere hîrê cenî.

Jew ci ra Hewwa cenê Adem nebî,
Jew zî Asiya cenê Fîr'ewn bî.

Jew zî may 'Îsayê, Meryem namê ay,
Ez senîn vajan bi to rindayê cay (cey) ?

Hurke jew ronîştî ê kiştêndê min,
Hamberê vinderdî jew xizmet diyên (dîdîn).

Perdey çeşman (çiman) dê min kû werziya,
Bol 'ecebî dî mi, o çax eşkera.³⁰

Hûrîyê cînnet di tim amê û şîyn

Him temaşa tayinan xizmet didîn³¹
Ez biyan teyšan û pîzey min veşa
Min zi înan aw waşt, înan zî da³²

Zeydê vewra serd û spe, tam şeker,
Min şimit, kewtan zi xo hem bêxeber.

Bado teyrên ame dest eşt paşdê min,³³
-Va- Vilêna paşt û aşt û naştê min

---

25 Va, Amîna qedîna new mengî tamam.

26 Ha bi to vês (vîş) dewletên emşo deya.

27 Emşo yenna to ra menga çaresî

28 Hurkî Jewî dest di bêraqên bira.

29 Vês melek zî înan dir bî bizan
Hema zî (zey) Ke'bey tewaf kerdin înan.

30 Vês 'ecêb mi dî o weqt eşkera.

31 Tayin temaşa, tayin xizmet diyên

32 Aw înan ra waşt mi, înan zi da.

33 Ba 'dê teyrên ame dest eşt paşdê min,
-Va- vilêna paşt û aşt û naştê min.

Ame dinya a sa'at sultanê dîn,
Nûr di xerq bî vano 'erd û azmîn.

Heme mexlûqî dinê veynda : «Mustafa !

Merheba, ey melhema pîzey kulan ;

Merheba, ey serwerê pêxemberan !

Merheba, kana şefa'et merheba !

Ti bi xêr (xeyr) amê (amey), to rê bo se merheba.

Merheba, ti yê ricacî rûsiyan ;

Merheba, dermanê qelbê nêweşan !

Merheba, ey mexzenê şer'ê Rebî,

Merheba, ey serwerê hurna dinî !

Merheba, ey nûrê çimê ummetan,

Merheba, pêxemberê axir zeman !

Merheba, ey ti îmamê enbiyan ;

Merheba, ey ti delîlê welîyan !»

A şewa ki Ehmed ame na dinî,

'Erd û azmîn mijde da, va jewbînî³⁴

Va, înan keyf kerd û vatên hurke jew³⁵

«Hemdûlîllah k'ame ma rê menga new.»

«Ke'be» -va- «Keyfan ra a şew reqs kerd,³⁶

Kerdi keyf Ellay rê û secde kerd.

Ame azmîn ra melekên bêguman,

Ard înan ra jewwî îbrîq, jew legan.³⁷

Jew girot bî dest di desmalên herîr,

«Barekellah fike ya bedre'l-mûnîr !»

Ay melekî va bi awda Kewserî,

Pakî şutdî ganê ê pêxemberî.

«Ard înan» -va- «morê ê pêxemberî

Na miyandê qolinc ey di vist berey (?)³⁸

Ta înan mor kerdo, cayê mor bira,

«La îlahe îllallah» va neqşî ra.

Bi çinay cinnet di pişt qundaxê cey³⁹

Eşti desmalên bi serdê rûdê ey.

Caydo ronay ey bi 'îzzet, ey bira,

Nêdî dor -çoşmeydê (koşmeydê), xo ra kes bira⁴⁰

---

34 *Erz û azmîn roşna da jewbînî*

35 *Va, înan şad bî'w va no hurki jew.*

36 *Ke'be a şew xo bexo kay kerd,*

Kay miyan di Ellay rê secde berd.

37 *Va : «înan ard jewî îbrîq, jewî zernî legan.»*

38 *Va : «înan ard muhrê ê pêxemberî*

Na miyandê qolincî nêvist berey.

39 *Bi çinay cennetî pişt pêçekê cey*

40 *Cayên di ronay ey bi 'îzzet, ey bira,*

Heyretên bol da bî girway hina.

Çaxo akerd hurna çiman Amîna⁴¹
 Heyretên bol da bî ay girwe hina.
 Ne melek mend û ne merdim, ne cenî,
 Nêdî dor -çoşmê hoyna (?) ey nebî.
 Zirê (zirî ?) ame qe jî (qijî ?) nêdî lajê xo
 Hersî rijnay va : «No girwe do se bo ?»
 Naşt û aş dî çimî çarnay dî nebî,
 Cado tenha kerdo secde ê Rebî.⁴²
 Va : «Ruyê xo hetê Ke'bî kerd bî o,
 Rebbî ra kerdên rica ummetê xo.»
 Hey xedaran, ya şima vanê ki «Ma
 Umetê pêxemberî mi» zûrî ra.
 Ya senîn zûrî niyo, ey bêheya !
 Çeresên kerdî rica ma, Rebbî ra.
 'Emrê ma resna bi çewres zalimîn
 Nêşimê ma raydê raştî ser femîn (?).
 Arê bin pêser, binalên, ey bira !
 Hem biyarên tewbe, ta 'efû bî şima.
 Ey dima bol nêşî, -va ki- pêrê cey,
 Ecel ame merd, peyambero bî sey.
 Bado ma zî merd, pira -va- ey dima,
 Biyetimî gird bî, ta çewres resa.
 Ta bî çewres serrî Ellay da bi ey
 Kerd bi en'am va ci rê pêxemberey.
 Âyet ayet ame Quran bî tamam,
 Kilmkî mazan (?) qisey bes wesselam.
 Kam ki wend ey serwerî rê esselat,
 A dinî di adirî ra dî necat.

☆☆☆☆

Çunkî îta bî tamam mewlûdê cey,
 Mu'cizatê ey biwana çend qisey.
 Ganê ey -va- çunkî nûr bî, nêdî kes
 Serseya ey mu'cizat, no to rê bes.
 Hurke roj perçêndê hewrî ey sera
 Kerdî sersey ey rê, geyrayên dima.
 Verre o (û) pewte bi axû va ci ra :
 «Axû tewrê min biyo, mewwê mi ra.»
 Çaxo dara xurmî ronay ê nebî,
 Dest dî xurmê da w herkes mêwe dî.⁴³

41 Weqta akerd hewnî ra çiman Amîna,
 Nêdî dor-koşmedê xo kesên bira.

42 Naşt û aş çimê xo çarnay nebî,
 Cayêdo tenha kerdo secde nebî.

43 Dest dî xurmey mêwe da, herkes zî dî.

Va ki, engiştanê ê pêxemberî
 Aw ard û werd ci ra bol 'eskerî.
 Hem bi engiştên îşaret aşmî ra
 Kerd û aşmî bî di felqey rew bira.
 Ger bibo se serrî 'emrê'm xiram,
 Ez biyamoran bi to nêbo tamam.⁴⁴
 Çunkî îta kerd tamam ma mu'cizat⁴⁵
 Arê bin pêser, biwanin esselat.
 Çun tamam bî mu'cizatê ê nebî,
 Qal keran mî'racê ci to rê sebî.
 Va şewado şenbe min dî o Resûl,
 Ame keydê Ummuhanî kerd qebûl.
 Va bi Cebraîlî Ellay a se'at,
 Şew bî cennet ti bîy çendên xelat.
 Ti biba estor û hem tac û kemer,
 Hem bey (biyey ?) vatin çinar û şew bi ser.
 Nê hedayan ti berê pêxemberî
 Rew biyarê ti mi rê ê serwerî⁴⁶
 Şî bi cinnet Cebraîl dî ki uja,
 Xeylên estorî çerenî ca bi ca.
 Jewî çimî kerdî sipe bermî ra,
 Nêçereno, bol ze'îf kewto bira.
 Va ki : «Heywani bi to çiçî resa,
 Ya senî kewtê hena bêdest û pa ?»
 Hesrên anto Boraqî va ci ra :
 «Se hezar serr bî bi min no hal resa.»
 Ame vengên : «Ya Muhammed !» va jewî
 «Ez biyan sersem bi qestê wahirî.⁴⁷
 Hem mi rê o wext werden bî heram,
 Min rehatên nêdî o çax ra tamam.
 Çende ki cinnet bibo min rê mekan,
 Labelê adirê 'eşq di ez veşan.»
 Va : «Ti zanî kam o Muhemmed, ey bira ?
 Bes o no adirê min ganê min veşa.»
 Cebraîlî va Boraqî : «Ey Boraq⁴⁸,
 Bi muradê to de ya meki meraq !

44 Ger bibo se serrî 'emrê min tamam,
 Ez b'amoran ancîna nêbo tamam.

45 Ma tiya kerd tamam no mu'cizat.

46 Rew bibo bêrî (?) mi rê ê serwerî.

47 Ez biya sersem bi 'eşqdê wahirî.

48 Cebraîlî va Boraqî rê «Boraq !»

Muhammedo ki vanê ti, pêxember o ;
Na dinî û a dinî di serwer o.

Qandê cey Ellay xeleqna na dinî,
Hem ti yê Sultanê nê hurna dinî.⁴⁹

Kerdo de'wet Xaliqî emşo bi ey,
Bê, biresnan to beran ningandê cey.»

Va gurot estor û rew ame bi ser,
Da silam û va ki : «Ya xeyru'l-beşer !»

Va : «Bi to kerdo silam ya Mustefa,
Xaliqê nê 'erd û azmînî bira.»

Va ki : «Wa bêro, mi kerdo de'wet ey,
Çendê weqt o ez biya 'aşiqdê cey.

Wa bivîno cinnet û hem adirî

'Erş û kursî wû qelem Lewhê Serî.

Nê heme wazenno hurke roz mi ra,
No zî nîngan bancî çîman zey kila.

Mi zî ardo to rê cinnet ra Boraq

Emşo Şewa Qadrî yû nime't-telaq.»

Cadê xo ra rew werişto pêxember (peyamber)

Tacî na ser, do gira do hem kemer.

Nişto estor Cebraîl zî kewt bi ver,

Va ki amey, ta resaynî Qudsî ser.

Ame rûhê enbîyan hember temam,
Ê cema'et bibî, o serwer îmam.

Mescida Qudsî di du rik'et nemaz,

Kerd û înan ard bi Ellay bol niyaz.

Nişto estor ame ta cao verîn,

Nerdîwanên dî uja ta azmîn.

Nerdîwan ra kewt bi rayî şî nebî,

O resa cayên ki name Sedre bî.

Çun resa Sedre, bira va Mustefa,

Cebraîl nêşî dima, o mend ci ra.

Va bi Cebraîlî : «To îta xerîb

Qandê çîçî ez tereknan ya hebî ?»

Va ki Cebraîlî : «Ya xeyrul'-wera !»

No hina bêran eger ez to dima,

---

49 O yo hem sultanê nê huma dinî.

Ez veşenan ya nebiyu'l-muhterem !
No hina ra to yo ya sahib-kerem !»
Na dinî û a dinî di dî necat,
Kam ki wend pêxemberî rê esselat.⁵⁰

☆☆☆☆

Çaxo Cebrailî dir kerdên silam,
Ame refref Ehmedî rê da silam.
    Va uja ra rew gurot ê refrefî
    Berd bi 'Erşî ser di rona o banî.
No fim (fin) ame veng û va : «Ya Mustefa,
Ya hebîbe'l-mucteba, xeyru'l-wera !
    Bê bi to rewna wo ez 'aşiq biyan,
    Kerdo koley to min çendî ins û can. !
Şî bî nezdî o wû refref ca di mend,
Ehmedî ra mîm weriş û mend Ehed.
    Bêhes û herf a şew ey neway hezar
    Mustefay dir kerdî qise ey kanî yar.
«Çi mirazê to yo nê hurna dinî
Esto vajî ez bi to dan, ya nebî !»
    Va : «Mirazê min îlahî an bi an
    'Efû kerî nê ummetanê rûsiyan.»⁵¹
«Da bi to min ummetên -va- «ya Resûl,
Min înan 'efû kerd û ê kerdî qebûl.
    Labelê -va- hurke roj panc wext nimaz
    Wa biyarê bikerê min rê niyaz.
Ti bi o me'na înan ez şa keran,
Cinnetê xo ez înan ra ca keran.»
    Va bi emrê xaliqî ê serwerî
    Ame keydê Ummuhanî zey verî
Çunke şewra bî, çiçî dî bî nebî,
Kerd sehabî ra hikayet, zey ki dî
    Va înan : «Ey ti şefî'ê rûşîyan !
    Wa mubarek bo bito mî'rac !» înan.

50 Kam ki adir ra xo rê xelasî waşt,
Wa biwano Ehmedî rê esselat.

51 Ev beytaha di nivîştê me de kêr bû, ji nivîştê Muhammed 'Elî 'Ewnî Efendî hate girtin. -Celadet 'A. Bedirxan

Va ki : «Mî'racê şîma zî bî niyaz,
Da şîma wû kerdî bî panc wext nîmaz.
Kam ki nê pancî biyaro rind bi ca,
Mehşerê Kubra di ancax o bî şa.⁵²
Ya eger jewî terekna ey bira,
Do bibo şarî miyan di rûsiya.
Kam ki wend pey di dima resna selat,
Ê nebî ra, adirê ra dî necat.⁵³

☆☆☆☆

Ya îlahî hurmetê pêxemberî,
Ey cenabê Mustefa tacê serî!⁵⁴
Hurmetê hersandê çimê sadiqan,
Adirê kilandê pîzey 'aşiqan.
Hurmetê Tewrat û Încil û Zebûr,
Nûrê Furqan, cînet û xilman û hûr.
Hurmetê ey yar, xarê Ehmedî,
Hem 'Umer Farûq û Şahê sermedî.
Qadrê 'Usman ey xelîlê Muhemmedî,
Hem 'Elîyyu'l-Murteza lajê dedî.
Padîşhê dînê Îslamî bi ma
Verdê ya rebbî bi ma û laj ya.
Ey di textê Ehmedî di ya Xuda!
Ti bi se serî kerî ya rebbena!
Roj bi roj tûj kerî şimşirê cey⁵⁵
Kor kerî ti dişmenandê dîndê ey.
Ey dima ti ummetê pêxemberî
Şa kerî ya reb ti roja mehşerî.
Pêr û pîrbanê peyanê haziran,
Ti bi enbazê Resûlî kî înan.
Hem peyanê haziran ya rebbena,
Ti bi cînet şa kî înan ya Xuda.
Wahîrê nê zadî Rebbu'l-'alemîn
'Ef kî 'emr û maldê ey berket defîn.

52 Mehşerê Kubra di îlla o bî şa.

53 Kam ki wend û pey di ma resna selat,
A dînê di adirî ra dî necat.

54 Ey Cenabê Ehmedî tacê serî.

55 Ti vîni kerî dişmenandê dîndê ey.

Hem viraşdoxê kitabê xasekî
Lajê muftîdê keandê Sewrekî.
Yanî 'Usman Es'ed û ti ey qijî
Lajê Hac Eyûb Efendî Babijî.
Ey û lajî pêr û pîrbanê verî
'Ef kerî ti merdeimanê ey berî.
O ki nuşte kerdê no Mewlûdê ma
Cenneeto 'edn û miyandê ci, dî ca.
A dinê û na dinê di dî necat,
Kam kî wend pêxemberî rê esselat.

*Min Ev Mewlûdaha li ber nivişta
Mela Mihemed Nezîr, Kurê Hecî Brahîmê Dêrşewî nivîsand*

*Celadet 'Alî Bedirxan
Şam, 2 Tîrmeh 1933.*

ŞÊX SEÎD HAME PÎRAN

MALMÎSANIJ

1925 di Kurdan Şêx Seîdî reydi vera Hukmatê Tirkan sere hewa na. Kirdî (zazay) nî lejî ra vanê «Herbê Şêx Seîdî.» Mêrdimê ki Herbê Şêx Seîdî di hadre bî ewro hinî heştay-neway serre yî. Verra verra yîni ra çew nêmaneno. Heyf ki vatişanê yîni bixwi ra heyani ewro çiy nêusiyawo. Nî qalê cêrênî ma «eskeranê Şêx Seîdî ra» yew dewijî ra gûşdaritî û nuştî. No dewij ewro hima weşo û bivatişbê yê gore heştay û şeş serre wo.

«Şêx Seîdî va : «ez inî hukmatî qebul nêkena.» Va : «Ez dewan û sariştanê Tirkîya ra naşt-a-daşt-a geyrena. Ayê ki inî hukmatî nêwazenê ez jînî reydi zî qalî kena ki wa qarşî hukmatî wardî.» Ino beyntar di sariştanê Kurdistaney ra zî geyra. Peyniya inî geyrayîşî di hewniya ki çewî ra veng nêvejêno, va «Ez Suki (Diyerbekir) di Key Cemil paşay û Key Eskender Paşay di zî mişewre kena ow ez inî qanunî qebul nêkena.» Inawa qerar da.

Şêx bixwi dormarê Herzurumî di Qerehîsar di ronîştinî. Pesê jey û milkê jey zav bî. Zav pêt bi. Vişaney Herzurumî sero qala jey vêretinî. Taninî Şêxî ra va «Eke ti inawa dewam bikî peyniya tû kû xirab bû.» Ey zî va : «Wa bû.» Peyheseyîşan gore Xunus ra werîşt bi nimitikî şî bi pîllê Tirkîya zî diy bî, tede qalî kerd bi, vat bi «Ez inî qanunî qebul nêkena».

Şêxî ina kerdnî, nimitikî dewan û sariştanê ra geyraynî. Di-hîrê tenê ki weş zanê beytan vajî zî reydi bî. Kura ki şîynî, qarşî hukmatî wa'zî daynî.

Rojî va Şêx Seîd hamewo Lijî. De naray miheqeq fesadî zî bîy. Inî fesadan ra taninî xeberî day bî hukmatî. Haya Şêxî tira çini bî. Hukmatî o taqîb kerd.

Dima Şêx Lijî ra hame Hêni. Weyra ra hame Dewa Çewligî, Çewligî ra hame Vêrdan. Vêrdan ra werîşt hame Dêrey. Mi bixwi û Dêrey di dî. Şarî vazd kerd bi pêser, 'ecêb vişî insan jey reydi bi. Ay hesab biki, Dêrey ra hetanî Hîra Soran, hetanî Alîndoqî kê herri bivistîni 'ard nêgirotîni. Rojo ki Şêx Dêrey di bi, xeberî giroti ki hukmat jey taqîb keno. Çend tenî erşawitî Pirdê 'Elî Zilfîyan va :«Eke hukmat çewî berşawo, wa pey xebera ma tira bibo.»

Peynî di Pîran resa. Haya hukmatî bere bîy. Pîran di şî Camîyo Cêrên. Tay mehkûmî zî jînî reydi Pîran di bî. Inî mehkûmî : Meheme İsikî, İsmelê İsikî, Hesikê 'Elikî, Şewêşê Mehmedî, Welî Hedikî û Hesene Bêzi bî.

Yewî xeberî day qereqol va inî mahkumî zî ha cematê Şêxî di ronîştey. Tanî vanî ki Qelbîn ra Îbremê Haj 'Elî xeberî daya qereqolî, labrê çew binê jay rind nêzano. Îbremê Haj 'Elî ay wextan zeftîyo bejik bi.

Ay wexta Qumandarê Qereqolê Pîranî Hesen Huznî bi. Mudurê nahîya Pîranî zî Îsmel Efendî bi. Îsmel Efendî Madenij bi.

Biray Şêx Seîdî Evdirehîmî zî Pîran di bi. Bêxeyja Şêx Evdirehîmî çend hebî biray jînî bînî zî bîy : Şêx Meydîn, Şêx Badîn û Şêx Hesen. Namey piy Şêx Seîdî : Şêx Mehmud bi.

Wextano ki Şêx Seîd Pîran di, camîyo cêren di bi, biray jey Şêx Evdirehîmî çend hebê mehkuman di mişewre kerd ow vist qereqolê Pîranî ser. Şarî ki ina xeberî day Şêx Seîdî, ey ca di xeberî erşawitî Şêx Evdirehîmî rî va : «Ina mekî!...» Labrê hima hetana ki xeberî Şêx Evdirehîmî nêresay bî, ey û mahkuma ramit qereqolî ser, tîfingî pa nay ow qereqol teslîm girot. Qereqol orte ra hewa na. Şêx Seîd ki ino gure pey hesiye weşbê jey nêşî. Û yû disej peyey xwi Pîran ra vejîyay şîy.

Şeyîştê Şêx Seîdî ra pey Şêx Evdirrehîmî herrinda jey giroti. Ramit Madenî ser, Maden teslîm girot. Berê hefsxanî şikit, hefsî verra day. Maden di çew qarşî eskerê Şêxî nêhame. Şêx Şerîfî zî Xalpêt (El'ezîz) girot. Hukmatî heta Adiyemanî ra pansey (500) heb dewij ardiş day bî Maden û vera eskerê Şêxî mewzî bestî bî. Be'dî ino pansey ten, bêpêrodâyîş teslîm bi. Eskerê Şêxî wextano ki dekewt Maden, texmîna gore hinzar û pansey (1500) ten bi. Dî rojî Maden di mendî, çik camê sara Madenî bîy şikitî, ardî war ; çiças ewraq û defterê hukmatî ki weyra bî nê dirnay, nê zî veşnay. Medan ki gîyriya herrinda mamuranê hukmatî di Kirdan ra mamurî tayîn kerdî bî. Deboy Madenî di davîst şeşdarb (dabançe) bi eskerê Şêxî dest ser na. Dima ramit Erqenî ser. Erqenî zî teslîm bi. Erqenî di xwira çew qarşî eskerê Şêxî nêhame, Erqenîyîjî zî eskerê Şêxî rey kewtî.

Erqenî di inawa yew qerar da : Herkes qaydê hîrî rojî rî şonû keydê xwi, xwi hedirneno, çekanê xwi gêno, rojê çeherini dormarey Suki (Diyarbakir) di pêser beno. Raştâ zî Qelbîney, Mîrey Gêlî, peyey jînî, Axay Pîranî û peyey xwi, Têrkaniyî û Şarê dewanê Kirdasiyanê ay cayan (Bexeyja Reşît Axay. Reşît Axa bixwi Kirdasî yo. Wextê Osmanlîyan di hukmatî ra dey rî kurki hameyanî), Ma'denijî, Erqeniyîjî pêro, rojê çeherino ki vat bi dormarey Suki (Diyarbakir) di pêser bîy. Labrê çekê ma zav zav tanî bî û tîfingê Orisî, tirs û kalmey û xencerî, necaxî û çîwey bî. Şaro bîn zî heway ma bi. Wextano ki ma dormarey Suki girot, Wesarî hinî dest bere kerd bi. Varan û çomir-batirxan bi. Elhasil ma a şewi dormare Suki ro girot. Eskeranê hukmatî zî zanaynî ki ma a şewi fînenî Suki ser, yanî hukmatî xebera ma giroti bî, topê xwi bedenî ser nay û bombey ma ra nay. Mi bi xwi çirray bomba nêdîy bî. Tay bomban dîna roşni kerdnî, ay wext ma jînî ra hasaynî ow topan rey di ataşê ma kerderdînî. Biray mi 'Elî mi hetî weyra brîdar bi. Verî tersay, be'dî mi destê xwi seredê jey ra çarna ki, tikê serey jey şikiyawo ; yew fîşil serey jey ro guna bi. A şewi ma ra zav insan nêkişîya. Ayê ki mi dî panj şeş tenî kişîyay. Topî ki ma ra nay insan tersa, rema. Verra verra ma remay, ma vila biy. Eskerê hukmatî dî ki ma remenî, be'dî ma dima hamey.

Qumandarê eskerê hukmatîyo ki eskerê Şêxî dima hameynî, Delu Fikrî, bi. Ino Delu Fikrî Alay Qumandarî bi. Be'dî çadira xwi Dêrey di day piro. Qelbîn ra çewres pancas ten tewşiya bi. Xwira çiki camêrdê Qelbînî bî Camî Qelbînî di pêser kerdî bî, ayê ki tikê hêşkewte bî vîjnay bî. Inîyan ra dahîris ten verra da, ay bînî kendilan reydi pêra bestî, berdî heta Madenî ra. Va : «Ma jini benê mahkima kenî.» Labrê berdî, yew şewi pey Xaçeki di, nuzdî Arê Xeyrî di yew dere di ganbo ganî sungî kerdî' kiştî. Inî Qelbînijan ra Mehemê Misfay, Misfay Mihoy, Mehmedê Mehmedî û çindîna tenan xwi da bi 'erro, eskerê Tirkan vat bi qey merdî. Abi hewa inî çendi tenî tena xelisey. Sungî yew goşê Misfay Mihoy ro gunay bî, goşê jey, derra kerd bi, labrê nêmerd bi (Misfay Mihoy hetanî dades serrî ra ver weş bi). Rojo bîn şar pey hesiya ki mêrdimê jînî kişiyay. Cenîyanê Qelbinijan da piro şiy weyra meytan ser. Eliki, waya Mehemê Misfay vatini : «Ma şî meytî 'ar di diy. Pêro soringi di, çomir di gevizey bî. Keko û Mehmedê Mehmedî yû Misfay Mihoy tede nêbî. Cenîyan ra yewî çantey yew mêrdimê xwi verra akerd tira hewney, çantey jey beyntarê şalan û timananê jey di mêra daye bi. Di letey nano wişk tede bi.»

Vanî wexteno ki qereqolê Pîranî teslîm gîyriba bi, kirdan qumandarê Tirkan Hesên Huznî zî hêsîr girot bi. Hesên Huznî ver di çendi Kirdan nobeti pawita. Be'dî wexto ki zorê ma şî ino Hesên Huznî ay Kirdanê ki ver di nobeti pawita, dano tewîştîş, ano Koy Tileyli sero ganbo ganî destan û linganê jînî şikneno, vano :

– Ez qumandarê yew qereqolê Tirkan ba, ti Kirdo di pereyo mahkum, bêrî mi sero nobeti bigîrî, ez ina kena kê ha !

Vanî ay Kird zî vano :

– Ez merre niya ki ti heway pisîngi pey mi kay kenî. Tifing tû dest do mi ra ni, yew ray di mi bikişî. De seka hero, destê mi tifingî bi resaynî ow taqet bibînî ez ka jey pîrda tû 'ebêna !

Senê ki ina vano Hesên Huznî pa nano jey kişeno.

Kiştêy nînî hesab... Hima dewanê Henî ra Xiraba di new tenî ebi xapi, destbê eskerê hukmatî kişiyay.

Delu Fikrîy Dêrey di camêrdî vistî 'ard, pey bi çiwandê ternan kutî. Vatîni : «Silihê xwi beerî ! Dêreyijan va : Silihê ma hukmatî ma ra gurotî.» Ay wextan çewî Tirkî nêzanaynî. Delu Fikrî înan nêkerd. Dat Mistî Mihikê, Delu Fikrî di Tirkî qalî kerd. Dat Mistî semedo ki Estembul di zav eskerey kerd bî, weş Tirkî zanaynî. Dat Mistî çiqas kî va : «Biz Vêrmîş», Delu Fikrî va : «Yox, vêrmemîş». Be'dî Dat Mistî va : «Wazeno Pîran ra persî.» Ay sere di bê qaxidê qumandarî, yewerî nişnaynî şêro Pîran Delu Fikrî, dat Mistî û çend hebî cendirmey erşawitî Pîran ki şêrî persî. Ay wextan Pîran di rêceb Beg qumandar bi. Dat Mistî Mihikî û cendirman, Receb Begî ra yew qaxit girot ard ki tede vano : «Dêreyijan ra silihê jînî gîriyayê.» Delu Fikrî hima înan kerd.

Eskerê Delu Fikrî kergî ma ra nêverday, zorî reydi girotîni. Xwira heybanê mayê bînî zî xwi ver şanaynî berdîni. Livîn û firaqê ki dewijan ra girot bî zî xwi reydi berdê.

Bazbindijan û Pîranijan ra hima ayo ki ez zana daçewres ten kişiya. Akragijan ra heştês (18) tenî kişiyay.

Dêrey ra Bekirê Îmişî (Bekirê Huseynê İboy) pêrodayîşê Pirdî di kişiya.

Gêl ra zî zaf însan berd dar di kerd : Mîrey Hemîd Begî, Zikîfê 'Ebdulla Begî, Nûrî Nadir Begî û Nadir Begê Nurî Begî berdî Ma'den di dar di kerdî.

Gêl ra Şemê Wusoy : Herbê Geyî Tepe di kişiya.

Beşeyja kişîş û xeneqayîşî (dar di kerdişî) zaf însan zî surgun kerd. Pîran ra Key Ağay ra zî tanî surgun kerdî. Gêl ra abi asan. Mesela Gêl ra : Şewket Beg (Şevket Karataş) erşawit Isparta. Zikîf Beg (Zülküf Karakoç) û cenîya jey û gedey jeyê şenikî erşawitî Ceyhan-Adana. Weyra çend serrî mendî, be'dî 'ef ki vejîya ageyray.

Be'dî Şêx Seîd û yew qifley imbazanê jey zî tewîştî berdî Suki (Diyarbakir) di leqnay. Çend hebî lajê jey, jey ra pey weş bî : Şêx Elî Rîza, Şêx Selaheddîn. Şêx Selaheddîn çend serrî ra ver şî rehmet.

Şêx Evdîrehîm û şeş hewt imbazê xwi zî çend serrî ra pey nuzdî Bismilî di yew hêgay xelî miyan di ganbo ganî veşnay.

Ez kamî rî vaja kamî rî nêvaja, hûmaritişî rey di nêqedênî...

MERGÊ XALIT BEGÊ CIBRÎ *

Demir ÖZLÜ

Mergê Xalit Begê Cibrî, yew girwe wo ki binê xurîneya serran dir o. Ma şarê rojawanî, namedareya nî girwî qe pey nêhesiyayme. Labrê eke şima yew rojhelatijî ra qalê Xalit Begê Cibrî bikerî, no rojhelatij sewki yew kesdo dorûdormarê xo ra xeberdar o, ca di çîmanê xo akeno ow perseno : «Qey ti mergê Xalit Begê Cibrî çi zanî ?» La ne ki tena mêrdimê giregirî, şarê ay cayan bixwi zî mesela mergê Xalit Begê Cibrî zano. Muş di zimistanî wirro, hewt ra heyânî hewtay pîl û şenik qalpaxi xo ser nano. Ez zî Semedo ki eleqedarê nî qalpaxan bîyo, ez na mesela bander bîyo.

Zimistano xidar di, qalpaxê şarî sero bî, lerza Wartoy ra pey Pakîstan ra qaydê ardimî rî amey bî. Qalpaxê ki serê yînî dekupnaye, kiştê yînî heway şewqa tadaye bi, qalpaxê duzî, berzî pa'tî, qijî, reng-şallênî, sipî, siyay... Mi wartyo zî dî. Aminan bi. Yew cawo qotin bi. Lerzi yew serri ra ver bîy bî. Banî rijiyaye bî, xirbê yînî mendî bî. Çend hebî bîney newe viraziyay bî. Nîyan ra yew Qereqolê cendirman bi. Bîney bînî bereqey texte ra viraşte bî. Miyanê bereqan ra derey viyartînî. Şar, şaro zimbêl acêr daye, şaro zimbêl xişin daran ver di, qahwan di ronîştînî. Ma piya ronîştîme. Aminan bi, yew teymanî ki ma (ma, çend embazî Alayîya Muşî di esker bî) yewbînan şinasnaynî û yewna bîrligi ra yew albay ki amey bî derewo pîl di masan bitebîşî zî weyca di bî. Min û teymenî ma silam da pê. Ma, şarî miyan di, şarê siyatalî miyan di bî. Ê ka hil û gami qal û qirfan mêrdîmanê hukmatî bikî, vişê yînî 'elewî bî. Dima mi ra hewniyay. Mi fekê xo nêakerd. Ez ana ronîştîme vinderto. Ez esker biyo, mi casusan ra xo kerdîni, ez hima eskero newe biyo. Eke mi dest bi qalan bikerdnî, ganî mi derg û dila qalî bikerdnî. Labrê be'dînî mi qalî kerd.

Tirê 'Eşîra Xalit Begî dormarê Wartoy dir a ? Ez vano qey yew şaxê 'Eşîra Cibran dormarê Wartoy dir o. Rutbey Xalit Begî, ordû di yarbay bi. Çarşuy

* *Cibranî Halit Bey'in Ölümü (Öteki Günler Gibi Bir Gün, İstanbul, 1974, Soyut Yayınları, nîper : 95-103).*

Bedlîsî di dar di kerdo. Enawa, ez ki eleqedarê qalpaxanê weşanê ki semedê lerza Wartoy amey ow şarî xo ser nay bîyo, ez raştê Xalit Begî amewo. Xalito Yarbay nê ; Xalit Begê Cibrî. Qalpaxa Xalit Begî dîna di tek bî. Xişni bî, xemilnaya bî, purtê yay çiringaynî. Dar di biyayîşê yê ra pey mezat di roşiyay. Mîrey Kurdan amey, ebi peranbê ay rojî qalpaxi heştay altun roşiyay. Anka, kam çi zano kam mîre yay nimneno ? Bedlîs yew şaristano zav verên o. Şarê Bedlîsî, endî Muşî û Wartoy nêmaneno. Bedlîs şaristanê verênêranê dinya ra yew o. Mi çendi Bedlîsîjî Dağu Trenî di dîy, asnaf bî. Mi Muş di, Wartyo di caran asnaf nêdî. Xalit Begê Cibrî çarşuy Bedlîsî di dar di bi. Kalmey Xalit Begî ebi pê zeydnayîş mezate di roşiya. Kam çi zano anika kam mîrî dir o. Cilê Xalit Begî kam çi zano kamî dir ê ? Yew mêrdeko ki halî hetî yew dikanî ver di ronîşte bi, ez nîyan yê ra bander bîyo. Wayirê dikanî zî, mêrdek goşdarit, tesdîq kerd. Mêrdekî Xalit Begî Cibrî rî vatîni «General bi». Yê hetî, qayla general bi. Ma'na nî vatîşî mi be'dî fahm kerdî. Ez nîy çîyan çarşuy Muşî di bander bîyo. Çarşuy Muşî di ez hima zaf çîy bander bîyo.

Çarşuy Muşî, yew çarşuy wextê miyanî mendîni. Şaristanê Muşî bixwi tena yew ca'dewo duz û seracêr o, ki Îstesuni ra yeno şaristan. Yew rayiro ebi kilometreyan derg o, îstesuni ra ver bi çarşu, qayme, labrê rep û rşt. Îstesuni, kişta deşti-Deşta Muşîya berzi- di û wirdêkek a. Na deşta herrûheray, çîy nêdana, miyan ra roy vêrenî ow serri di şeş mengî binê vewri di manena. Demew ki mi nuzdî îstesuna miyanê na deşti kerd, ez qe nêpejmiriyaynî ki na bînaya panka delalî û wirdêkeka ki kê trîni reydi bider resenî, pey xwi di asar dejanê mêrdimanî binimno ow kê owca dejanê en girananê mêrdimkî veynenî. Rayir ebi yew seracêro nimiz yeno heyani şaristano ki paştiya xo daya koy. Dormarey yê veng o : Îstesuni hetî dades bîney ki qandê mamuranê îstesuni rî viraziyay. Dima, di kiştî di bereqey ki qandê felaketzedanê Wartoy rî viraziyay. Kê ki nuzdî sariştanî kenî çend hebî atolyey. Rayir ebi eno hewa şaristan reseno, heyani raştay verê sara hukmatî, weyca di cêser keweno di hetîya şono. Dima zî heze yew nêma daîre şono çarşuy wextê miyanî miyan. Inca dikanî yan 'ardî yan zî di tebeq î. Miyan di bîney verî ra mendeyê kemberinî, panca asinêninî, kerra ra viraştay zî estî. Çît rotoxî, bataniya û kilîm rotoxî nî malî 'Entab ra anî. Labrê eke şima rind sax kerî, yew tewir kilîm esta tira vajêno xalîya Kurdan ki dewijî anî ow gelek qalîn a, keyen nêbena, ser bi serri weş bena, rengê yay ver çimê kê nêabenî, desenê yay cay çini : lacîwerdî, morî, surî, heme surê kurdanê bereqiyayey pa yî. Dikanî pir çîy-mîye ki Estembul ra yan zî sîndorê Îranî û Surîya ra yenî : 'eltîrika destan, kardî padayey, se'etê Çînî yê ki ecêb sade y, se'etê Orisî, bardaxê Frensizî, tebexçey Îranî.

Şar tetunê piştî anceno, sew ki yew xerîbî ra hes biko, pêşeno dano yê zî. No tetun çîlzêrd o, qaçax o, qaqidê cexra sero nîşanê Şahê Îranî esto. Çarşû Corên di, qirnî rayirê çarşî di -Ule Camîyo ki Selçûqîyan viraştö, yê ra pey

dikananê destê raştî di dabançe zî peyda beno, vîtrîn di nênewêno, zerre ra wazêno, eke bişinasnî ow eke hima -partîya peyenî ra- heme nêrotî se danî şîma.

Yew giregirê Kurdan welladi di zîyafet da bi, vengda ma zî da bi ; nuzdî se tenî da'wet kerdey bîy. Wextê dest bi îçkî kerdişî di, ay bînan zî hetî, mi ro birra, va :

- «To xo 'êşkara kerdo. kê ganî inca ra (ma qerraj ra bî, dopolê doli di yewna qerraj bi) heyani wica şêrî, labrê bindê 'ardî ra, bê xo boyli kerdiş».

Belkî vat bi qey ez tikê xo keno nê zî ez mizmiz keno.

Mi Va : «Ez xo boyli kerdiş ra xo nêkeno. Mi qandê fikrê xo, merg xo çîma kerd.»

Mi nişka na vat bî. Xo vero amey bî. Aya ra pey, Mîrî mi rî hurmet kerd. Şaristan di zî, çiqas ki ma taqîb bîynî zî, hewna kes kişti ser di ma ra nêhewniya.

Werî dima, demew ki mi xo binê dari di derg kerd bi, Mîre ame mi hetî. Yew bi yew qalê fikiranê siyasiyanê hemdeman kerd. Her çiqas ki yewna luxafî reydi qalî kerdîni zî, heme 'ecêb weş û roşn zanaynî ; hîre cenîy yê, di mawzerê yê, yew M-1 pîyade tufegî yê bîy. Be'dî wextê miyanê herkesî di qalî kerdişî di mi fam kerd ki cîyayeya fikrê min û yê şertanê tarîxîyan ra yena, ow na cîyayey cîyayeya metodê Kurd û Tirkî ya.

Çarşî di yew zên bi ki koseledo 'entike ra viraşte bi. Se poxnot roşiyaynî. Mi zaf waşt bierîno la çifayde ki mi nişîya. Pery mi tay bî. Zên zaf sade bi, kosele w çermê yê zaf weş bî.

Çarşû Corên di gelek çîy çerm ra viraştey bî : Kemberî, rextî, êlegê seydbazan...

Yew qahwe zî Îstesuna Muşî di esto. Roj zî, wexto ki trîni nîna zî - hewte di çendî rojî yena- sexlet hesebêno. Zerrey ay qahwî di, nuzdî berê yê yew ca di di rismê şarkî estî. Risma yewî di Hezretê 'Elî, ebi estorba xo camî ser ra firreno. Ay bîni di fina Hezretê 'Elî esto. Rengî zî, ca dayîşê şeklan zî 'ecêb weş o. Yew risim viraştoto nêşinasnayewo ki tay zeman hefsxaney Muşî di mendo, ay rismî viraştî.

Bêligi di, ebi Kurdanê bînan yew Xelîl Korkut do Cizîrij bi ; Tirkî nêzanaynî.

Kê ki vatîni «Kekî, bana bir resim yapsana» (Keko, mi rî yew risim viraze hela) fahm kerdnî.

Lîlikê xo vetîni, yew xêza guloveri kaş kerdnî, na xêza guloveri bîni serey keyneka marêni, qismê mendey rismî bê lîlikî viraştîni. Tena rengê risman ciya ciya bîni.

Xelîl Korkut Cizîrij bi. Qaçaxçî bi. Wexto ki kê şîynî atîş ow dersê mayincilik di peşmiriyaynî. Atîş di, hergû panayîş di orte di daynî piro. Vetişê mayinan xora karê yê bixo bi. Serrandê xo ra pîlêr nawitîni. Çîlsiya bi. Demew ki Cizîri di merdişê Şêx Seyday pey hesiya, tewtihiya. Resmê Şêx Seydayo ki

Qezetey Akşam (Şewi) di vejîya bi mi dest di diy ; waşt pancas poxnot bido mi ra bierîno. Mi ki tira va no qezete vîst û panc qurîşî yo bawer nêkerd. Resmê Şêx Seyday ehendi erjan dest kewo ? Mi resim dirra kerd da bider. Pistandê xo na. Kes nêşikîtinî. Vera despotîzmê dor û dormarî hiwaynî. No sebeb ra, rojî, teymenî îddîa kerd ki o qeşmereya xo herkesî keno. Xelîl Korkut hezeki bira nî vatî fahm nêkero. Heyana peynîya eskereya xo, xo hin nawit ki, heze ki Tirkî fahm nêkeno ow heze ki îmkanê musayîşî zî çiniko. Yew aştîwaştoto raştikên bi.

Bêliga Necoy di yewna eskero Kurd bi. Tirkî nêzanaynî. zaf pîr hasaynî. Axay 'ardê yê zî dest ra nîşankerda yê zî dest ra girewt bî. Bêkes bi. Ame bi esker. Dima eskereya yê qediyay. Mi, o bi kincanê sivîley istesuni di dîy. Ez ki dîyo, ame mi het. Bi Tirkîya ki tikê musa bi, va :

« – Ez hinî şono.» Peybi destê xo heze ki îşaret bikero.

Şîynî başur, Îraq. Mi zanaynî. Ez Necoy ra bander bîybîyo. Îstesuni di, baweriya xo bi min ardişê yê, weşbê mi şî. Kilm bi, pontorê yê heray bî. Unîforma xo veti bî, bibi zey herkesî. Rind nêbi. Halbiko vêşaney Kurdanê ki ameynî îstesuni zî, ayê ki ameynî çarşu zî rind bî.

Ma ki qandê manewra rî şîmê Koy Agrî, ma domanê 'ecêb rind û pîrê rindî dîy. Waxtano ki ma ko di qampi day piro, dewijo Kurdo beşnderg Huseyîn Elîk'î va ki ma amey nuzdî dewa yê. Qumandarê bêligi yew roj îzin da bider, şî dedewa xo, be'dî ageyra.

Alayî di borazan cenaynî. Derg û dila bi, siya bi. Ye hewte ra pey ma ki ageyray qîşla, dest pey kerd heze adir veşa. Zaf saxlem bi. Revîri rî qebul nêbi bi. Adirê yê zaf vîşî bi, heze adir û şewat veşaynî. Mi fahm kerd ki semedê hesretî ra wo, hesretê yew gami dewa xo vîynayîşî ra. Ma newe ra berd revîri. Başçawuşî nêşîna ma bişikno.

Wexto ki yew Kurdî teskere girewtî çiqas Kurdî bî a şewi pêser bîynî. Çi kemaney yê bi tamam kerdnî : paç, pontorî, perey. Aminanan yew asmên bînî ki pank û delal bi ow çiringaynî. Hewa zaf weş bi. La zimistanan teber ra kê nêşiyaynî vinderî, zaf serd bi, ma aşxanewo kerpîçin di kom bîynî.

Ule Camî yew camîdo bişeklê Selcûqî bi. Weş bi, rengê kerranê yê heze qawerengîyo roşin bi. Dormarey yê di, kelmelê mamuranê ki şaristan ra bar kerdîni roşiyaynî. Xortê Kurdanê ki dewan ra amey bî, wica di kesê ki' emelan geyrenê pawitîni. Hima çî tewir 'emeleyey. Şaristan di yew atolya wirdêleki zî çinik bî. Ay cayana, bineyna cêr ra mi yew cenîya Kurda zaf rindi dîy, beşndergi, keji, por dergi, çindi vajî ehendi rindi bî ; xo nêpiştîni, di hebî camêrdanê Kurdan di qalî kerdîni.

Kuçaya ki ver bi Ule Camî şona, a kuça di, kerre ra di xanê tengî bîy, hina cêr ra çend hebî qunaxê serherrin labrê xişn û kerpîçinî estî. Qirkerdişê Arminiyan ra tikêkîna pey, bi destbê pêtanê cayîyan viraştîş diyayî.

Rayirê çarşî di zî banê kerre ra viraştey estî. Tikêna Ule Camî ra daşt, biney hetê miyanê kuça di, yewna camî esto ki di qirniyanê serberê berê yêyê hewşî di heykelê şêrî viraştey : Camî 'Elaeddînî. Hima bineyna daşt di derey, hêta derî, gemî û hezey kotilmanê herri keyey dest pey kenî. Kê ki şono ver bi qotanê ki şaristan sero viraziyawo hinî çîyna çinno. Cor ra axay wayirê mêşnan roşenê, yê bixo qaçaxçiyê mêşnan î, banê yînê herri ra viraştey hîna xişin î.

Şaristano verên destbê Arminiyan qandê warey aminanî rî viraziyawo. Çimka ki eyyamê ewtay cay çinê bi. Qotî zî dik bi diki rezî bî. Kerpan rezî tebîştîni. Şerabviraştexey zî bî. Qirkerdişê Arminiyan dima hinî rezî çinikî. Semedo ki kerpey rijiyay, nî qotanê ki şaristan pira vila biyo di hil û gam herri qerteliyêna sermetiyêna, çend tenî mirenî.

Cor ra, dewanê koyan di zî, deşti di zî, kiştî corêna şaristanî di zî xirbê kilîsanê wextê Arminiyan ra mendey estî. Bîney bi hewabê Arminiyan viraştey û wirdêk î. Şar tira vano «Camîy Gawuran».

Şaristanî Muşî bixo yew Arminî viraştî : Muşel Mamîkonyanî. Namey şaristanî yê ra yeno. Labrê sewbî efsaney zî estî, vanî : Diza Muşî di henda qama mêrdimî merrey bî, bi zambê enî cayan merrî ra «muş» vajêno. Demewo ki orduyê Darîyusî deşti ra viyartîni, dizi ra vejîyay zorê yînî berd. Namey şaristanî, nî «muş» î ra yeno.

Çimka ki na deşti yew vêr o ki ver bi Anadolî abeno. Inca deşti hina rojawan di rind teng bena, Dola Muradî yew dola tengek û zaf derg a. Heyana ki trîni zî zor çiqiyam a doli ra vêrena.

Cêr ra pêro keyey serbarî herrinî, vaş serê babnan ro amewo. Deşti wica ra zî acêr şona, deşti di yew royo çanqiliyaye. Zimistanî zî, şaristanê rojhelatî heme, binê vewri di manenî, bêxeyja sipî çîyna nêhaseno.

Şima nişnî şêxanê ke yenî qahwan û mêrdimanê bînan cê ra vejî. Eke şima zaf diqqet bikerî, şima ferq kenî ki ay bîni dormarey şêxî di tikêna hurmetkar ronîştî.

Qotanê ki şaristanî paştîya xo daya bider, tîtikê yînî sero Diza Muşî esta. Na dizi zaf rewên a. Çew nêzano key viraziyaya. Diza Xarpêtî, doli di, bovera yew diz a ki yew keşîşê Arminî daya viraştîş. Diza Sînbadî, qotan sero, zaf durî ya. Sînbado dengizcî ebi gemiya xo ame wica. Sew şima dormarey Diza Mercîmek ki nuzdî deşt a ra bihewnî, şima helqan vîyenenî. Wextano ki deşti hima dengiz biya, germî pey bi resenan nî helqan ra bestiyay.

Eke şima nî koyan ra ver bi acêr timûtîm şêrî, şima Motkî resenî. Motkî asar yew ca wo yekta wo ki wica, bindi qanun nêvêreno.

Xalit Begê Cibrî nî cayan pêrunî ra geyra. Nî cayan ra bi. Kurd bi. Rutbey yê ordu di yarbaw (mîralayî) bi. (Şarî miyan di vajêno ki general bi). Semedo ki va têkilîya yê serewedardayîşanê ay wextî reydi bîya, Çarşuy Bedlîsî di darda bi.

Bedlîs yew şaristano verên o, nî cayan ra zî zaf durî niyo. Ez mesela Xalit Begê Cibrî weş nêzano. Eke *têkiliya* yê serewedardayîşê Kurdan reydi bibîynî tirê tebîşiyaynî ? Tirê asar yew mêrdim bi ki no dormare di xurt biyayîşê yê asan bo Tirê yew mêrdimo xurt bi ? Xususiyetê yê çi bî ? Tirê te'da nêbedeliyayeya şarê nî dormarana ki seserran bider kerda xo di tey vetîni ?

'Eşîra Xalit Begî, 'Eşîra Cibran tirê dormarê Warty' dir a ? Ez vano qey yew şaxê 'Eşîra Cibran dormarê Warty' dir o ?

Darda kerdişê Xalit Begî dima, qalpaxa yê erziyay mezate. Bi peranbê ay rojî heştay altun roşiyay (şar na zano, winî bawer keno. Çiydo muhîm *raştî* niya, *bawerî* ya.) Kam çi zano nika key kam mîrî dir a ? Tirê na qalpaxa ki seran ser ra geyrena ? Qalpaxi qalpaxa Xalit Begî ya. Qalpaxa Xalit Begî, yew ca dir a ki çew nêzano, yew keyey Kurdîyo dês bes qalinî di, yew refî sero nişanê, yay pa, bereqêna bereqêna.

Tirkî ra tadayox : Malmîsanij

FOLKLORE DERSIMÎ RA

Arêkerdax : FIRAT

SEYD UŞE *

Ax de welat welat welat
Çiqas honde şîren o
Hal be halî bira uson vîra nîsono (nusono)
Begê mi koto Vilê Surpîyan'î **
Hona welat ci ra oseno.

Seyd Uşe kerdo Vilê Surpîyan'î
Hona welat ci ra oseno
Ax de welat welat welat
Çiqa honde şîren o
Hal be halî bira uson vîra nîsono

DERÊ LAÇI ***

Ah da halo haloo, halê ma yaman o
Ordi onto be ma ser, caye de olaxe ma nêdano (nîdono)
Ordi onto be ma ser, hedele ma nêdano.
Ala bêrê Derê Laçî serî
Tede şîn o şîwan o.
Haq adirê aşîrû wedaro,
Kes dest ra be ma nêerzeno.

---

* Seyd Uşe : Pîlê eşîra Qureyşan bi. Hukmatê Tirkan, Xalpêt (El'ezîz) di dar da kerd.

** Surpîyan (Sorpyan) : Beyntarê Kalan (Tunceli) û Perteg di yew dew a.

*** Lej (Herb)ê Dersimî di Derê Laçî di eşîra Demenan û ordî Tirkan Yewbinan ra zaf mordem kişt. Vanî dere gonî di mend bi.

Nika ke teseliya ho ma ra gurete
Halê sima jê halê Hermeniyani o
Peyniya sima jê peyniya Hermeniyani a.
Ah da halo haloo, halê ma yaman o,
Ala bêrê Derê Laçi serî tey şîn o şivan o.
Zalim ma sero axir makna na be ro,
Cayê de hedele ma nêdano.
Haq adirê aşîrû wedaro
Kes dest ra be ma nêzereno.
Ala vaze Ximale Hesê Gewo,
Hem dano pero, hem tey qeydo vano.
Vano : «Haq ke dest da be mi,
Kokê sima birneno.»

ALÎ

De Alî Alî Alî
Birayê felekê kalî
Alî to ra tepa
Dewê Dersim têde kerdê tofî.
Alî rewê rawurze ho serî
Dewê Dersim têde kerdê tofî.

Bira Turusmeg a *
Caddey tomofîlî
Dîna de birijiyoyê Mustafaya Kamilî**
Veja nivejîya koto qestê mordemê pîlî.
Alî rewê rawurze ho serî
Dewê Dersim têde kerdê tofî.

XIDIR

Xagûl*** vera Xidirê mi, cîgera mi sona raye
To dime ra berbena na pepuga kora maye.
Meso, meso ; gos ro mi ne, bira meso !
To xapnena, biko Xido na hukmato tereso.
Biye, biye ; Xidirê mi, cîgera mi biye.

* Turusmeg : Raya Kalan-Xalpêt (El'azîz)î sero, nuzdî Kalanî, Munzurî ver di yew ca wo.

** Mustafa Kamil : Mustafa Kemal (Atatürk)

*** Xagûl : Yew dewa nahîya Qocaqoç (Kocakoç)î ya. Qocaqoç : nahîya Kalan (Mamekî, Tunceli)î ya.

Dayê ma rê ondêra Kore *
Wayî wayî, lemin lemin Xidirê mi !..

Mamekî ya, Mamekî ya, dayê lemin Mamekî ya **
Zalim ma dayme arê, berdme di sey o poncas mordem piya
Dayê Kore de puk o, xedeb o onder voreno.
Vano : «Dota hên ke nano ma ra, dayê mezal ma nîdano.»
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !..

Vano : «Dayê ma rê kaxita şaye vejyê,
Çêvesaya endî tesêla ho mi ra bifiye.»
Vano : «Payîz o, velg û vaşê ho erzeno
Verendîya sewqatê hevalanê to ber biye.»
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !..

Xidirê mi, Xidirê mi, na wusar o
Ti ke şiya nîşîya ; ne son o, ne sodir o mi sero.
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !
Vazo vazo, Mursa vazo, Xidirê mi.

HEMILKAN

***Yew (ju) Dersimic şiyoy Amerîka (Hemilka) di guriyawo û wica di merdo.
Na lawike (deyîrî) yê sero vajiyaya (Dormarê 1950 di).***

De dayê Hemilkan o,
Onder hardê ho hardo dê giran o
Derdê dawo (do) be mi bira derdo dê giran o.
Welat coran çimonê mi vera nêsono (nusono).

Vore vorena tenike,
Şiya sonî sanena ci bena honike.
Bira bira, to ke sona memleketî,
Mi vera selam ro pîl u qijikî.
Derdonê mi ci re hurdî hurdî qejî ke.
Cigera mi zerê mi de pote,
Derjenonê îlaconê na suke.

* Na lawike (deyîrî), Ceng (Herb)ê Kore ra pey vajiyaya.

** Mamekî : Kalan, Tunceli

RINDEKE

Çênê mi ke to ra sa va
Tu va «Ewro ne meste».
Çêçênê, cencenî ame şiyê
Kalenî ame reste.

Çêçênê, cencena tuya ke mi diye,
Se ke asme pencere ra erzena zere,
Tepê kuna peyê hewrî.
Safaqê Sodirî yo, rojî esto.

Rindeka mi vejîya tever
Korê mi rê bêro,
Mi riyê rindeka ho
Roj sera nas nikerdo.

Na wo son amo,
Rindeka mi dest nê pêser.
Çitor mi rê derdê dînalige nêbo,
Sewle pencerê ra do tever.

Nere na we kalênî ame,
Haq kena ho jêde romesone,
Çêvesaye posmon beno,
Çitor ke to da, hen cêno.

XANE

Xanê wusar na wo ame
Her çî ho keno newe
Qewxa min û to kî
Tepa qewxa kane.

Nere hora hora hora
Nere to ça herediya mi ra
Ta mede lesa bariye ra
Olî bo can dan meraqo ra.

Nere onca hurdî hurdî voreno,
Zerê mi jêde terseno.
Onca qalê to yo
Çê axawo de beno.

Nere çond rojî yo voreno
Pepugo goyin o. *
Esmer sere onca giran a,
Ma ra ju tersa mi beno.

Çênê, ma sa nîbîme,
Jê gula wusarî.
Çênê ma vesayme,
Jê soja adirî.

Çênê taliyê mawo kor o,
Eskerê Tirkî onca ma ser o.
Zerê mi jêde tersero,
Ma-ra ju fino be raye.

NÊTÊ HO VAJÎME

Rozê, Sultan Sileman ebe ciniya ho ra fekê çem ra fetelîno. O be ciniye ra gegane pe destê jumîn cênê, gegane dest vilê jumîn sera anê, hen fetelînê.

Nadanê ju mose (Yunus) qum sera ramerdâyîyo. Sultan Silêman vano :

– Cinîk, nika zerê ma de çike esto ma ke raşt vajîme na mose xil dano, peyniye de çîndano be çem !

– Ya mordimek yê mi dijdîya (dizdeya) mi, saxlîya (nimite) mi to ra çina, çerîncaye ema ez çaye nîvajîne.

Sultan Silêman vano :

– Reye nade yemi yan çi yêma honde varîyet esto. Na dîna de her çî binê emrê mi der o, tepo juyo polkinke (ju desteke ke bonce ci ra çewres pol gineno waro) dest bero be pistinê ho (xo), qilêr ra ho bikeno. Ez nadano ala çiko pistin ra vezeno dono mi. Çimê mi onca kî feqîr der o.

Yunus (muse) reyê ho sero tîl bena. Nafa sira yena cinîye. Cinîye her qese cayê ra ana, ama mase hurend ra nîlewuno. Endî peynîye de teselîya ho kuna, vana :

– Reye nade tu Sultan Silêman a, varîyetê to nîno be qesa. Semtena to onca henî. Ez ke ju cenc vîneno von nika bojîyê to de nêbiyene bojîyê ey de biyene. Zere mi ey re tenêna erzeno.

Mose di reyê pa xil dano, çîndano çem.

---

* *Pepug : Yew (ju) bira be yew waye ra sonê kenger. Turuk waye de beno. Bine diraye beno. Waye kengeran erzana ci, bine de ginenê waro. Son de nadanê kenger tey çinê. Bira vano : «Wayê to kengerî werdê.» Waye vana : «Mi nîwerdî, îman nîkenî zerê mi rake, tey nade.» Bira, zerê waye rakeno, nadano ke kengerî çinê. Lazek beno be mirçike, pereno ra sono. Nika waxtê kenger de yeno, waneno, vano : «Peppo, keko kam kist ? Mi kist. Kam şut ? Mi şut. Kam dard be we ? Mi dard be we. Peppo, keko !...»*

SOBA

Demenû rozê sonê çê Seyd Rizay* de benê meyman. Zimistan o, gewrê (kurrikî) ho biye be hî ; vezenê, lawênê gewrû jumîn ra girê danê. Seyd Rizay kî û sûre soba herîna arda, çeyî pê soba keno be germ. Puçi cênê erzenê borûnê soba ser. Demenû hata û suru soba nîdîya. Tenê ke beno be germ, layê gewrû veşeno gewrey ginenê be war. Demenû ra ju vano :

- Bira bira milaketû gewrey wuza re eşt be war, îne re se bî ?

SULTAN SILÊMAN

Rozê Sultan Silêman nadano cinîya ho hen pozgun a, kêfê ho çîno. Vano :

- Cinik, çayê kêfê to çin o, hen pozgun osena.

Vana :

- Çi mi rê derd nêbo, tu Sultan Silêman a, zonê teyr-turî zonena, honde varîyatê ma esto, awe ra bile tu xerac cêna. Xebere birusne teyr-turî, wa perê ho birisnê. Cilo ci keme. Têy keyfê ho biremîme.

- Cinik ney ra asan çik esto. Ez von ala derdê to çik o.

Sultan Silêman xebere rusneno teyr-turî pêro yenê. Dîk Silêman ci ra tek nîno. Nadano Dîk Silêman n'amo. Elçî rusneno vano : «O sene qese yo, row ci ra vaze, bêro ; nîno o zano.» Elçî peyser yeno, vano :

- Dîk Silêman tenê herey yeno. Tenê hesab dest der o, biqedno yeno.

Tenê maneno, Dîk Silêman vejîno yeno. Sultan Silêman hersîno kowu, puf keno, vano :

- Tu kot menda ?
- Tenê hesab mi deste bî, coka kot be herey Sultanêman.
- O senê hesab o destê to de bo ke xeberê mi ra hona qîmetlî yo ?
- Mi hesab kerd ke na dîna de merdey jêder ê ya çî weş.
- Ema kam jêder o ?
- Weson ra ju jêde bî, o çî mi est be merdo ser, bî be tê virane.
- O kamçî bî ?
- Camerdo ke persê cinîya ho keno. O bi mi est be merdon ser.

Na qesa sero Sultan Silêman gineno ho ro. Teyrî-turî onca peyser rusneno. Nika coka ra na teyr-turî ebe purtê ho ra wo.

---

* Seyid Riza : Pîle yew eşîra Dersimî bi. 1937 di vera Hukmatê Tirkan sere hewa na. Dima, nuzdî Ezirgan (Hezirgan, Erzincan)î di Pirdê Mutî di Tebîşîya. Hukmatê Tirkan, o dar da kerd.

BÎBLİYOGRAFYA DIMİLÎ (ZAZA)-II

MALMÎSANIJ

- 124 - (Abbas, Hilmi) ; Alt kurdische Kampf - und Liebeslieder bessammelt und übertragen von Hilmi Abbas mit einer Ein führung von Anton Graf Knyphausen, Munchen, Bechtle, 1964.
- 125 - Abovian ; Kavkazî, 1848, no :46, S :164
- 126 - Aĝar, Ömer Kemal ; Maden lli, 1938
- 127 - Aĝar, Ömer Kemal ; Tunceli-Dersim Coğrafyası, İstanbul, 1940.
- 128 - Akkan, Erdoğan ; «Elaziĝ ve Keban Barajı Çevrelerinde Coğrafya Araştırmaları», Coĝr. Araşt. Dergisi, 3-3 (1973), S : 175-214
- 129 - Akşam (Gazetesi), İstanbul, 7-5-1925
- 130 - Alîqemer ; «Saniga Pepûg», Dengê Komkar (Kovara Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan li Elmanya Federal), no : 40 (12-4-1982), r : 15.
- 131 - Arif, Mehmed (?) , Binbir Hadis-i Şerif Şerhi, 2. tab, Kahire, 1325 hicri, s : 406-410
- 132 - Badilli, Kemal ; Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri, Ankara, 1965, s : 6
- 133 - Barnum, H.N. ; «The Kuzzel Bash Koords», American Missionary Herald, 1890, s : 343-346.
- 134 - Berthelsen, Christina ; Legendariska Dersim en oberoende Provins i Kurdistan, Oslo, 4-5-1985, 32 s.
- 135 - Bira, «Rošta Ma», Dengê Komkar, no :29 (15-4-1981), r : 8.
- 136 - Bumke, Peter j. ; «kizilbaş-Kurden in Dersim (Tunceli, Türkei), Morginalität und Häresie», Anthropos 74 (1979), s : 530-548.
- 137 - Cemal, Behçet ; Şeyh Sait İsyanı, İstanbul, 1955
- 138 - Cîgerxwîn, Tarîxa Kurdistan -1, Stockholm, weşanên Roja Nû, 1985, r:14-15,57
- 139 - Çaçanî, Karlênê ; Pizmamtiya Cim'eta Ermeniya û Kurda, Erêvan, 1977.
- 140 - Çelebi, Evliya ; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 1976, cilt : 3, s : 869, 873 ; cilt : 4, s : 1152, 1203.
- 141 - Çelebî, Ewliya ; Kurd le Mêjûy Drawsekanî da -Seyahetnamey Ewliya Çelebî, wergêranî : Se'îd Nakam, le çapkirawekanî Korri Zanyarî Kurd, Bexdad, 1977, r : 91, 162, 171, 312.
- 142 - Çermûg, M. ; «Kurdîstana Ma», Armanc, Stockholm, no: 59-60 (Çiley Paşin-Sibat 1985), r : 11
- 143 - Darkot, Besim ; «Tunceli Üzerinde Coğrafi Görüşler», 3. Üniversite Haftası : Elaziĝ. İstanbul, 1943 (İ.Ü. Yayınları, no : 196), s : 114-128.
- 144 - Demeno ; Dengê Komkar, no : 29 (15-4-1981), r : 7
- 145 - «Dersimcede Deyimler ve Sözcüklerin Karşılaştırılması», Kızıl Yol, Bobigny (Fransa), no : 4 (1985), s : 65-70.

- 146 - Dersim, T.C. Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Kumandanlığı (Gizli ve zata mahsustur. Kayıt altında yüz tane basılmıştır). sayı : 55058, Ankara (?), 1935 (?)
- 147 - «Dilin Devrimci Mücadeledeki Etkisi», Ronahî, Zürich, no : 18 (Mart 1976), s : 18-28
- 148 - Dilmen, Mustafa ; «Doğuda Gördüklerimden», Dicle-Firat (Aylık Fikir Gazetesi), İstanbul, no : 4 (6-1-1963), s : 4
- 149 - Dorn, B. ; An die Historich-philologische classe der Kaiserlichen Academie der Wisenschaf-ten, Mélanges Asiatiques, Petersbourg, 1856, T. II., s : 617-620.
- 150 - Dündar, Tevfik ; Tunceli ve Çevresindeki Üç Vilayetin Ziraî Durumu ve Gelişme İmkanları, İstanbul, 1943.
- 151 - Elî (Dersimli Ozan Ali), Ala Sare Wedardayêna Karkeran, Dengê Komkar, no : 1 (Adar 1979) r : 7
- 152 - El-'Umerî, Fazlullah ; Mesalîku'l-Ebsar.
- 153 - «Eskerê Tirkî Dersim de çi Fetelîno», Dengê Komkar, no : 18 (Tebax 1980), r : 8
- 154 - Firat, M.Şerif ; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 2. baskı, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- 155 - Gaspardjian, A.O., «Dersim», Istoriko-Filologiceskij Zurnal (Erevan), 1977. 2 (1985), s : 195-210.
- 156 - Gökalp, Ziya ; Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler, Ankara, Komal Yayınları, 1975, s : 51.
- 157 - Gökalp, Ziya ; «Kürt Aşiretleri», Barış Dünyası (Dergisi), no : 13 (Nisan 1963), s : 242
- 158 - Gökçe, Enver ; Wa Suwend Bo Wa Şirt Bo, Ca'deyanê Ma Di Zî, Tadayox : Malmîsanij, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 105-106.
- 159 - Hakî (Uluğ), Naşit ; «Batıl Hurafelerin Hükümran Olduğu Dersim», Vakit (Yevmî Gazete), İstanbul, 15-6-1925.
- 160 - Harziya, Alî ; «Kürt Sorunu», Emek-Aylık Sosyalist Dergi, no : 6 (Kasım 1970), s : 47
- 161 - Hasretyan, Prof. M.A. ; Dr. K.M. Ahmad ; M. Ciwan ; 1925 Kürt Ayaklanması (Şeyh Sait Hareketi), Uppsala, Jîna Nû Yayınları, 1985.
- 162 - İbrahimpor, Dr. Muhemmed Teqî ; Vajenameyê Farisî-Kurdî.
- 163 - İranşehr, cildê evvel, 1963, Çapxaney Danişgeh, s : 644.
- 164 - Justi, F. ; Les noms d'animaux en kurde, Paris, 1878.
- 165 - Kop (Sevengil), Kadri Kemal ; Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1982, s : 15,28,29,30,48,53.
- 166 - Kemali, Ali ; Erzincan. Tarihi, coğrafyi, içtimai, etnografî, idari, ihşai tetkikat tecrübesi. İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1932.
- 167 - «Koremore», Roja Welat, Ankara, no : 4 (25-1-1978), r : 12
- 168 - Kurdistan (Gazetesi), İstanbul, no : 2 (1918), s : 14.
- 169 - Kurdo, Qenatê , «Bîr û bawerî niştimanperwerî le folklor û edebî kurdî da», Pêşeng (organî nawendiy Partî Demokratî Gelî Kurdistan), sal : 2, r : no. 4 (Kanûnî Yekem-1983), no : 35.
- Kurdistan (Dengî Yekîtî Xwendekarani lawani Kurdistan le Ewrûpa), no : 1-2.
- 170 - Kurdoyêf, Prof. K.K ; Haletekanî cins û bînay, berkar le zaza da, wergêrranî le rûsiyewe : Dr. İbrahîm 'Ezîz İbrahim, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 118-131.
- 171 - Kurd, Xortê ; Welat Welatê Kurdan o, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 112.
- 172 - Lacê Heni (Muhemmed 'Elî 'Ewnî), Hawar (Kovara Kurdî), Şam, no : 23 (27-7-1933)
- 173 - Lerch, P.I. ; Berich über eine im Auftrage der Historich- Philologischen classe der Kaiserlichen Academie der Wiessench unternommene Reise zu den Krigsge fangenen Kurden in Roslawl, im Gouvernement Smolensk (Petersbourg, 1856), Mélanges Asiatiques, T. II. s : 621-649.
- 174 - Lerch, P.I. ; «Qawxê Nêrib û Siwanî», Hêvî, Paris, no : 3, r : 109-111.
- 175 - «Leza Ma», Ronahî, Zurich, no : 18 (Mart 1976), s : 28-29.
- 176 - «Macerî Silemonî Gince», Hêvî, Paris no : 3 (Seba 1985), r : 107-108.

- 177 - Malmîsanij, Folklorê Ma ra», Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 93-104.
- 178 - Malmîsanij, «Heş», Hêvî (Kovara Kurdî ya Zarokan), Stockholm, no : 4 (Gulan 1981), r : 8-9.
- 179 - Malmîsanij, «19. Yüzyılda Kird (Zaza) Aşiretleri Arasındaki Çatışmalar, Studia Kurdica, Paris, no : 1 (1985).
- 180 - Malmîsanij, «Pîran», Berbang, Stockholm, sal : 3, no : 7 (1984), r : 23.
- 181 - Mamed, «Fistanê Dayka Mi», Dengê Komkar, no : 29 (15-4-1981), r : 11.
- 182 - Merdûx Kurdistanî, Hezretê Ayetullah Şêx Muhemmed ; Tarîxê Kurd û Kurdistan we Tewabî' ya Tarîxê Merdûx, cild : 1, çap : 2, s : 91, 92, 93, 103, 106, 113, 115.
- 183 - Molyneux-Seel, L. ; «Journey in Dersim», Geographical Journal, 44-1 (1914), s : 49-68.
- 184 - Nur, Dr. Rıza ; Türk Tarihi, cilt : 1, İstanbul, 1972.
- 185 - Öztürk, S. ; Tunceli' de Alevilik, İ.Ü.E.F. Sosyoloji Bölümü mezuniyet tezi, 1972. no : 7472.
- 186 - Rıza, Em. P. Kd. Albay M. : Benlik ve Dilbirliğimiz, 2. baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s : 8,13,18,19.
- 187 - Riggs, Rew. Henry H. ; «The Religion of The Dersim Kurds», Missionary Review of the World, vol. 24 (October 1911), New-york, s : 734-744.
- 188 - San, M. Salih ; Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1982, s : 16,18,53,63,65.
- 189 - Say, Ahmet ; Bingöl Hikayeleri
- 190 - Say, Ahmet ; «Göriz'li Mehmet Şerif Efendi», Yarına Doğru (Dergisi), Mart-Nisan 1976, s : 11-20.
- 191 - Semt, F. ; «Lazê de Padîşay be çêne da Şuanî», Kurtuluş Yolu, Köln, no : 8 (Haziran 1985), s : 13. no : 10 (Ağustos 1985), s : 15
- 192 - Silopî, Zinar ; Doza Kurdistan, 1969, s : 87-96,102.
- 193 - Sumer, Prof. Dr. F. ; Oğuzlar, s : 634, 637.
- 194 - Şerefhan, Şerefname (Kürt Tarihi), çev : M.E. Bozarslan, İstanbul, 1971.
- 195 - Şerefxanî Bedlîsî, Şerefnamey Şerefxanî Bedlîsî, wergêrranî : Hejar, Bexdad, Korri Zanyarî Kurd, çapxaney Nu'man, 1973.
- 196 - Şihhesenanlı, Doğan Kılıç ; Mc. Carus ; Minorski ; Kürtlerin Menşei ve Kürt Dili İncelemeleri, İstanbul, Dersim Yayınevi, 1963.
- 197 - Şımaran, Lacey ; «Silom mı êst», Dengê Komkar, no : 18 (Tebax 1980), r : 8.
- 198 - Taneri, Prof. Dr. Aydın ; Türkistanlı Bir Türk Boyu : Kürtler, Genişletilmiş 2. baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1983, s : 5, 17, 41, 143, 145, 155
- 199 - Taş Mustafa ; «Çemişgezek İlçesinin İdari Coğrafyası», Türk İdare Dergisi, 41 (324), 1970, s : 127-142
- 200 - Teko, «Sanika Hêş», Dengê Komkar, no : 44 (15-8-1982), r : 11.
- 201 - Tefîk Efendi, Sainame-î Vilayet-î Diyarbekir, 1883, defa : 11., Sayfa : 116,138.
- 202 - «The faith of the Dersim Kurds», Gelawêj, The Kurdish journal, june 1964, s : 8-10
- 203 - Toker, Metin ; Şeyh Sait ve İsyanı, Ankara, 1968.
- 204 - Uluğ, Naşit Hakkı, Tunceli Medeniyete Açılıyor, 1939.
- 205 - Vakit (yevmî Gazete), İstanbul, Nisan - Mayıs - Haziran - Temmuz - Ağustos - Eylül -1925.
- 206 - «Xelaşayêna Welat», Dengê Komkar, no : 26,27 (15-2-981), r : 7-9 ; No : 28 (15-3-1981), r : 11
- 207 - «Xona Hecî», Hêvî, Paris, no : 3, r : 113
- 208 - Yalçın, Osman ; Elaziğ-Tunceli-Bingöl, İstanbul, 1959.
- 209 - Yamulki, Abdulaziz ; Kürdistan ve Kürt İhtilalleri, cilt : 1, Bağdat, 1947, s : 79.
- 210 - Yavuz, Edip ; Doğ Anadolu'da Dil-Onomastik İlişkileri Üzerine Bir Deneme, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1983.
- 211 - Yavuz, Edip ; Tarih Boyunca Türk Kavimleri.
- 212 - «Zazacada Deyimler», Kızıl Yol, Bobigny (Fransa), no : 3 (1984), s : 49-52.

- 213 - «Zaza», Encyclopedia Universalis, Paris, 1980, volume : 9, p : 721.
- 214 - Zekî, Muhemmed Emîn ; Xulasetu Tarîxe'l-Kurd we Kurdistan, terceme : Muhemmed 'Elî 'Ewnî, cild : 1, Tab' : 2, Bexdad, 1962, s : 46, 316, 320, 368, 395, 40.
- 215 - Zilfî, «Çuxure», Roja Welat (Rojnameya siyasi û çandî ya 15 rojî), Ankara, no : 5 (5 Adar 1978), r : 11.
- 216 - Doğu Anadolu, s : 142.
- 217 - Arif, Ahmed ; «Dagen Nuheter», (17-2-1985), Översättare : Eshat Ayata-Ruth Sylwan, Stockholm, S : 22
- 218 - 'Ay Adlar.», Tarih ve Toplum, Istanbul, no : 7 (Temmuz 1984)
- 219 - Ayre (mecmu'aya Ziwanî), Stokholm, Ser : 1985, no : 1,2 ; 16 r.
- 220 - Baykara, barbaros ; Nefret Köprüsü (Şirzi), 5. baskı, Istanbul, Akyar Yayınları, 1982.
- 221 - Baykara, Barbaros ; Dersim 1938, 2. bskı, Istanbul, Akyar Yayınları, 1982.
- 222 - «Bir Türkümüz Üzerine : Lawika Xidê Alê Ismê», Dengê Komkar, Frankfurt, no : 79 (27-9-1985), r : 15.
- 223 - «Karkerê welatonê Dina Pêro ju Bêl !» (Belavoka Têkoşîn), 1-5-1984, (Awrupa).
- 224 - Orankij, Iosif M.; Les Langues Iraniennes, traduction : Joyce Blau, Paris, 1977, p : 163, 196
- 225 - «Zorla Makale Bastırmanın Yolu Bulundu!..», Barış Dünyası (Dergisi), Istanbul, no : 15 (Haziran 1963), s : 357-358

(کاتی دەلێن شاعیر و نووسەر له گهلهکهیهوه نیزیکه و به
گه و خهلهکهوه پيوهندیداره ، دهبی یهکسر ناوی سی شاعیر
بینین :

فیردهوسی ئییرانی و روستاقیلی گورجی و نهحمهدی خانی کورد)) ۴۹

---

۴۹ هم قسهیهی ی . ئا . ئوربیلی ، یهکم جار ، له گوتاریکدا
که بو پیشکیش کردنی کتیبیک له مهرشاغیری گورجی روستاقیلی
نووسیوی ، بلاو کراوه تهوه . من له وه رگیژانه عارهبی یه
وه رگرتوووه که دوکتور عیزه دین مستهفا رهسول له کتیهکه
خویدا له مهر خانی بلاوی کردوتهوه .
أحمدی خانی ، بغداد ، ۱۹۷۹ آ ص ۸ - ۹ .

گهلی کورد و لانگی به هیز بوون و ته شه نه کردن و بلاو بوونه وهی بیـری
نه ته وایه تی و رزگار یخوازانهی کورد . میر جهلادهت به درخان ، شوره سواری
هه لکه و تووی مهیدانی زمان و کولتور و رۆژنامه گه ری ی کـسـوردی
و نه وهی میرانی بو تان ، سالی ۱۹۲۱ (۲۳۴ سال له پاش کوچی خانی و ۹۴
سال پاش تیکشکانی پاپه رینه گه ی به درخان پاشای باب به گه وهی) له باره ی
خانی یه وه ئاوا ی نووسی :

(مهلاجامی دهه قی مهولانا جهلالوددینی روومی و کتیبای وی "مهسنهوی"
ده گسوتی به :

من چه گویم وصف آن عالیجناب

نیست پیغمبر ، ولی دارد کتـاب

شه پهنه کی بلند و هیژایه و به هر ئاوا یی ل به ژنا مهولانا تیت
دهه قی شه حمدهی خانی و کتیبای "مه موزین" ده ، ب من به ، مروف
دکاره ژی بیتری ژی بیژه . بهلی خانی ژی خودان کتیبه ، لسی خانی
پینه مبهزه ژی (۰۰۰۰۰) ۴۸

راستی به گه ی ئیستا که ای شه و که سانهی له باری خانی یـسنه وه
ده نووسن و له به ره مه کانی ده گۆلنه وه ، وه گوونه ریستیکی لسی هاتووه ، که
بو به لکه جیگه و پایه ی شه حمدهی خانی له شه ده بی کورد و رۆژه لاتیدا ،
قه به کی زانا و ئاکادیمی ی سۆفییتی ی ئاؤربیلی به نمونه بهیننه وه .
ره نگه جیگه ی خۆی بیت شه به شه ی نووسینه که مان هر به و قسه به کۆتایی
پی بـین .

ئاؤربیلی نووسی بووی :

48- Bedorxan, Celadet (Herekol Azizan) : Klasikên me
Hawar, 9 (1941) 33, : R.9.

خانی دهزانی^۶ ته گهر کم و کووربیه کیش له کاره که یدا هه بییت
 هوپه کی شهوه یه زمانی کوردی زور به کار نه هیئراوه و نه بوته زمانی
 نووسین و به تایبته نووسینی داستانیکی وه کوو موم وزین که هه موو
 ری و شوین و بنکه کانی هونه ری داستانی روژهلانی ی تیدا به کار هیئراوه.
 هه ره له بهر شهوه بیگومان، زمانی کوردی هیئنده گوروتین و پوتینسیالی
 نه بوو، هه ره کیش بیویستایه شاکاریکی شهده بی ی بی بنووسی تووشنی
 ده بوو به تووشی سهختی و گیره و کیشه وه .

شه ق میوه ته گهر نه ئابداره کرمانجی به شه و قده ره ل کساره
 شه ق تیفله ته گهر نه نازه نینه نووباره ، قهوی ب من شیرینه
 شه ق میوه ته گهر نه پر له زیزه شه ق تیفله ب من قهوی عهزیزه ۴۶.

مه مو زینی خانی شاکاریکی شهده بی بوو، و خانی خوی، که ده یزانی
 چ کاریکی نووسیوه ، گهلکی بی سهر بهرز بوو . به دا هیئانیکی بی^۷
 وینه ی داده نا ، که له پینا ویدا رهنجی زوری کیشاوه . له گهل شه وه شدا ،
 زور به خونمگرتنه وه داوا ده کات له کم و کووری ی ه کانی چا و بیوشن
 و دلره قانه رهفتاری له گهل نه کهن .

شومید شهوه ژ شه هلی عیرفان شه دی نه کرن ل من چو حهرفان
 ته شنیع نه کن وه کی غه یووران ئیسلح بکن ل من قووران ۴۷.

خانی داستانی مه موزینی بهو هیوا یه نووسی، بییته هوپرا په راندنی
 که له که ی دزی چه و سانه وه و زورداری و له پیناوی ژیا نیکی مسرووف
 ئاسایی و ئازاددا . ته گهرچی خانی به بی شه وه ی چاوی به وه دی هاتنی
 هیواکانی بکه وی، کوچی کرد، به لام هیچ سهیر نی یه ، سه ده ونیویئیک
 دوای خانی، بو تان بوو به مهیدانی راپه رینی ئازادیخوازانسه ی

۴۶ - هه . سه . پ . ل . ل . ۴۳ - ۴۲

۴۷ - هه . سه . پ . ل . ۴۳ .

پیش سرده می خانی و چ پاش سرده می ئەوو تا ئیستاش گه‌لی نووسه روزانا
و هونه رهنده و خه‌لکی لیها تووی کورد به زمانی، گهلانی سرده ستیان نووسیوه
و بهوش کار و بهره مه‌کانیان بووه ته به شیک له زمان و کولتوورو هونه-
ری ئەو گهلانه .

"۴۴"

بفکر ژ عه‌ره ب هه‌تا فه گورجان کرمانجی به بوویه شو بهی بورجان

له‌م به‌یت هه‌دا خانی په‌نجه بو ئەو ناوداره کوردانه درێژ ده‌کات
که له پوژ هه‌لاتی ئیسلامیدا نیویان ده‌ر کردوه و چالاکانه له ژیا نسی
کولتووری گهلانی ئەو ناوچه هه‌دا به شارییان کردوه .

لیستی ناوی ئەو زانا و شاعیره کوردانه له کولتووری ئیسلامیدا
به‌گشتی ها و نه‌شیان کردوه ، که له ئینسیکلۆپیدیای ئیسلامیدا به‌ر چاو
ده‌که‌وی! سه‌ر دێری کورد ، کوردستان) به‌لگه‌یه‌کی پوونی راستی ی ئەو
سرنجی ته‌حمه‌دی خانی به .

ئه‌گه‌ر ئەو راستی به‌ی له سه‌ره‌وه باسمان کرد ، له به‌ر چاو بگرین
ئه‌وسا ده‌زانین خانی چهنده به په‌رۆشه‌وه بووه به زمانی گه‌له‌که‌سه‌ی
بنووسی . خانی خۆی زۆر به شانازی به‌وه باسی ئەوه ده‌کات که مه‌موزینی
به کوردی نووسیوه ، ئه‌گه‌رچی ده‌شزانی له گوێره‌ی زمانی " گهلانی که‌وره "
به‌چا و یکی سووکه‌وه نه‌ما شاده‌کری .

ئه‌ف پوول ئه‌گه‌رچی بی به‌هانه	به‌کروو نه‌ وو ساف و بیبه‌هانه
بی حیل و خورده وو ته‌ مامن	مه‌قبوولی موعامه‌لا عه‌وا من
کرمانجی به ، سرفه ، بیگومانه ،	زیر نینه ببین "سپیده‌مانه" ،
سوفری مه‌یی سوره ، ئاشسکاره	زیف نینه ببین کو "که‌م عیاره" ۵

لای خانی خۆی داستانی مه‌م وزین زۆر خۆشه‌ویست و له به‌ر دلانه
له گه‌ل ئەوشدا ئاگاداری ئەوه‌یه که‌رهنگه به‌لای خه‌لکی دیکه‌وه وانه‌بی .

۴۴ - ۵۵ . سه . پل ۳۳

۴۵ - ۵۵ . سه . پل ۳۷

زمانی گهله‌کە‌ی ببوژینیتە‌وه .

خانی ژ که مالی بی که مالی
 به عینی نه ژ قابیل و خه‌بیری
 مه‌یدانی که مالی دیست خالی
 به لکی ب ته عه‌سوب و عه‌شیری
 حاصل، ژ عیناد شه‌گەر ژ بیداد
 شه‌ف بیدعه‌ته کر خیلانی موعتاد "۴۲"
 هه‌لبژاردنی زمانی کوردی بو نووسین له رۆژگاری خانیدا کارئیکی ئاسایی
 نه‌بوو ، چونکوو زمانی ئایین و خویندن زمانی عاره‌بی بوو ، زمانی
 شه‌ده‌بی " چاک و به‌رز " یشلای عوسمانی‌یه‌کان تورکی بوو ، لای سه‌فه‌وی
 به‌کانیش فارسی . زمانی گه‌لیکی وه‌کوو کورد ، که نه‌ولاتئیکی سه‌ربه‌خوی هه‌بوو ،
 نه پاشایه‌کی هه‌بوو ، و نه له ئایین و خویندن نیشدا به کار ده‌هینرا ،
 به لای خه‌لکه‌وه زۆر گرنگ و بایه‌خدار نه‌بوو ، هه‌روه‌ک نه‌ده‌بووه ریگه‌یه‌کیش
 بو نان په‌یدا کردن و ناو ده‌رکردن و په‌لی به‌رزو خه‌لات وه‌رگرتن له
 کووشکی پادشا و سولتانه‌کاندا .

شه‌گەر خانی بیویستا به له پیناوی مه‌به‌ست و به‌رژه‌وه‌ندی ی تایبه‌
 تی ی خۆیدا نووسینی بکرده‌یه‌ته ریگه‌یه‌ک ، بیگومان ، ده‌یتوانی بنسه
 زمانی تورکی یا فارسی‌بنووسی و به‌و جوژه‌ خوی بگه‌یه‌نیتە ده‌رباری سو-
 لتانی عوسمانی یا کووشکی شاکانی سه‌فه‌وی و خه‌لات و پایه‌ی به‌رز وه‌ریگری
 و به به‌ختیاری بیژی . . . . . به‌لام شه‌و نه‌ک هه‌ر خوی له‌وانه نیژیک نه‌کرده‌وه ،
 به‌لکوو ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل میری جه‌زیره‌شدا ، که میریکی کورد بوو ، له‌پیناوی
 به‌رژه‌وه‌ندی ی گشتی گه‌لی کورد و به‌گرتنی ولاتی کوردستاندا ، هینده‌ره‌ق
 و قسه‌له‌ روو بوو ، که ره‌خنه‌ی لی ده‌گرت و به‌ پیچه‌وانه‌ی ری وشوینی
 داستانێ رۆژ هه‌لاتی شه‌و سه‌رده‌مه‌وه به‌شیکی تایبه‌تی ی بو په‌سنادانی
 ته‌رخان نه‌کسرد .

قه‌لبی مه‌ نه‌ کر قه‌بوولسی حیهله
 قه‌ت بو غه‌ره‌زی نه‌بوو وه‌سیله "۴۳"

دلی خانی قابیل نه‌بوو فیل بکات و ریگه‌ی له پیناوی مه‌به‌ستی خۆیدا
 نه‌گرت به‌ر ، چونکوو دلسۆزی گه‌له‌کە‌ی بوو . ده‌یویست بو گه‌له‌کە‌ی
 بنووسی و زمان و کولتوووری گه‌له‌کە‌ی ببوژینیتە‌وه و بیاریزی . به‌لام چ

۴۲ - هه . سه پ ، ل . ۲۲ .
 ۴۳ - هه . سه پ ، ل . ۲۶ .
 ۷۴

کهی خوی . چیرۆکی مەمی ئالان چیرۆکیکی بە تەواوی کوردی یە و لای هیچ گەلێکی دیکە نیە ، بە پێچەوانەی چیرۆکی دیکە وەکو (شیرین و فەرهاد) یا (لەیل و مەجنون) وە کەلای فارس و تورکیش هەبە و هەر یەکەش بە هەی خوی دەزانی .

خانی کە چیرۆکی مەمی ئالانیسی وەرگرتوو ، زۆر شتی لێ گۆڕینو و خستوو یەتیە خزمەتی بیروبا وەرەکانی خۆیە وە . چیرۆکە فۆلکلۆری یە کە گەلێ لایەنی ئەفسانەیی تێدایە وە کوو ئەوەی بەری زینیان بە شو و لە (جەزیرە) وە گواستۆتە وە بو (یەمەن) ، بەلام خانی هەموو ئەو لایەنانە ی لابر دوو وە جینگە ی روودانی داستانە کە ی کردۆتە شاری جەزیرە ی پیتەختی میرنشینی (بۆتان) و کاتە کە شتی کردۆتە چەند سەدە یە ک لە وە و پیش ، لە سە رده می فەرمانرە وایی میریکدا نیوی (زەینە دین) ی لێ نا وە .

لە چیرۆکە فۆلکلۆری یە کە دا مەم کوری پاشای یە مەنە ، بەلام خانی ئەو رەگەزە ی لێ سە ندوو و تە وە و کردوو یە تی بە گورد . بێ جگە لە سە وە ش ویستوو یە تی لە نیو هەموو داستانەکانی فۆلکلۆری کوردیدا یە کیـک هەلبژیری کە میرو وە زیرو پایتەخت و سوپا و داوو دەزگە ی دە و لە تی تێدا بیـت ، بو وە بیر هینا نە وە ی سە رده میکی میژوو ی کورد کە میرنشینی بۆتان زۆر بە هیتر بوو ، لە لایەکی دیکە شە وە بو ئەوە ی سیروبا وە پری سیاسی خوی لە مەر ئیو ی دە و لەت و چۆنا بە تی پاشا یە کی گورد پێشان بەدات .

لە داستانێ مەم و زین دا ، خانی زۆر بە وردی و وردە کاری گەلێ روخسارو لایەنی کۆمەلێ کورده واری و پێنە کیشا وە : ئا هەنگ گێران لە جەزنی نە و روژ دا ، را و کردن ، چۆرەکانی چەک ، جل و بەرگ و خشل ، ری و شوینی خوان و خواردن و خواردنە وە ی چۆرا چۆر ، پارە ، بیژشکی و داو و دەرمان ، جادووگەری ، ژن هینان و نە پیتی خوازینی و زە ما وە نـدو تە نانەت شە و ی یە کە می بووک و زاوا ، خانوو و بەرە و ئامیری بنیاسنان ، مووزیکی کوردی و مردن و شیوین و ناشتن . . . . هـتـد .

کاریکی زۆر گرنگ و بایە خدارو هیژای خانی ئەوە یە داستانێ مەم و زینێ بە زمانی کوردی نووسی ، نە ک بە عەرەبی و فارسی و تورکی کە باشی دە زانین و دە ی توانی بەر هە مەکانی خوی بە یە کیکیان بنووسی . خانی کە بە کوردی داستانە کە یی نووسیو ، ئا مانجی ئە وە بوو کولتوو رو

خست (خانی سالی ۱۶۹۴ یا ۱۶۹۵ له نووسینی مه موزین بوته وه). شـهـو ساکه هیشتا ههستی نه ته وایه تی، به گویره ی واتای سیاسی ی زارا وه کسه ، لای گهلانی رۆژ ههلانی ئیسلامی پهیدا نه بوو بوو. له وسهر ده مه دا خه لکی به گشتی ، ته نها گوپرایه ل و ملکه چی ئایین بوون به هه موو ده زگا - کانیه وه (ئیسلام به ههردوو به شه کانیه وه ، شیعه و سوننه) و یانیش خیل (خیلیه تی) به داوو ده زگا سه ره تایی په کانیه وه، خانی بیرو باوهری نه ته وایه تی و ده ولته تی نه ته وایه تی له کۆتایی سه ده ی هه فده دا ، له مه م و زینی خۆیدا باس کردوو، به لام میلله تانی دیکه ی رۆژ ههلانی نیوه راست له نیوه راست یا له کۆتایی سه ده ی نۆزده دا بیر و باوهری ئاوا یان لا پهیدا بوو، شه ویش له وکاته دا بوو که په باوه نسه خۆشه که (ئیمپراتوری ی وه سمانی) له سه ره مه رگدا بوو. له و ده مه دا بزوتنه وه ی ئازا دیخوازانه ی نه ته وایه تی له پیناوی دامه زرانده نی ده ولته تی نه ته وایه تیدا له نیو گهلانی ئیمپراتوری وه سمانیدا دهستی پئی کرد.

پیا و ده توانی بیژی شه و بیر و باوهری دیتنانه ی شه حمده ی خانی له داستانی مه موزینی خۆیدا پیشکه شی کردن، تیکرا ، شه و باوهره پیک دینن که هه موو نه ته وه یه ک مافی شه وه ی هه به ده ولته تیکی سه ره به خـسـو دامه زرینی و برپاری کارو بارو حکومه تی خوی بدات . شه م باوهره له ده ستیکی سه ده ی بیسته مدانیو نرا مافی دیاری کردنی چاره نووس.

خانی به شیوه ی جوړ به جوړ بو هوشیار کردنه وه ی که له سه کده ی تیکر شاه ، بو شه وه ی میژووی خویان فیڕ بین و نرخ ی زمانه کوردی په که ی خویان بزانتن و له وه بگهن که گه لیک ی خاوه ن شارستانیتین و خۆ به کورد زانینیان پئی شووره یی نه بیته . شه و هه موو ته مانه ی به ههنگاوی زانیوه بو شه وه ی کورد بکه ونه بیر کردنه وه له وه ی که شه وانیش گه لیک ی سه ره به خۆنو له گهلانی دیکه که متر نین و شهیدی بوچی ده بی ژیرده سته ی گهلانی دیکه بن و بوچی خویان خاوه نی خویان نه بنو کاروباری خویان نه بن به ریـئـوه .

په که م پله ی شه م هه ولدانه ی به وه ده ست پئی کردوو که چیرۆکه یی (مه می ئالان) ی فولکلوری هه لبژاردوو و کردوو په تی به بنا خه ی داستانه

لهووه دایه که کورد ببن به خاوه نی ده ولته تی تایبه تی خویان، ولاتیکی
وا که خویان (پاشایه کی کورد) بیبه ن به ریوه .

۳- بیری له بارو دوخی سهرده مه که ی خوی و له پاشه پروژیـش
کرده وه . شه گهرچی خانی پیانوکی خواپه رست و به ثایین بوو ، به لام ههرگیز
بهو به رسیقانه ی باوه ره ثایینی یه که ی ده یان دایه ده سته وه ، قاییل
نه ده بوو ، و دلی ثاوی نه ده خوارده وه .

۴- په نجه ی بو شه و راستی به دریژ کرد که هو ی پاشه که وتنی گه لی
کورد شه وه به دهره تانی پیشکه وتنی لی براوه و ژیرده سته به ، ده ناکورد
گه لیک ی ژازا و قاره مانو چا و تی ره . میژووی گه له که ی هه میسه تزی بووه
له نموونه ی پاله وانی . ژوبالی ژیر ده ستیش له گهردنی ده سته لاتـدار
و فه رمانداران دایه ، نه که هژاران ، چونکوو میرو ده سته لاتداران به
دلسوژی خه باتیان بو دامه زران دنی ده ولته تیکی کوردی نه ده کرد ، به لیکوو
به رژه وه ندی تایبه تی خویان یان به لاوه له بهر ژه وه ندی گه له که یان پی
گرنگتر بوو . ته نانه ت هیندیکیان ثا ماده ش بوون ، دژی به کدی ، ده گه ل
داگیر که ران دا ده ست تیکه لاو بکه ن .

۵- ریگه ی رزگاری و سهر به خویش ، به و پی به ، به لای خانی به وه
ثا شکرا بوو : به گرتن ، به کار هیئانی هیز ، چاکه .

شه و پینج خاله هیلی بنه رته تی شه و باوه رانه پیک دینن که ده توانین
نیوی بنیین : پرؤگرامی خانی له مه ر دوژی نه ته وایه تی کورد .

لیره دا شایانی بایه خ پیدان و باسکردنه که بگوتری خانی له
کات و سهرده میکی زوودا بیرو باوه ره کانی خوی له مه ر کوردایه تی ریک -

یا به کار هیئانی هیژ. له ههلبژاردنی نوینهری ئەم دوو جۆره بـیـر کردنهوهیهدا خانی زیرهکانه تاجدین و عارفی بهکار هیئاوه، تاجدین براگهورهیهو نموونهی نهوهیهک و بیرکردنهوهیهکی کۆنه که بهزمانی سیاسی ئەمرودهئی نیوی (کۆنسه رقاتیفی) ئی بنری، بهلام عارفی برا بچکوله نوینهری نهوهیهکی لاوو خۆرت و دلگهرمهکه به شیوهییکـی رادیکال و شوژشگیرانه بیر دهکاتهوه. خانی خۆی ئەوه نادرکینئیلایهنـی کی دهگری، بهلام شهگهه شهومان لهبیر بیته که له کۆمهلی کوردهواری دا برای بچووک گوئ رایهلی براگهورهیهو ریزی دهگری و براگهوره له کارو باری گرنگدا بریار دههات و قسهی دهیخوا، شهوجا بوومان دهردهکهـ. وی خانی بهراشکاووی و به دل لایهنگری کئییهو کامه ههلوئستی لا پهسهنده. تاجدین خهبرابرای گوه کر موحهکم د دلی خوهدابجیه کر "۴۱"

ئیمه دهتوانین ههنگاوهکانی خانی بو فورموله کردنو پیک هیئانی بیرو باوهرهکانی خۆی لهمهه کوردایهتی، لهم چهند خالسهی خوارهوهدا به کورتی نیشان بدهین :

- ۱- رهوش وههل ومهرجی کوردستانی ئی کردهوهو ئەوهی پیشان داکه هۆی ههههگهورهی کویرهوههرو باشکهنوتنی کوردان ئەوهیه ئیمپراتۆرییهـکانی عوسمانی وسهفهوی ولاتهکهیان داگیر کردووه.
- ۲- ئەوهی خسته روو که چاره سهرو شهلتەر ناتیقی شه و باره

عارف وهه گوته روسته می زال:
بی جهنگ و جیدال و بی تهسه وور
ئهف مه عره که نابتن ب دیوان
یا قهنج شه وه شه سبه سواربین
چارانه وو جهوشه نان د بهر کین
گورزان بههژین، رمان ببازیین
یا دی ب کوتهک مه می خوه بهرد یین

"ئهف شه مر ب من مه حاله بی قال،
قهت قی شوغلی مه که شه سه وور
شه مانه وو سو بجه سه حنی مه میدان،
ههرسی ب سیلاح و کارو باربین
زه ندانه وو مه خه ران ل سه رکین
ئهف رهنگه مه می ژ میر بخوازیین،
یا جمله ب مه ردی سه رب ده ردین" ۳۹

خانی لیره دا سه ره رای شه وهی به مانای راسته و خوئی وشه وینهی
شه رگه یهک ده کیشی؛ سوارو چهک و چه کدارو مه سه له یه کی ره وا کسه
جهنگا وه ره کان له پیناوی دا شه مادهن خویمان بهخت بکهن، موزیکی وشه ش
ده خاته خزمه تی وینه که وه، وه کوو بلئی شه مه شه سووق و که ره نایه بیست،
که جاران له شه ری کلاسیک دا به کار ده برا. کاشی که پیاو شه به یته
ده خوینیته وه به راستی وا هه ست ده کات گورز راده وه شینرین و تیر
ده ها و نیرین:

گورزان بههژین، رمان ببازیین
ئهف رهنگه مه می ژ میر بخوازیین.
له پاش شه مه وینه یه کی دیکه ی کاریگه رو به هیز دینیته وه:

کاشی شه جلی وسا بگیرین
ته شبیهی حه بان سه ران بهیرین: ۴۰
گوت و بیژی نیوان تاجدین و عارفه به راورد کردنه له نیوان دوو
جوړی جیاوازی بیرکردنه وه دوو لوجیکدا: تکا کردن و پارانه وه، یا

۳۹ - هه . سه . ل . ل . ۱۴۷ - ۱۴۶ .

۴۰ - هه . سه . ل . ل . ۱۴۷ .

خانی ههل ده قوزیته وه و ئه م باسه ده کاته ماسکیک بو ده برپینی
 با وه ره سیاسی به کانی خوی له مهر خه بات کردن له پیناوی ئازادیدا و به
 کار هیتانی هیز. له نیوان تاجدین و عارفی برایدا گوت و بیستژیبک
 روو ده دا له باره ی ئه وه وه کامه ریگه بگرته به رو بو بهردانی مه م
 چی بکن باشه . تاجدین لایه نگری ئه وه یه بچنه لای میرو تکای بهرداشی
 مه می لای بکن و دا وای لای بکن لای خوش بیست. به لام عارف له و با وه ره —
 دایه که کاریکی ئاوا هه رگیز به بی شهر و به یه کدا هاتن ناکری و سهر
 ناگری. ئه ولهم باره یه وه دیتنیکی زور روون و ئاشکرای هه یه و ده لای
 ئه م کاره له دیوانی میر دا نا، به لکوو له مهیدانی شهر دا چاره سهر
 ده کری و به لایه کدا ده که وی. خانی به زمانی عارفه وه نه خشی شه ری
 رزگار یخوازی ده کیشی، شه ری له پیناوی مه سه له و دوزیکی ره وادا که
 پیاوتیدا یا سهر ده که وی، یانیش پاله وانانه سهری داده نی.

دهردی ستییی خه یالی زین بوو   تاجدین ژ خه ما مه می وه دین بوو
 ههر له حزه دگهل بران بشه ربوو   قه سدا د دلی وی ئه ف خه بهر بوو:
 رابته ب غه زه ب بچته پیش میسر   داخواز بکته مه می ب ته قسیر
 چاره ک بچتن مه می رجا کهت   سووچ و گونه هی مه می تکا کهت،
 دامیر ژ ویرا برایی سه رده ت   یا ئه ف سه رو مالی تی ب ده رده^{۳۸}
 ئه سه دیتنی تاجدین بوو که ده یویست بچیته لای میرو تکا له میر
 بکات به ری بدات. لوجیکی تاجدین لوجیکی هیمنی و گفت و گو یه، بی ئه وه ی
 هیزیک هه بیست سه رکه وتنی بو ده سته بهر بکات. به لام، به پیچه وانای ئه وه وه
 عارف با وه ری به خورتی و هیز هه بوو :

بیجگه له یه کگرتن، خانی مهرجی دیکه شو سهرکه وتن و رزگار۔
 بوون داده نی، له م بوواره دا تاقیکردنه وه کانی میژووی کومهلگسه
 مرؤفایه تی ده کاته بنا خه ی باوه رپه کانی خوئی بو دا مه زانندی ده ولتسه ت،
 خانی وابیر ده کاته وه ،ده بی پیا و ده ست بداته شیرو هیز به کار بینئی ،
 بو ئه وه ی مافی خوئی ده سته بهر بکات، خانی شه مه به نفیسه کی تاقیکردنه وه ی
 دیروک داده نی، مهرجی سپه میثی چاکه به (ئیحسان)، که به لای منه وه تا
 راده په ک ته ماوی په ، خانی (هیژ) ده خاته پیش چاکه وه ، چونکوو ئه و ده زانی
 و له و باوه ره دایه چاکه به کی قه لس ولاواز له جیهانیکدا که هیژ و خورتنی
 داگیری کردوو وه ده یبا به ریوه ،نا توانی بژی و خوئی بیاریزی،
 خانی ده بیژی :

ههرچی بره شیرى ده ستى هيممه ت	زه بت کر ژ خوهر ا ب ميري ده ولت
له ورا کو جيهان وه کى عهرووسه	وى حوکمى د ده ستى شيرى رووسه
لى عهقدو سىداق و مه هروکابین	لوتف و کهره من، عهتاوو به شين
پرسى ژ دنى من ئه و ب حیکمه ت :	"مه هراته چى؟" گوته من کو: "هيممه ت"
حاسل کو دنى بشير وئیحسان	ته سخیر دبت ژ بوى ئینسان " ۳۲ "

شه گهرچى خانی زوربه ی سیر و باوه رپه کانی خوئی له مهر کوردایه تی
 و پرنسیپه کانی و ئاسۆ گه شه کردن و پیشکوه تنی ، به شیوه بیکی راسته و
 خو ، له دیباچه ی مەم و زین دا ده برپوه ، به لام ئه و هر سه رتا پیی
 داستانه که ی له پیناوی ده برپینی ئه و باوه رانه دا نووسیوه و مەم وزینی
 کردوته بیانوو بو وینه کیشانی خەمی دلئی خوئی به شی چل و شه مینسی
 داستانی مەم وزین په کیکه له به هیژ ترین و گرتترین به شه کانی داستانه
 که ، له و به شه دا خانی باسی ئه وه ده کات که پاش ئه وه ی میری جه زیـره
 به وه ی زانی مەم جه زی له شازاده (زین) ی خوشکیستی ، مەم ده خاته
 زیندانه وه .

تاجدینی دوستی گیانی به گیانی ی مەم و براکانی ده که ونه پلان دانان
 بو رزگار کردن و بهردانی مەم .

دهمینیتهوه . خانی زور چاک هایداری شهوه بوو که کورد له کاره ساتیکی زور گهورهدا دهژی و ولاتهکی بوته ویرانه و گهلهکی ژیردهستهوبه زیوو سه شوژی بهرهستی تورک و فارسه ؛ له بهر شهوه ، له همبه ره شهوه رهوشه شهگر کورد په کبگری ، له وهیه هم موشت به پیچه وانه وه بیت ؛ شهوده م کورد هینده خورت و به هیز دهبن ، که میلله تانی دیکه ده که ونه ژیر ده ستیان هوه .

گهر دی هه بوویا مه شیتتیا فاکه	ئیکرا بکرا مه شینقی ساداک
رووم و عه ره ب و عه جه م ته مامی	هه میان ژ مه را دکر خولامی
ته کمیل دکر مه دین وده ولست	ته حسیل دکر مه عیلم و حیکمهت " ۳۵ "

میژووی بزوتنه وهی رزگار یخوازان هی کورد ، پره له نموونه ی گهوره گهوره و زیندوو له باره ی شهوه وه که گیانی خیلایه تی و دوو به ره کی چ زیانیکی کوشنده ی له و خباته داوه و بوته هو ی به ثامانج نه گه یشتن .

خانی له کوتایی سده ی هه فده دا شه و راستی به ی به روونی ده بینی . نیزیکه ی سده و نیویک پاش شهوه ، کومه لئ را به ریانی نه ته وایه تسی و رزگار یخوازان دهستی پی کرد ، بی شهوه ی نا واته کانیان وه دی بینسن .

که ندال له م رووه وه ده نووسی : ((واپی ده چی خیلایه تی کوسپی سهره کی ی سهر پیگه ی پیدا بوونی ههست و هو شی نه ته وایه تی بووی : ته نانه ت ئایینیش که زور به خورتی ملی گه لی کوردی گرتبوو ، ته نی به کی له شه نجامه کانی خوړسکی بوو . شیمه باوهر ده که یین ههر شه سیمایه سه شیوه ییکی سهره کی هو ی شکانی نیزیکه ی هه موو شه وه موو سهر هه لاندان و راهه ریانه بوو که له سهره تای سده ی نوژده دا روویان دا و ده یانو بیت ده وله تیکی کوردی سهر به خو و به کگرتوو دامه زرینن و له شه نجامیشدا به هو ی خیانه ت و گوژینی لایه نگیری و دا به شوونی نیوان کوردان و بیرو باوهری خیلایه تی به وه هه ره سیان هینا)) " ۳۶ "

ههـ لو مەرگی ئەودەمە بەم شیوەیەشی دەکاتەوێ : ((لە ماوەی نیوان -
سالی ١٥١٤ و نیوەی دووھەمی چەرخی نۆژدەدا چەند میرنشینیکی کورد
دامەزران کە ھەر کامیکیان لە چوار چۆیەئیمپەرآتۆری عوسمانی، بیان
ئێران دا خاوەنی چەشنەسەربەخۆیی بەک بوون، تەنانەت ھیندیکیان ھەم
لە گەڵ شای ئێران و ھەم لە گەڵ سولتانی عوسمانی پێوەندیان ھەبوو.))

دکتور قاسملو پاشان لە سەری دەروا و دەلی : ((نەک ھەر دەرەبەگە -
کان، بە لکوو بنەمالە پادشاییەکان و میرنشینەکانی کوردیش ھەرچەندە
چەشنە سەربەخۆیی بەکیان ھەبوو، بەلام لە ناو خۆیان دا یەک نەبوون
و ھەمیشە پیکەو شەپرو کێشەیان بوو، زۆر جار واری دەکەوت کە بۆشەری
بەکتر داوایارمەتی لە شای ئێران یا سولتانی عوسمانی بکەن.)) " ٣٣ "

ئەم شەپرو شۆر و ناکوکییەیی نیوان میرو سەرەک خیلەکان گەرە -
ترین لەمپەر و رێگر بوو لە بەر دەم یەگگرتنی گەلی کورددا .

کەندال ، کە نووسەریکی کوردی ئەم دەمەییە ، دەنوسی : ((میرەکانی
کورد ، کە گەلی جار ئاسۆی بەر چاویان لە سنووری خۆیان بە ولایەتی پەری
نەدەکرد، ئەوھیان سەلماند کە ناتوانن گەلەکیان لە ژبێتاکە دەستەلاتیکی
نیوەندیان بەک بخەن . شەپرو شۆر لە سەر سەردەستی و خولە پیش گرتن، کە
پەتای فیودالیزم ، کردبوونی بە گز یەکدیدا .)) " ٣٤ "

لە کاتی فەقییەتیدا و لەو دەمانەشدا کە مەلا بوو، خانسی زۆر
ناوچە و دەقەری کوردستان گەرا بوو، و شارەزایی بەکی باشی لە مەر دوخ
و ھەل و مەرگی کۆمەلایەتی و سیاسی و ولایەتە کەیی ھەبوو، دەیزانی بەسی
بەگرتن و بەبی خەباتیکی یەگگرتوو ، گەلی کورد ھەروا بە ژبێر دەستی

33- Ghassemlou, A.R: kurdistan and the kurds,
Prague 1965 , P, 37.

34- Chaliand, Gerard (ed): People without a country ,
London, Zed press, 1980, P. 23.

خانی پاساوی ئەم راستیە تالە بەو دەداتەوێ که کورد هەمیشە
ئازا و سەر بەرز بوون و هەر لە بەر ئەوێش نایانەوی منەتبار و چا و
لە دەستی تەنانەت یەکدیش بن و لە گەل یەکدی رێک ناکهون .

هەندی ژ شەجاعتی غەییوورن   ئەو چەند ژ مننەتی نەفوورن
ئەف غیرەت و ئەف عولووی هیمەت   بوو مانبعی حەملی باری مننەت
لەو پیکفە هەمیشە بی تفاقن   داخیم ب تەمەرود و شیقاقن "۳۲"

ئەگەرچی پاسبانەکانی خانی راستیەکی زۆری تێدایە و سايکۆلۆ-
ژی کۆمەڵی کوردەواری، بەشیوەیێکی زیرەکانەپیشان دەدات بەلام، ویرای
ئەوێش هینزیکێ زۆری قاییل کردنی تێدانیە .

* * * * *

خانی لە ئەنجامی لیکدانەوێ و بیر کردنەوێدا لە ئەنجامی
شیکردنەوێ رەوێی ولاتەکیدای ، بۆ چارەسەرێک دەگەرا و دەیویست رێگە-
یەک دەست نیشان بکات بۆ گەیشتن بەو پاشە رۆژەیی خەونی پێوە دەبینی .

لەسە دەی شازدەو هەفدەدا ، لە کوردستاندا کۆمەڵی میرنشینی
نیوچەسەر بەخۆ هەبوون . عوسمانی یەکان و سەفەوی یەکان رۆلیکی گەورە-
یان هەبوولە پەیدا کردن و دامەزراندنی ئەو جورە میرنشینانەدا .

هەر خێلیک و هۆزیک، یا هەر کۆمەڵە تیرەییەکی میرنشینیکی تاییەکی
بوون بۆ خۆیان . مێرو دەستەلاتزارەکان کە هەموو فێودالی گەورە و سەرۆک
خێل بوون ، دژی یەکتری بوون و بۆ لاوازکردنی میرەکانی دیکە و بەهینز
کردنی پایەیی خۆیان و فراوان کردنی سنووری دەستەلاتیان هەمیشە دژی
یەکدی لە شەر دابوون و خۆیان لە سولتان و (بابی عالی) نیزیکی
دەکردەوێ بۆ وەرکردنی پلە و پایەیی زۆرترو لێدانی بەرانبەرەکانیان .
دکتور ئەورەحمانی قاسملو لە کتێبی "کوردستان و کورد" ی خۆی-
دا

هه‌ل و مه‌رج و ره‌وشی چه‌وسان‌دنه‌وه‌و ده‌مکوت‌کردن له‌ کوردستاندا ، له‌ کوندا و ئیستاش ، رۆلێکی به‌کجار مه‌زن و کاریگه‌ری له‌وه‌دا هه‌یه‌ که‌ کورد په‌نا ده‌به‌نه‌ به‌ر کاردان‌ه‌وه‌ی سایکۆلۆژی ی ئاوه‌ها .

خانیش له‌تا و کاره‌ساتی ره‌وشی سه‌رده‌می خۆیدا هه‌یندی‌جار په‌نجه‌بو ژا به‌ردووی پا له‌وانانه‌ی گه‌له‌که‌ی درێژه‌کات

وان گرت بشیر شه‌ه‌ری شوهرت ته‌سخیر کرن بیلادی هه‌مممه‌ت
هه‌رمیره‌کی وان ب به‌زلی جاتمه‌م هه‌ر میره‌کی وان به‌ره‌زمی روسته‌م^{۳۰}

من وای سو ده‌چم که‌خانی له‌و به‌یته‌دا ده‌یه‌ه‌وی سه‌رده‌می میکی میژووی کوردو نلوداریکی کورد وه‌بیر بینیته‌وه ، که‌ له‌ میژووی ئیسلام و رۆژ— هه‌لاتدا بایه‌میکی به‌کجار زۆری هه‌یه ، مه‌به‌ستمان رۆلی سه‌رکرده‌ی کوردی موسلمان (سه‌لاحه‌ددینی شه‌یووبی) یه " ۵۸۹/۱۱۹۳-۵۳۲/۱۱۳۸ " له‌شکاندنسی خاچه‌رسته‌کاندا و دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی شه‌یووبی ، که‌ له‌میسرو سووریا و به‌مه‌ندا فه‌رمانه‌وا بوون .

هه‌روه‌ها له‌ میژووی نیزیکی کوردیشدا ، هه‌یزه‌کانی کورد ، که‌ له‌کوران هه‌و و تیره‌ی میرنشینه‌کانی کورد پیک هه‌ا تبوون ، هه‌یزی بنچینه‌یی بوون که‌ سه‌رکه‌وتنیا ن بو عوسمانی به‌کان له‌شه‌ری دژی سه‌فه‌وی یاندا ده‌سته‌به‌رکرد .

جوامیری و هه‌مممه‌ت و سه‌خاوه‌ت میرینی و غیره‌ت و جه‌لاده‌ت
شه‌وخه‌تمه‌ ژ بو قه‌بیلی شه‌کراد وان دانه‌ بشیرو هه‌مممه‌تی داد " ۳۱ "

گیاشی نه‌ته‌وه‌ په‌رستانه‌ی خانی ، هه‌رگیز شه‌وه‌ی له‌ بیر ناباته‌وه که‌ گه‌له‌که‌ی به‌وه‌ ناوبانگی ده‌رکردوه‌ که‌ هه‌میشه‌ جیا وازیان تیدا په‌ و نا کۆک و پارچه‌ پارچه‌ن و به‌ده‌گمه‌ن ده‌توانن له‌ نیو خۆیاندا ریک بگه‌ون و به‌ک بگرن . شه‌وی راستی بیت شه‌مه‌ش دیاره‌یه‌کی گرنگی و سه‌رنج پراکیشی بزووتنه‌وه‌ی رزگاریخوازانه‌ی کورد له‌ پا به‌ردوو و ئیستاشدا په‌ .

۳۰ - هه . سه . پ ، ل ۲۳

۳۱ - هه . سه . پ ، ل ۳۴ - ۳۳

نیزیکی ی بیرو با وه پری خانی له جه بریه کانه وه ، ههرگیز وای لی ناکات
 پاشه روژیش ملکه چی بیرو با وه ره کانی شه وان بکات ، به لکوو ته ماشای
 کوته لی کورده واری ده کات وچاوی هیوا ده برپته گله که ی ، ههرچه نه ده
 ره وشی گله که ی ههرگیز باشنی یه ونموونه ی پاشکه وتنه ، به لام ده زانی
 شه دوکوتنه بیتوانایی کورد نا گه یینی ، به لکوو شه ناجمی راسته و خوئی
 ژیر دهستی و به نه زانی هیشتنه وه یه ، شه ناجمی دابه شوونی ولاته که یانه ،
 به راستی شه بیره بنا خه ییکی گرنه و ستوونیکی هیژای په یامی خانی یه ،
 کسه داستانی مه و زینی بوئی ترخان کردووه . " پرسیدبنا غمو
 بنیاتی ، شه کو شه حمده ی خانی د پوئیم خوه دا گوته و نه قشانده
 و رازانده ، شه پرسن ، کو شه دبیره پاشکه تن و پاشدماینه
 مه ده نییه : کوردان ژ پارکرنو به شکرنا ئا خا اته ، ژ تونه بووناده ولته تا
 وانه ، ژ بی تفاقیا کوردان و قه بیلیدوانه " . ۲۸

کرمانج نه پر د بی که مالسن   شه ما د یه تیم و بی مه جالسن
 بیلجومه نه جاهیل و نه زانن   به لکی د سه فیل و بی خودانن " ۲۹"
 شه گهر ژیر دهسته یی تا وانیش بیت ، شه و تا وانه ، به لای خانی یه وه ، لسه
 شه ستوینا و دارو حاکمو شه میره کاندایه ، به کورتی شه وانه یه دهسته لاتیان
 به دهسته وه یه ، نه ک شاعیر و هه ژاران .

دیارده یه کی ههره ئا شکرای بزوتنه وه ی ئا زادیخواز نه ی گه لی کورد ،
 له کوته وه و تائیش تاش ، شه وه یه تا راده یه کی زور خوئی به میژووی دیرینه ی
 گه لی کورده وه گری دا وه و کردوویه تی به کوله که یه کی به هیژبو به ره و پشه وه
 چوون و پریگه خوئ کردن بو دروو ستکردنی پاشه روز . شه دیارده یه
 بیگومان ، هیندی جار ده بیته هوئی په یدا بوونی خه یال و فنه تازی و شیکه ل
 بوونی ده گه ل (ئیستا) دا ، ههروه ک ده شبیته هوئی فره رویشتن له ترخاندرنو
 و هه لسه نگاندنی شه و رابردووه دا . به دا خه وه که م جار خه باتکارانی پریگه ی
 رزگاری کوردستان پی له م راستی یه ده نیین ، به لام ، دیسانیش به دا خه وه ، له
 لاییکی دیکه وه دوسته کانی کوردو دوزی گه لی کوردیش به هوئی شه وه وه که
 ره نگه به ته و اوئی له ره وشی پر له ترا جیدای ئیستای کوردنا گه ن ، تیگه -
 یشتن و وینه ییکی چه وت و هه رده گرنو ده یکه نه بنا خه یو لیکداننسه وه و
 هه لویتیش .

۲۸- رو دینکو ، هه . سه . ل ، ۹ (سه ره تا له لای راستی کتیبه که را .)

۲۹- هه . سه . به . ل ، ۳۲

ساقی ، تو ژ بو خودی کهره م که
دا جام ب مہی جیہاننوما بست
دا کشف ببت لبر مه نه حوال
ئیدباری مه وا گیہا که مالی
یا ہر وہہ دی ل ئیستیوا بت
قہت مومکینہ نه فژ چہرخی لہو لہب
بہختی مہژ بو مہرا بیت یار

یہک جور عہی مہی دجا می جہم کہہ
ہدرچی مہ شیرادہ یہ خویا بست
کانی دبتن مویہ سہرئیق بال؟
ٹایا بوویہ قابیلی زہ والی؟
ہدتا وہ کوو دہور مونته ہا بست؟
تالیع بیتن ژ بو مہ کہ وکعب
جارہک بیتن ژ خواب ہشیار "۲۴"

خانی وہ کوو مروٹیکی خواپہرست و ٹاییندار ، بو شوہی و ہرامیکی
دہستگیر بیٹہ ، زور جار دہ گہر پتہ وہ بو لای سہرچا وہ فلسفہ پیسی
و ٹایینی یہ کہی ، بہلام شو خواپہرستیکی چا و لیکرو بیہوش نیسیہ ،
ہدروا زووش مل بہ ہدمووشت نادا تہ بہ لکوو ہدمووشتی دہ خاتہ ہردہم پر۔
سیار و لیپرسینہ وہ و دہیہ وی لوژیک و یاسایہک بو روودا وو دیار دہ کانی
ژبان بہگشتی و ژبانی کو مہ لہ کہی خویدوزیتہ وہ و ہدروہا شتی بکات
بوچی گہلہ کہی لہو بارہ دا دہ ژبت .

نہز مامہ د حکمہ تا خودیدا
ٹا یا بچ وہ جہی مانہ مہ حرووم؟
کرمانج د دہ ولہ تا دنیسیہ
بیلجوملہ ژ بو چی بوونہ مہ حکووم "۲۵"
بیرو باوہری ٹایینی ی خانی گہلی جار پالی پیوہدہنی ہوی دوا کہوتنی
گہلہ کہی بخانہ سہر ویستی خودا .

نہمما ژ نہزل خودی وہ ساکر
نہوبہ پتہ بو شوہمان دہ بات ، وابہر بکہینہ وہ ، باوہرہ کانی خانی، ہہر۔
نہبی لہو سہردہ مہ دا کہ پیشگوشتنی مہم وزینی نویسویہ ، لہ باوہری (جہوی
یہکان) ہوہ ، کہ باوہریان بہ (جہبریہت) یا جہسریسم بوو، نیژیک بووہ "۲۶"

۲۴- ہہ . سہ . پال ۳۱-۳۰

۲۵- ہہ . سہ . پال ۳۳

۲۶- ہہ سہ . پال ۳۴

۲۷- جہبریہ ، یا موجیبرہ ، نیویکہ ناہزانی کہسانی پیوہیان دہنان
کہ گو پیرہوی باوہری جہرن ، کہدہلی شوہی رفتار و کردار دہ کات
خودا خوہتی نہک مروٹ (E . I . 2)

خانی کاتی بیر له وه دهکاته وه کوردیش " خودان "ی خوئی هه بیست
 وینه ی پاشایهک له میشکی خویدا ده کیشی که زانست وه هونه رو هه لیه ست
 به کورتی ژبانی کولتووری و زانستی ، به لایه وه هیژا و گرنگ بیست
 و نرخی پی بدا . پاشایهک بیست ، خوینه وارو روونا کبیریکی گه وره ی وه کوو
 خانی و بتوانی له سایه دا رۆلی خوئی ببینی و هونه ری گه له که ی پیش بخت
 و که له پوور و رابردووی ببووژینیته وه . خانی له م خه یال و وینه کیشانه ی
 پاشایهکی کورددا ، به باوه ری . د . عیزه دین ره سوول ، له لایه ن دوو فیه له -
 سووفه وه کاری تی کراوه : شه فلاتوون و فارابی ، که هه ردوو بو فرمانه -
 وای چاک مه رجی شه وه یان دانا وه فیه له سووف و ژیر بیست . " ۲۲ "

گه ردی هه بوویا مه ژی خودانهک	عالی که ره مهک ، له تیغه دانهک ،
عیلمو هونه رو که مال و ئیزعان	شیر و غه زهل و کیتاب و دیوان
شه فجنس ببوویا ل باوی مه عمول	شه فنه قد ببوویا ل باوی مه قبول
من دی عه له ما کهلامی مه وزوون	عالی بکرا ل بانی گه ردوون ،
بینا فه روحا مه لی جه زیـری	پی جه ی بکرا عه لی جه ریـری ،
که یفهک وه بدا فه قیه ی ته یران	هه تتاب شه به د بمایی جه یران " ۲۳ "

له ساتیکی راما ن و بیر کردنه وه ی سو فی یانه دا خانی بیر له پاشه
 رۆژی گه ل و ولاته که ی دهکاته وه وه ده یه وی تی بگات پاشه رۆژ چۆن ده بی
 شه و ره وش و هه ل و مه رجی کورد له و رۆژه دا تیدا ده ژیا ، زۆر تالو جه -
 رگبر و به دبه ختانه بوو .
 هه موو شتیک هه ر گه شه دهکات تا دهکات له لووتکه ، تا دهکاته تروپـک
 و پله ی (ته وای) ...
 به لام پاش شه وه گو رانیکی چۆنا یه تی ده ست پی دهکات شه گه ر و ابیست ، خو
 ده بی به دبه ختی و چاره ره شی و کویره وه ری کوردیش بیر پته وه وه هه سساره ی
 به خت و پاشه رۆژی رووناک ده که ویت .

۲۲ - رسوول ، المصدر السابق ، ص ۱۵۰

۲۳ - رۆدینسکو ، هه . سه . ل . ۲۶-۲۵

خانی جاریکی دیکه ش ده گه ریته وه سه ر ئه م بیره وه به جوزیکی دیکه

ده یلیته وه :

نه قدی مه مه بیژه " که مبه هایه " بی سکه یی شاه شه هره وایه " ۱۸"
ئه م تیرا ویننه ی خانی گه لئ لیكدانه وه هه لده گری ، چونکه له وه یه که
باسی پاره ده کات هر مه به ستی مانای راسته و خوو راسته قینه ی وشه که
بیته و له وه شه مه به ستی واتا شارا وه که ی بیته ، که وه کوو نیشانه ی سرخ و
بایی زمان و کولتووری کوردی (له وانه شه داستانی مه م و زینه که ی خوئی)
به کاری هینا بی . (شه هره و) نیوی پاره یه کی نا وچه ی جه زیره بوو ، که هر
له وی دروست کراوه و له چوارچی وه و سنووری میرنشینه که دا بوکریزو
فروشتن به کار هیئراوه . " ۱۹ " له وه یه خانی وشه که ی وه کوو سیمبولی
ده ستلآت و سنووری ده ست رویشتنی میری جه زیره به کار بردبی .

ئه وه ی لیژه دا سه رنج راده کیشی بیرورای خانی به له سه ر میری
جه زیره . میری بو تان ده ستلآتدار و فه رمانچه وایه کی گه وره ی کوردستان
بوو ، به لام له گه ل ئه وه شدا خانی هه ربه ده ستلآتداریکی نا وچه ی بی
و بچووکی ده زانی . خانی به ته نی جه زیره ی ناوی ، به لکوو ده یه وی هه موو
کوردستان تیکرا پادشای خوئی هه بی . هه ر به دوا ی شه و به یته دا ده چیته وه
سه رباسی شه وه ی که پادشایه کی کورد ده توانی بره و بو پاره (کولتوور) ی
کورد پهیدا بکات وئه و نزم و تیروانین و گومان لیگردنه ی له سه ر لابه ری .
گه ر دی ببوو یا بزهر ب مه نقووش نه دما وه هه بی ره و اچومه غشووش " ۲۰ "
خانی وه کوو بیه وی ئه م بیرانه ی خوی ، به شیوه ییکی سایکولوژی ، به هوی
زور جار دووباره کردنه وه وه ، له میشکی خوینه ردا بسچه سپینی ، زور جارن
باس ده کاته وه و هه ر جاره ش له گه ل به لگه ی تازه و جیا وازدا ده یانه نیته وه .
رابتژ مه ژی جیهانه ناهه ک پهیدا ببتن مه پادشا هه ک
شیری هه ونه را مه بیته دانین قه دری قه له ما مه بیته زانین
ده ردی مه ببینتن عیلاجی عیلمی مه ببینتن ره و اچی " ۲۱ "

۱۸ - هه . سه . پ . ل ۳۷

۱۹ - رسول ، المصدر السابق ، ص ۷۵

۲۰ - رو دینگو ، هه . سه . ل . ۳۷

۲۱ - هه . سه . پ . ل ۳۱

کلیلی رزگار بوون لهو هه موو باره ناهه مواره ی کوردستان
 و ریگی گه پشته دواروژیکی باش به لای خانی یه وه نه جادووه و نه پینی
 به کی گه وره شه . نه وه ده پینی جیا وازی ی نیوان گه لیکی خاوه ن ده ولت
 و پاشا و تهخت و تاراج و گه لیکی داگیرکرا و و ژیر دهسته و بی ده ولت
 و پاشا و تهخت و تاراج چونه و چیه .

تورک و فارس ، یا خانی گۆته نی رووم و عه جم نموونه ی جوری یه
 که من و کوردیش دووه م . چاره سه رو نه لته رنا تیغی نه وره وشه ش نه وه به که
 کورد ولاتی تایه تی ی خوی هه بیته خوی بیبا به ریوه ، واته ده ستلات
 به ده ست کورد خوی وه بیته . پاشا به کی کورد که تهخت و تاجی خوی هه بیته
 به باوه ری خانی ، ده توانی کورد له ژیر دهستی داگیر که ران دهر بکات
 و رزگاری بکات .

گه ردی هه بوویا مه پادشاههک   لایق بدیا خودی کولاههک
 ته عین ببویا ژ بو وی ته ختهک   زاهیر قه دبوو ژ بوسه به ختهک
 حاصل ببویا ژ بو وی تا جهک   نه لبه ته دبوو مهژی ره و اجهک
 خه مخواری دکر ل مه به تیمان   تینانه دهری ژ ده ست له شیمان "۱۶"

چ له سه رده می ده ستلانی عاره باندا ، که به هو ی بلا و کورده می تایینی
 ئیسلامی یه وه ، زمان و نه ریت و ره وشت و خووی خوی پشیان به ولاتاندا بلا و
 ده کورده وه و چ له سه رده می خانی خویدا ، که فارس و تورک ده ولت و
 ده ستلانی خویان هه بوو ، هه میسه به چاویکی نزمه وه ته ماشای زمان و کولتو ورو
 داب و نه ریتی کوردان کراوه . ماکی نه م سووک تیروانین و نرخ نه زانینه ی
 بیر و کولتووری کوردیش هه مدیس ، به باوه ری خانی ده گه ریته وه بو نه وه ی
 کورد ولات و پا شای خوی نی یه .

گه ردی هه بوویا مه سه رفه رازهک   ساحیب که ره مهک ، سوخه نه وازهک
 نه قدی مه دبووب سکه مه سکووک   نه دما وه هه بی ره و اجه و مه شکووک "۱۷"

۱۶ - هه سه . پ . ل . ل ۳۲ - ۳۱

۱۷ - هه سه . پ . ل ۳۱

کورد له پیتناوی تهماجو شهر خولزیی خویاندا به کاربیین و بیکه نه مهتالی
بو گیرانه وهی شیرو تیری دوژمن :

شفر ووم و عدهم بوان حهسارن   کرمانج هه می ل چار کسه نارن
هه دوو ته ره فان قه بیلی کرمانج   بو تیری قهزا کسه نه ئامانج
گویا کول سر هه ددان کلیدن   هه ر تایفه سه ده کن سه دیدن "۱۳"

بهسته (به عاره بی سبد) بو راگرتنو گل دانه وهی ئا و دیتسه
دامه زانندن : پۆلی کوردانیش له وده مه دا هه ر شه وه بوو، خانی لیسه
دا وینه به کی شیعی و زمانه وان ی زور سه رکه وتوو دروست ده کا . هه ر دوو-
زه ربای به خرۆش و شه پۆل دارو هه لچوو عوسمانی و سه فه وی رووه و به که دین
شالۆ دین، بلام کورد له نیوانیان دا پارچه وشکانی و به ژیکه له به کیان
جوی ده کاته وه . بو وینه کیشانی شه وره وش وهه ل مه رجه خانی وشه ی (به رزه خ)
ی عاره بی به کار هیناوه که هه مه له جوغرافیا و هه م له قورئانیش دا بایه ی
خوی هه به .

شفر وولزومی وومو به حری تاجیک   هندی کو دکن خوروج وته حریک
کرمانج دین ب خوین موله تته خ   وان ژیکه دکن میسالی به رزه خ " ۱۴ "

له هه ل و مه رجه په یدا بوون و گه شه کردن و به هیز بوونی هه سه ر
دوو ئیمپراتوری به که دا ، خانی ده بینی هه بوونی ده ولت پۆلیکی
ده بینی و چۆن ده بینه هو ی پیشکه وتنی نه ته وه بییک . شه گه رچی سه ولتانی
عوسمانی و شای سه فه وی و خویان به نوینه رو ده مه راستی ئیسلام ده زاننو
به ناوی ئیسلامه وه فه رمان ده که ن ، به لام خانی هه رگیز به م پوا له تبه
هه ئنسا خه له تی ، به لکوو به لیک دانه وه ی خوی ده گاته شه و شه نجامه ی که
هه ر دوو لایان هه ر داگیر که رن و کورده که ، به هو ی شه وه وه که ولاتی
تایبه تی ی خوی نی به ، گه لیکی "بی به نا" به ۱۵

۱۳ - هه . سه . پ . ل ۳۳

۱۴ - هه سه . پ

۱۵ - هه . سه . پ . ل ۳۷

تالانکه وتوتیا چوو. گه پوکئی تورک شهولیا چله بی شه و پرودا وهی به دریزا
له (سیاحه نامه) کهیدا گیراوه ته وه. "۱۱"

خانی بیر له وه ده کاته وه که کورد به هوی شه وه که ولاتی سهر
به خو و به کگرتوی خوی نیه، تاواکه وتوته به ردهستی شه دوو هیزه، چونکوو،
خانی ده لی، شه گه کورد پاشایه کی خوی هه بوایه :

غالیب نه دیوو ل سهر مه شه فارووم   نه دیبونه خه را به بی ده ده ست سووم
(مه حکوموعه له بی) وو سه عالیک   مه غلووب و موتیعی تورک و تاجیک "۱۲"

شمیرا توری به کانی عوسمانی وسه فهوی به پروالته دوو ده ولته تسی
عیلامی بوون. جیاوازی ی ئایینزا (مذهب) هویه کی شهرو شوری نیوانیان
بوو. سه فهوی (شیعه) بیان کردیووئه ئایینی ره سمی ده ولته که بیان وعوسمانیش
(سوننه) بوون. ههردوو ههردوو موسلمان بوونو ههردووش ههردوویان به خیسوی
ئایینی راست داده نا. هه ریه که بیان ههولتی ده داسنووری ده ستلآت و فه رمانی
خوی فراوانتر بکات و ولات و خاکی شهوی دیکه داگیر بکات .

کوردستان ناوچه یه که بوو له نیوان ههردوو ئالیدا که ده بوو پیئش
تر داگیری بکن بو شه وهی بتوانن پاشان هیرش به نه سهر پیته ختسی
یه کدی . له م نیوانه دا کوردستان بوو بووه شه رگه یه که له شگری ههر
دوو لا ، سله های سال ، له سهری به یه کدا ده هاتن و له یه کیان ده دا .

هه ریه که بیان کۆمه لتی میر نشینی کوردیان دروست کردیوو، به و نیازهی-
سنووری ولاتی خویانی بیپاریژن و بیکن به گز لایه که ی دیکه دا .

حه کیم ئیدریسی بدلیسی (سالی ۹۲۶ ی کۆچی مردوو ه) ، میژوونوس
و زانا و سیاسه تزانی کورد ، پۆلیکی گرنگی له یه که خستنی هۆز و تیره-
کانی کورد دا دیت و کۆمه لتی میرنشینی بو ئالیکاری ی سولتانی عوسمانی
له شه ری دژی سه فهویان دا پیک هینا .

خانی زور هوشیارانه له وه گه یشتبوو که شه دوو هیزه ده یانویست

۱۱ - رسول ، المصدا السابق ، ص ۱۰۷ .

۱۲ - رۆدینکو ، هه ، سه . ل ۳۲

شەنجامی شەری چالدىرانداكە عوسمانىيەكان تىدا سەرکەوتبوون، وەبەر دەولەتى عوسمانىيە کەوتبوو لە گەل ھەموو ئەو شەخسانى کوردستان بنسە بەشیک لە دەولەتى عوسمانىيە يا سەفەوى ناژمىرى، بەلکۆبە ولاتىكى داگیر کراوى دادەنى و ئەوانىش بە داگیر کەر .

شەرى نیوان عوسمانىيە سەفەوى يەكان لەسەد سالان پرتى درىژە کىشا و بووبە ھۆى ويران بوونى کوردستان. سەر راي ئەو شەخس، بو سەر پى شۆر کردنى مېرو فرمانرە وایانى کوردستان، ئەو دوو دەولەتە زۆر درندانسە دەکەوتنە ھېرش بردن و خوین پشتن. سەفەوى يەکان لەسەردەمى فرماندارى پىتى شا ھەبایى دوو ھەدا (۱۶۲۸-۱۵۸۵) ھېرشیان کردە سەر ئەمىرخانىسى بەکدەستى مېرى برادۆست کە (قەلاى دمدەم) ی کربووە پیتەختى خۆی.

شەرەكە چەند مانگىگ درىژەى كىشا، بەلام لە کوتا پيدا (سالى ۱۰۱۷ى كوچى) کوردان نە تەقەمەنى و نە ئاویانە ما بوو، لەبەر ئەو شکان، بەلام خویان نە دا بەدەستەووە. کاتى کە لەشکرى داگیرکەر چوونە نیو قەلاکە، دىتبان پیاوان ھەموو کوژرا بوون و ژانانىش یا خویان بە پەت ھەلوا سېوو، یا نیش لە دیوارە بەرزەکانى قەلاوە خویان ھەلدىرا بوو. بو ئەو ھى بەزىندوستى نەکە ونە بەردەستى نە یار. ئىستا کە گەلئى گورانى و بە پیت ھەن لە مەر کارە ساتى جەرگېرى قەلاو ئازا پەتو جوامىرى کوردان گوتراون .

نووسەرى کوچکردووى کوردى پۆقتى عارەبى شەمۆ رۆمانى دمدەمى لە سەر بناخەى رۆوداوەکانى قەلاى دمدەم دارشتووە. "۱۰"

عوسمانىيە يەکان نیوانیان لە تەك سەرکردە کوردەکاندا خۆش نە بوو. ھەرچەندە لە شەرى دژى سەفەوى ياندا بەکارىان دەبردن، بەلام، ھەر لەو کاتەشدا لە ھەلۆدەرفەشیک دەگەران بو ئەو ھى يەکلە دواى يەك دا يانپلۆسن سالى ۱۰۶۶ى كوچى عوسمانىيە ھەلئان کوتا پە سەر ئەبدالخانى مېرى بدلىسو کوتا پى يان بە ژيانى ئەو مېرنشېنە ھېنا، کە يەكئىك بوو لە مېرنشېنە ھەرە گرنگ و ناودارەکانى کوردستان. دوژمن ھەرچى ي کەوتە بەردەست تالانى کرد. کتیبخانە دەولە مەندو گەرەكەى ئەبدال خانىش وەبەر شەو

Semo ,Erebê. /: Dîmdîm ,Moscow,Sovetskii pisatel 1974

۱۰-

ئەم رۆمانە بەشپۆھى کرمانجىي خوارووش، بە رېنووسى کوردىي کوردستانى عىراق و ئىران، چاپ کراوە، بەغدا ۱۹۷۶

شهره فحانی بدلیسی (۱۶۰۴ - ۱۵۴۳ ز) نوسهری شهره فنا مه ، میژووی هه ره به ناو باونگی کورد .

میرنشینه کانی کورد له نیوخویاندا هه رگیز پتیک نه بوون . ثم هه ل و مه رجه بو خاوه ن بیرتکی کوردی وه کوو خانی دوولایه نی هه بوو :

۱- له لاییکه وه دوخیکی پر له کاره سات و نازارو خوین رژان و پارچه پارچه بوون ، ولاتیکی داگیرکراو ، گه لیکي ژیرده ست .

۲- له لاییکي دیکه شه وه هیوای شه وه ی سه رکرده کانی کورد بیرتک له باری ولاته که یان و پاشه رۆژی گه له که یان بکه نه وه و تییکۆشن په کبگرن و ولاتیکی به هیز و سه ر به خۆی کورد دروست بکه ن .

ثم دوولایه نه کاراکته ری هه ره سه ره کی کوردایه تی له و سه رده مه دا بوون . ثم حمده ی خانیش باشته رین که سی بووه که به شیوه ییکی شه ده بی وراست و ره وان شه و هه ل و مه رجه و شه و دۆخه ی کوردستان و کوردی ده ربریه شه و باشته رین نوینه ری بیری کوردایه تی شه و سه رده مه سه خت و تیگچ سه ررژاوه ی میژووی کورد بووه . شه دمونس ده لی :

" چ پیش دا مرکاندنه وه ی میرنشینه کان و چ دوای شه وساش هه میشه دژی ثم یا شه و حکومه تی ده سه لاتدار راپه رین رووی دا وه . له م راپه رینانه دا سه رکرده کان بو هاندا نی خه لکی سه ربه خویان په نایان بر دۆته به ره سه تیه رگه زی هه لیه ست له داستانی نه ته وایه تی مه م و زین (رمیۆ و جو لیتی کوردی شه حمده ی خانی بو تان (۱۷۰۶ - ۱۶۵۰) وه کوو به لگه ده هینریته وه کسه کوردایه تی ره گ و ریشه ی قوولی له راپور دوودا هه یه . " ۹ "

خانی کاراکته ر و سیمای سه ره کی ی ره وش ی کوردستان له وه دا ده بینیی که له نیوان ده ولته کانی سه فه وی و عوسمانیدا دابه ش کراوه و به هه ر- دووشیا نه وه کوردستانیان کردۆته ویرانه و دریخی له رووخاندن و تالان - کردن و چه وساندنه وه نا که ن. به شی هه ره گه ره ی کوردستان ، به تایبه تی له سه

Edmunds , C.J: Kurdis Nationalism , The Journal of Contemporary History , 6 (1970) : 1, PP. 88 _ 89 .

سەدەى شازدە و حەقدەى زايىنى سەردە مېكى زۆر ئالوزو دزوارى مېزوى كوردستانە . خانى لەنىوەى دوو مەى سەدەى حەقدە و سەرەتای سەدەى ھەژدە دا ژیاو و ئەنجامى ئە و كارەسات و پرودا وانەى بە سەر كوردستاندا ھاتبوو ، دىتبوو و تىدا ژياوو . شەرى چالدىران كە پوژى بىست وسىى ي ئاگوستى سالى " ۱۵۱۴ ، لە نىوان لەشكرى سەفەوى بەكان و عوسمانى بەكاندا قەوماو بەشكانى لەشكرى قزلباشى سەفەوى كۆتايى ھات ، بوو بە ھوى دا بەشبوو كوردستان لە نىوان ئەو دوو ئىمپراتورى بەدا . ئەمە سەرەتای سەردەم و كارەساقىكى تال و پەر لە ئازارو دەردبوو بو گەلى كورد و ئەنجامە - كانى ھەتا و ھەكوو ئىستاكەش لە ژيانى گەلى كورددا كارىگەرە و درىژە دەكىشى . پەيدا بوون و گەشە كردنى كۆمەلى مىرنشىنى نىوچە سەر بەخووى كورد و شەرى بەردەوام و نەبراو ھى نىوان دوو ئىمپراتورى ي عوسمانى و سەفەوى و بە كارھىنانى كورددزى بەكدى كاراكتەر و سرووشتى ھەل و مەرجى ئەو سەردە مەبوو . سەرەراى ئەو ھەش چەسپاندىنى بنوورى "رەسمى" ي نىوان ھەر دوو ئىمپراتورى بەكە بە گوپرەى رىكە و تننامەى سالى ۱۶۳۹ ي نىوان شاسەفەدەدەى سەفەوى و سولتان موراى چوارەمى و ھەسەنى بوو بە ھوى دا بەشبوونى رەسمى و بەكجەرەكى كوردستان . عوسمانى بەكان ھەتا توانىيان كوردىان كرد بە گز سەفەوى بەكاندا ، بەلام بە ھەموو جوړىكىش تىدەكوشان لە نىو خوښاندا شەر و ئاژاوە بنىنەو و بە گز بەكىاندا بەكن ، نەو ھەك بەك بگرن و بئەو دەردە سەرى بو ئىمپراتورى كە پان چى بەكن .

لە سەردەمى ژيانى خانىدا كۆمەلى مىرنشىنى كورد لە كوردستاندا ھەبوون . خانى و ھەك لە نووسىنەكانىدا دەردەكەوى لە ساىەى مىرنشىنى بوئاندا ، كە بە ھىزترىنى ئەو مىرنشىنانە لەو سەردەمە دا بوو ، ژياو و سالى ۱۰۶۶ى كوچى (۱۶۵۶ز) ، كە خانى ھىشتا مندالىكى پىنج سالان بوو ، بەكى لە مىرنشىنە ھەرە گەرەكانى كورد ، كە مىرنشىنى بدلىس بوو ، رووخوا و كۆتايى بە فەرمانرەواىى بنەمالەى بدلىسى بەكان ھىنرا . ئەم بنەمالەى رۆلىكى مەزنى لە دىرۆكى گەلى كورددا دىت و گەلى شا عىرو سىاسەتزانو مېزوونوسى ناودارىان تىدا ھەلگەوت . كەسانى و ھەكوو مەلا (يان ھەكىم) ئىدرىسى بدلىسى (سالى ۹۲۶ى كوچى مردووھ) كە كتېبى (ھەشت بە ھەشت) ، بەكە مېزووى ئىمپراتورى ي عوسمانى يانى نووسى . ھەر و ھە

له لاییکه وه. شه ههل و مهرچو ره وشه دژوارو سهخته ی کورده واری ده بینیی^۶
 و له لاییکه دیکه شه وه ده بینیی^۶ هیژیکی گه وره و شاراو وه پوتینسیال له
 میلله ته کهیدا ههیه، که چی زیانیکی ئاسایی و سه ره خوئی نییه، به لک وو
 گهلانی دیکه، که هیچیان له کورده که زیاتریش نییه، ولاتی شه میمان
 داگیر کردوو وه و بو سوودی خویمان به کاری دینن و دهیچه وسیننه وه. لیسره دا
 ده که ویتته گومان و په نا ده باته بهر سه رچا وهی بیرو با وهره ئایینی به که ی
 و ده لئی له وه به خودی شه مه ی له چاره نووسیبین، به لام، بیگومان، به سه م
 شه نجامه. آبییل نایی و دلئی ئا و ناخواته وه....

بیر له وه ده کاته وه که ده بیی بو زرگار بوون له وه ههل و مهرجه
 ریگه به که هه بیی. شه وده م بیر له چاره سه رده کاته وه وه ده که ویتته پلان دانان
 بو دوزینه وه ی ریگه ی پاشه روژیکی به ختیارو رووناک بو گه له که ی و ولاته.
 که ی. بیرو با وهره کانی خانی له م بو واره دا کومه لئی پیرانسیپی سیاسی ی
 و راست و ره وانن که، شه گهرچی شه و پیش نیزیکی سی شه د سال نووسیونی
 (خانی سالی ۱۶۹۴ له نووسینی مەم و زین بوته وه) به لام به گشتی، هه تا
 ئیستاش، وه کوو کومه لئی بنا خدی گشتی. مزخ وگرتگی ی خویمان شه
 دۆر اندوو ه.

ره وش و دۆزی گه لی کورد جیگه به کی پان و په رو فروانی له داستانی
 مەم و زین داگیر کردوو ه. بیرو با وهره کانی خانی له م بو واره دا و شه وه
 په یامه ی ده یه وی به گه له که ی را بگه یینی، له داستانه که دا به شیوه ی جیاواز
 ده بره و ه. ئیگه ده توانین بیان که یین به دوو به شه وه :

۱- شه و به شه ی که راسته و خو له بارو هه لو مهرجی گه لی کورد و ولاتی
 کوردستان له و سه رده مه دا ده دوئی و ئاسوی پاشه روژیپشان ده داته ده کوری^۶
 شه میان به به شی سیاسی نیو بیری. خانی له م به شه دا راسته و خو له شه
 سیاست ده دوئی و زمانیک به کار دینی که، به پیوانه ی سه رده می خانی
 ده شی به زمانیکی سیاسی دا بیری.

ک
 ۲- شه و به شه ی که راسته و خو له ته که سیاست خدریک نایی، به لام نا وهره
 و ئامانجی دیسان له خزمه تی بیرو با وهره سیاسی کانی خانیدا یه و ده گه.
 لیان ها وئا هه نگه. شه مه شه و پارچانه ده گرتته وه که باسی زمانی کوردی،
 کولتوری، کوردی روا له ته کانی کومه لئی کورده واری و میژووی کورد... هتده کاته

دیوانه بيم، دوران بریژم
 بی قال ژ با تینی خه بـه ردم،
 تووتی سیفەت ئەز بکم ته که لـلوم
 مه شهوور ببن ژ من مه قامات " ۶ "

له پاش ئەمه راستیی مه بهستی خۆی ده بیژی و ئاشکرای ده کات :

سازی دلی کول ب زیڕ و به م بت " ۷ " سازنده یی عیشقی زینو مه م بست
 شر حا خەمی دل بکم فەسانە زینی وو مه می بکسم به هانه " ۸ "
 ئەو خەمی دلە یی خانی ده یه و ئلیکی بداته وه و ئەفسانە ی لی چی بکاته بریتی
 یه له : ئەو ژبیژ دهستی یه ی گەله که ی تووشی بوو بوو، دا به شیوون و پارچه
 پارچه کردنی کوردستان، به کارهینانی گەلی کورد له لایەن دوو هیـنـزە
 گەوره که ی سەرده می خانی یه وه - عوسمانی وسه فه وی له شەری دژی یه کدیـدا،
 کوردستان کردنه شەرگه یه ک له نیوان خویاندا، نه بوونی ده وله تیکی
 سه ره خۆی کورد که کورد خۆی (پاشایه کی کورد) بیبا به ریوه، دواکه وتـن
 و نرخ پی نه دانی کولتوور وزمانی کورد، نه بوونی یه کیتی به کی خورت له نیو
 ریزه کانی گەلی کورد خویدا .

ئەمانه ئەولایه نانه ی کۆمه لی کورده واری ی ئەو سەرده مه ن که خانـی
 خەمی بو ده خوارد، به لام ئەو هەر له و کاته شدا لایه نی دیکه ده بینـی
 وه ست پی ده کات . خانی شانازی به وه وه ده کات که کورده و کورد بـه
 گەلیک ده زانی وه کوو هه موو گەلانی دیکه ی هاومال و دراوسی ی ، که هـیـچـی
 له وان که متر نی به ، زمانه کوردی یه که ی خویی خوش ده وی و ده یه وی پی
 بنووسی، بالای خەلکی دیکه نرخی نووسینه که ش نه بیته کورد به ئازا و دلیر
 و چا و تیڕ و ده ست بلاو داده نی، کورد به خاوه ن کولتوور ده زانی و ده یه وی
 له سایه ی پاشایه کی کورده دا کله پووری گەله که ی زیندوو بکاته وه .

(۶) هه . سه . پ

(۷) زیر وبه م :ژی ی هه ره سه روو و ژ ی ی هه ره خوارووی ئامیری عوود

(۸) رۆدینکو، هه . سه ، ل ۴۱

٢- دهيهوئ شهوه بچهسپيني كه كورديش ، وهكوو گهلاني ديكه گهليكي زيندوون و دهتوانن پيش بكهون. گهليكن دهتوانن، شهگر بويان بلسوي، ژينكي ئاوده و ئاسايي و پر له خوشهويستي وزانين بژين. خاني ليهدا مهبهستيكي سياسي دهردهبرئ و بهرگري له گهلهكهي دهكات و ((شه و تومهتهي دوژماني گهلهكهي دهپنين بهگهلهكهبهوه، كه گوايه له شه و خوين رشتن به و لاره چي ي ديكه نازان دهداته دواوه)) "٢"

هم شههلي نهزه رنهبين (كو كرمانج تيكدا نه د تالين، نه مهتلووب بيههره نه شه و ژ عيش قبازي عهشي نهكرن ژ بو خوه نامانج فيكرا نه موحيبن شه، نه مهحبوو فاربخ ژ حه قيقى و مهجازي) "٣"

شه گهر خاني ليهدا دوو مه بهستي له نووييني داستانهكهي دهست - نيشان كردووه ، بهلام ههر له بهشهكاني سههتاي مه م وزيندا، ديسان ديتهوه سهر شه و باسه ي كه بو چي مه م و زيني نووسيوه ويستويه تي پلي چي. خاني روو دهكات مهگير و داواي ياده بيكه مه بي گولره نكي لي دهكا و دهينهوي له چاوي (شحنه و موخته سيب) ه وه دوور بيت :

ساقى ، بدهمن شه رابي گولگون بي ده نكي دهف و سه دايي قانووين "٤"
دا شحنة وو موخته سيب نه بينن شاهي بچئن ، چو خه م نه مينن

خاني كه داواي مه ي دهكات و جهز به سهر خوش بوون دهكات ، مهبهستي شهوه ني يد وهكوو شه و كه سانه ي داواي هه وهس و ئاره زوو دهكهون، كه يل ببئ و خوي و ده و روبه ريشي له بير بكا ....

شه گهر وا بووايه ، ده بوايه ده نكي دهف و سه داي قانوونيشي بو يستاييه ، تابهزم و رهزمي تهواوي بگيرايه . شه سهر خوشي يه ي خاني دهيهوي، سهر خوشي سوفي يان وزانايانه كه زيگه بو ده بريني نهيني يه خوايي يه كسان خوش دهكات و زماني ناوه وه ديئيه گه گه :

(٢) رسول ، الدكتور عزالدين مصطفى ، احمدى خاني ، بغداد ١٩٧٩ ، ص ٤٢

(٣) رو دينكو ، هه . سه . ، ل ٣٥

(٤) قانون ئاميركي زيداري موزيكه (٧٢٠ زي هيه) .

(٥) رو دينكو ، هه . سه . ، ل ٤٠

بنچینه کانی پیری کوردایه تی له مه م وزینی خانی دا

فهراهاد شاکهلی

هۆیه کی هه ره بنچینه یی ئه وه ی که داستانی (مه م و زین) لای کورد هینده به نرخه و ئه حمده ی خانی دانهریشی هینده پایه بهرز و بهرینه بنگومان، پیوهندی به کی زۆری به ناوه روکی داستانه که وه هیه که ، تا راده یه کی زۆر رهوشی گه لی کورد و ولاتی کوردستان پیشان ده دات و ئه و هیوا و ئامانجانیه گه لی کورد خه ونی پیوه ئینیون و ده بیینی و له پیناویاندا تیکوشا وه و ئیستا کهش هه ر تیده کوشی، ده رده به بری .

خانی خویشی ئه مه ی نه شار دۆتته وه که له نووینی داستانه که ییدا هۆو ئامانجی خۆی هه بوون . له به شه کانی سه ره تای مه م و زیندا خانی دوو مه به ستی گشتی دیاری ده کات ، که ده شی ، هه ر له و کاته دا ، به هۆی نووینی داستانه کهش بژمه ردرین .

۱- ده به وئ به زمانی کوردی کاریکی ئه ده بیی وا بنووسی که

بیخاته ریزی گهلانی دیکه وه و ئه وه پیشان بدات که کوردیش ده توانسن کاری زانستی و ئه قلی پیشکهش بکه ن ، کاریکی وا بنووسی که ره چه له ک و ره سه نی کورد پیشان بدات . هه لیزاردنی داستانی دیرین و کوردانه ی (مه می ئالان) وه کوو بنا خه یه ک بۆ داستانه که ی خۆی زی به کی و ژیری-

به کی زۆری تیدایه ، چونکوو له لاییکه وه که له پووریکی کوردی زیندوو ده کاته وه و ده یخاته بهر ده می گه له که ی و خه لکی دیکهش ، له لاییکه ی دیکه شه وه هۆشیاری و زانیاری و تیگه به شتن و بیرو باوه ره کانی خویشی ده خاته سه ری . به یه کگرتنی ئه و دوو لایه نه خانی نووسراویکی وای دا هینا وه که ئامانجی به که می نووینی داستانه که وه دی بیینی :

دا خهلق نه بییژتن کو ((شه کراد بی مه عریفه تن، بی ئه سل بنیاد

ئه نواعی میلله ل خودان کتییبن کرمانج ته نی د بیی حسینا

قورسی هه‌لده‌گرت .. پیاوه‌کەش دیار بوو مانده بوو بویه که وتبـوووه
دواوه و خیزه‌ی سنگی ده‌هات ..

خوره‌ی به‌فری تواوه‌ی گو‌یسوانه‌کان له هه‌موو لایه‌که‌وه تیکه‌ل به
هاژه‌ی به‌فراوی شه و چه‌مه ده‌بوو که که‌وتبووه خوار ئاوا‌یـیه‌وه ...
پیرئینه‌که له به‌رده‌م مالیک‌دا وه‌ستا که ده‌رگایه‌کی ته‌خته‌ی خسوار
و گیرێ هه‌بوو .. کیژیکێ ناسکی چا‌وگه‌شی سورو‌سپی له بانیزه‌که‌وه
وه‌ستابوو . به‌ تیله‌ی چا‌ویکی پـر شه‌رم و خه‌نده‌یه‌کی ناسکه‌وه لـه
لاوه‌که‌ی رووانی و ووتی ..

((دایه .. شه و لاهه میوانه .؟؟))

((نه .. کچم .. ری‌سواره و بو دیی - و - ده‌چیت ..))

کیژه‌که چا‌وی ره‌شی گال بووه و خه‌نده‌که‌ی سه‌ر لیوی به‌ ته‌سه‌ری
هه‌لوهری و بیده‌نگ بوو .. لاهه‌کەش کۆله‌که‌ی زیاتر له پشت‌تونـده
کرد و ووتی ..

((ماله‌ئاوا پووری ..))

شه‌می ووت و سه‌رنجیکێ له کیژه‌که‌دا و خه‌نده‌یه‌کی بو کرد .. پاشان
به‌ تووله‌ ریگا‌که‌ی پشت‌ئاوایی دا هه‌لزنـا و ئینجا به‌ لای چه‌پـه‌دا
وه‌رچه‌رخا ، ملی ریگا پیچا‌وپه‌چه‌که‌ی گرت که خوی له شاخه‌ سه‌رکه‌شه‌که
ئالاندبوو .. بی شه‌وه‌ی ئاو‌ر بداته‌وه لووتی تیژه‌ندو تا ده‌هـات
بچووک و بچووگتر ده‌بووه تا بوو به‌ پنتیک پاشان له چا‌و وون بوو .

هه‌مه

ستوکه‌هولم ۱۹۸۵

* * *

((به لئی . جوامیرو جهربهزه بوو وهک کاکم ههمبشه دهیگیپرایهوه))
پیریژنه که ماوهیهک بیدهنگ بوو شینجا قولپی گریانی هاتی و بسسه
دهنگیکی به سۆزهوه ووتی ..

((کورمسه ..))

وهک سوزنیک بکریت بههنگی جگه ریا . لاهه که راجهنی به تامه زرووه ووتی .
((به راست . تو دایکی شهید نه بهزیت))

پیریژنه که بی شهوهی وهلام بداتوه که وته گریانیکی نهرم ..
لاوه که بهدهم گیژاوی بهسهر هاتیکی که زور کون نه بوو بیستبووی
گینگلی دهخوارد ..

((له شهویکی مانگه شهوی هاوین دا به خوی مهفرهزه که یسهوه
شبه یخون ده که نه سهر تیپیکی سهربازی له یه کیکی له گه ره که کانی
شار دا .. نهجامی شهریکی خویناوی دریژخایه ن گولله یان لی دهپریت .
دوژمنیش تا دیت زیاتر له ههر جوار لاهه ئابلوقه یان دهدهن ..
شهمیش بهکیک له ها وریکانی دهپیکریت .. توانای دهچونیان نامینیت
بویه پهلاماری چهکی ها وریکهی دهدا و دوا فیشهک به رووی دووژمنسهوه
دهنیت .. له گهل دهنگی که له شیری کازبوه دا خه لکی شه و نساوه دوو
لاشهی خلتانی خوین ده دوزنهوه که یه کیکیان دوو کلاشینکوفی لسه
ئامیز دا ده بیت ..))

لاوه که خوین چاوه کانی گرتبوو .. موچورکهی سارد سات له دوا سات
له ناخهوه دهیهه ژاند .. بیدهنگی سهر جهم سواربووه کانی لووش دا ..
لاوه که به دهنگیکی هیمنهوه ووتی ..

((شانازیبه که تو دایکی شهویت ..))

ئوتومبیله که بهردهوام لووتی له بهفره که دهژهنی .. ناوقه دی
شاخه کی بری و به لای راست دا کشا ..

پیریژنه که بهردهوام دهگریا و ژنه که ش سهری به سهر کورپه که یسا
شور کردبووه که به تامه زرووه گوی مهکی ده مزی .. ئوتومبیله که ش
بهردهوام ریگای دهبری .. شوفیره که به دهنگیکی گپر هاواری لسه
ئاسکول کرد ووتی ..

((ناتوانم بجمه ناو دی . تنها له پوخی ریگا دهوه ستم . خوتان
باره کانتان له کولنن ..))

و روو رهشی بهر قاپییه‌کدی شه‌وین.. تنها شه و بیگه‌رده سوپاس بسو
به‌خشنده‌یت ..))

ژنه‌که که‌میک هاته‌وه سر خوی به‌دهم ژیرکردنه‌وهی کورپه‌کسه‌وه
ووتی..

((بمرم خه‌به‌ری بووه ..))

کورپه‌که چاوه‌گه‌شه‌کاشی ده‌تروکاند و په‌نجه خرپینه‌کاشی له یه‌خه‌ی
کراسه‌کدی دایکی گیر کردبوو و له‌وه ده‌چوو برسی بیټ‌بوئه شه‌ویش‌سه
دوو په‌نجه‌ی مه‌کی راستی ده‌ره‌ینا و ناخنیه ده‌میه‌وه .. پیریژنه‌که
سه‌رنجیکی داو ووتی..

((شوئی چهنه‌ جوانه ..))

ژنه‌که خه‌م دایگرته‌وه و به‌ هیمنیه‌وه ووتی..

((ده‌چیته‌وه سر باوکی ..))

پیاوه‌که سه‌یریکی کردوو به‌ تورپه‌یه‌وه ووتی ..

((جوان دایپوشه با سه‌رمای نه‌بیټ ..))

تیشکی خوره‌که تا ده‌هات‌گه‌رم ده‌بوو.. دامینی شاخه‌کاشی ده‌هینایه
وورشه‌و بریقه .. کومه‌لیک ریژوله گفه‌یان کردو له لاریکه نیشتنه‌وه .
پاشان هه‌لفرپینه‌وه و له چاو وون بوون پیریژنه‌که توره‌که‌یه‌کی سه
شت ناخراوی له بهر ده‌مدا بوو پیاوه‌کده‌ش قاچی چه‌پی خستبووه سه‌ر
کوله‌کدی بهر ده‌می.. پیریژنه‌که رووی ده‌می له لاوه‌که کردو ووتی..

((رۆله . شوغر بیټ ..))

لاوه‌که وه‌ک ده‌میک بیټ ئالووده‌ی شه و پرسیاره بیټ به‌ تاسوفه‌وه ووتی.

((بوئی - و - ده‌چم ..))

((بوئی دیده‌نی ده‌چیت وانیه ..))

((به‌لی براکه‌م پيشمه‌رگه‌یه ..))

لاوه‌که شه‌می ووت و بی‌ده‌نگ بوو.. پیریژنه‌که پرسیاریکی تری ئاراسته
کسرد ..

((سر به‌ ده‌سته‌ی شه‌هید - نه‌به‌زه - وانیه ..))

((به‌لی ..)) لاوه‌که شه‌می ووت ..

((دیاره شه‌هید نه‌به‌زت ده‌ناسی ..))

پیریژنه‌که شه‌م پرسیاره‌ی به‌ سه‌ر به‌رزیه‌وه تیسره‌واند ..

پر له گريانهوه له ژنهکي رواني و له بهره خوښه وه ووتی..

((قاوات .. کورې شهيد .. شهش گوره ترين سربه رزيه به لامل
گوفان .. بو ده بېت کورپه کانمان به هه تيوي و دوور له ســـــــــــــــــوړي
باوکا يه تي گوره بن .. شه بېت تاواني شه وان چي بېت ..))
سيريکي ناسماني شين و بيگه ردي کردو زور به رقه وه ليوې خوا ره وه ي
کروشت وهک بيه و پت شه و تاوانه بخاته شه ستوي شه .. پيريژنه که به ده م
لاواندنه وه يه کي دل ته زينه وه که به رد ناسا ده بوو به ناسا ووتی ..
(کچم . سوپاسي به زدان بو ناکي .. جوانه مرگ تاواني سو
به جه پشيتيت .. به لامل رو له کي من هر به لاي خباتي کردو هر به
لاوي مال ناسا واي کرد ..))

له ناکا و گرمه يه که له شوتم بيله که وه هه ناسا و به لاي چه پدا خزا ..
ژنه که به شيوه يه که قيزاندي جگه له وه ي کورپه که ي هينا يه زريکه سه رجه م
سوار بووه کاني تو قاندي .. پيريژنه که که و ته دووعا خو يندن .. شوتم بيله که
وه ستا و شوفيره که ده رگا که ي کرده وه . ته وا و شه نژا بوو .. رهنگي
ناسا ي پري بوو . ليوې خوا ره وه ي وهک دلي چوله که يه کي گيرا و فرتسه
فرتي سوو .. کتو پر له پاشکوي شوتم بيله که ي رواني ووتی ..
(هچ نه بوو .. خوا يارمدي دايين .. شهگينا له م هه لديره به
ده بوو ينه وه .. سوپاس بو خوا شه مجاره ش زيان ي پيدا ينه وه ..))
شوفيره که زور به په له شه ووتانه ي ده ووت پاشان ووتی ..
(ها . پوره ره حمه .. باجي ناسکول .. مام بايز .. تو شه لاي ..
خو شوکور زيان تان نه بوو ؟؟))

شوتم بيله که چند مه تريک رووه و هزار به هزاره که له راسته
ريگا که لاي دابوو .. کورپه که ما و هيه که گريا .. ژنه که په تو که ي له
سه روو لا برد .. کورپه يه کي خرپن و چا و گهش و سوروسپي . لاهه که
ته وا و رهنگي پري بوو .. رووي له شوفيره که کردو ووتی ..
(شوکور زيان مان نيه .. به رده وام به .. ليخوره ..))
شوفيره که گرمه ي له ده رگا که وه هينا و شوتم بيله که باژوانده وه .
پيريژنه که ديار بوو هيشتا نه هات بووه سه ر خو ي چند جاريک به خسو ي
دا کيشا و ووتی ..

((چوا به زه يي به و تولغه دا هاته وه .. شه م هه موو تاوانه ســـــــــــــــــار

((چهند مانگیک له مهو بهر له دئی - ک - ..))

ژنه که شم وهلامه ی له گهل لیشا ویک فرمیسی گمش دا هه لرشته که زوو به روویدا خزان و پاشان بو چه ناگه خره کورته که ی و ئینجا که وتنه سر په توکه ... پیاوه که بی شهوی هیچ بلیت سهیریکی پیریژنه که ی کرد و سهری خسته وه کوئی ...

ژنه که ، به تهمه ن گهنج بوو . چاوه ره شهکانی نوقمی فرمیسک بسوو بوون و که زیه ره شهکانی له ژیر سر پو شه ره شه که یدا سه ره تاتکی بیان ده کرد . کراسیکی ره شی ساده ی له بهر دا بوو . ده ست و په نجه ومه چه کی شه و بیان پیشان ده دا که زور ناشای پاچ و بیل و داس بیت .. ژنه که وهک بیه ویت نازاری په نگ خوار دووی ناخی بکاته سر باسی قسه ی شه و سه فهره بی ی و دوو ووتی ..

((جوانه مرگ پوله بوو .. شهید بوونی کوستیک بوو له خیزان و خزم و هاوړیانی کهوت ..))

لاوه که نوتقی له خو ی بری بوو . توند خو ی گیر کرد بوو چونسه که شو تومبیله که به رده وام هه لبه ز و دابه زی پی ده کردن . چاوهکانی پرر بوون له بهزه بی ، زور به ووردی له ژنه که ی دهروانی .. پیریژنه که سه رنجیکی له زنجیره شاخهکانی شه و بهر دا که تا ده هات دوور ده که - وتنه وه ئینجا ووتی ..

((خه م مه خو .. منیش دایکی شه هیدم .. هه ر تو شه و کوسته ت لی نه که و توه .. شاسوار بو خو ی شاسوار بوو ..))

زور به توندی به رانی خویدا کیشا و ویستی زیاتر دریژه ی پییدا بویه قورگی پر بوو . چهند جاریک هیزی دایه خو ی ناچار قولپی گریانی هاتی و چاوهکانی بوونه دوو گوم .. ژنه که شه وهک نازاره که ی زیاتر تاوی بو بهینیت که و ته لاواندنه وه و به چمکیکی کراسه که ی هه ر دوو چاوی گرت و سه ره تای پرسه یه کی دانا ..

((مه خابن .. پوله ی شیرینی به چاوی خو ی نه دی .. خو زگه گهر بو چا و تروکاندنیکیش بوایه بیدیبا .. ناخ .. بویه منیش به (شساوات) ناوزه دم کرد ..))

پیریژنه که قولپی گریانی دایه .. هه ناوی زیاتر ده که -ولا .. مووچورکه یه کی ساردی کاره با شاسا لاهه که ی له ناخه وه له رزاند و به

لیوه ووشکهکانی ژاکان و پاشان ههناسهیهکی بو کپووزاوی هه لکیشا و
ووتی..

((دایکی بمریت .. چاره نووسی ئه میش له جوانه مهرگه کی با وکسی
باشتر نابیت ...))..

لاوه که کتو پر توری پرسباریکی ئاراسته ی ئه م ووتیه کرد...
((که واته بی با وکسه ...))..

ژنه که به دهنگیک که گریان له گهروویدا خنکا بوو ووتی ..
((بهلی کوری شههیده .. بهلام شهوه ی جیی داخه جوانه مهرگ به چاوی
خوی نهی دی و زوریش به ئا واته وه بوو دهستی سوژی با وکایه تی به
سر دا بهینایه .. بهلام شهفوس .. کاتیک شه شههید بوو ئه م تنهها
پارچه یه ک گوشت بوو ...))..

چاوه کانی بیوونه دووزنه و هون هون دانه ی فرمیسیکیان ده رژانند
پیاوه که وه ک گریان که ناخی برژاند بیت سهری بو بهرده می شور کردو
بیدهنگ بوو .. پیریژنه کده ش ههناسهیه کی پر خه می هه لکیشا و ووتی ..
((بهو دامایه به خویان ده کهین و ههرواش به ئاسانی له دهستان
ده چن ...))..

ئوتومبیله که بهرده وام گرمه ی لیوه دههات و ده لهنگی هه ندیک جار
له وه ده چوو جاریکی تر بچه قینه وه بویه شوفیره که بهرکه وه پی له
به نزمین توند ده کردو و خاوی ده کرده وه . تایه کانی ش ما وه یه ک ده خولانه وه
و قور و لیته یان زیاتر بو پاشه وه ده ها ویشته و دوا ی چند ته کانی ک
ده چوو وه دۆخی جارانی و شوفیره که ش که میک پی لی شل ده کرد . . .
پیریژنه که سهری باسکه ی گرته وه و به پرسباریک سهرنجی ژنه که ی
راکیشا ...

((جوانه مهرگ پیشمه رگه بوو ...)).. شهویش سه بیریکسی
لاوه که ی کردو ووتی .. ((بیگومان ...))..

لاوه که زیاتر له ژنه که وورد بووه و زیاتریش تا مه زروی ناخی
بوو بویه تهوا و گوئی قولاخ بوو .. گریان ی به کولی ژنه که ش وه ک ده می
گوپزان هه ناوی پاره پاره ده کرد ..

((که ی شههید بوو ...)).. پیریژنه که شهه ی به هیمنیسه وه
درکانه .

هيواشى درى بېرفره كه دېدا و پاشكوى بهم لاولا دا فرى دېدا وسوار بووه .
كانى دههينا و دېرد . . سرحم خاموشيك بالى به سر دا كيشابوون
و له وورې ئوتومبيله كه زياتر هېچى تر نده بېسترا . . .

لاوه كه له سر پېر دانىشتبو . دېروانىه قوروليته كه . . پېرېژنه كه
سرنجيكى له لاهه كه دا و پاشان چاوى گواسته وه سر كورپه كه . . لاهه كه ش
تامه زروى شو نهينيانه بوو كه له سيمای پېرېژنه كه دا بهدى ده كرد .
ئاواتى دهخواست كه مشتېك له خهروارى خه مى ناخى بزانت . . بېه وه ش
شاگه شكه ده بوو كه په كيكيان سرده قى بېده نگیه كه بشكېنيت و مى
باسېك به كيش بكات . . به لام شهوى لای گران بوو چوون و به چ هويك
هر له خوېه وه پرسیارىك وهك نارنجوك به پرويدا بته قېنيت وه له
وانه به بو شم وهك لاويكى سر رووتى شارى كارىكى ننگ بېت . پېگاكه
زورى ماوه و ئوتومبيله كه ش بهم پېه پروات وا زوو به مه نزل ناگات
ناچار سرنجى گواسته وه بو شاخه كانى شهوېر كه سهرتاپا تيساراي
زېوينيان پوشى بوو و له ژير تيشكى روژه زېرپېنه كه دا وهك پلپله و
گواره ي كچه كوردېك له شايه كى ره ش به لكه دا دېدره وشانه وه وسروشتى
ده وروپشتى شه و نده ي تر جوان ده كرد . . له ناكاه و په وه كه ويك بېه
پانتايى ئاسمانى شين و بى هور دا فرين و به كيوه كه ي شهو بېه
دا داكشان و له چا و وون بوون . . پېرېژنه كه به ووتيه كه جله وى
خه يالى لاهه كه ي راگرت و بېده نگیه كه ي شق كرد . .

((قاچى شه و كورپه به دېر كه و توه . . دايپوشه با سهرماى نه بېت))

لاوه كه و پياوه كه له يهك كاتدا بو كورپه كه يان روانى كه دايكه .
كه ي سهرى به لاهه نابوو ، كه روپشكه خه وى ده كرد . ژنه كه كتو و پېر
راچهنى و ته و او په توكه ي تيوه پېچا و خنده به كى پر له خه م و ئازار

...((نهكهن دهست شل بگهن شمجارهش هيستمه تنيكي تــــر...))..

شوتومبيلهكهي هينايهوه جوش و شمجاره زياتر پيي له بهنزين داگرت
 پياوهكesh تهوا و سوور بيووه و لاوهكesh شهلالي نارهق بووو...
 تايهكانيش گفهيان ليوه دههات و قوروليتهيان بو پاشهوه دههاويشت.
 شوتومبيلهكه چند تهكانيكی بو پيشهوه دا و له چالهكان دهرباز
 بووو... شينجا وهك تيسكهي تفهنگ دهرچوو... پاشان وهستا .

شوفيرهكه هاواري كرد ...((رزگارمان بوو تكايه سرکهونهوه خوا
 بگات نهمه دوا جار بيته...))..

لاوهكه له شوينهكهي خوي دانيشتهوه و پياوهكesh له تهنيشت ژنهكهوه
 كه كورپهكهي له شيرهی خهويكي هيمن دابوو بهتويهكي قاوهي چلكني
 تيوه پيچرابوو... پيريژنهكه له لاي راستهوه له تهنيشت لاوهكــــهوه
 دانيشتوو . كراسيكي رهشي گول ووردی سپي له بهر دا بوو. سرپوشكي
 رهش كه لم لاواه بسكه سپهكاني سره تاتكيان دهكرد و له گهل چرچه
 ووردهكاشي ده موچاويدا تهنهنيكي په نجا ساليان بو دهنه خشانسد.
 بهلام تا بليي به خو و توكمه بوو. له وه دهچوو زيان به همــــوو
 رپك و ملوزميهوه نهيتوانيبيت كاري خوي لي بگات .. نافرتهكesh
 ناو به ناو له پيريژنهكهي دهرواني و شينجا به تيلهی چاو لــــه
 لاوهكه وورد دهبووه ...

پياوهكesh سر و ملي داپوشي بوو پالتويهكي خاكي پواوي گيرقان
 گهرهه له بهر دا بوو كه شانيشكهكاشي به قوماشي رهش پينه كرابوو...
 شهرواله كون كونهكهي شهويهان پيشان دهدا كه له ژيرهوه دهرپيهكي
 خامي دريژي له پيا بيته ... سرجهم له جوتياركي ههژاري بهكيك
 لهو گوندانه دهچوو كه هاكا پيگهيشتن .. شوتومبيلهكه زور بسه

شویں جیگای تایہی تراکتور کہ پیش تہمان شو پڙگہیہی بہ سہر
کردبووہ بہ فرووقوری تیگ ہلشیلابوو پڙہوہی پڙگاہی دہست نیشان
دہکرد...

شوفیرہ کہ بہ دہم خورتہو بولہوہ دابہزیہوہ... ٹوتومبیلہ کہش
وہک گیانہوہ ریگی ماندوو گہرم ببوو و تایہکانی دواوہی تہوا و پوچوو
بوون.. شوفیرہ کہ بہ پیاوہکہی ووت..

((کار وا پروات بو نیوہ پڙوش ناگہین))..

ماوہیہک بیدہنگ بوو پاشان ووتی..

((خو ناشریت بڙہ پڙینہوہ)).. پیاوہکہ ہیشا چاوی لہ
چالی تایہکان چہقانہبوو بیئ شہوہی ہیچ بلئی سہریگی رہ زامندی بوو
لہقاند... لاوہکہش لہ ژنہکہو پڙیژنہکہی روانی کہ سہرتا پا رہش
پوش بوون ووتی..

((گہر خاکہ نازیگ شک بہریت لہ وانہیہ کارہ کہ مہیسر بیٹ ..))

شوفیرہ کہ لہ لاوہکہی پروانی و ہیچی نہووت... ژیر کوشنہکہی
پیشہوہی ہلداہوہ خاکہ نازیگی دہسک کورتی دہرہینا و ووتی.....
((فہرموو)).....

لاوہکہ زور چالاکانہ بہ فری پیش تایہکانی رامالی و چالہکانی
پڙ کردہوہ و بہ پڙلہقہ دایگرتہوہ....

تہوا و تارہق گہردانہی لہ ناوچہوانہ گہشہکہیدا کرد بوو ناوہ
ناویش لہ کورپہ خہوتووہکہی دہروانی و زیاتر شان و بازووی دہکوتا.
شوفیرہ کہ زوو لہ کارہ کہ گہیشت.. ٹوتومبیلہکہی ٹاژوواند...
تہمانیش نہرہی شانیان لیگیر کردہوہو خویان بوو شین و مور کردہوہ.
پیاوہکہ لہ گہل شہوہشدا بہ سہرو سیمہ لاواز بوو دہسست و
مہچہکی لہ گہل پالنانہ کہ دا دہلہرزی.. ٹوتومبیلہکہ وہک منالیگی
بہستہ زمان بہ دہست باوکیگی دل رہقہوہ دہیزپرانہ و تایہکانیش
ساف و لووس بوو بوون و بینیان دہخوارد لاوہکہ تا دہہات ہیژی
دہدایہ و پاژنہی قاچی راستی تہوا و لہ زہویہکہ گیر کردبوو...
لہ گہل ہموو تہکانیکدا تہمان زیاتر گوریان لی دہخوارد.....
ٹوتومبیلہکہ چہند تہکانیکی دا و کوژایہوہ.....

شوفیرہ کہ وہک ہستی بہ شتیگ کردبیت ہاواری کرد.....

شاخ

حه مه ستوکھولم

ئۆتۆمبیلەکه وەک شیریکی زامدار بە دەم نەرەو و وەرە و وەرەو
لووتی لە شەختەلانەکه گیر کردبوو تاپەکانی دواوەی تەواو لە بەفرەکه
چەقی بوون بە شیوەیەک دەخولانەو قوورولیتەیان بۆ پاشەوہ فری
دەداو دووگەلیان لێ بەرز دەبوو لەو دەچوو ئیستا نا باتیکی تر
کلپە بکەن . چەند جارێک بۆ دوواوە تەکانی داو ئینجا بۆ پێشەوہ
کشـا . . . . .

سواربووگەکان کە لە بەنی دو اوہی پیکابە سەر بە چادرەکە
دانیشتیوون وەک منالی نا و لانک دەهاتن و دەچوون . شوفیرەکە لە
بەنجرەکەوہ سەری دەرھینابوو و لێوی خوارەوہی دەگەست و بۆ تاپە
چەقبوہگان دەپروانی و زیاتر پینی لە بەنزین دادەگەرت . . . . .
ئۆتۆمبیلەکەش بەردەوام دەبیشرانوو دووگەلی سپی چری فری دەدا . . . . .
چەند تەکانیکی شری داو کوزایەوہ شوفیرەکە دەرگاگەکی کەسـردەوہو
سەرنجیکی بێھوودەیی لە سواربووگەکاندا ووتی . . (پیاوہگان دابەزێو
پالینین . .) . . . . .

پیاویکی لاوازی سەرو ریش ماش و سرنجی لە تەنیشت ژنیکی
قەلەوی سنگ داچەقاو دانیشت بوو ، کتو پەر بازی داو ئەویش کە
هیشتا لە ھەرەتی لاوی دا بوو ئەوہندەیی یەک و دوو بازی داو و نەرەیی
شانیان لەم لاو لای ئۆتۆمبیلەکە گیر کرد . شوفیرەکە ئۆتۆمبیلەکەیی
خستەوہ گەری . تاپەکان وەک لوورەیی ڕەشە بایەکی توندی شەویکی توف
دەنگیان لێوہ دەهات و زۆر بە خیرایی دەخولانەوہ و ئەوہندەیی تر
چالەکانیان قوول دەکرد . چەند جارێک تەکانی داو ئەمانیش ھەسوو
ھیزیان کۆ کردەوہ و زیاتر خۆیان لیجیر کردەوہ .

رێگاگە وەک توولە ماریکی سەربوو درێژ سبووہ و پاشان بـ
لای چەپی شاخەکەدا دەشکایەوہ و لە چاو وون دەبوو . دامینی شاخەکەش
بۆ خوارەوہ ھەزار بە ھەزار بوو و تا چاو بـر بکات سپی دەچووہ . . .
زنجیرە شاخەکانی ئەوہەر کە بە دارگۆیزی بی لک و پۆپ دا پۆشرا بوون
لە ناو بەفرەزێرینەکەیی بەر تیشکی خۆرە لاوازەکەیی ئەو دەمـ
بەیانہ لە دوورەوہ وەک خالی سەر گۆنای کچە کوردیک دەبینران . . . . .
کۆ بەیەکی ساردیش چەزی لە بناگۆی و ڕوومەتی سواربووگەکان
ھەندەساند . . . . .

بهم جوړه چینه چاوساوه کان پاریزه ریکی زور بیر وردوخه بیال تیژیان له
کیسه چی و که له تنگانه دا به رگری لی ده کن .

به بونه کوچ کردنی شاعیره وه (شحمه د لزار) ی شاعیره هست
و سوزی خوی دهرده بیری به ناوی (شین بو دلدار) هوه ده لسی :

هه ی رو کاکه رو کاک دلدارم رو	هاوربی به نر خوبه ها دارم رو
شاعری گهنجو پر شعورم رو	شعدیبی گه وره و بی قسورم رو
محامی گه لی هه ژارانم رو	ری نیشاندهری بی ارانم رو
(دلداری) زاناو زور فنه نام رو	خاوه نسی بیری بهرز و جوانم رو (۹)

۹- شحمه د لزار شین بو دلدار گوواری گه لاویژ چاپخانه ی معاریف

ژماره ۱۴ بهغدا ۱۹۴۸ ل ۴۰

* * *

ئەم حیزبە كەوتە چالاقى نواندن، ھەرچەندە بە رەسمى رېگەى ئىش كوردنى پىئەدرا، لە چالاقىھەكانى ئەم حیزبە ھەلسان بە ئاھەنگى نەورۆزى سالى ۱۹۴۶ و ۱۹۴۷. لقى حیزبە ھەموو پارىزگاكان پىيىك ھات، گەلى رۆشن بىرو پىشكەوتن خواز چوونە رىزى ئەم حیزبەوہ لە مانە (دەدار)ى شاعىر بوو .

شاعىرى تىكۆشەرو پىشكەوتنخواز ئەحمەد دلزار دەلى:

سالى ۱۹۴۶ دوای تەواو كوردنى خزمەتى سەربازى گەراموہ بو كۆپە، چەند ھاورىيىك داوايان لى كرم، كە لە رىزى (حزب التحررالوطنى) دا كار بكەم، كە ھەول ئەدرا بو ھەرگرتنى ئىجازەى كار بە شىوہىيىكى ئاشكرا، لە مانە شاعىرى پىشكەوتوو (يونس رەئوف) بوو، لە سەرەتا دا تۆزى گومانم كرد، بەلام كە كەرىم ئەحمەدم بىنى كە لە قوتابخانەى سەرەتاىي دا بە مامۇستا دامەزرا بوو، دەستم كرد بە كار كردن لە رىزى (حزب التحررالوطنى) لە لاىەن حیزبەوہ راسپىردرام كە چاودىرى كىتابخانەى حیزب بكەم، كە تەرخان كرابوو بو فرۆشتنى نامىلكەى حیزب و روزنامەو گۆقارى پىشكەوتوو لە مانە گۆقارى رىگەى لوبىسان

بــــــــــــوو، (۸)

گۆقارى گەلاوئىز (۱۹۳۹-۱۹۴۹) رۆلى كارگەرى بىنى لە بــــــــــــلاو كوردنەوہى بىرى پىشكەوتنخوازو پەرە پىدانى ئەدەبى كوردى توانى كۆمەلى شاعىرو رۆشنىرى لاو لە دەورى خۇيدا كۆ بكاتەوہ، (دەدار) شاعىرو ئەدىب كە قوتابى حوقوق بوو لە بەغدا ئاشناىي لە گەل دا پەيدا دەكاو پەتيا پەتيا ووتارى كۆمەلاىەتى و ئەدەبى تىدا بلاو دەكاتەوہ .

دوای تەواو كوردنى خويندنى زانستگا واتە سالى ۱۹۴۵ دەگەرپتەوہ بو شارى ھەولير و دەبىتە پارىزەر بو ماوہى سى سال تا لە شىوارەى رۆزى ۱۲ى تشرىنى دووہى سالى ۱۹۴۸ دا، زۆر بە ناوخت دەلــــــــــــە گەورەكەى لە لىدان دەكەوى و مال ئاواىي يەكجارى مان لى دەكات و كەلىنىكى ديار دەخاتە ناو ئەدەبى كرىكار روجوتيارانى كوردستانەوہ

ئەحمەد دلزار الثقافەالجديده، السنه ۳۱ العدد ۵، ۱۹۸۴، ص ۹۸-۹۹.

سالی ۱۹۳۸ پارتی هیوا له بهغدا دامهزرا، هیوا رۆلیکی باشی بینی له بلاو کردنه وهی بیری نه ته وایه تی و بنکه به کی باشی له ناو زۆربهی زۆری چینه جیا وازه کانی کۆمه لدا دامهزرا ند،

" ئەم حیزبه به گه وره تره به به هیتر ته نانه ت حیزبه ئاشکرا کانی عیراقیش داده نرا، خوینده واراننی کورد، ئەفسه ران، سه روکسانسی عه شایر، کاربه ده ستان له ناو جغزی ئەم حیزبه دا به شیان هه بـوو، مه رکه زی حیزب له به غدا بوو، په لی بو هه موو وولاتانی کـه نه و ده واری هاویشته بوو، ته نانه ت بو (ئییران و سوریا) شه تـوانی بوتری ئەم حیزبه تا ئەو ته ئریخه له گه وره تر حیزبیکی کورد بسـوو ه (۶)

له سالی ۱۹۴۰ دا، شاعیر بو خویندنی کۆلیجی حوقوق بو به غدا چوه، له ویدا ده بیته ئەندامی حیزبی هیوا، هه ر ئەو ئەندامی به ش (دلدار) له ماموستا ره فیق حیلمی نزیک کرد بووه وه، چونکه وه کـو ئاشکرایه ماموستا ره فیق حیلمی سه روکی حیزبی هیوا بوو.

له چله کاندادا موده زگای هیتله ری فاشیسته له به رده م خه باتی ره وای گه لان تیگ شکی نرا، به رپا بوونی بزوو تنه وهی رزگاری خـوازی له زۆر شوینی گیتی دا، شوژی مه زنی گه لی چین ده روازیکی فراوانیان له به رده م گه لانی ئاشتی خواز ئاوه له کردو بوون به سه رمه شق و هه وین بو گه لانی تسره. گه لی عیراقیش به عاره ب و کورد و که مه نه ته وایه تیـ به کانیه وه که وتنه جموجولی سیاسی به وه، کۆمه لئی ریکخرا و پارتی به یشکه وتوو هاتنه کایه وه بو هیئانه دی دیموکراسی و سه ربه ستی لسه سه رانه ری عیراق دا.

" جا پارتی کۆمونیستی عیراقی چاک ده یزانی که میری به ئاشکرا ئیجازه ی کارکردنی پی نادا، سوپه چهند ئەندا میکی خۆیان ته رخان کرد بو دا مه زرا ندنی (حزب التحرر الوطنی)، داواکارییک له لایه ن حوسین محه مه دالشیبی، محه مه د حوسین ئەبولعیسی المحامی، محه مه دسالح سه عید المحامی پێشکه ش وه زاره تی ناو خو کرا " (۷)

عـ علا الدین سجاد ی، شورشه کانی کورد و کوماری عیرا، چاپخانه ی معاریف، به غدا، ۱۹۵۹، ل ۱۷۰.

۷- سعادخیزی، " من تارخ الحریکه الثوریه المعاصره فی العراق، الجزاول مطبعه الادیب البغدادیه، بغداد ص ۱۲۶- ۱۲۸.

— له گه ل ئاسه فره شووف کوپیی تیی شه کو شاین زور نامه ی نه هی نیمان
شه نووسی بو متصرف و وه زیره کان و داوای نووسین و خویندن به کوردی
شه کرا (۳) .

جا کومه لئ پشتیوان دهوری باشی هه بوو له وریا کردنه وهی مروقی
تیکۆشه ر به تایبه تی ئاسه فره شووف ده ورکی باشی هه بوو، له پهروه ر—
ده کردن و به هیز کردنی گیانی نیشتمان پهروه ری لای شاعیر .

له سالی ۱۹۳۵ دا (دلدار) روو ده کاته هه ولیر بو خویندنی
قوتابخانه ی ناوهندی، نیوهی یه کم می سی به کان سه ره تای چالاکسی و
بزوتنه وهی کوردایه تی که وته نا و لاوان و قوتابیانی کوردستانه وه،
(دلدار) ی نه مریش وه کو قوتابی هکی تیکۆشه ر دهوری دیار ده بیینی له
ریزی قوتابیانی کوردستانی هه ولیر، ئه م چالاکیه ش به پرووسی له
یادا شه که ی شاعیر دا ده بیینی .

" شاعیر لایه ره بییکی گه ش له خه باتی قوتابیانی له پی نیماوی
کوردایه تی له قوتابخانه ی ناوهندی هه ولیر له سالانی ۱۹۳۵—۱۹۳۶ روون
ده کاته وه " (۴)

ده رچوونی گو قاری پرووناکی له سالی ۱۹۳۸ له هه مان شاردا،
دهوری باشی بیینی له پیشخستنی شه ده ب و فراوان کردنی بییری
نه ته وایه تی، (دلدار) ی شاعیریش یه کم شیعری له گو قاری ناوبرا و دا
بلاو کردۆته وه . سالی ۱۹۳۸ بو ته و او کردنی قوتابخانه ی ئاماده یی
روو ده کاته شاری کهر کووک " له شاری کهر کووک دا شاعیر ده بییته
ئهنده می (کومه لئ دار کهر) ئه م کومه له یه لاسایی کردنه وهی کومه لئ
کاریوناری ئیتالیا بووه، دهسته ی دامه زرینه رانی یه که مین کو بوونه وه
— یان له باغی (ام الربیعین) له کهر کووک کردووه، شه وانیه ی له
کو بوونه وه یه به شار بوون زور بوون له مانه موکه پرهم تالهبانسی
شیخ حوسینی به رزنجی، شیخ ماری به رزنجی، یوونس په شووفی دلدار " (۵) .

۳— هه مان سه رچا وه ی پيشوو ، ل ۲۸

۴— د. مارف خزنه دار، " شاعیری ماوهی ئاقی کردنه وه و گواستنه وه "

کولجی شه ده بیات چا پخانه ی دار الجاحظ، ژماره ی (۲۰— ۲۱)، به غدا ۱۹۷۷ ل ۳۷

۵— ئه م زانیاریه م له نامه ی تایبه تی ماموتای هیژا و خوشه ویستیم
پروفسور مارف خزنه داره وه له ۱۹۸۳/۹/۱۹۰ دا پی گه یشت .

دلدار شاعیری شورشگیزو پیشکه وتنخوآز

که مال مسته فامه عروف

له گرمه‌ی جهنگی جیهانی بیهکه مدا ، لهو کاته‌دا که شهریکی ته‌ماح
کاری به هۆی داموده‌زگا شه‌میریا لیسته‌کانه‌وه هه‌موو گیتی گرتی‌بووه ،
شه‌و شهره‌ی که سودو قازانجی وولاته شه‌میریا لیسته‌کانی شه‌وروپای
تیدا بوو ، شه‌ویش به مه‌بهستی دابه‌ش کردنی میراتی ده‌وله‌تی عوسمانی‌بووله
نیوان شه‌و ده‌وله‌تانه‌دا ، شا به‌م جوړه جهنگ کۆتایی هات و وولاته
سه‌رمایه‌داره‌کان که‌وتنه خو بو دابه‌ش کردنی ده‌وله‌تی عوسمانی به
گوپره‌ی به‌رژه‌وه‌ندی به‌ ئابووریه‌کانیان ، کوردستانی خوشه‌ویستمان
به‌ سه‌ر چوار وولات دابه‌ش کراو ، زۆرداران که‌وتنه فران فرانسی
هه‌ر مه‌پرسه‌ج روژی بوو ، له‌ گه‌ل شه‌وش‌دا ده‌یه‌ها بانگ‌ه‌وازی
دیموکراتی و مافی گهلانی ژیرده‌ست ده‌دا به‌ گوی‌ی خه‌لکیدا بوو
هه‌ل خه‌له‌تاندن و ته‌فریوه‌ دانیان تا وه‌کو بگه‌نه مه‌رامی خو‌یان ئا
له‌و کاته‌دا (دلدار) پی‌ی نایه‌ جیهانه‌وه له . ۲۰ ثوباتی ۱۹۱۸ .
کاتی که فامی کرده‌وه و خو‌ی بینی هه‌ستی کرد مروقی نه‌ته‌وه‌ییکه
که‌ ناوی نه‌ته‌وه‌ی کورده‌ شه‌و کورده‌ی که له‌ زۆر کۆنه‌وه خاوه‌نسی
ئارستانی‌تی بووه و جله‌وی فرمان ره‌وایی به‌ ده‌ست خو‌یه‌وه بووه ، له
گه‌ل شه‌وه‌ی که نه‌ته‌وه‌ییکه له‌و نه‌ته‌وانه‌ی هیشتا چاره‌نووسی خو‌یان
نه‌که‌وتۆته ده‌ست خو‌یان ، (دلدار)ی شاعیر له‌ ناو نه‌ته‌وه‌ییکه وادا
ده‌که‌ویته شیعر ووتن و خه‌یال کردنه‌وه .

دلدار ، ناوی ((یونس)) ه‌ کورپی مه‌لا ره‌ئوونی کورپی مه‌لا
مه‌حموود شه‌فهندی کورپی مه‌لا سه‌عدی خادیمولسه‌ججاده‌یه .
دایکی ناوی (زه‌هوه)یه ، کچی خورشید شه‌فهندی‌یه ، له‌ مه‌لا
زاده‌کانی ناوچه‌ی زه‌هاون .

"دلدار" له‌ ناو بنه‌ ماله‌ییکه مووچه‌خۆری بچووک په‌روه‌رده بووه ،

۱- شیرینو فەرهاد، داستانیکی عهشقه ، له کورده واریداگه لی پلاوه و
دهما و دهم دهگیرنه وه و وه کاره مزی خوشه ویستی و قوربانیدان له
زور دهقی ئه ده بی دا به کارهینراوه ...

۲- " بیستون " ناوی ئه وکیوهیه که (فەرهاد) نه خشیی، شیرینی له
سه ره لکه ندووه .

۳- " گهرمه سیر شوینه و فاوهه وای زور گهرم و ووشک .

۴- " زوربا " ناوی یه کیکه له رومانه به ناوبانگه کانی شووسهری

یونانی (نیکوس کازانتزاکی) . ههروهها ناوی پالهوانی رومانه که شه ..

۵- شیقاع و وهزنه موسیقی یه کتنی ئه م شیعره له کوبله یه که وه بو

یه کیکی دیکه دهگوررین، که به م نیشانه یه ( ) له یه کجیاده کریته وه .

* * * * *

شہوا توش دہ بیستہ "شیرین"

منیش دہ بمہ

"فدہ رھاد" ہ قدرہ جہ کہت ..

نا گیانہ کہم

تو ناتوانی ، بہ فروچیا بہ جی بیلسی ،

تو لہ "گہرمہ سیر" دا دہ مہری

لہ کہناری دہ ریاکانا ،

لہ شہ پولہ کان ، تی ناگہی .

دہ روازہی شہم عہ شقہ داخہ

من وا روشتم .. نایہ مہوہ .. نایہ مہوہ ..

توش شہی کچہ خہ ماوی بیکہ

لہو دوورہوہ ...

نہ بوم بگری

نہ لہ کچیتیتہ گزنگی خوری شہوین

بشارہوہ ..

نہ یادم کہ

نہ "بیکہ نین" یش بخہرہ کاغہزہوہ

من وا روشتم .. نایہ مہوہ

نایہ مہوہ ..

کولانی ۱۹۸۳

کولانی ۱۹۸۳ ی ، وہرزیر

ی وہرزیر

ببوره ليم

گهر ده ته وئ بزانى كيم ؟

من شاعيريكسى سهره پوم . . . .

قهره چ ئاسا سنور ده بوم . .

وولاته كم سهره ستيه

ري ههر نيلاى نه ويش نه گرم . .

گهر ده ته وئ بمبينيه وه ؟

ده بي رووه و اوتكه ي به رزي

"گيانى زوربا"

هه لبزنى . .

ده بي به داوه پرچه كانى خور دا

شور بيته وه . .

له روخي خه مى پيروزي هه زار يكا

هه لبخوتى ي

ده بي له پوسته ي قهره جه كانا

نامه كانم بدوزى يه وه . .

له ديوانى شاعيره بي ناوه كانا

شيعره كانم بخويى يه وه . .

شه منم

شه وه ي تو پي ي ده لى ي "ده ولت"

من تيايا نيم

شه وه ي تو پي ي ده لى ي "سنور"

من ناي بينم

گهر ئا ماده ي ؟

ده ست گيرانى شه قهره جه نامويه بي ،

ده بي چياو

لوتكه ي به فر

به جي بيلى . . .

كه ي خور شه زه وي به ي ،

به جي هيشت ؟

دوا نامه

ی - وهرزیر

وات دهزانی: ئەم کۆچی من ،
پۆی "هات و نههات" ی عهشقه و
چاره نووسی "فهراهاد" یکی ئەم سهدهیه
.. چاوه پێمه ..

دهت وویست : بسبیته "شیرین" ی
دلّه پر له ئازاره کم ..
داوات دهکرد : پهیکه ریکی : زۆر نازدارت
له " بیستون" ی ،
شيعره کانهما بو بکم
نهت دهزانی: من فهراهاد نسیم ؟
من شاعیر نسیم ؟
من ریبواریکی کاروانی بی کوتایی ،
.. ههنگاو نانم ..
چاره نووسی، وون بوویهکی ئەم سهدهیه ،
.. چاوه پێمه ..

ئهی کیژۆله چیاپی په که
چۆن ده توانی: دهست گیرانی ،
وون بوویهکی ئەم وهرزه بی ؟
چۆن ده توانی: دهست بهرداری ،
چیاو لوتگهی به فر بسی ؟
ئهی کیژۆله چیاپی په که
تئی بگه لیم ..
من نامهوی چاره نووست ،
.. به خۆمهوه گری بدهم ..
من قهره جم
من پسولهی قهره جی خۆم، به تو نادهم !

دیاره چین وگه‌لی چه‌ساو
زووتر له خه‌وه‌لدین‌چاو

گۆران ده‌زانی شه‌وگه‌له‌ی سووری له‌ سه‌ر شو‌رش‌کردن هه‌رده‌گاته‌ ئاما‌نجه‌-
کانی و‌گه‌رو‌ژه‌زورن‌زیک‌ده‌بینی که‌ دا‌گیر که‌ران و‌ ئیم‌پریالی‌زم و‌ کۆنه‌-
په‌ستی گۆله‌ یان ده‌که‌ویته‌ لیژی وه‌یزی گومان و‌خو‌په‌ستی و‌کۆنه‌په‌ستی .

بۆیه‌ گۆران دوا‌ روژی شه‌وانه‌ واده‌بینی و‌ پی‌ یان ده‌لیت:

ته‌پ‌ها . . . تریه‌ت‌دی‌ و‌لنگه‌ و‌قو‌وج
ببۆی شه‌که‌ویت‌ده‌عبای وه‌ک‌ ح‌سو‌وج

* * *

بهلام گوران باوه ری به گورانه وله وپروایه دایه که کوردیش وهک
 گهلی کوریا ته کانیکي مهن ددها به ره وپیشه وه وشورش بهر پاده کات
 شورش هر له بهر ده و امیدایه تا چه وسانه وه ما بیته بویه ده لیت :

راسته شه مپویه کمان نوستووین ،
 شهوی ترمان زه ده وماندووین ،
 بهلام پوژ دی و شه روا، ما وه
 له هیچ کامان نه گیرا وه
 شه مان له خه و بیزار شه بی
 شه و توژ له پشتی شه ته کی ...
 شه و با دووباره بهلامار
 شاننه بو سه رسته مکار

گوران شاگادارمان ده کات وه که هه مو گهله ژیره ده ستکان ده بی
 سوور له تافی کردنه وهی کوریا ببینن. گوران ئاسوی دوا پوژ زور به
 رووناک ده بیته وله و پروایه دایه که رزگار بوون شتیکی هه تمی به
 بویه ده لیت :

شی نه ته وهی کوردی برسی
 عه ره ب ، هیندی ، هه رکه س، هه رچی
 شه و قه و ما وهی کوریا به نده
 بو گشت گهلی دیل و به نده

تا چه وسانه وه زیاتر بی ، تاقه فی زنجیری ده ست وپی شه ستوور تر بی
 تا گه ل برسی تر بی ، شه و نده زوو تر گه ل ووریا ده بیته وه وه هه نگا و به
 ره و ئاما نه گان ده نی :

تا شه و زیاتر داگیر کرا و
 بداته به رکه لیه ی سا و
 قه فی زنجیر شه ستوور تر کا
 له شکر سه وقی ری دوور تر کا

بیری ئینتەر ناسیونالیستی وای له گۆران کردوووه وهک کوردیک
هاودهنگی تهواوی گهلی کۆریا بکا ، له ئازارو مهینهتیدا له پۆژی -
خۆشی وسەر کهوتن دا بۆیه دهلیت :

گهر نه مهوێ سهر فرارزیت
به ههستی خۆتا شانازیست
گهر دوژمنی ئازادی تو
به دوژمن نه زانم بوخو
خوایه بهشم ههر دیلی بی
ههر روو زهردی و زهلیلی بی

دهردی کۆریا ، دهردی کوردیته ، بۆیه دهرومانیشیان یهکنکه ، شیمپریا -
لیزیمی ناو خوو کۆنه پهرستی ناوخو ، ههر دووکیان بهر بوونه تهگیانی
میللهت به ههموو ریگایهک و به ههموو چهکی :

چونکه کۆریا ههر دوولامان
بۆیهک دهرد شه خوازین دهرومان
کۆنه پهرستی ناو خسوومان
بوته شملیکی شهر بسومان
رایکیشاوه دهستی یاری
بو بیگانهی ئیستیعماری
به ههر دوو دوژمنی خوین مژ ،
به گشت چهکی : لهش کورژ بیری کوژ
تیمان بهر بوون ئهیان هوی :
ههقمان ههرگیز چنگ نه کهوی

گۆران ئاگای له وه ههیه که گهلی کورد هیشتا به تهواوی هوشیار نه
بوتهوه و له خهوی نهزانی بیدار نه بوتهوه ، "ع"

۶ - شه شیمره له سالی - ۱۹۵۱ ووتراوه .

* شه مه مه بهستیکه له نوسینیکی دریز له بارهی ئینتەر ناسیونالیست
له شیعرێ کوردیدا .

بۆ ماك ئارسەرىپى ئە كەنى
شەرمە زارى ، چەن خايەنى ! "۵"

پاشان دەلىن :

گریمان ئەك سەرەك ، توشاى....
خىوى خوارو ژوورى كۆرىاى....
دۆلارىك ، لىي كىسە پرى
ھەگىز ناتوانى پىي بىرى
يەك تىك چى يە ، لەوگشت ئاۋە
كە لاي گەل لەرووت تىكاۋە....

گەل لە پەيوەندى نىۋان ئىمپىريالىزم و كۆنە پەرىستى ناو خە دەگا و چاك
دەزانى ئىمپىريالىزم نۆكەرى ناخۆ بۆبەدى ھىنانى ئامانجەكانى بە كار-
دېنى، بويە گەل روودە كاتە كۆنە پەرىستى ناو خووپىي دەلى :

ئە تۋانى چۆن ئارە زووكا
لە پووشى حورمەتت فووكا
دەس باتە جەۋى كارت
چۆن بۆى بلوى قورس كارت

پاشان گۆران خە باتى گەلى كورد و گەلى كورپا بە يەكەۋە دەبەستىتەۋە و
ئامانجى گەلى كورپا بە ھى كورد دەزانى و دوژمنىشى ھەربە دوژمنى كورد
دەزانى، بويە دەلى :

ئەى نەتەۋەى كۆرىاى نەبەز !
ئەى سى مليۋن لە زەرد رەگەز
تو ھەر رەنگى بى من ھەر رەنگىم
گەر نەتپەرە ستم بە پەنگ بىم

۵- ماك ئارسەر : فەرماندەى گىشتى ھىزە شەركەرەكانى ئەمىرىكا و دەۋلەتتە
نۆكەرەكانى بوو لە كورپا كە خويان ناو نابوو ھىزى نەتەۋە يەكگىز تەۋەكان
دېۋانى گۆران ، لاپەرە - ۲۲۶

بۆيە ئىمپىريالىزم و نوکەرەکانى دەستە و ئەژنۆ دانانىش و بە ھەموو شىوھەك دەيانەوى ھەموو دەنگىكى ئازادى خواز کپ بکەن و لەناوى بېھن بۆيە :

ئە ھەمەن ، ئە کوان لە گە لا
 بۆمباي ئەتۆم لە باخە لا
 سەر پىر لە سەوداي بەدکاري
 زۆربە سوورى وبە لا ساري
 بۆسەر کۆريا تاوى داوہ
 ھەر کورياي چى ؟ کوريا داوہ !

لە گەل ھەمەموو تاوانکاري و کوشتن و بېرپىن و وپىران کردن و برسەتى و چەوساندەوہ ، کە ئىمپىريالىزم بە خەلات بۆ گەلانى دىنى کەچى ھەميشە دەيانەوى پىرووى رەشيان بشارنەوہ و لاف و گەزافيانە و دەلپن :

خۆم قەلای دىمۆکراسى
 بە خىوکەرى لات و برسى
 خۆم لى دەست جەوروئازار
 رزگار کەرى کۆريا ھەزار !

ئىمپىريالىزم بۆ جى بە جى کردنى پىلانە گلۆھەکانى پەنا دەباتە سەر دارو دەستەى خۆى لە ھەر وولانتىک کە کۆنەپەرستى ناوخۆيە ، ئەوانىش ئەلقەلە گۆى ئىمپىريالىزم بۆ پارىزگارى کردن لە بەرژەوہەندى پىنايەتى يە کانسان و پارىزگارى کردن لە دەستەلات و زياترمانەوہيان لە سەر حوکم و زياتر چەوساندەوہى گەلە ھەزارەکان ، بە لām ھەزارو چەوساوہکان ئەو بىگانە پەرستانە چاک دەناسن بۆيە پىرووبە پىرويان دەبەشە - وە وپىيان دەلپن :

ئەى سىنگمان پى! ئەى سىنگمان پى " ۴"
 پىرسەى مەيتى کوريا ناگرى ،

۴- سىنگمان پى : سەرۆكى ئەودەمەى کوريا باشوور .

ئىنترناسىوناليزم له شىعرى گوراندا

شاعىرى مولتەزىم پەيۋەندى يەكى پتەۋى بە مەسەلە بىنەرەتسى -
يەكەنى گەلەكەيەۋە ھەيە . بۆيە شىعەرەكانى رەنگ دانەۋەى سارى سىياسى
ۋ كۆمەلەيەتى ۋ ئابورى گەلەكەيەتى ، بىرۆكەى شىعەرەكانى لە واقىيەى
كۆمەلگەكى ھەل ھىنجاۋە ۋ پەرىشىعرى ئىلھام لە ئاۋات ۋ بىر كوردنەۋە ۋ
گىر ۋگرفتى كۆمەل ۋەردەگرى.

شاعىرى مولتەزىم لە خزمەتى ئامانجەكانى گەلەى داىە ، گورانى
مەزن ، يەككە لە ۋ كەلە شاعىرانەى كە مولتەزىمە بە مەسەلەى گەلە
كەيەۋە ، لەھەمان كاتىشدا مولتەزىمە بە بىرۋېروايەكى پىشكەۋتن خۋازو
مروقا يەتى ۋ ئىنتەرناسىۋنالىستى .

خۆشەويستى گوردستان گورانى گەياندۆتە ئەۋېروايەى كەپشتگىرى
شورنى گەلەرزگارى خۋازەكان بكات ۋ لە قولايى دلەيەۋەخۇشيانىبۋى،چونكە
رزگار بۋونى ئەۋگەلانەى بە ھەنگاۋىك زاسىۋەبۇ لەنلۋېردنى دەستەلاتسى
ئىمپىريالىزمى جىھانى ئەۋەش ماناىنزىك بۋونەۋەى گەلى كورده لە رزگار بۇۋ
لە ژىر دەستى داگىر كەران ۋ بىنەپر كوردنى ھىزى كۆنەپەرستى ناۋخو .
گوران ، ھەرۋەك لە شىعرى ۋەسف ۋ دلدارى ۋ كۆمەلەيەتى ۋ خۆشەويستى نىشتمان
بە شىعرى تەپرو ناك ۋ پاراۋدارىكى بەردارى گەئى رۋواندوۋە لەباخچەى
شىعرى كوردىدا ، ھەر ئاۋاش لە شىعرى ئىنتەرناسىۋنالىستى ۋ ھاۋدەنكى لە
گەل خەباتى گەلە ئازادىخۋازەكان ۋ گرى دانى خەباتى رزگارىخۋازانەى
گەلى كورد ۋ ئەۋ گەلانەزىيا تر باخچەى شىعرى كوردى رازاندۆتەۋە

گوران بە چاۋىكى ئىنسانى يەۋە سەيرى خەباتى ئەۋگەلانەى كوردوۋە
لە ۋېروايە دابوۋە : ھەرچەندە ئەۋ كوردەۋە لە كوردستانى عىراق دادەۋى
ۋ موسلمانە " بەلام جياۋازى ئابىن ، جياۋازى ئايدىال ، جياۋازى

خوای نازادی و سهربه‌ستیتان ده‌سپتیرین و نوسا که گه‌یشتن به‌شامانج
وا بزائم بومان هه‌یه که جاروبار یادمان بکهنه‌وه و به ناوی شیمه‌وه
چه‌پکک‌گولی رازاوه‌ی بون خوش‌بخنه سدر به‌یکه‌ری سهربه‌ستی
و نازادی ولاته خوشه‌ویسته‌که‌مان .

بهر هه مه کانی بخوینیته وه و چه پلهی بو لیڤه ن و خه لاتی بکن... زوړمان
 له بهر پئی پاره یی نهی ده توانی گتیب بکړیت، کاغز نه بو شتی تیا
 تو مار بکا، له بهر شه وهی به زوری بهر هه مه کان ده ماو ده م بلاؤ ده کرابه -
 وه و له بهر ده کرا یا جاروبار له پهراویزی کتیبه کونه کانداند
 ده نوسرایه وه... شه وسا له سر سه ره برشتی کاغز ده نوسراو به که تیره
 پیکه وه ده نوسینراو لوول ده کراو ده بوو به تو مار و له باخسه ل
 و پشتینه کاندان، یا له ناو بوخه ی خام جاوه چلکن و شپوله کاندان شاربه
 شار و دی به دی له گه ل خو ماندا ده مان گیرا... بهر هه می زور به سرخ
 له کیس چوه زور بهر هه م که وتوته ده ست دوژمن و سوتینراوه یا که وتوته
 ده ست پیاوی ناشی و کردویتی به شاغزه جگه ره... شه و با به ته ی له
 زه مانی شیمه دا و تراوه و شسته شپوه ره خنه ی لی ده گرن، شه گه ره له وه
 زوړتر له سه ری بریشیتینایه دوور نه بوو باوو با پیرانی شپوه ی سه رده می
 شیمه له جیاتی چه پله بو لیڤان هوو هایان لی ده کیشاین و راویسان
 ده ناین و به ریژگاویان ده ژماردین ده ره ده رو شاو اریان ده کردیسن
 وه کو به سه ر هه ندیکمانا هات. شه وسا شه گه ره شیمه پاره شمان نه بویت
 جوانی (یوسف) یی پئی بکړین به لام له گه ل شه وه شدا هه ولمان داوه وه کسو
 کلافه ده زووی پیریژنه که ی چیروکی یوسف به هه مو لایه کدا په ل بکو تین و
 په تک و هه ودا کو کهینه وه و به ته شی ی دلمان بیریسین و بیکه ی به
 کلافه ده زوو بو شه وه ی بچینه کوړی مه ی دانه وه... شه وه ی که بو شپوه مان
 به جی هیشنه تان و پوکه ی له و کلافه ده زوه یه...

خوشه ویسته کاندان، له کو تاییدا ده لی ین... شیمه هج کا تیک
 شومید پروا نه بوین و نابین بیرتانه بیریکمان پئی و تن جاریک له ناو
 به فرو سه هولبه ندانیکدا چه قی بوم، له دووره شاگریکی به کلیه م دی...
 به هیوای تین و ته وژی شه و شاگره خو م گرت و خو م نه دابه ده ست مردن
 و ره ق نه بوو مه وه... شیمه ش شه و شاگره له زور شوینی ولاته که ماندا
 به دی ده که یین...

روژی سه رکه و تن نزیکه و دوژمنی داگیرکرو ره گه ز په رستی له
 شه نامدا هه ر سه ر شو پریان بو له ده مینیته وه... هه تا شه و روژه ی ده ست
 ده که نه ملی هیو او نالی سه ر به ستی و شازادی له ژیر سایه ی شاشتی
 راستیدا به سه ر لووتکه ی چیا کانه وه ده شه کیته وه، هه تا شه و کاته به

به کۆمهل بهزهوی و خاکی نیشتمانه پیروژه که مانه وه لکاوین وههزاران ههول و تهقلای دوژمانی بۆیان لیک جیا ناگریتهوه...

خۆشهویستهکانمان... ئەوسای سهردهمی ئیمه دهسلات زۆر کم بوو، خهڵکی زۆر ساویلکه بون، میشکیان فهریک بوو، دهلمه بوو، ههر شتی رووکهشیان دهبینی، وهکو مندالی شیره خواره وابون لهشیری بهرمه مکانی دایک بهولاره ههرچیکێ تریان دهخوارد بداریه قیزیان لی دهسهوه وه هیلنجیان تهداو نهڕشاندهوه... ئەوسای ئیمه ههر له مندالیهوه کۆنه- پهستی سهرکویری کردبوین مامانی ووشکه ئیمان به ژههری گۆنه پهستی بنی مهلاشووی ههمل تهداینهوه... تنهها باوه پمان به تهفسانهی دیو و درنج و حوری و پهری ناو بهههشت و دواروژی پر له مهترسیی و سامناک و سزای گور و ناگری جهههنه م بوو... هه موو جۆره بیرکردنه وه به کسێ ژیرانه مان لی قهدهغه بوو... کفر بوو... سهرپنجی بوو... به کورتی گاو گونالی ساویلکه یه تی و کورت بینی و لیک نه دانه وهی بـــــــاوو باپیرانی سهده ها سال بهر له ساتی ئیمه هه مووی به سهر ئیمه دایزا و ئیمه گرته وه ....

ئهوسا ئیمه دهسته پاچه بوین... کم دهست بوین... له دهمی مال و مندالمانیان دهگیرایه وه دهیان نارد بۆ غزای سولتان... خۆشمان وهکو دهلی مالمان پر بوو له رازیانه که چی به سک به شه ده مردین... بێنوسمان بیرتی بو له قامیش و مه ره که بمان له دووکه لی فوتیله ی سهر دیواره کان و پهرو (لیفه) دروست ده کرد... کتیب و بهرگ و پیلۆمان به یاره ی راتووی فهقی و دهقه فهقی و به پوله پوله کۆ کراوه ی ناو فهقیانه سزو چلکنه کانمان ده کررا... کاتی ئیمه هات و جۆ هه مووی به پێ بوو زۆر جار له شوینیکه وه بۆ خویندن بۆ شوینیکی تر به پێ خاوسی ده جوین بۆ شوینیکی تر... شه و تا به کی کمان به شاکرا بیري هاوریه- کی دهسته وه :

له بیرت دی له زمانێ چوینه بالهک به پێ خاوسی نه که وشمان بووشه کالهک ئەوسای ئیمه دهزگایهک نه بوو دو دیرمان بۆ چاپ بکا و بلاوی بکاته وه، وهکو ئیستای ئیوه دهزگایهک نه بوو یارمه تی نووسهر بداو به ره مه کانی بۆ له چاپ بدا و بلاوی بکاته وه و وینه یه کی خۆشی له بهرگه کهیدا بـــــــو بکیشی له ناو مه له بنده کانا کوری بۆ ساز کا بۆ شه وه ی به ره مه کانی

خۆشه‌ویسته‌کانمان نه‌که‌ن به نیازی لاسایی کردنه‌وه‌ی بیگانه له
 هه‌ست و هۆستی هاوولاتیانی خۆتان دوور بکه‌ونه‌وه و پلای ده‌ماره‌گانتان
 به لیدانی دلی بیگانه پل بدا... زمانه‌که‌مان لاواز نیه و کم ماوه
 نیه، به پیچه‌وانه‌وه به‌ربلاو و فراوانه... پره له که‌ره‌سه‌ی ره‌سه‌نی
 خۆمالی که هه‌موو شتیکی تیادا ده‌ست‌ده‌که‌ویت... زه‌مینه‌ی ولاته‌که‌مان
 پره له به‌سه‌ره‌ات و کاره‌سات و لاپه‌ره‌کانی میژوی به تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی
 ئه‌م سه‌رده‌مه‌ی دوایی پرن له‌و باب‌ه‌تانه‌ی ئه‌گه‌ر هه‌زاران کتییب و
 پرتووکێ له‌سه‌ر بنووسریت هیشتا که‌مه... وایزانم له‌به‌ر ئه‌سه‌وه‌ی
 پیویست‌ناکا بازده‌ن بو به‌ره‌مه‌کانی بیگانه و له هه‌ره‌ه‌زاوه به‌ک
 دیریک و له هه‌ر دیریک ووشه‌یه‌کی لی بخوازن... ئه‌مانه‌ش بو ئه‌وه‌ی
 نالیین که گوشه‌گیر و دووره‌به‌ریز بوستن و نالیین هه‌رچی بیگانه
 ده‌یکا و ده‌بنووسی ئیوه لی دووربکه‌ونه‌وه چونکه ئه‌مه‌شیان کۆنه
 په‌رسته‌کی سامناکی کوشنده و ره‌گه‌ز په‌رسته‌کی ترسناکه، ئه‌م‌پرو باری
 زیان و گوزه‌ران و هه‌لک‌رد وای له هه‌موو مروفتی جیهان کردوه که له
 زور ره‌فتار و هه‌لک‌رد و بیره‌کردنه‌وه و خه‌بات و تیکۆشاندا له یه‌ک
 بچن... به‌لی یا چه‌کی تیکۆشان و خه‌بات و به‌ره‌م له‌یه‌ک بجیت....
 به‌لام وایزانم به‌ره‌م هه‌ریه‌که شه‌قل و ئیوه‌ی تایبه‌تی خۆی پیوه‌هیه.
 ئه‌م‌رو هه‌چ شتی که به‌قه‌د ئه‌وه دلی دوژمنانمان خۆش‌ناکات که له
 هه‌لک‌رد و ئیوه و رابواردن و نوین و گورانی و به‌ره‌م و نه‌ریتی‌ناو
 کومه‌لگای ولاته‌که‌ی خۆمان دوور بکه‌وینه‌وه... ئه‌وه‌ی هه‌تا ئیسته‌ئیمه‌ی
 پاراسته‌وه و له گه‌رووی نه‌هه‌نگ‌ریزگاری کردوین ئه‌وه‌یه که له هه‌سه‌ت
 و هۆستی جه‌ماوه‌ری خاوه‌ن مافی ولاته‌که‌مان دوور نه‌که‌وتوینه‌ته‌وه....
 که زانیم دوژمن گورانی منی پی ناخۆشه به سه‌ربالای نیشتمان‌که‌مدا
 بلیم له رق‌ا له جیاتی نوێزکردنیش هه‌ر گورانی ده‌لیم... که زانیم
 دوژمن پی ناخۆشه جله نیشتمانیه‌که‌م بیاریزم و له‌کو‌روشا هه‌نگه‌کاندا
 له‌به‌ری بکه‌م له رقی ئه‌و به شه‌ویش پیوه‌ی ده‌نووم... وایزانم هه‌رئه‌و
 رقه پیروزه‌شه که دوژمنی که‌له‌یه‌ی کردوه و شیت و هار بوه و نازانی
 چیمان لی بکات که له‌سه‌ر رقی راست‌لاماندات... هه‌ر ئه‌ورقه‌پیروزه‌یه
 که له‌گه‌ل بوونی هه‌ندی ناکوکی و تاریکی نیوان خۆماندا هیشتا
 جاشه‌کانیشمان نه‌گه‌یشتونه‌ته ئه‌و راده‌یه که له خۆشه‌ویستی نیشتمان
 و سه‌ربه‌ری دوور بکه‌ویته‌وه... بوئه له‌گه‌ل ئه‌و تاریکیانه‌شدا هه‌موومان

نا چاری هندی ریبازی بیگانه بگرینه بهرو نهمان توانیمی به کامی دلی ئیسته ئیوه و به پی زول و بارو دوخی ژیانی ئیسته و بیله شیوه به کی روونتر و باشتر باسی ژیانی شه و سرده مهی خوماتان بوبکه بین گله بی ئیوه له ئیمه شه وهیه که لاسایی بیگانه مان ده کرده وه و پیره ویمان ده کردن له کیش و ووشه دارشتندا... به لئی شه و بیان راسته ، به لام سه یی شه وهیه که ئیسته زور کهس به جوریکسی تر لاسایی بیگانه ده کاته وه... هر بو شه وهی به خاوه نه که ی بلین خاوه نی به ره مه سی ریبازی تازه ییسه و خوی نا به ستیت به کیش و قافیه وه ، ئیتر هرچی ووشه ی ئالوزو ته ماوی و ههلق مهلقی نوسراوه کانی بیگانه هیه... هرچی ورینه ی بی سره و- پی بیان هیه هه موی کراوه به ویردی سرده م و تی هه لکیشی چند ووشه یه کی زمانه که ی خومان کراوه .

شه گهر سیهری هه ناسه ی بلبل و جورا وگه ی خوینی ده مه گو یزانی نا و دلی به پوله وره شه بای هه ناسه ی سینریفوزه رده ووسمه ی سرلیوی کامو شه مانه به پوخته ی به ره م دانری به ره مه ی شه و پیره دارانه ی دیرین به قرچوک و پوزو بژمی دریت ، ده پی وورینه کانی (شه حه ی سراییلی) هه مووی به ئالتون بنسو سرتیه وه... دو هه زار به زمی وای هه بو که ده ی ووت : لیوه له ره ی له شکوی میرووله ی سره ده ریای شه ونم وای له مه له وانه کان کرد بو هه موویان بو بون به سیسی مه غزی میوه...

بی گومان بهرگ و پوشته نی خواستنی بیگانه و به زور تی هه لکیشانی به به بهری به ره مه مداوه کو بو که سه ماکه ره ی (کسرنقال) دیت به رچاو... کاتی ئیمه نه یان ده هیشت له ئه لف و بی ی ژبان به ولاره هه چی تر فیئر ببین... هه موو شتی کمان لی قه ده غه بو... هه ربانگ و نو یژوو ووسه سخنه ی ناو مزگه وتمان لی قه ده غه نه کرابوو له گه ل شه وه شدا هه مان بوو بیی روالهت زور شتی شه خسته روو... شه وه بو یه کی کمان ده ی ووت :

له بهر حه زه نحوی ونا ته بایی له ژیرخیری حیزانابوین به دوش شه ک هه ناوه ک ئاگری بین کاین له گه ل یه ک

شه گه رطوفان بی له شکر تان به پووش شه ک وا بزانه شه وهی که ئیسته شه ئیوه له و باره وه بو ی بچن له وه ئاشکر اترو روونتر ناوتری... له بهر شه وه وا بزانه زور نارپه وایه شه گهر حساب بو کات و بار و دوخی شه وه خته به کریت که شه وشه ره ی به بی روالهت تیا ووتراره... .

کرده و به دلیان او بون به چقلى ناو چاویان .
 خوشه ویسته کاندان، یادی شه و رۆژه تال و سختانه ی شیمه تان له
 بیر نه چیی که توانیومانه به چنگه کری شه به ره هه مانه ی له به رده ستان -
 دایه هه موی شاماده بکهین و به هه زار کویره وه ری و بهت بهتییین
 پاراستومانه و گه یاندومانه ته شه رۆژه . نالیین پی ره وی هه مسووی
 بکهن، چونکه هه موشیان هه ر راست و نه او و نین به لام جار و باریش یلادی
 کۆن بی بوود نیه ... راسته شه مرۆ و دوارۆژ قوناغه که ی زۆر گرنگه
 و ده بی هه موو ووزه و ده سه لاتیکتان له پی ناوی گه شه کردن و سه رکه و تنی
 شه کرده وه و بیروباوه ره پیروژانه دا ته رخا بکهن که راسته ریگه ی
 ژبانی سه رکه و تنتان پی نشان ده دات و ده تانخاته سه ر ریگه ی
 به ختباری و شادمانی هه موو مروقیک له جیهاندا ... ده بی به ره هه کانتان
 له پی ناوی پاراستن و سه رگرتنی شه کرده وه و بیروباوه رانه دابی ...
 به لام وا بزانی به ره هه می سه رده می شیمه شه ده وری خو ی بینیه و هه تا
 راده بکی باش توانیویتی گه شه به زمانه که مان بد او هه ندیک به سه ر هات
 و رووداوو نه ری تی کۆنتان بو بیاریزی ... شه به ره هه مانه یادی با اوو
 با پیرانتانه ... هه مو نه ته وه بک شانازی به که له بووری رابوردوی و
 شه ده ب و سامانی نه ته و ای ته کۆنی خو یه وه ده کاو نا یخاته پشت گو ی و
 به که م و به ست و نزمی ناژمی ری تی ... شه وه ی گه یاندومانه ته ده ست
 شیوه ، هه موی یادی شه و رۆژه تال و سخت او دیژوارانه به که نه خو یینده -
 واری و کۆنه په رستی و وو شکه رۆیی و میژده زمه ی دوژمنی داگیر که ره و
 وو شکه تاین وه کو مو ته که سواری سه رمان بوون ... هیشتا له جه و ته و
 چله داده بوین، هیشتا له ناو بی شکه و جۆلانه داده بوین، به ده م پراژه -
 ندنی دوای هه نسک هه لکی شان و گریانه وه شه وه و دایکی هالی کۆنه په رستی
 و زۆرداران بیی به زه بی ده یان گو شین و چنگیان ده نایه بین و فور تملن
 بو شه وه ی هه ر له ناو لانکه و بی شکه دا بمان خنکینن، یا هه یج نه بی له
 جه و ته و چله وه وا تر سنۆک و سه رکو یرو تو ساوو سه رشورمان بکهن که
 گه و ره بوین فزه مان لیوه نه یه و نه ویرین ده م بکهینه وه . خوشه -
 ویسته کاندان نابیی لیمان بگرن شه گه ر شه و سای شیمه ، له روانگه ی
 شه و کوره ویرانانه ی ژبانماندا که هه موی تاریکستان و ته م و مژ بو ،
 نه خو یینده واری بالی ره شی کیشابو به سه ر هه مو ولاته که مانا ، به

سهوزی... زهردبووی... وهریوی ئیمه که وایشسته له بهر دهستاندایه
بهری رهنج و تیکۆشان وماندویه تی سالانی ههژاری و ئاوارهیی و دهه-
بهدهری و برستی و کویره وهریمان بده ؟

ئهوا خوشتان گه وره بون و دنیا تان تا قی کرده وه و زور شنتان
به باشی بۆ پروون بوه وه، بۆتان ده رکه وت که ئه وهی ئیمه کردومانه
هر وا شتیکی ئاسان و خوڤایی نه بوه... به لکو ئهرکی ویشته، خوگرتتی
ویشته، بین برکی و مل ملانی ویشته بهرام بهر به نان پهیدا کردن
و بهرام بهر شالۆی کۆنه په رستی و ده ره بهگ و دوژمنانی داگیر کهری
ولاتی. ئه و سهرده مهی ئیمه... ئه مانه هه مووی له ژیر په ردهی ئاین و
به ناوی ئاینه وه له گه لمانا ده کرا و هه زار ئاین و ئوینیان له گه لا
ده کردین... سهر ئه وه یه ئه وساش ئیمه به هندی که سمان ده ووت کۆنه-
په رست و پیاپا هه لده خشاین و توانجمان تی ده گرتن... وا ئیسه وهش
وه کو نه زانیی سهرده می ئه وسای ئیمه، ئیسته به ئیمه ده لئین
کۆنه په رست و هه رچیکمان هه بوو ئه گه ر به ده ستان بوایه هه موتان
ده سووتان و له ناوتان ده برد... زور ده ترسم روژیکیش وه چهی دوا روژی
دوای ئیمه، به ئیسه بلی کۆنه په رست و هه ول بدهن هه موو
به ره مه کانتان کۆ بکه نه وه و له ناوی بیهن...

نه خیر خو شه ویشته کاندان دووباره ی ده که یه نه وه که زور دلنیا بن
هیچ زویر و دلگیر نه بوین لیان... به پیچه وان هه، ئه و به ره مه ی
له گه رووی نه ههنگی کۆنه په رستی سهرده می ئیمه رزگاریان بسوه و
گه یشتوته ده ست ئیوه خو تان سهر پشک بن ئه وی به باشیی ده زانن سوودی
لی وهر بگرن... به جیما وه کانی ئیمه وه کو رستی ته زبیح وایه، هیهچ
نه بی دانه دانه ی وای تیا به که خالدار و جوان بی، ده توانن ئه ودانان
هه لبرێرن و تی هه لکیشی رستی ته زبیحی به ره مه کانی خو تانی بکه ن...

ئیمه ئومیدی زور گه وره مان به ئیوه هیه... به تاییسه تی
ئه وانته تان که هه تا ئیسته له راهه رپوی دوژمنان به زیون و کۆلتان
نه داوه و به رگی گه رما و سهرمای هاوین و زستانی تاوانبارانستان
گرتوه و به رگی که لبه ی چنگی گه له گورگی ناو ته م و مزی ولاتستان
گرتوه و به و په ری شانازی هه به رام بهر دوچاوی زه قی دوژمن وه کو شییر
و نیروه ستاون و پیاپانا هه لده شاخین و کۆلنا ده ن و هه میسه داخستان

له پر گه لایه کی تر که و ته خواره وه، که خویندیا نه وه لئی نوسرا بو؛

ئهوا روومکرده تو ئه ی دایکی موشفیق بیست و بینج ساله

له غوربه تدا، به یادی تو ئه ژیم خواشا هیدی حاله

(ترهین) جوولایه وه، واکه و ته ری باوه پر به خوم ناکم

خوه یا خودخه یال، یا راست ئه م حاله فدره حناکم

که با بونی گولیکی کانی بابینی، له لام وایه

ته لای که پخسره وی وه ک گهنجی باداوه، هه مووی بایه

که دیوی ئه و دیوی گه لاکه یان خوینده وه لئی نوسرا بو؛

قهسم به و عزمی کورده ی شانی ریچاردی به شیر رووشان

کلای کورد ئه بی قووج بی هه تاکو ماوه له جیهان

یه کیک له نه مامه کان ووتی؛ ئای کوره ئه وه گه لای ئه و بیره داره گالۆک

به دهسته یه که خوی پی نه گیرا و دوو جگه ر گۆشه ی خوی له ولاتسی

رومیان به جی هیشتو و هاته وه باوه شی دایکی نیشتمان بو ئه وه ی له

هه ره وه زی دانانی به ردی بناغه ی کۆشکی خوینده واری و زانستی و روشن

بیری ولاته کلۆله که یدا به شداری بکات ... ئه و بیره داره یه که به

پیری وه کو لایکی خوین گهرم وابوو له جۆش و کولی خۆشه و بیستی ی

نیشتماندا و له دوو ساله کانی ژياندا مارسلیزی ئه م رۆژی سالسی

تازه یه ی بو لاوان هوینه وه ...

له م گفت و گو یه دابون، گه لایه کی زۆر زل هاته خواره وه، که

تماشایانکرد مۆری چهند بیره داریکی پیوه یه و لئی نوسراوه؛

خۆشه و بیسته کانمان ... جگه ر سۆزه کانمان ... دلنیابن، ئیمه له

ئیوه زیز نه بوین و نابین ... چونکه ئیوه زۆرتان پاک و دلسافن،

هه ر چهند له سه ره تاوه به هه له سیمای تی هه لچوون و به نساره و

په لاماری خوراییتان بو سه ر ئیمه هیئا، گویا ئیمه هه ج نه بوین و

که م ته رخه م بوین ... له بیرتان دی که پیمان ده و تن رۆژیک دی له م

هه لویسته تان په شیمان و پاشگه ز ده بنه وه ؟ .. وا ئه و رۆژه هات و به

چاوی خۆتان دیتان که زۆر شت که بۆ چوبون وا نه بوو ... ئیوه و اتان

ده زانی ئیمه تاوانبارین ... واتان ده زانی هه مووشتی که به ر پیماننا

ته خت و نه رمان بوو ... واتان ده زانی ئیمه ده مان توانی هه مووشتی که

بکه یین و به ئاسانی بی هیئینه به ره م ... نه تان ده زانی که گه لای

گوتم ئىستاش لە سەر كەرىتى ماوى چاك بوومستم نەدالەنىوى چاوى

ديار بوو دلۆپىك فرمىكىش رۇابوو بە سەر دىرەكانيا لەخەفەتى
ئەوى كە سى عەقلى ئەو سەردەمە گەيشتو رادەيەك كە نووسىن بىە
كوردى بە چاوىكى بووك تماشاي دەكرا... كە نەمامەكان ئەمەيان
خویندەو خۆيان پى نەگىراو ھاواريان كرد : ئاي ئەو چىمان بىە
خۆمان كرد؟ خۆ ئەو ئەو گەلپانەيە كە ئىمە دەمانەويست ھەمويان
بسوتىنن ، گەلای ئەو دارەيە كە دەمان ووت دەبى ھەموو لەكەكانى
داپاچرى و بكرين بە دارە را و گورگەي گويسەوانەي ئاو دەستخانەكانى
مژگوت... باشە كەواتە جياوازي ئىمە و ئەوانە چيە كە ئەوسا ئەم
جۆرە كەسەيان راو دەناو ئاوارەو دەر بەدەريان دەكردن...؟
باشە چى بکەين بۆ ئەوى دلای ئەو دارانە بىننەو جىي خۆي...؟
لە پەرگەلەيكى تر ھاتە خوارەو كە خویندىانەولای نوسرابو

قوربانى تۆزى پىگەتم ئەى بادى خوش مرور

ئەى پەيكي شارەزابە ھەموشارى شارەزور

كە ديوەكەي تريان خویندەو لىي نوسرابو :

شايا مەقامى روخسەتە لەم بەينەبىمەو

يا مەسەلەحت لەو قوفە تاىومى نەفخى

ئىنجا ھەموو بە كۆمەل و تيان : ئاي كورە خۆئەمەش گەلای ئەوپىرە
دارەيە كە ئەوسا بە ناكامى و سەر چلپىتى و بە گالتەپى كردنەو دەمان
ووت... دەبى وەكو ناوەكەي كە (نال) ە بكرين بەنال و بەسەر دەرگاو
دەروازە دا لە جياتى نالى و ولاغ ھەللاواسرين... ئەو بەراست چىمان بە
خۆمان كرد؟ خۆ ئەو بەرھەمى ئەو ئاوارەيە كە خاكي خاك و خولپان
پى رەوانەدەبىنى و دەر بەدەر و ئاوارە بوو...

نەخىر قوربان گيان... تۆ بەبىي وەرەو... پەيمان بى ئەگەر
بىپتەو ، لە ناو بىلبىي چاوەكانمانا ھەلت دەگرين... لەناو
دلمانا دەت پارىزين... ھەرچەند دوژمنى تاوانبارى ئەم سەردەمەي
ئىمەش لە دوژمنى ئەوسا ئىو خوين رىژت و درندە ترە ، بەلام لە گەل
ئەو شدا بەلپىت دەدەبىنى كە دەسلالتى ئەومان ھەيە بتخەينە ناو
پەرەي دلمانەو نەپەلپىن گەردت لى بنىشى... ئەگەر دوژمنە خوینە
خويناكانمان توانا و دەسلالتى ئەويان ھەبى جارو بار زال ببن بە
سەر لەشمانا ، بەلام بپروات بى قەت تواناي ئەويان نىە دلمان
داگىر بىكەن...

با بزانیان هم گهلاپانه چي تياپه وا شه پيره دارانه شه و نه سده
پي پانه وه ده نازن و شانازيان پيوه ده کهن .!؟

که خوینديانته وه روانيان شه و گهلاپانه گهلاي شاسايي نين . . . .
به لکو تياپا تياپه يو بوردی بناغهي شه و کوشکانه ده شي که شسه وان
ماوه به که تاواتي يو ده خوازن. لم گفت و گو بهي ناو خو پانا بسوون
گهلاپه ک که وته خواره وه و هاته بهر ده ستیان، که خوینديانته وه لسي
نوسرا بوو :

به نان ونیعمه تي هه لکه گه پاني	به لئي شيخ قوتبه شه ما قوتبي شاه
به چاوي کلداری و به پریشی پاني	به لئي به وسه رکزولسي کوز بهرسته
به من چي نه قشبندي، ما زونه ما	که نه فعیکي نه بي بوقه وم ومي لالت

نه خير سه پريان کرد شه وهی شه وان بوي چو بون زوري هه له بسو . .
ريزگاري بسو . . . شه وان به شه ما بون هه موو شه و گهلاپانه قهلاجو بکه ن
و له ناويان بهن . . که چي هه ر به که يان بريسته له تو ماري مي زوي
زيان و به سه ر هه ته کاني باوو با پيرانيان . . . شه و تو مارانه هه مووي
به دوو که لي هه ناسه ي دهروني شاوره ي ده ربه ده زو دور له ولاته کان
نوسرا ونه ته وه ، شه وان هه له کاتي خويدا له داخي کونه بهرستي و دوا
که وتني ناوخو سه ري خو يان هه لگرتبوو ولات و که س و کاریان به جي
هيشته بوو . . . به لئي شه هم موو خه لکه ناحه قيان نه بوو که ده س برداري
شه و گهلاپانه نه ده بوون و يو هه رکوي ده چوي باس هه ر باسي شه وان
بوو . . . گهلاپه کي تر که وته خواره وه ، که خوینديانته وه لسي نوسرا بوو :

تهدبير بکه ن به بي دهنگ	جو شيک بده ن وه کو ههنگ
توپ و تفهنگ و هاوان	شه سايي شه ر په يداکهن
له م عصره پاره ناکا	پارانته وه و ته وه کول
په يکانه حرسبي مه يدان	تيره دو عايي جه وشه ن

که ديوي شه و ديوي گهلاکهيان خوینده وه تماشا يان کرد لسي نوسرا بوو:
چا که شيستا ده کاله يو کوردان ته رجمه ي شرعو شايه تي قورشان
واقعا خزمه تبي له يو خودايه چي ده بوو گه ر به کوردي نه بوايه
هه ر که وای ووته وه هه مو که ده رجوم وام زاني که واهه دين ده رجوم

له میژە مرخبیان له داگیر کردنی ههواری ههموو خێلهکانی شەم دەور و
بەرە ی دارستانە خوێش کردووە ...

یەکیکیان له پالەوه ووتی: بە راستی زۆر فەریک و خام بویین
و بە نەشارەزایی و کورت بینیهوه بە بێ هۆ کهوتینه ویزە ی ئهوه
پیره دارانە و بە خوڤایی و نارهوا شالۆمان برده سەریان و وامان
دەزانی که پیشکەوتن و دەرکهوتنی ئێمە له کز بوون و نەمانی شه
پیره دارانەدایە ....

که جاروبار نەرمە بای شمال هەلی دەکرد و سروە ی شه
گەلا و لقی دارەکانی دەرمانهوه تازه نەمامەکان شهوئەندە ی تـ
لەشیان فیئک دەبوەوه و گەشیان بێ دەکرد ...

ورده ورده نەمامەکان له گەلا پیره دارەکانا راهاتن و بون بە
دۆست و ئاشنا و بیان لی هات بە بێ شهوان هەلیان نەدەکرد ...
دارەکانیش که بۆیان دەرکهوتوا نەمامەکان رام بوون و شهو گروکفە ی
جارانیان بێ ئەماوه ، بۆیان دەرکهوت که شهو نەمامانە بێ پـ
ناو ته ته مەنی لاویکی پیگە یشتووی شاره زاوه ... شهوانیش له سەر خو
دەرگای شهو صندوقە کۆنانە ی که پـر بوو له پەرتوکی دەس نـووس
و تۆماری لوولکراوی کۆن هەمویان خسته سەر پشت و گری ی بوخچه
چلکە نەکراوه کانیان بو کردنەوه و پـیان و تن فەرمون ها شهوه
بە شاره زوی خوئان هەرچیکتان دەوی لی بیان هەلبیزین ... ئەمانە ی له
بەردەستانان شهوانەن که توانیومانە رزگاریان بکهین و دەر باز یان
بکهین له چنگی چه پۆکی گەردونی نا هەمواری سەردەمی خو مان ... هەر
شهوه نەمان بو دەر باز کرا ... زۆر بون ... بەلام بە داخهوه دوزمنان
هەر جارە ی له کارە ساتیکدا کۆمەلکیان لوول دەداو دەیان سوتاندو له
ناویان دەبردن ... هیشتا هەشمانە نەخراونه ناو صندوق و بوخچه وه ،
هەر بە لقی دارەکانهوه ماون ... له گەلا شهوشدا ... شهوانە ی که
تۆمار کراون و له ناو بوخچه و صندوقەکاندان ، نموونە بیان بە سەر
لق و پۆپی دارەکانهوه ماوه و چاوه روان بکهن ورده ورده سروە ی شمال
شهو گەلایانەتان بو دهخاته خوارهوه و بە دیاری پیشکەشتانی دەکات .
نەمامەکان شەرم گرتنی رەنگکیان هینا و رەنگکیان برد ...
خۆ خەریکه قسە ی پیره دارەکانی جار ان ورده ورده دیته دی ... و تـیان

کردوه و خستوپانه ته ناو گولدانیکي خومالییه وه، ئیتو هه موو شنتیک
 به و چه بکه گولانه ته واو ده بی و ولات سه روخواری هه مووی به بوئی
 خوئی شه و گولانه تیرو مه ست ده بی ... به لام روژیک هه ر دی که به م
 بریاره یاندا ده چنه وه و لی پی به شیمان ده بنه وه . با شه وانیش گه وه ره
 ببن و بگه نه ته مه نی ئیمه و تالی و ترشی و سویری به سه ر ها ته کان
 بچیزن و خویمان ببینه وه له ژیر ته وروته وراسی شه و دارکـــــــــــــــــه ره
 تا وانبارانه ی که بی به زه بی به رده سوونه ویزمان، شه وسا به ته واوی
 بویمان روون ده بی ته وه که باری ئیمه مانان له ژیا نا چند قورس و گران
 و لار بوه و چند شه شکنجه و برسی تی و نه بوونی و کویره وه ریمان
 چیشتوه و چون توانیومانه خومان ده رباز کهین له چنگی مو ته کسه ی
 مه رگ و دوژمانی شه و سه رده مه مان ... و ازبان لی بینن چون که زوری پی
 ناچی به شاناز به وه روو شه که نه مه لبه نده کانی ئیمه بو شه وه ی
 شاگاداری شه و که ره سه ره سه مانه ببینه وه که نینوکیان بو کرابو به
 بیله کان و له ناو وه ردی دی می ره قه نی بی بارانی شه و سه رده مانه دا
 روینراون و به فرمیسی چاوی ئاواره و ده ربه ده ره کان په روه رده سوون
 و گوژکراون و هاتونه ته به ر هه م ...

روزگار هه تا سه ر روژه کانی هه ر به هار نابی، به لکو ورده ورده
 خوین جمان کو تایی دی و هاوین به خوئی و گه رماو ته پ و توژیـــــــــــــــــه وه،
 به زریان و گره و ره شه بایه وه چوکی دائه دا و وه کو میژده زمـــــــــــــــــه
 ده نیشتیه سه ر ته وقی سه ری بیره دارو تازه نه مام ... که وه ختی گه رما
 زه یفه له تازه نه مامه کان ده سی نی، هه یچ چاریان نامینی روو شه که نه
 سی به ری دارستانی لپالی چیا که ی به رام به ریان که هه ر داریکی له په نا
 تاشیکی زلدا ره گی دا کوتا وه، له و تاشه به رده زلانه ی که وه کو گوژان
 ووته نی که هیشتا گه ردون تلی پی نه داون ... که گه یشتنه به ر سی به ر
 و ئارامیان گرت و پشوویان داو حه سانه وه ... شه وسا و تیان؛ ئوخه ی ...
 شه وه ئیمه ین خومان ده رباز کرد له و گه رما ملوزمه ی خه ریک بـــــــــــــــــو
 هه موومان هه لپروو کینیت؟ نه مان ده زانی که گه رما هینده کاریگه ره
 و سامنا که ... ئافه رین بو شه و دارانه ی که هه تا ئیسته به رگه ی شه م
 هه موو گه رماو گره و ته پ و توژه یان گرتوه و توانیویانه له م شوینه
 سه خته دا خویمان بچه سپین و ببن به چقلی چاوی شه و چاو چنوکانه ی

ساوابون لاوازیون و دەستیان تەورو تەوراستی پێ نەدەگیرا بۆیەنەیان-
 توانی دارەکاندا پان و رەگەکانیان بقرتین، ئەوەی کە پێ یان کرا
 بریتی بوو لە داوەراندنی چەند گەلایەکی زەردو هەموویان کوکرنەو و
 شاخیاننە ناو جەوالتەکانیانەو و بریدیان هەلیان رشتە ناوشیئوی
 لای گۆرستانەکی تەنیشت پوانگەیان... ئیتربوو بە ئاھەنگ و شاییی
 لوغان و چەلەرئیزان و مژدەپراوانان و شکاندنی بەرھەمی کۆن و سەر-
 کەوتنی ئۆی بە هەموولایە کدا جاردر او بلاو کرایەو، بە خەیدال بەرھەمی
 کۆن نەماو وون بوو لە چاو... هەمووی بە جارێک بوو بە بلقی سەرئاو
 ... بەلام دارستان ھەربەخوشی نەزانی... پیرەدارەکان لە روانگە-
 خۆیانەو سەبری ئەمگالتە جارەیان دەکردو جاروبار بە دەم قاقای پیکە-
 نینەو دەیان ووت. قەدی ناگا... یا نەختیک دەماخی خۆیان تەختکەن،
 ھیشتا خۆنیان، گەرمەو تینووی ھەلیەو پەلاماردانو خۆنیشاندان
 وەکو لاویک چۆن سواری ئەسپی سەرکیش دەبێ، ئەوانیش وەکو ئەو سواری
 دەبێ ئاوی خۆیان بەدەن و غارغارینی خۆیان بکەن ھەتا تەواو شەکت و
 ماندوو دەبن... ئیتمەش ھەندیکمان لە تەمەنی ئیستەئی ئەوانا ھەر واسەر
 گەرم و بزبۆبوین، ھەندیکمان ھەلەشەبووین و زوو ھەلدەچووین...
 واما نەزانی ئەگەر بیلە کاتی کمان دەسکەویت، ئیتر ھەرچی ھەلەکوک
 و پیشوکی ئەو جیایانە ھەمووی لەبەن دەردینین و دەیکەن بەرستیی
 پیشووک و ھەلەکوک وەکو پەرجی زبۆرینی خاتوزین ھەمووی دەھونینەو جارێ
 ھیشتا لە ئیتمە نەگەشتون چۆشکە لە دەوری دانەر و کەدان، ھیشتا ئەو
 گەرەسە زەسەنە خو و لاتبەیان نەبە کە بتوانن خشلکی کوردەواری لێ
 بەھوننەو بی رازیننەو و بیکەنە گەردنی بووکی ولاتەکان... بەلام
 ترستان نەبێ ھەر و خام نابن، زۆری پێ ناچیت زۆر شت فیڕ دەبن
 وەکو ئیتمەیان لێ دی و باشتیش... گەلێ کەرەسەئە رەسەنی کۆن ھەییە
 کە دەتوانن دەنگ دەنگ وەکو مرواری ھەللی بژیرن و بی ھۆننەو و لە
 گەل ئەوانەئە خۆیاندا موتوربەئە بکەن و بەرپکی خۆش و بۆنداری لێ
 بەھیننە بەرھەم...

لێیان گەریپ با گەشتی خۆیان بکەن یا وەکو ئیتمە دلشکساوو
 رێ لێ گیراوو سەرکوێر بێ بەش نەبن... ھەر چەند ئیستە ھەر و
 دەزانن کە بەو چەپکە گولانەئە کە لە پاخچەئە بیگانە دا گول بژیرن

ورده نه نام سهريان لهم ديمه نه سوو ما بوو...

خهفته تيان خواردو رقيان هلساو وتيان : ئهئى ئيمه؟ ئيمه بوچىسى
وا لاوازين ، بوچى وا بى سيه ربين؟ نه ههنگىك و نه پهپولسه يهك
ليمان ناپرسسته وه... نه سيه ريكمان ههيه كهس له سايه مانا بجه سسته وه
هه موو به جاريك دهنگيان بهرز كرده وه و وتيان.. نهخير، شهه نهكراوه
و ناكري... شهبي هه موو شتيك بگوپريته، ئيمه تازيه نه مامى وه چهى
شم پوژه شهبي بيى يه كايه وه و هه رخومان هه موو شتيك بين... له مسه و
دوا شهبي پوژ پوژى ئيمه بى، شم پيره دارانه چين؟ بهكه لكسى
ههچ نايه و باويان بهسهر چه و تاميان تيا نه ماوه... باسكردنيان
هه ره كه كو كاوژ كردن وايه... شهبي گه لاكانيان هه مووى هه لوه رنيه ريت
ره كه كانيان له بنا بقرتيني ريت، گول و بهريان هه مووى دارپري و بخريته
ژير بى له قه وه بو شه وهى به شيجگارى، نه توو ونه ناوونيشانيان له
ناوانه مينيت... شهبي چل و لقه كانيان هه مووى ناچاچرى و سكرين سه
سووته مهنى ناو ته نوور و شاگردانو توونى هه مامه كان، قهفى داره كان
بكرين به داره راو گوپسه وانى ناوده ستخانه كانى مزگه وت... بو شه
شانه نه بى بو ههچ شتيكى تر دهس نادهن...

مقومقوله هه موو لايه كه وه دهستى بى كردو تا قميك كه وتنه خو بيان و بريار
يان دا روانكه كهى خو بيان بكن به مهلبه نديكى تايه تى و ناويان لى
نا كو مه لگاي نوئى دزى كو... هه موويان به جارى هه ستانه سه رپى
و هه ريه كه يان به (۱۰) په نجه مو بيان كرد و بريار ده رچوو كنه تنه
دوا هه ناسه يان هه ول بدن تووى ههچ شتيكى كو ن نه هيلن (هه ره وه كسوو
شوپشه كه لچه ريه كهى چين)... ده بى هه موو شتيك له شلف و بى تازيه وه ده ست
پى سكرى و زهنگى كوئى شه وانى كه به ناوازي به ره همى كو ن راهه ت سوون
و فير بوون هه مووى رامالرى و ميشكيان مشه و مال سكرى و خاويين سكرينته وه
به و جو ره سويندى روانكه خورا و بريارى گرنگى كو مه لگاي نوئى دزى به ره همى
كو ن ده رچوو، هه موو وه كو بازي به نك كرد يانه قوليانه وه... شه نجا به جى
هينانى پوژه نه خشه بى كيشراو هه ركه سه پيوستى خوى بى سپيرراو له
هه موولايه كه وه هيرش دهستى بى كرد... به دارلاستيك و به پلارو سه به رده و
قوچه قانى به ربوونه ويژه ي دار و پيره دار... به لام به داخوه هيشته

نامه يهك . . . بوروانگه يهك

هاوار

ساليكيان وهرزي به هاره كهي هه تابلئي تهر وتوشي بوو، باران و-
تهرزي بي ووجان بوو، هه وره گرمه و هه وره تر يشقه له تاميان دهر كزد
بوو، سال سالي قارچك و بنچك و سهوز بووني ورده نه مام بوو . . . .

زه مين تاووس بو ژان گرتبوي و ورده نه مام له هه مولايه كه وه هه روه كو
قارچك له (روانگه) كانه وه سهر بيان دهر هيئا بوو، به ته و اوي ته نكيان
به گز و گياكان هه لچني بو، هه موكه سيك شم ديمه نه يي خوشبوو كه
شو ورده نه مامانه له و روانگه يه وه سهر بيان دهر هيئا بوو به ئومبيدي
شهوي شه وانيش له و ارژوژدا ده بنه داري به ردارو سي به ردار و دار ستاب
نه كانمان له جاران چرتو پرتو و به سوود تر ده بن .

كه نه مامه كان چاويان بشكوت و چاويان گيژا به ده ورو پشتيانا و سه بوي
خويان كرد، بويان دهر كهوت كه چند باريكي وه كو مو له شيان بي گه لا ورو ته
بي په روبا له و ك زه رنه قووته، له بهر شه و ه زور خهفه تيان خوار دو په له بيان
بوو زوو گه وره بين و بي بگه . . . هه ر تويك خويان گرت و كه و تنسه
داره داره و بي گرتن، سهيري روانگه كاني شه و بهري خويان كرد كه
دار ستانيكي چر و سهوزه و پره له پيره داري به سالاجوو، داره كسان
هه نديكيان قهف شه ستووره و هه نديكيان خهلفه نه مامه و خهريكن په ل و پو
ده هاون، هه نديكيان گولي گرتوه و داري به ردارن و هه نديكيان به ديمه ن
جوان و سي به ر دارن و موله مهرو ربيواري ماندوو ده توانن له ژير سا به-
يانا مول بخون و ماندويه تيان دهر بگه ن و له ژير يا به و بيننه وه و عه ره قي
نا وچه وانيان برون . . . .

هه نديكيان په پوله ي ره نگا ورهنگ هه لفره هه لفر يانه به ده وري گول و چله
كانيانا، هه نديكيان ههنگ ريزه يان به ستوه بو هه لمژيني شله و شا واره ي-
گوله كانيان . . . .

* هه ليه ست

- 55 رزا چولپان - بيرنابين
- 75 نه زير گيدو - ئاپو
- 59 تو سنى ره شيد - ستوانا پيشمه رگان
- * پيرتووكين نوو
- 69 پيشره و كهريم شه حمه د - لى سهر پرتووكا مه نتي شاشويلي
- دومى
- 75 شه حمه دى خاسي - مه ولوودى نه بي
- 98 ئوسمان شه فهندي - بييشي پيغه مبهري (مه ولوودا نه بي)
- 111 مال ميسانز - شيخ سه عيد حامى پيران
- 115 ده مير ئووزلوو - مهرگى خالد به گى جبرى
- 121 فرات - فولكلورى ده رسمى را
- 127 مال ميسانز - بيليوگرافيا دولي (زازا)

اوه روؤك

به شي كرمانجى خواروو

- ۶ - نامه يهك بو روانگه يهك هاوار
- ۲۱ - ئينترناسيوناليزم له شيعرى گوران دا كامهران
- ۲۸ - دوآنمامه ي - وه رزير
- ۳۲ - دلدار شاعيرى شورشگير و پيشكه وتنخواز كه مال مسته فامه عروف
- ۳۸ - چيروكبي شاخ همه
- بنچينه كانى بيرى كورد ايه تى له مه موزينى
- ۴۹ - خانسى دا فه رهاد شاكه لى

به شي كرمانجى ژووروو

- 7 - ميرينا هسه نى قزلجى جويس بلو
- 11 - بيرانىنا توماس بوا جويس بلو
- * به لنگه
- 15 - بيرانىنين ئيخان شوورى پاشا (۳)
- * زمان و شه دبىيات
- 27 - قاچاخ كرپيا بووبى فه رات جه وه رى
- 37 - روزكى به ئيلم دار كينيازى ئيبراهيم ره چه ركه زى ره ش
- 41 - په نجار هسه ن ميته
- 44 - كچا گاوان ئو كورى مير موسى گاوال

کسرمساج د دهولتا دنیادا
ثایا بچ وهجهی مانه مهحروروم ؟
بیلجمله زبوچ بوونه مهحکووم ؟

شهمهدی خانی

(سدهی هفدهیم)

شەم كۆقارە سالى دوو جار
شەنستىتووى كورد دەرى دەكا

ھېوا

كۆنلۈكى، رووناكىرىيە كىشىيە

ژومارە ۴ / شەيلوولى ۱۹۸۵

ENSTÎTUYA KURDÎ

Enstîtuya Kurdî malbendeke çandîya serbixwe ye. Di Sebata 1983 bi destê ronakbîrine kurd ên ji her aliyên Kurdistanê, hatiye danîn. Amanca wê beşdarbûna şerê ji bo parastin û pêşvebirina çanda gelê kurd e.

Civandina gencineyên çanda kurdî, çêkirina ferheng û rêzimanên kurdî, lêgerinên li ser edebiyat, pîşe û dîroka kurdî, çapkirina kovar û kitêbên kurdî, pêkanîna kaset, sêlik û filmên kurdî şaxên bingehiyên xebata wê ne. Karekî wê yî serekeyê din jî nasandina çanda kurdî bi gelên cihanê ye.

Enstîtu dixwaze bibe cîgehekî xebatê ji bo hemû zimanzan, nivîskar, dîroknas, hinermend, pîşekar û ronakbîrên kurd û dostên gelê me.

Ew jî bo jîyan û pêşveçûna xwe, hewçê alîkarî û tevkariya her Kurdê welatparêz e.

Hîmdarên Enstîtuya Kurdî :
CEGERXWÎN, Ordîxanê CELÎL:
Heciyê CINDÎ, Yılmaz GÜNEY,
HEJAR, KENDAL, Qanatê KURDO,
REMZÎ, Osman SEBRÎ, Ismet Şerîf
VANLÎ, Tewfîq WEHBÎ, Nûredîn
ZAZA.

ئەنستیتووی کورد

ئەنستیتووی کورد مەلەبەندیکی کۆلتوویری سەر بە خۆیە. لە مانگی فێفریهی ۱۹۸۳ بە کۆشی چەندان رووناکبیری کوردی هه‌موو بەشەکانی کوردستان دەهه‌زرا. ئاماڵجیی بەشداربوونه له خهبات بو پاراستن و په‌ره‌پێدانی کۆلتوویری گه‌له‌سی کورده.

کۆکردنه‌وه‌ی گه‌نجینه‌ی کۆلتوویری کورد، نووسینی فه‌ره‌نگ و رێزمانی کوردی، لیکۆلینه‌وه‌ ده‌رباره‌ی هه‌ده‌ب و هونه‌ر و میژوووی کورد، چاپکردنی گۆڤار و کتیبی کوردی، ئاماده‌کردنی کاسیت و قه‌وان و فلمی کوردی، ئه‌مانه‌ بنچینه‌ی چالاکی‌یه‌کانی ئەنستیتوون.

ئەنستیتوو ده‌یه‌وی بێی به‌ جیگای کارکردن بو هه‌موو زمانناس، نووسه‌ر، میژووناس، هونه‌رمه‌ند و رووناکبیریکی کورد و دوستی کورد. بو مانه‌وه‌ی ئەنستیتوو و په‌ره‌ سه‌ندنی، پێویستی به‌ هاوکاری و به‌شداربوونی هه‌موو کوردیکسی نیشتمان په‌روه‌ر هه‌یه.

ھېوا

كۈنلۈكى رووناكىيى كىشىپە

ژومارە ۴ / ئەپىلوولى ۱۹۸۵